

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

BÖLGESEL GELİŞME

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2008

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

YAYIN NO: DPT: 2766 - ÖİK: 702

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

BÖLGESEL GELİŞME

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2008

ISBN 978 - 975 – 19 – 4256-2 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 2000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

ÖNSÖZ

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Türkiye Büyük Millet Meclisince 28 Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçeveye kavuşturan temel bir strateji dokümanıdır.

Toplumun tamamını ilgilendiren kalkınma planları, gerek hazırlık gerekse uygulama aşamasında, ilgili tüm kesimlerin katkısını ve sahiplenmesini gerektirmektedir.

Kalkınma planlaması alanında ülkemizin katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonları, bu deneyim içinde kurumsallaşmış bir katılımcılık mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonları, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Plan hazırlıklarında da son derece önemli bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, 5 Temmuz 2005 tarihinde 2005/18 sayılı Baş-bakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde geniş bir konu yel-pazesini kapsayacak biçimde toplam 57 Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuş, alt komisyonlarla birlikte bu sayı 66'ya ulaşmıştır. Bu komisyonlarda toplam 2252 katılımcı görev yapmıştır. Komisyonların oluşturulmasında ise ülkemizin kalkınma gündemini yakından ilgilendiren temel konular belirleyici olmuştur.

Özel İhtisas Komisyonlarında yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, planların hazırlanmasına ışık tutmakta ve plan metnine yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ortaya çıkan raporlar birer referans dokümanı olarak, çeşitli alt ölçekli planlama, politika geliştirme ve araştırma ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Bu anlamda, Özel İhtisas Komisyonu raporları sadece plana katkıda bulunmamakta, müstakil olarak da basılan ve çeşitli kesimlerin istifadesine sunulan birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Sahip oldukları birikimi katılımcı bir ortamda toplumun genel yararı için özveriyle paylaşan Komisyon üyelerinin, ülkemizin kalkınma sürecine önemli katkılar verdikleri inancıyla, emeği geçen herkese Teşkilatım adına şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu raporlarının ve raporların ışığında hazırlanan Dokuzuncu Planın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar

İÇİNDEKİLER

Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Alt Komisyonu Raporu	1
Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB'ye Ekonomik ve Sosyal Uyum Alt Komisyonu Raporu	107
İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Alt Komisyonu Raporu.....	173

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI
(2007-2013)

BÖLGESEL GELİŞME
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

BÖLGESEL GELİŞMEDE TEMEL ARAÇLAR VE
KOORDİNASYON
ALT KOMİSYONU RAPORU

Ankara, 2006

BÖLGESEL GELİŞMEDE TEMEL ARAÇLAR VE KOORDİNASYON ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU KATILIMCI LİSTESİ

Komisyon Başkanı	: Naci AKIN, TOBB
DPT Koordinatörleri	: Funda KÜLERÜ - Volkan İdris SARI
Raportör	: Doç. Dr. Murat Ali DULUPÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi
Moderatör	: Nahit BİNGÖL (DPT)

KOMİSYON ÜYELERİ

Emine AKIN	GAP İdaresi Başkanlığı
Naci AKIN	TOBB
İsmail ALACA	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
Aytuğ Atahan ASLAN	Arı Hareketi
Prof. Dr. Ahmet AYHAN	Selçuk Üniversitesi
Y. Doç. Dr. Tüzin BAYCAN LEVENT	İstanbul Teknik Üniversitesi
Y. Doç. Dr. M. Kemal DEĞER	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Ali DULUPÇU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Nurşen DEMİRBILEK	Hazine Müsteşarlığı
Sadun EMREALP	IULA EMMİ
Y. Doç. Dr. Yiğit EVREN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Ebru GÜLSOY	İGEME
Mustafa İ. KIZILTAŞ	ODTÜ Teknokent
Ediz KOÇAK	TÜRKONFED
Oğuzhan KOÇAK	KOSGEB
Emre KOYUNCU	TEPAV/EPRI
Altan KÜÇÜKÇINAR	TTGV
Raif OKUTUCU	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
Dr.Tanyel ÖZELÇİ ECERAL	Gazi Üniversitesi
Faruk ŞAHİN	İŞKUR
Senem TAŞKIN	TÜRKONFED
Gül TAŞKIRAN	MPM
Nevzat YAVUZ	TÜBİTAK
Reyhan YILDIZ	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Tülin N. YOĞURTÇUOĞLU	İller Bankası

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Tablolar Listesi.....	6
Kısaltmalar Listesi	7
1. GİRİŞ.....	9
2. DURUM ANALİZİ	13
2.1. Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar	16
2.1.1. Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	18
2.1.1.1. Kalkınma Ajansları.....	18
2.1.1.2. Yatırım Destek Ofisi.....	23
2.1.1.3. Bölgesel Kalkınma Planları, Operasyonel Programlar ve GZFT Analizi	24
2.1.2. Ekonomik Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları.....	25
2.1.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri/Sanayi Parkları	25
2.1.2.2. Bölgesel Yardım Uygulamaları (Regional Aid Schemes)	26
2.1.2.3. Girişim Sermayesi.....	27
2.1.2.4. Müşterek Bölgesel Kalkınma Uygulamaları.....	29
2.1.3. Kültürel Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları.....	29
2.1.3.1. Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri.....	29
2.1.3.2. Rekreasyon/Eğlence Parkları	30
2.1.3.3. Alternatif Turizm	30
2.1.3.4. Bölgesel Doğa Parkları	30
2.1.3.5. Kültür Merkezleri.....	31
2.1.4. Sosyal Ağ Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	32
2.1.4.1. Sistem Temelliler	32
2.1.4.2. İşbirliği Temelliler	34
2.1.4.3. Girişimcilik Temelliler	38
2.2. Bölgesel Gelişme Araçlarının Bütünleşik Değerlendirmesi.....	42
2.3. İlgili Taraflar ve Koordinasyon	50
3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	53
3.1. AB Müktesebatının Genel Hatları.....	53
3.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi.....	54
3.3. Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenenler	56
4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ.....	60
4.1. GZFT Analizi	61
4.2. Sorun Alanları	63
4.3. 2013 Vizyonu	65
4.4. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar.....	65
4.5. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler ve Tedbirler.....	66
5. UYGULAMA STRATEJİLERİ	70
5.1. Mevzuat Düzenlemeleri.....	70
5.2. Kurumsal Düzenlemeler.....	72
5.3. Mali Düzenlemeler	74
5.4. İnsan Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler	75
5.5. Diğer Düzenlemeler.....	76
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	78
EKLER.....	82

Ek 1. AB'nin Eski ve Yeni Üye Devletlerinden Birer Örnek: Birleşik Krallık ve Polonya Deneyimleri.....	82
Ek 2. Türkiye'de Kalkınma Ajansına Yönelik Deneyimler.....	85
Ek 3. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun.....	90
Ek 4. Bazı Kritik Müktesebat Alanları.....	93
Ek 5. Vizyon Çalışması Süreci	97
KAYNAKÇA	98

Tablolar Listesi

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi	14
Tablo 2: Geleneksel Ve Yeni Ekonomide Temel Alınan Bölgesel Gelişme Araçları	17
Tablo 3: KA' ların Uygulamadaki Karakteristikleri.....	19
Tablo 4: Organize Sanayi Bölgelerinin Coğrafi Bölgelere Dağılımı	26
Tablo 5: Bölgesel İnovasyon Sistemi Tipolojisi	32
Tablo 6: Araçların Bölgesel Rekabet Gücüne Katkısı	43
Tablo 7: Destekleyici Aktörler İle Oluşum veya Ortaya Çıkış Dinamikleri, Koordinasyon Düzeyi ve Vizyon Çerçevesinde Öneriler	45
Tablo 8: Mekanizma Ve Araçların Ölçek, Bölge Türü ve Türkiye Açısından Uygunluğu İle Sektör Boyutu.....	48
Tablo 9: Bölgesel Gelişmede İlgili Kurumlar ve Faaliyet Alanları	51
Tablo 10: Vizyon, Temel Amaç ve Politikalar	66

Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATG	Araştırma ve Teknoloji Geliştirme
AWM	West Midlands Kalkınma Ajansı (İngiltere)
BAGEV	Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı
BİS	Bölgesel İnovasyon Stratejileri
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planları
DAP	Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EBN	Avrupa İş ve İnovasyon Merkezleri Ağı
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EMU	Avrupa Parasal Birliği
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ERVET	Emilia-Romagna Endüstriyel Politika Organizasyonu
EURADA	Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı
GİDEM	Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GSYİH	Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
GZFT	Güçlü-Zayıf Yönler Fırsat-Tehditler
IMP	Bütünleştirilmiş Akdeniz Programı
IRC	Yenilikçilik Aktarım Merkezi
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İTKİB	İstanbul Tekstil Konfeksiyon İhracatçıları Birliği
İZTO	İzmir Ticaret Odası
KA	Kalkınma Ajansı
KBMG	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöre
MEKİK	Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi
NARDA	Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansları Ulusal Birliği
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
PARD	Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı
SABEK	Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi

TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
UF	Uyum Fonu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YF	Yapısal Fon

1. GİRİŞ

Ülkemizde Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) ile yürütülen kalkınma çalışmalarında bölgesel boyut her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Sekizinci BYKP'da ve bu planın Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporu'nda açıkça görüleceği üzere özde **dört temel araç** bölgesel gelişme için kullanılmıştır (Bkz. DPT, 2000a; DPT, 2000b).

Bunlardan **ilki** kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde sektörel öncelikleri ile mekânsal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla yapılan bölge planlarıdır. Bunların başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'dır (DOKAP). Entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülen GAP dışında diğer planlar çeşitli gerekçelerle hayata geçirilememişlerdir.

İkincisi Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) aracıdır ki bu araç mali önlemlerle sınırlı kaldığı (ve muhtemelen bu raporda tartışılacak yeni araçlar ile desteklenmediği) için beklenen sonuçları vermemiştir.

Üçüncü araç il gelişme planlarıdır. Bu planlar, mali kısıtlar yüzünden sınırlı sayıda ilde hazırlanabilmiş; planların uygulanabilmesi için gereken kaynak ve zaman boyutu yeterince tanımlanmamış ve bu planlar mevcut durum, vizyon ve strateji belirlenmesine rağmen uygulama zeminini bulamamışlardır (Bu konu ayrı bir ÖİK'da ele alınacağından detaya girilmeyecektir).

Dördüncü araç ise kısaca diğer kalkınma politikalarının 'bölgesel boyutu' biçiminde adlandırılabilir. Başka bir ifade ile, ulusal kalkınma için uygulanan çeşitli politikaların bölgesel düzeyde etkileri bulunmaktadır. Örneğin sanayi politikasının organize sanayi bölgeleri (OSB) aracı ve Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) politikasının finansal destek araçları bölgesel kalkınma üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Ancak burada sözü edilen ulusal kalkınma politikaları ile diğer benzeri politikalar bölgesel ölçekte önemli etkiler göstermesine rağmen genelde bir bölgesel gelişme stratejisi bağlamında geliştirilmemiş ve uygulanamamıştır.

Öte yandan, 8.BYKP döneminde yaşanan bir dizi olumlu gelişmeye paralel olarak Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik ile uyum süreci ivme kazanmıştır. Bu süreçte hem 2001 yılı kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) verilerine göre iller arasındaki gelir farkının büyük boyutlarda olması (en yüksek gelire sahip il -Kocaeli, 6.165 ABD Doları- ile en düşük gelire sahip il -Ağrı, 568

ABD Doları- arasında yaklaşık 11 kata varan bir gelir farkı bulunmaktadır) hem de 2003 yılı illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmasının sonuçlarının bir önceki araştırma dönemi (1996) ile karşılaştırıldığında gelişme düzeyi zaten sınırlı olan illerin çoğu için kötüleşen sonuçlar içermesi bölgesel politika ve araçlarının yeni bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi ihtiyacını artırmıştır.

Bu bağlamda, bölgesel gelişmenin etkinliğinin yükseltilerek, hem bölgelere hem de ulusal ekonomiye daha fazla katkı sağlayabilmesi için yeni araçların tasarlanması kaçınılmazdır. Ayrıca katılım öncesi mali yardımın yönelimlerini de etkileyecek şekilde AB'nin bölgesel gelişme politikası ve uygulamalarına paralel yeni bir yaklaşımın benimsenmesi, AB kaynaklarının etkin kullanımını sağlayacağı gibi tam üyelik sürecini de hızlandıracaktır. Nitekim 8. BYKP döneminde bu doğrultuda kritik bir adım atılarak yerleşim merkezlerinin kademelenmesini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu da dikkate alarak, AB istatistiki bölge sınıflandırmasına paralel bir şekilde, üç düzey halinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. 28 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan bu sınıflandırmanın, aynı karar kapsamında bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde esas alınması kararlaştırılmıştır.

Yine bu çerçevede, bölgesel gelişme alanında, gerek 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde gerekse bu belge temelinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planında (ÖÜKP) bölgesel gelişme politikalarını yerel ve bölgesel bazda uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin merkezin koordinasyonu, gözetimi ve denetimi doğrultusunda Kalkınma Ajanslarına (KA) devredilmesi öngörülmüştür. Böylelikle bölgesel gelişme konusunda ülkemizde yakın gelecekte hızlı bir değişimin yaşanacağına dair beklentiler artmıştır.

Amaç: Bu çalışma ÖİK toplantıları çerçevesinde şekillenerek katılımcı bir anlayışla oluşturulan bir politika ve strateji dokümanıdır. Temel olarak bu raporda; AB'ye tam üyelik süreci ve küreselleşme ile birlikte ülkemizdeki bölgelerin sosyo-ekonomik dönüşümünün başarı ile gerçekleştirilebilmesi için bölgesel gelişme araçlarının mevcut durumu ve gelecek yönelimleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bağlamdaki genel amacı özellikle 9. Plan dönemi için bir taraftan rekabetçi ve katılımcı, diğer taraftan sosyal dengeyi gözeterek sürdürülebilir bir perspektif ile bölgesel gelişme araçlarının Türkiye'nin koşullarını da dikkate alınarak değerlendirilmesidir. Bu değerlendirmede KA'ların diğer bölgesel gelişme araçlarının gelişim ve uygulama aşamalarında etkin

rol üstlenebileceğinden hareketle, KA'lar stratejik bir konumlandırma ile daha detaylı incelenmektedir.

Rapor genel yönelimler doğrultusunda yapıcı bir şekilde “yarışan bölgeler” yaklaşımını esas alarak bu doğrultuda bölgesel gelişme araçlarını değerlendirmekle beraber, zayıf veya geri kalmış bölgelerin desteklenmesi gereğini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte, bir yanda geri kalmış bölgelerin desteklenmesi söz konusu olurken öte yanda diğer bölgelerin potansiyellerinin hayata geçirilmesi için aktif politikaların uygulanması mümkündür. Başka bir ifade ile geri kalmış ve gelişme potansiyeli olan bölgelerin eş-zamanlı olarak farklı bölgesel gelişme araçları ile desteklenmesi birbiri ile çelişen politika alternatifleri biçiminde algılanmamalıdır.

Kapsam: Bu raporda incelenecek çeşitli bölgesel gelişme araçlarının bir kısmı ülkemizde henüz uygulanmamakta bir kısmı da bölgesel aktörler tarafından yeterince tanınmamaktadır. Araçların sayısının çokluğu araçlar arasında seçim yapmayı gerektirmiştir. Bunun yanında bazı araçların detaylı, bazı araçların özet olarak incelenmesi zorunluluğu doğmuştur. Ayrıca araçların eş zamanlı olarak teknik, enstrüman, yöntem, önlem ve hedef gibi farklı nitelikler sergilediklerini hatırlatmakta yarar bulunmaktadır.

Raporun zaman perspektifinin 2007-2013 yılları arasını kapsamaması, ÖUKP (2004-2006) ile Orta Vadeli Programın (2006-2008) ötesinde bir değerlendirmeyi de gerektirmiştir. Bu nedenle sözü edilen strateji dokümanları dikkate alınmakla beraber sadece bunlar ile kısıtlı kalınmamıştır.

Yöntem: Türkiye perspektifinde bölgesel gelişme araçlarını değerlendirirken bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. İlk olarak, ülkemizdeki geçmiş uygulamalara bakıldığında başarılı ve başarısız deneyim ve örneklerin bir arada bulunduğu görülmektedir. GAP ile KÖY araçları bu bağlamda tezat iki örnek olarak ele alınabilir. Fakat hangi araçların ne kadar etkili hangi araçların ne kadar verimsiz olduğunu karşılaştırmalı olarak ölçecek bir çalışma yapılmamış ve veri tabanı oluşturulamamıştır. Bu nedenle karşılaştırmalı bir analiz yapmak için gerekli ve yeterli göstergelerden bahsetmek mümkün değildir.

İkincisi, her bir kamu yatırımı (genelde bir bölgesel plan ve program çerçevesinde olmamakla birlikte) çeşitli bölge ve illerin kalkınmasında araç olarak kullanılmış ya da bölgesel gelişme aracı etkisini gösterdiği varsayılmıştır. Ne var ki genel olarak bir değerlendirme yapıldığında mevcut veriler zaman içerisinde bölgesel dengesizliğin arttığını göstermektedir (Karaca 2004; Doğruel ve Doğruel, 2003). Dolayısıyla sadece geçmiş uygulamalara bakarak anlamlı sonuçlar elde etmek mümkün gözükmemektedir.

Üçüncüsü bu raporda da tartışılan yeni bölgesel gelişme araçları Türkiye'nin gündemine gelmiş ya da yakın gelecekte gelmek üzeredir. Dolayısıyla incelenecek olan yeni araçların geçmişine ilişkin Türkiye perspektifinde bir analiz yapabilmek mümkün değildir. Bu durum “gelecek yönelimli bir bakış açısı” ihtiyacını doğurmaktadır.

Rapor beş temel alanda değerlendirme yapmaktadır. İlk olarak Durum Analizi başlığı altında bölgesel gelişme araçlarının Türkiye'deki ve dünyadaki uygulamaları incelenmiştir. İkinci olarak AB'ye katılım konusunda olası etkiler tartışılmakta; ardından üçüncü olarak ortaya çıkan analiz ve bulgular doğrultusunda ÖİK üyeleri tarafından şekillendirilen Güçlü-Zayıf Yönler Fırsat-Tehditler (GZFT) Analizi ve 2013 Vizyonu verilmektedir. Dördüncü olarak vizyon ve GZFT analizinden hareketle strateji formülasyonu yapılarak öncelikler ve tedbirler oluşturulmaktadır. Son olarak da raporun 9. Plan'a yansımaları belirtilmektedir.

2. DURUM ANALİZİ

BYKP'lar, bölgesel politikanın dolayısıyla bölgesel gelişme araçlarının içerik ve ana yaklaşımlarını belirleyen temel dokümanlardır. Ancak, uzun yıllar boyunca dengeli büyüme, kentleşme, göç, altyapı ve kırsal kalkınma hedefleri etrafında şekillenen kalkınma planları bölgesel politikaları tasarlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında yetersiz kalmış; uygulamada süreç ters ve çarpık çalışarak yatırım programları ile bütçeler bu anlamda bölgesel kalkınmanın belirleyicisi haline dönüşmüştür. Kalkınma planlarındaki araçları özetleyen Tablo 1 incelendiğinde 7. BYKP dönemine kadar bölgesel planlama yaklaşımının etkin olmadığı görülmektedir.

TABLO 1: BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA BÖLGESEL YAKLAŞIMLARIN BÜTÜNLEŞİK DEĞERLENDİRMESİ

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
I. Plan (1962-1967)	-Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi -Bölgesel Ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme kutupları (örneğin Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli kentleşme -Bölgeler arasında denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında) - Yatırım etkinliği	-Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli önlem alternatifleri
II. Plan (1967-1972)	-Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	-Bölge ve il planlaması -Dolaylı bölgesel planlama	-Dengeli bölgeler arası gelişme -Sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım - Yatırım etkinliği	-Vergi indirimleri -Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler -Pilot projeler -Keban
III. Plan (1972-1977)	-Bölgesel farkların giderilmesi -Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	-Sektör ve il planlaması	-İkinci planın aynısı	- Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları -Envanter çalışmaları -İl planlaması -Sektörel planlama -Paket projeler -Kalkınmada öncelikli iller
IV. Plan (1977-1982)	-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	-Sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi	-Az gelişmiş illerin kalkınması -Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık -Mekânsal organizasyon	-Yatırımlar için faiz indirimleri -Çeşitli finansal yardımlar -Paket projeler -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi -GAP (DPT-JICA)

TABLO 1: BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA BÖLGESEL YAKLAŞIMLARIN BÜTÜNLEŞİK DEĞERLENDİRMESİ (DEVAM)

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
V. Plan (1985-1989)	-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	-Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)	-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması -Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi -Kalkınmada Öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar
VI. Plan (1990-1994)	-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması -Uluslararası standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması (özellikle AB bağlamında)	-Bölge ve bölge altı düzeyde planlama	-Bölgelerde dengeli kalkınma -İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi	- Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması -Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması -Sanayi bölgeleri
VII. Plan (1996-2000)	-Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi -İllerin sektörel uzmanlaşması -Şehir planlaması -Bölgesel Farkların giderilmesi -Rekabet gücünün artırılması	-Bölge ve bölge altı projeler -Bölgesel yeteneklerin mobilizasyonu -Sürdürülebilir kalkınma	-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu -Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması -Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları -Bölgesel farklar	- Kalkınmada öncelikli yöreler politikasına devam edilmesi -Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı -GAP -Yasal düzenlemeler -Konut projeleri - Kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi -ZBK, DOKAP, DAP
VIII. Plan (2001-2005)	-Katılımcı planlama -Sürdürülebilirlik -Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum	-Stratejik bölgesel planlama -Kümelenme -İl Gelişme planları	-Rekabet edebilirliğin genişletilmesi -Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu -Bölgesel farklar	-KOBİ destekleri -AB fonları -İlk kapsamlı bölgesel planlar -Beşeri sermaye -Yeşilirmak Havzası Gelişme Projesi -Bölgesel operasyonel programlar

Kaynak: (Çeşitli Beş Yıllık Kalkınma Planları; OECD, 1986)

2.1. Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar

Bölgesel gelişme konusu, hem teorik tartışmalarda hem de politika uygulamalarında tüm dünyada yeni bakış açılarıyla artan oranda ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu yönelimin doğası, niteliği ve nedenlerinin değerlendirilmesi politika ve strateji dokümanlarının hedefine uygun olarak geliştirilebilmesi için son derece önem arz etmektedir. Bu çerçevede:

1. Öncelikli olarak bölgesel gelişme araç ve politikalarının giderek çok disiplinli bir çerçevede analiz edilmeye ve uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Bunun doğal uzantısı bölgesel gelişme araçları belirli bir bölgeye uygulanırken öncelikli olarak o bölgenin dokusunun çok yönlü belirlenmesidir. Örneğin ülkemizde geçmiş yıllarda yapılan “İl Turizm Ana Planları” idari birim olarak il ile sınırlı kalınca, çevre illerin turizm potansiyeli göz ardı edilmiş, birbirini tamamlayan turistik faaliyetlerin tasarlanması ve hayata geçmesi sağlanamamış ve ağırlıklı olarak ele alınan il üzerinde odaklanılmıştır. Bu durum bölgesel düzeyde varolan potansiyelin eksik değerlendirilmesine yol açabilmektedir. Buna ek olarak sosyal doku-turizm-turizm girişimciliği-sanayileşme-çevre ve benzeri unsurların bütüncül bir bakış açısı ile analiz edilmemesi birbiri ile çelişen uygulamalara neden olabilmektedir.

2. Ekonomik gelişme dinamiklerinin giderek karmaşık hale gelmesi sürecinde bölgesel ve yerel ekonomiler, ekonomik yapılanma ve gelişmenin temeli kabul edilmektedir. Ülkemizde üretim biçimleri ve teknoloji düzeyinin gelişmiş ülkelere kıyasla düşük olduğu kabul edilirse bölgesel gelişme araçlarının ekonominin mekânsal organizasyonu açısından kritik bir rol üstlenebileceği söylenebilir. Türkiye’de ileri teknoloji ürünleri toplam üretimden ancak %5 kadar bir pay alabilmektedir. 2003-2005 yılları arasındaki dış ticaret açığının büyümesinin temelinde ithal ara mal ihtiyacı bulunduğu hesaba katılırsa, rekabetçi ve birbirini destekleyen bölgesel ekonomiler sadece bölgesel üretime değil, ulusal sanayileşme sürecine de büyük ölçüde katkı sağlayarak üretim biçim ve teknolojilerinin dönüşmesine yardımcı olacaktır.

3. Günümüzde, rekabetçi üstünlüğü yerleşen bilgi, ağyapı ve kurumsal diyalogların inşası ile sosyal sermayeye dayandıran yeni bir nesil bölgesel politika anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Halbuki bir önceki nesil bölgesel politikalar (Keynesyen), altyapı yatırımları, teşvikler, organize sanayi bölgeleri gibi araçlarla hayata geçirilmişlerdir. Ürünlerdeki Post-Fordizmle yaşanan hızlı değişimi, geleneksel bölgesel teşvik yöntemleri ile takip etmek güçleşmiştir. Bu nedenle yeni bölgesel politika araçları, sadece firmalar arasında değil, aynı zamanda firmalar ile yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bölgesel

kuruluşlar arasındaki ilişki-ağyapı-inovasyon üçgenindeki işbirliği ile şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, sadece görünen bilimsel ve teknolojik altyapı, politikaların içeriğini belirlemede yeterli olmaktan çıkmakta, “inovasyon kültürü” bölgesel mimarının vazgeçilmezleri arasına girmektedir. Bu bir anlamda “firmalar için inovasyon politikası” yerine “firmalarla birlikte inovasyon politikası” ilkesinin politika tasarımına yansımalarıdır. Türkiye’de üretim biçim ve teknolojilerindeki gelişmeler aynı zamanda bölgelerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik arz etmektedir. Bölgesel aktörlerin Antalya, Burdur, Isparta, İzmir, Mersin, Samsun gibi illerde bölgesel sorunlara ilgi göstererek bu ilgiyi kurumsallaşma ile sürdürülebilir bir platforma oturtma çabaları bölgesel ekonomik dinamiklerin ve sosyal teşkilatlanmanın bir sonucudur denilebilir. Fakat dünya örnekleri bu gelişmelerin kendiliğinden ortaya çıkabileceği gibi bazen de merkezi ve yerel yönetimler tarafından destekle gelişeceğini göstermektedir.

TABLO 2: GELENEKSEL VE YENİ EKONOMİDE TEMEL ALINAN BÖLGESEL GELİŞME ARAÇLARI

Genel Kavramlar	Geleneksel Ekonomi	Yeni Ekonomi
Temel altyapı	Enerji, su, yol, demiryolu, liman, havaalanı	Telekomünikasyon, çok-işlevli platformlar, geniş bant internet
Yerel altyapı	Endüstriyel parklar, İş kuluçkaları, Teknoparklar	Lojistik alanlar, İnternet kuluçkaları, En iyi uygulamaların gelişmesi için sanal ağlar
İnsan kaynakları	Eğitim ve öğrenim, Engelli insanların adaptasyonu, Mesleki eğitim	Bilgi, Sürekli öğrenme, Ticaret gereklerinin önceden tespiti,
İşletme destek politikası	Sübvansiyon, vergi indirim, Özel destekler, (danışma servisleri), Denetim, danışmanlık hizmetleri	Finansal mühendislik, Ortaklaşa destek, Uzman desteği/özel destekler,
Potansiyel bölge yatırım çekiciliği	İş yaratma, Değişken yatırım araştırmaları, Rekabet avantajları,	İçgirişimcilik, İşletmeler arası işbirliği, kümelenme,
Kamu yönetiminin rolü	İş desteği, Yerel kaynakların fiyatlandırılması, Kamu hizmeti, Değerlendirme, Öncelikler tanıma, Anlaşmalar sağlama,	Ortaklık, yönetim, bölgesel araştırmalar, Teknolojik izleme, ekonomik istihbarat, sürdürülebilir kalkınma, Kamu-özel kesim ortaklıkları, Örnek edinme, Kamu harcamalarının fayda/maliyet oranı, Entegrasyon stratejileri, Yenilikçilik

Genelde artan rekabet ve küreselleşme karşısında avantajlı konum kazanmayı amaçlayan farklı çıkış noktaları bulunmakla birlikte bölgesel gelişme araçlarını kurumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal ağ nitelikli olmak üzere 4 farklı kategoride incelemek mümkündür.

2.1.1. Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

2.1.1.1. Kalkınma Ajansları

Kalkınma Ajansları (KA'lar), özellikle yeni bölgesel gelişme paradigması çerçevesinde, bölgesel gelişmenin sağlanması için tasarlanmış bir araç olarak değerlendirilmektedir. KA'lar, bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların ve politikaların katılımcı bir yapı içerisinde bölgede yaşayanlar (özellikle kilit aktör ve paydaşlar) tarafından alındığı ve uygulandığı yerinden yönetim ve bölgesel strateji tasarım kurumlarıdır. Bu bağlamda KA, eskiden sadece devletin üstlendiği kalkınma misyonunun toplumun farklı kesimleri tarafından paylaşılmasını sağlamaktadır. KA'lar, sektörel veya genel çaplı kalkınma problemlerini tanımlayan, bu problemlerin çözümüne yönelik stratejiler geliştiren ve pratik sonuçlara ulaşma amacıyla çözüm üretebilecek plan ve projeleri destekleyen koordinatör, katalizör yapılarıdır. Söz konusu ajanslar kuruluş şekli, işlevleri ve yapıları itibarıyla farklar göstermesine rağmen ortak paydaları; kalkınma odaklı olmaları, belirli bir coğrafi bölgenin gelişmesini gözetmeleri ve bu bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmeleridir. KA konusunda hem AB hem de diğer ülke deneyimleri KA'nın tek bir model ile sınırlandırılmayacağını göstermektedir. Bununla birlikte KA'ların kabul görmeleri bölgesel yönetim, yerel ortaklık, mali araçları ve içsel kalkınmayı destek biçimleri ile doğrudan bağlantılıdır.

TABLO 3: KA' LARIN UYGULAMADAKİ KARAKTERİSTİKLERİ

Kuruluş Aşamasının Yasal Çerçevesi	Kurucu Girişime Göre	Faaliyetine Göre	Temel İşlevleri	Kuruluş Dönemleri ve Yeri
Devlet tarafından (Galler Kalkınma Ajansı, İskoçya Girişim, İrlanda'da Shannon Kalkınma)	Merkezi hükümet tarafından kurulan KA'lar	Stratejik ajanslar	1.İçsel dinamiklere dayalı kalkınma amaçlı araştırma ve geliştirme faaliyetleri: -Yerel gözlem birimleri oluşturmak, -İstatistikler tutmak -Veri tabanı oluşturmak -Bölgesel kalkınma şablonları hazırlamak	1930 ABD
"Ad Hoc" yasa ile Yetki Devri düzenlemesi (Devolution) çerçevesinde	Yerel ve bölgesel idareler içinde bulunan KA'lar	Küresel ölçekte faaliyet gösteren ajanslar	2. Girişimci hizmetleri: -İşletmeler arasında gayrimenkul yatırım ortaklıkları, devralmalar ve transfer işlemlerinde yardımcı olmak -Sorunlu işletmelere yardımcı olmak -Uzmanlıklar oluşturmak -İnovasyon ve teknoloji transferi yapmak -Eğitim kurumları ve işletmeler arasında iletişim kurmak -İhracat konusunda danışmanlık yapmak	1950 Brezilya, Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda, Japonya, İngiltere
Bölgeselleşme veya desantralizasyon süreci çerçevesinde	Yerel ve bölgesel idareler tarafından kurulan KA'lar	Sektörel ölçekte faaliyet gösteren ajanslar	3. Yerel ve bölgesel idarelere yönelik hizmetler: -Yerel aktörlere danışmanlık yapmak -Altyapı hizmetleri -Bölge içi ve bölgeler arası pazarlama	1960-1970 Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, Fransa, İspanya
Yerel paydaşların ortaklığı çerçevesinde	Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulan bağımsız KA'lar	İçsel cazibe yaratan ajanslar	4. Eğitim Hizmetleri: -İhtiyaç duyulan işgücü niteliğini analiz etmek -Kuruluşlar için spesifik eğitim programları hazırlamak -Sürekli eğitim hizmeti	1980-1990 Yunanistan, İspanya, Finlandiya, Danimarka, İtalya, Portekiz
Kamu yönetiminin yerinden yönetim birimleri çerçevesinde			5. Uluslararası Faaliyetler: -İnovasyon ve teknoloji transferi yapmak -Yabancı yatırımcılar çekmek -İşletmeleri uluslararası pazara açmak -Avrupa Birliği Programlarına ve ulusaşırı ağlara katılmak	1990- Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç, Ukrayna, Fransa
Yabancı sermayeyi bölgeye çekme kuruluşu olarak KA'lar			6. Stratejik Bölge Planlaması: -Potansiyel aktörleri harekete geçirmek -Bölgesel kalkınmanın farklı bileşenleri arasında denge oluşturmak	

AB içerisindeki KA'ların farklı nitelikleri bulunmaktadır. Örneğin; KA'ların finansmanı, kurucularından (kamu ve AB kaynakları dahil olmak üzere) ve gerçekleştirmiş olduğu hizmetlerden sağladığı fonlardan sağlanmakla birlikte, kaynakların oransal dağılımı büyük farklar arz etmektedir. Ancak, fark sadece finansman kaynakları ile sınırlı olmayıp, bütçe büyüklükleri ve personel açısından da farklar göze çarpmaktadır. İngiltere'de AWM ajansının (Avrupa'daki örnek ajanslardan biri olarak) bütçesi 430 milyon Euro'yu ve personel sayısı 250'yi aşarken, bu rakamlar Polonya'daki Yukarı Silesia Ajansı için sırasıyla 450 bin Euro ve 23 kişi ile sınırlı kalmaktadır. (Bkz. Ek.1.) Genelde yeni kurulan ve AB'ye yeni üye olan ülkelerde KA'ların sınırlı kaynaklar ile faaliyetlerini sürdürdükleri gözlenmektedir.

KA'ların amaçları doğrultusunda genelde daha fazla ekonomik gelişme ve yenilenme oluşturma, iş etkinliğinin, yatırımın ve rekabetçiliğin gelişmesini sağlama, işgören ve işverenleri destekleme, çalışma yöntemleri ile ilgili yeteneklerin gelişmesini artırma üzerinde odaklandığı görülmektedir (Wood, 1998, 39; Tucker, 2000).

KA deneyimi bölgesel gelişmede kritik bir öneme sahip olup (daha sonra) tartışılacak diğer araçların yönlendirilmesinde de işlevsellik göstermektedir. Özellikle AB'deki uygulamalara bakıldığında şu eğilimler dikkati çekmektedir:

- KA'lar kaynak kullanımında, hazırlanan strateji dokümanlarına göre hareket ettikleri için politizasyonu engelleyerek etkinlik sağlamaktadırlar. Genellikle geniş katılımı hazırlanan ve sürekli revize edilen bölgesel stratejiler, atalet ve içe dönüklüğe düşülmesini engellemektedir.

- KA'lar salt ekonomik kurumlar olmaktan uzaklaşarak sosyal kalkınma stratejileri de hazırlamaktadırlar. Örneğin bazı KA'lar kültür ve spor gibi konularda bölgenin niteliğinin geliştirilmesi için yerel yönetimlerle birlikte işbirliği yaparak strateji geliştirmektedir.

- KA'ların performansı genelde bulunduğu ülkenin ve bölgenin gelişmişlik düzeyi ile ilişkilidir. Kuruluş aşamasında bu ajanslara karşı büyük beklentiler oluşması, kısa vadede bölgesel aktörlerde hayal kırıklığı yaratabilmektedir. Bu nedenle istikrarlı ve sürdürülebilir politikalarla KA'ların desteklenmesi gerekmektedir. Bu anlamda ajansların aracılık ederek kullandırıldığı AB kaynakları itici güçler arasında yer almaktadır.

- KA'lar bölgesel gözlemevi işlevi ile farklı ekonomik gelişme olanaklarını farklı kanallardan sağladıkları bilgi akışı ile değerlendirmektedirler. Bölgesel bilgi ağının oluşturulmasında ve sürdürülmesindeki bu işlev, diğer paydaşların motive edilmesinde kullanıldığı gibi, aynı zamanda söz

konusu paydaşların iyi yönetim bağlamında sürece katılıp saygınlığının artırılmasını da sağlamakta ve bu sayede sürdürülebilirlik olanağı artmaktadır.

- Ajanslar bölgesel strateji dokümanlarını katılımcılıkla hazırlamanın ötesinde, paydaşların stratejiye katkısını ve bölgesel kalkınmadaki görev bilincini güçlendirmektedir.

- Yukarıda değinildiği üzere, bölgesel gelişme ile ilgili diğer araçların bölgesel, ulusal, ulus-üstü tasnifinin yapılmasını ve bölgesel koordinasyonun sağlanmasını KA'lar yürütmektedir. Diğer bir deyişle, KA'lar bölgesel gelişme araçlarının çatışmasını politika matrisi hazırlayarak engellemektedirler.

- KA'lar, merkezi yönetimin çizdiği çerçevede ve ulusal stratejilere uygun olarak AB ile bölge arasındaki arayüz işlevini giderek güçlendirmektedirler. Bunun doğal sonucu, Brüksel'de şubesi bulunan KA'ların sayısının artmasıdır. Böylelikle KA'lar bölge sınırları ötesinde kendilerini doğrudan ilgilendiren gelişmeleri izledikleri gibi, bu gelişmeleri bölgesel paydaşlara aktararak ve fırsatların sürekli takibini gerçekleştirerek bölgesel ekonomik dinamizmi beslemektedirler.

- KA'lar bölgesel vizyon ve strateji oluştururken prestij projelerle bölgesel kaynaşma ve birlikteliği sağlayacak girişimlere önem vermektedirler. Bu tarz başarımlar iyi deneyim ve uygulama olarak hem bölgeyi dışarıya tanıtmakta, hem de yerel paydaşların başarıdan pay almalarını sağlayarak sürdürülebilirliği beslemektedir.

- KA'lar özellikle finansal nitelikli bölgesel gelişme araç ve fonlarına önem vermektedirler. KOBİ desteklerinden, kültürel amaçlı fonlara kadar uzanan geniş bir yelpazedeki finansal araçların bölgeye kazandırılması için çaba gösteren KA'lar, sadece finans olanaklarını yerel paydaşlara tanıtmakla kalmamakta, aynı zamanda bu kaynakların kullanılabilmesi için gerekli faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

- KA'ların AB ülkelerinde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) üzerinde odaklanmaları dikkat çekicidir. Daha genel olarak AB fonlarını kendi bölgelerine çekme yarışına girdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Doğal olarak ERDF dışında kalan fonları, hatta AB düzeyinde yapılan ihaleler veya işbirliği duyuruları gibi farklı potansiyel kaynakları da bu ajanslar sürekli izlemektedirler.

- Ajanslar proje bazlı ve dar kapsamlı olabildikleri gibi geniş bir içerikle tüm bölgesel kamusal sorunların çözümünü de ilgilenebilmektedir. Bu farklar ajansların büyüklüklerini doğrudan etkilemektedir.

- Ajanslar buldukları bölgenin cazibe merkezi olabilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Özellikle yabancı sermayenin bölgeye çekilmesinde ulusal tanıtımların dışında

KA'lar özel girişimler ve etkinlikler düzenlemektedirler. Ancak, bu durum kesinlikle yerel girişimlerin göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Aksine öncelik yerel kapasite ve girişimlerin desteklenmesine verilmektedir.

Türkiye'de KA'lara ilişkin ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamaktadır. KA'ların gündeme gelmesi, ulusal kalkınma planlarının hedeflenen sonuçlara ulaşamaması, bölgesel dengesizlikler gibi içsel nedenler, AB'ye uyum sürecindeki hızlanma ve dünya genelinde bölgesel kalkınma politikalarının ve bölge anlayışının değişmesi gibi dışsal nedenler ile ilişkilendirilebilir (Kayasü vd, 2003, 80).

GAP çerçevesinde kurulan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM), Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) ve İzmir Ticaret Odası (İZTO) tarafından yürütülmüş olan KA kurma çalışmaları, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından kurulan Mersin Kalkınma Ajansı, Samsun-SABEK ve Batı Akdeniz'de BAGEV'in bölgesel kalkınma çalışmaları ülkemizdeki bölgesel paydaşların katılımıyla oluşturulan ve yürütülen KA girişimlerine örnek olarak gösterilebilir (Bkz. Ek 2). Türkiye'deki deneyimlere paralel olarak, bölgesel gelişme çalışmalarının bölgesel ölçekte daha kurumsal bir yapıya kavuşmasına imkan verecek olan 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun', 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Kanun gerekçesinin özeti için bkz. Ek 3).

Bölgesel kalkınmaya yönelik uygulamaların geliştirilmesi tek bir kurum ve tek bir yönetime bağlı olarak gerçekleştirilememekte ve çok boyutlu ve çok katımlı bir süreci kapsamaktadır. KA'lar gerek amaçları, gerekse de yapıları nedeniyle çok katımlı bir yapıyı zorunlu kılmaktadır. KA'ların karşılaştıkları sorunlar; yönetsel ve finansal sorunlar, koordinasyon sorunları, bölgesel kalkınmaya yönelik kurumlar arası çatışmalar ve politikaların uygulanmasında yaşanan sorunlar gibi ortak başlıklar altında toplanabilir. Bu sorunlar arasına pek çok alanda olduğu gibi eğitim ve yetişmiş işgücü sorunları da eklenebilir.

Bölgesel gelişmede KA'nın yaygınlaşmış bir kurumsal yapı ve araç olması ve çeşitli bölgelerde elde ettiği başarılar bu organizasyonların Türkiye'de bölgesel politikaları olumlu etkileyebileceğini göstermektedir. AB süreci ile birlikte yerel ortaklıklarla ve girişimlerle gerçekleştirilecek bölgesel ve mikro projelerin önümüzdeki dönemde artacağı düşünüldüğünde KA'ların Türkiye'deki rolü daha da netleşmektedir.

AB fonlarının, AB prosedürleri gereğince önceden belirlenen kriterlere göre seçilen proje tekliflerini finanse etmesi, iki temel nedenden ötürü KA'ların kurulması ihtiyacını doğurmuştur: (i) bölgenin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin bölgedeki tüm aktörlerin katılımıyla saptanması ve bu

önceliklere göre proje çağrılarının yapılması ihtiyacı; (ii) belirlenen kriterlere uygun olarak, yerel ihtiyaçlara uygun proje üretme ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı.

AB projelerinin asıl uygulayıcıları belediyeler, il özel idareleri, odalar, üniversiteler ve diğer STK'lar olacağından, bu aktörlerin bölgedeki diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla çok sıkı işbirliği içinde bölgenin stratejik planını oluşturmaları ve bu plana göre hareket etmelerinin sağlanması KA'ların en temel görevi olarak görülmektedir.

2.1.1.2. Yatırım Destek Ofisi

Yatırım Destek Ofisi (YDO), KOBİ'lerin kendi firmalarını kurmak için gerekli tüm idari işlemleri tek elden yürütebilecekleri ve bu konuda doldurulması gereken formlardan finansal yardım seçeneklerine kadar geniş bir kapsamda danışıp tavsiye alabilecekleri birimlerdir. YDO'lar, idari işlemleri sadeleştirerek girişimcilerin firma kurup başlangıç yapmalarını teşvik edici uygun ortam oluştururlar. YDO'lar genellikle firma kuracak girişimcileri destekleme amacıyla kamu sektörü tarafından kurulmaktadır. AB'ye üye ülkelerde bu türden ofisler genelde İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) IV düzeyinde faaliyet göstermektedirler. YDO'lar, AB tarafından idari işlemler için sadece üye ülkelere tavsiye niteliğinde desteklenmektedirler.

YDO uygulamasının bir örneği İtalya'da ekonomik kalkınmanın hızlandırılması ve istihdamın artırılmasını amacıyla ortaya çıkmıştır. YDO, girişimciliğin önündeki bürokratik engelleri azaltan en önemli inovasyonlardan birisi olarak tanımlanmıştır. YDO'nin amacı, İtalyan yaklaşımına göre, sadece bilgi ve tavsiye sağlamakla sınırlı değildir. Bu bağlamda YDO ayrıca yeni bir sanayi tesisinin yer seçimi ve çalışmaya başlaması veya mevcut sanayi tesisinin genişlemesi, yeniden yapılması, yenilenmesi için de gerekli tüm idari izinleri sağlamaktadır. Böylece firmalar, gerekli izinleri almak için harcadıkları zamanı en aza indirme fırsatını bulmuşlardır. Yerindenlik ilkesine göre, sorumluluk kent yönetimine verilmiştir. Ülkemizde kurulması planlanan YDO'ların ise yönetim kurulu adına hareket etmesi ve KA genel sekreterliğine bağlı olması düşünülmektedir. KA Yasasının 15-17. maddelerinde düzenlenen YDO, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarına dayanan işlerini tek elden takip ve koordine ederek kısa sürede ve etkin bir şekilde sonuçlandırmayı hedeflemektedir. YDO tarafından talep edilecek iş ve işlemlerin bölgelerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre farklılık göstermesi gerekmektedir. Bu noktada değinilmesi gereken bir konu da yabancı sermaye ve yatırım promosyon ajansına ilişkindir. KA'lar bu çerçevede bölgesel/yerel potansiyeli, dinamikleri tespit edip değerlendirerek ve yerel aktörleri organize ederek bu potansiyeli ulusal ve uluslararası piyasalara,

yatırımcılara hazır bir paket halinde sunma kapasitesini artırmaya çalışacaktır. Bu biçimde KA'lar, Hazine Müsteşarlığının ve Yatırım Promosyon Ajansının yabancı sermaye alanındaki işlevini tamamlayıcı, destekleyici ve etkinleştirici faaliyetler yürütecektir.

2.1.1.3. Bölgesel Kalkınma Planları, Operasyonel Programlar ve GZFT Analizi

i. Bölgesel Kalkınma Planları ve Operasyonel Programlar

Farklı biçimleri bulunan bölgesel plan ve programların AB'deki uygulamaları genellikle 3-6 yıllık dönemler için hazırlanmaktadır. Bu kalkınma planları kamu-özel sektör müdahalesine yönelik hedefleri ve araçları belirten başvuru kaynakları olup, tanımlı zaman dilimi için kalkınma önceliklerinin formülasyonunu sağlayarak, bölgesel gelişmeyi sistematik hale getirmektedirler. Önceliklerin belirlenmesinin yanında, eylemlerin bütünlüklü planlanması bölgesel gelişme hedeflerine daha etkin ulaşılmasına yol açmaktadır.

Yapısal Fon (YF) desteği alan Avrupa Bölgeleri için zorunlu bir araç olan bölgesel gelişme planları ve bölgesel operasyonel programlar AB'de İBBS II düzeyinde hazırlanmaktadır. İlk olarak Fransa'da 1984 yılında Bölge Planı Uygulama Anlaşması ile görülen bu planlar 1988'den itibaren AB'de yaygınlaşmaya başlamıştır. Yapısal olarak geri kalmış, sınai gerileme içindeki bölgeler ve kırsal alanlarda YF'den yararlanmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu planların başarılı olabilmesi için gelişme planının öncelikleri hususunda bölgesel aktörler arasında mutabakata varılması gereklidir. Daha sonra bu plan sayesinde öncelikli işin tanımlanması ve uygun projelerin seçilmesi mümkün olmakta, planların uygulamaları güçlendirilmektedir.

Ülkemizde GAP ve AB destekli bölgesel kalkınma programları bu konuda verilebilecek başarılı uygulama örnekleri arasında yer almaktadır. ÖÜKP doğrultusunda ele alınan AB destekli programlar, katılım öncesi prosedürler doğrultusunda uygulandıkları için YF uygulamaları kadar geniş kapsamlı ve esnek değildirler. Ancak, söz konusu programlar kapsamındaki uygulamalarla merkezi ve yerel bazda AB normlarında proje hazırlanması, sunulması, yürütülmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi konularında çalışmalar devam etmekte olup YF uygulamalarına yönelik altyapı oluşturulmaktadır.

ii. Bölgesel GZFT Analizi

Çok yıllık bir bölgesel gelişme planı hazırlamadan önce, bir bölgenin güçlü yanları, zayıf yanları, fırsat ve tehdit unsurlarının analizini içeren bir metottur. Bölgedeki tüm sosyal ve ekonomik aktörlerin görüşlerini ve kaynaklarını edinmeyi/kullanmayı sağlayan ön değerlendirme aracı olan

Bölgesel GZFT analizinin başarılı olabilmesi, çalışmanın şeffaf ve mutabakata dayalı olmasına bağlıdır. Uygulamada kamu otoriteleri tarafından teşvik edilen bu analiz yerel ve bölgesel yönetimlere bölge hakkında önemli bir bilgi girdisi sağlamakta ve çoğu zaman stratejik bölge planlamasına dayanak teşkil etmektedir.

Standart yönetim aracı haline gelen GZFT analizi, AB’de İBBS II ve III düzeylerinde uygulanmaktadır. Başarılı örnekler arasında Belçika’daki GOM Vlaams-Brabant ve GOM Limburg yer almaktadır. Ülkemizde bölgesel GZFT analize ilişkin ilk örnekler 1990’ların başında verilmiştir. Zaman içerisinde hem merkezi kamu kurum ve kuruluşlarında hem de bölgesel STK’lar tarafından yaygın olarak kullanılan bir bölgesel gelişme analiz aracına dönüşmüştür.

2.1.2. Ekonomik Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

2.1.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri / Sanayi Parkları

OSB’ler teorik ve hatta pratik açıdan ele alındığında fordist döneme ait bir sanayileşme politikası aracıdır. Post-fordist alanda teknoparklar, kümelenme gibi kavramlar ön plana çıksa da, OSB’ler özellikle ülkemizde yarattığı istihdam, sağladığı destekler ve dışsallık gibi özelliklerinden dolayı bölgesel gelişme aracı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Türkiye’de OSB’ler politikası, yerel sermaye birikiminin il dışına çıkmasını engellemede ve yerel sanayiye transferinde önemli bir planlama aracı olarak işlev görmüştür. Aynı zamanda, OSB’ler, sanayi birimlerinin çevrede yaratacağı olumsuz etkileri denetlemede, daha kolay ve ucuz üretim yapmalarını sağlamada ve daha düşük maliyetli altyapı hizmetlerinden yararlanmada büyük olanaklar sunmaktadır. Ayrıca, OSB’ler yerel düzeyde küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmelerine elverişli bir ortam sağlayarak sanayinin yerelleşmesine ve böylece sanayinin bölgeler arasında daha dengeli dağılımına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Elvan vd, 1996). Tablo 4’te ülkemizdeki OSB dağılımını görmek mümkündür.

TABLO 4: ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN COĞRAFİ BÖLGELERE DAĞILIMI

BÖLGE ADI	2004 Sonu İtibarıyla Bitenler			2005 Yılı Yatırım Programında Olanlar			
	Adet	Alan (Ha)	Hektar % (*)	Adet (**)	Alan (Ha)	Hektar % (*)	Adet % (***)
Marmara (11 il)	13	4.082	22,32	14	3.003	12,93	12,07
Ege (8 il)	11	3.012	16,47	21	3.769	16,22	18,1
Akdeniz (8 il)	10	2.453	13,41	7	1.203	5,18	6,03
İç Anadolu (13 il)	16	4.018	21,97	16	4.381	18,86	13,79
Karadeniz (18 il)	13	1.348	7,37	30	4.307	18,54	25,86
Doğu Anadolu (14 il)	7	1.248	6,82	16	2.408	10,36	13,79
G.doğu Anadolu (9 il)	7	2.126	11,63	12	4.163	17,92	10,34
Türkiye Toplamı	77	18.287	100	116	23.234	100	100

(*) Toplam bölge alanının Türkiye toplam alanına oranıdır.

(**) Etüd karakteristiği ile yer alan projeler adet olarak toplamlara dahil edilmiştir.

(***) Toplam adedin Türkiye toplam adedine oranıdır.

AB’de ERDF tarafından mali kaynak aktarılabilen sanayi parkları geniş çaplı uygulanan bir bölgesel gelişme aracıdır. Belçika’daki “SPI+” ile Fransa’daki “Comité d’Expansion Economique de la Loire – Loire Economic Expansion Committee” başarılı örnekler arasında yer almaktadır. Diğer başarılı bir örnek olan “Access Organize Sanayi Bölgesi”, 1990–91 yıllarında Avusturya ve eski Çekoslovakya hükümetlerinin imzaladığı bir anlaşma ile kurulmuştur. Avusturya kısmı inşasının ilk etabını 1993 yılında 33 hektar; Çek kısmı ise 1994 yılında 50 hektar bitirmiştir. İlk yeşil alan yatırımını 1994 yılında bir İspanyol Şirketi, Linasa SA, yapmıştır. Bölgedeki demiryolu hattı 2001 yılında tamamlanmıştır. 2005 yılında da çeşitli biyolojik maddeleri yakarak çalışan (biomass) elektrik santralinin inşasına başlanmıştır. Bölge genel hukuk, finans ve teşvik alanlarında danışmanlık, işbirliği, çeviri ve yorum gibi hizmetler ile kamu kurumları ile yürütülmesi gereken bürokratik işlemleri kolaylaştırıcı hizmetleri ücretsiz olarak sunmaktadır. Bunların yanında bölgenin Avusturya kısmı politik, ekonomik ve sosyal istikrar ile yeşil alan yatırımlarına AB Hedef 2 alanı teşvikleri sunmaktadır. Çek kısmı ise yasal güvence, hukuk ve ekonomi alanları ile arazi alımının kolaylaştırılmasına yönelik danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Bölgede ilk ve orta dereceli okulların yanında Güney Bohemia Üniversitesi’nin fakülteleri bulunmaktadır.

2.1.2.2. Bölgesel Yardım Uygulamaları (Regional Aid Schemes)

Bir bölgede kurulan ya da yerleşen firmalara sağlanan destek önlemleri ve finansal yardımları içeren bir araçtır. Destekler yatırım indirimi ya da sübvansiyon ve vergi istisnası şeklinde olabilir.

AB'de İBBS Düzey II bazında ve ERDF bünyesinde uygulanabilir niteliğe sahip bu yardımlar AB Rekabet Politikası Genel Müdürlüğünün kontrolü altındadır. Bu aracın başarısında sübvansiyonların uygunluğu, desteklerin süresi ve mekânizmaları belirleyici olmaktadır. Genelde KOBİ'lere yönelik olan bu yardımlar ülkemizde uygulanan KÖY politikası kadar geniş kapsamlı değildir.

Ülkemizdeki KÖY uygulaması bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkması ile birlikte, bu farkların giderilmesi için, bölgelerin ve/veya illerin ihtiyaçları ön plana çıkarılarak hükümetlerin gündemine gelmiştir. KÖY, ülkemizde görece olarak daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yörelerden oluşmakta ve Bakanlar Kurulu'nca il bazında tespit edilerek Resmi Gazetede ilan edilmektedir. Mevcut durum itibarıyla, 17 Ekim 1998 tarih ve 23496 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 13 Ekim 1998 tarih ve 11844 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY sayısı 49 il ve 2 ilçeyi kapsamaktadır. KÖY sayısı 49 il olarak devam etmektedir. KÖY'lerin toplam yüzölçümü 430.726 km² olup, 2000 Yılı Nüfus Sayım Sonuçlarına göre toplam nüfusu da 24.418.644 kişidir. KÖY'ler yüzölçümü itibarıyla ülke yüzölçümünün yüzde 55,1'ini, nüfus itibarıyla da Türkiye nüfusunun yüzde 36'sını oluşturmaktadır (DPT, 2003c).

Ülkemizde KÖY dışındaki güncel bir uygulama olarak, 29.01.2004 tarihinde 5084 sayılı Teşvik Yasası yürürlüğe geçirilmiş ve 2001 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) rakamlarına göre Kişi Başına Düşen Milli Gelirin (KBMG) 1.500 doların altında olduğu illere yeni bazı avantajlar getirilmiştir ve daha sonra 5350 sayılı yasa ile bu illerin kapsamı genişletilmiştir. 5084 sayılı yasa kapsamında 36 olan il sayısı, 5350 sayılı yasa ile birlikte 49'a çıkmıştır.

Görüleceği üzere KÖY, 5084 ve 5350 uygulamaları kapsamının genişliğine ve sağlanan desteğin kısmi homojenliğine koşut bölgesel gelişme aracı olma özelliğinden çıkma eğilimindedir. Ayrıca, bu araçlar birbirine yakın yaklaşık benzer gelişmişlik düzeyindeki iller arasında kapsam dışında kalanları olumsuz bazı etkilere maruz bırakmıştır. Türkiye'de uygulanacak bölgesel destek araçlarının spesifik olarak tasarlanması ve bu sayede bölgesel potansiyellerin canlandırılması beklenmektedir. Mevcut araçlar bu ihtiyaca cevap verecek nitelikte gözükmemektedir.

2.1.2.3. Girişim Sermayesi

Girişim (risk) sermayesi; Türkiye için yeni, ancak hızla gelişen bir sektör olma özelliğindedir. Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de girişim sermayesi kavramının ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açan ana nedenler; geleneksel finansman kurumları olan bankaların kredi faiz

oranlarının oldukça yüksek olması ve KOBİ'lere finansal kaynak sağlayan bankalar ve diğer mali aracı kuruluşların bu tür girişimlere yeterli ve uygun koşullarda fon aktarmamasıdır.

Girişim sermayesi ile ilgili özellikle ABD'de çok başarılı uygulamalar görülmektedir. Örneğin; ABD' de Macintosh bilgisayarlarının üreticisi "Apple Computer Inc." ve "Digital Equipment Corporation" şirketleri girişim sermayesi yatırımları ile kurulmuş şirketlerdir. Japonya'da 1974 yılında risk sermayesi girişim merkezi kurulmuş olup, KOBİ'lere bankalarca verilen yatırım kredilerinin %80'i oranında kefalet verilmektedir. ABD'nde girişim sermayesi yatırımları daha ziyade başlangıç sermayesinin sağlanmasında ağırlık kazanırken, Japonya'da genelde gelişme aşamasındaki şirketlere yönelmektedir. Japonya'da girişim sermayesi şirketlerince desteklenen firmaların üçte ikisi 10 yıldan eski şirketlerdir.

AB ülkelerinde ise girişim sermayesi kaynaklarının büyük bir bölümü bankalar tarafından yaratılmaktadır. Genel olarak AB ülkelerinde girişim sermayesi yatırımı işletmenin hisse senetlerini alarak değil, borç karşılığı kredi verilerek yapılmaktadır. Çünkü bankalar risk almaktan kaçınmaktadırlar. Avrupa'da bu konuda en gelişmiş ve köklü uygulamalara sahip ülke İngiltere'dir. İngiltere'de bankalar gelişme potansiyeli taşıyan küçük ve orta boy işletmelerin hisse senetlerini satın alarak bu şirketlere ortak olmakta ve gerekli sermaye desteğini sağlamaktadırlar. Fransa'da bankalar girişim sermaye sektöründe ağırlıklı paya sahiptirler. Almanya'da ise girişim sermayesi kamu şemsiyesi altında gelişmiştir.

Ayrıca girişim sermayesi sisteminin başarısı ve bu derece yaygın olmasının sebebi küçük işletmelerin hisselerinin işlem gördüğü borsaların olmasıdır. Bu tür piyasaların dünyada ki en iyi örneği "NASDAQ" borsasıdır. Tamamen KOBİ'lere yönelik olarak elektronik ortamda işlem yapmaktadır. Bunun yanında Avrupa'da "ESDAQ", Japonya'da "JASDAQ", İngiltere'de "Alternative Investment Market (AIM)", KOBİ'lerin işlem yapmaları amacıyla kurulmuş diğer borsalardır. Ülkemizdeki KOBİ borsası bu anlamda yenilikçi küçük girişimlerin faaliyetlerinin desteklenmesi açısından önemli bir rol üstlenebilecektir.

ABD ve diğer ülkelerde (İngiltere, Fransa, Japonya vb.) görülen başarılı örneklerden sonra Türkiye'de de girişim sermayesi kavramı gelişmeye başlamış, özellikle de 1980 yılından sonra hızlanmıştır. Girişim sermayesi ile ilgili 1993 yılında SPK tarafından Seri VIII No.21 sayılı "Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği" çıkarılmıştır, ancak 1996 yılına kadar girişim sermayesi ile ilgili bir yatırım yapılmamıştır. 1996 yılında ilk girişim sermayesi şirketi "Vakıf Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş." kurulmuştur. Bugün ise girişim sermayesi şirketlerinin sayısı 10'a

ulaşmaktadır (Burhan Karaçam Partnership, VakıfRisk, İşRisk, iLab, Okyanux, LadyWorld, CreaLab, Turkven ve TTGV). Ayrıca, bu konuda yabancı yatırımlar da yapılmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı girişim sermayesi fonları arasında “AIG”, “Alliance Capital” ve “Morgan Stanley” gibi önemli işletmeler bulunmaktadır. Girişim sermayesinin ülkemizdeki finans merkezleri olan belirli illerin dışında da yaygınlaşması ve KOBİ’ler tarafından ulaşılabilir olması gerekmektedir. Daha da önemlisi yenilikçi ve yüksek kâr potansiyeli bulunan girişimlerin bu türden sermayeye ulaşmaları kolaylaştırılmalıdır.

2.1.2.4. Müşterek Bölgesel Kalkınma Uygulamaları

Bir bölgedeki farklı finansal olanakların önceden tanımlanmış bölgesel kalkınma stratejisi doğrultusunda birleştirilerek kullanılmasını öngören bu araç, ancak bölgenin sosyal ve ekonomik aktörlerinin ortak hedeflerde mutabık kalması durumunda etkili olabilmektedir. AB’de genellikle kamunun öncülüğünde ve İBBS II düzeyinde uygulanmakta ve ERDF altında IMP (Integrated Mediterranean Programme) tarafından desteklenmektedir.

2.1.3. Kültürel Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

2.1.3.1. Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri

Konferans, sergi ve fuar gibi etkinliklerin düzenlendiği bu merkezler bulunduğu yörelerde ekonomik canlanmaya yol açtığı gibi bölgelere dinamik bir imaj kazandırmaktadır. Hem özel hem de kamu sektörü tarafından uygulanabilen bu aracın gücü Hannover ve Cannes’de kendini ispatlamıştır. AB’de YF’den yararlanarak kurulabilen bu merkezler pazarlama, kapasite, sponsor gibi bir dizi kriterin göz önünde bulundurulmasıyla hayata geçirilmektedir. Konferans merkezleri, turizmin çeşitlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır ve ekonomik gelişmeye sağladığı destekle bölgesel gelişme açısından dinamik bir role sahiptir. Son yıllarda İstanbul bu konuda bir atılım içindedir. NATO, Habitat, Dünya Mimarlık Kongresi gibi önemli organizasyonlara ev sahipliği yapan İstanbul’da Maçka-Harbiye arasındaki bölge Kongre Vadisi olarak tanımlanmaktadır. Kongre turizminin önemi her geçen yıl artarken, kentler yıl içinde kesintiye uğrayan turizm hareketliliğini tüm yıla yaymak için kongre turizmine yönelmektedirler. Bu aşamada erken harekete geçerek gerekli çalışma ve düzenlemeleri yapan, bir master plan çerçevesinde belirli bir bölgeyi kongre-sergi-fuar

faaliyetlerine yönelik yapılar için planlayan ve yatırımcıları bu yönde teşvik eden kentler rakiplerine göre daha avantajlı konuma geçmektedirler.

2.1.3.2. Rekreasyon/Eğlence Parkları

Günümüzde sektör haline gelen boş zaman turizmi araçları arasında yer alan rekreasyon alanları aynı zamanda bölgelerin çekiciliğini artırmakta da kullanılmaktadır. Hem kamu hem de özel sektör tarafından uygulanan bu parkların “Euro-Disney”de olduğu gibi turizm amaçlı olanları olduğu gibi “Futuroscope” gibi bilimsel ve eğitim amaçlı olanları da bulunmaktadır. Ülkemizdeki “minyatür park” uygulamaları bu araca örnek gösterilebilir. Ne var ki Türkiye’de boş zamanı değerlendirme (rekreasyon) alanları çoğunlukla kent içerisinde yer alan yeşil alanlarda ve orman alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ankara’da Harikalar Diyarı, Göksu Parkı ve Mavi Göl Rekreasyon Alanı büyük park uygulamaları, Antalya’da Hasan Subaşı Kültür Parkı (botanik bahçesi), Bursa Merinos Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Gölü ve çevresi, Balçova İnciraltı rekreasyon alanı ve ayrıca İzmir Ege Serbest Bölgesi içinde faaliyet gösteren, dünya çapında NASA’dan lisanslı 5 Uzay Kampından biri olan kamp, Türkiye’deki başlıca rekreasyon/eğlence parklarına örnek olarak verilebilir.

2.1.3.3. Alternatif Turizm

Bölgesel veya yerel doğal ve tarihi kaynakların çeşitli eylem ve yöntemlerle spesifik turizm ürünlerine dönüştürülmesidir. İstihdam, turizm sezonunun uzaması, çekiciliğin ve imajın güçlendirilmesi gibi bir çok bölgesel katkısı olan alternatif turizm, AB’de İBBS III ölçeğinde hem yapısal fonlar, hem de Topluluk düzeyindeki LEADER girişimi tarafından desteklenmektedir. Alternatif turizm alanları ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalar temalı parklar, golf alanları, eko turizm, konaklama amaçlı turizm yatırımları, yayla turizmi, macera turizmi, doğa parkı ve sportif amaçlı turizm gibi alanları kapsamaktadır. Belek bölgesindeki golf turizmine yönelik hizmet veren oteller, Erzincan ilinde rafting, tracking gibi doğa turizmine yönelik faaliyetler, Düzce Gölyaka kültür parkı, Küre dağları Eko-turizm projesi, Milas/Muğla Uyku vadisinin turizme açılması gibi örnekler alternatif turizm alanlarına verilebilecek örneklerdir.

2.1.3.4. Bölgesel Doğa Parkları

Doğa (tabiat) parkları, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır. Birçok doğa sporlarının yapılabileceği

alanlar olan Tabiat Parkları, doğayı ve doğal kaynakları koruma çabalarının ürünüdür. Doğa parkları bölgelerin hem cazibe merkezleri olmasında hem de turizm faaliyetlerinin zenginleştirilmesinde kullanılmaktadır. İtalya'da Aosta, Fransa'da Camargue bu aracı başarıyla kullanan bölgeler arasında yer almaktadır. Bu tür parklar yapısal fonlardan kaynak bulabilmektedir. Türkiye'de ise toplam 11 Tabiat Parkı bulunmaktadır.

Bölgesel doğal alanların korunmasına yönelik çalışmalara AB'den önemli destekler sağlanmaktadır. Polonya'da Ekim 2002'de başlanan Odra Delta Doğa Parkı Projesi'ne Avrupa Birliği Kıyı Koruma Kuruluşu (EUCC) ve Uluslararası Kıyı Koruma Kuruluşu destek vermektedir. Diğer yandan doğal parkların kentsel gelişime sağladığı destek, etkin bir tanıtım ve doğal alanın sahip olduğu özelliklere bağlı olarak oldukça önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Amerika'daki Yellowstone Ulusal Doğa Parkı yılda 3 milyon ziyaretçi ağırlamaktadır. Bu örneği çoğaltmak mümkündür. Dünya genelinde, zengin flora ve fauna türlerine sahip, yüksek değerdeki doğal varlıkları bulunan alanların hem korunmasını sağlamak, hem de bu yerleri ziyaret edenler sayesinde kentsel-bölgesel ekonomiye katkı sağlamak üzere Doğa Parkları geliştirilmektedir.

2.1.3.5. Kültür Merkezleri

Esas olarak sahip olunan kültürel varlıkların korunmasını, değerlendirilmesini ve sergilenmesini hedef alan bir uygulamadır. Kültür merkezleri uygulamada daha çok, sinema-tiyatro-sergi alanı gibi çok amaçlı olarak ve çeşitli işlevleri bir arada yerine getirmek üzere tasarlanmaktadır. İstanbul Atatürk Kültür Merkezi (AKM) bu alandaki başlıca örnektir. Yine İzmir AKM de benzer özelliktedir. Ankara AKM ise bünyesinde barındırdığı Cumhuriyet Devri Müzesi ile farklı bir konumlandırmaya sahiptir. Kültür Merkezi uygulamalarının bölgesel ve kentsel gelişme bakımından Türkiye'de yeterince önem kazanmadığı görülmektedir. Uluslararası niteliğe sahip resim, heykel vb. güzel sanat eserleri daha çok özel müzelerde sergilenmektedir. Bugüne kadar Türkiye'de gerçekleştirilen en önemli sergi, Picasso'nun bazı eserlerinin İstanbul'da Sabancı Müzesi'nde sergilenmesi olmuştur.

Türkiye'deki kültür merkezlerinin, AB'de olduğu gibi kentsel hayatın bir parçası haline gelmesi için, bu tür ulusal ve uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapması, diğer yandan mevcut kültürel varlıkların etkin bir şekilde sergilendiği alanlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Gerek yurt içindeki, gerekse yurt dışındaki kültürel etkinlik takipçilerinin ilgisini çekecek nitelikteki organizasyonlar ile kültür merkezlerinin daha canlı hale getirilmesi, ekonomik ve sosyal anlamda kentsel ve bölgesel

dönüşümü sağlamada, ayrıca kentlerin kültürel varlığıyla yurt içinde ve yurt dışında ön plana çıkmasında önemli bir araç olarak görülmektedir.

2.1.4. Sosyal Ağ Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

2.1.4.1. Sistem Temelliler

i. Bölgesel İnovasyon Sistemi

Bölgesel inovasyon sistemi; doğrudan bir araç olmaktan ziyade bölgesel inovasyon, teknoloji, ağ, kümelenme vb araçların temelini oluşturmada kullanılan stratejik nitelikli bir yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşımın ilk modelleri, doğrusal inovasyon sürecine dayandırılmıştır. Fakat günümüzde (Neo-Schumpeteryen anlayışla birlikte) yeniliğin hem içeriği zenginleşmiş, hem de sadece “piyasanın çektiği” ya da “teknolojinin ittiği” inovasyon yerine, karşılıklı etkileşimli ve teknoloji-piyasa-firma-müşteriler-tedarikçiler gibi bir çok aktörle birlikte şekillenen inovasyon kabul görmeye başlamıştır (Özçelik ve Taymaz, 2002, 7). Bölgesel inovasyon sisteminin haritalandırılması ve bu sistemin bölgedeki paydaşlar tarafından kabul görülmesi bölgesel planlama çalışmalarına ve bölgesel gelişme operasyonlarına temel teşkil etmektedir. Aşağıda Bölgesel İnovasyon Stratejileri (BİS) değerlendirilirken görüleceği üzere Bölgesel İnovasyon Stratejilerinin tasarlanması için Bölgesel İnovasyon Sisteminin oluşturulması veya duruma bağlı olarak geliştirilen strateji ile uyumlu bir sistemin oluşumunu desteklemek gerekmektedir. Bölgesel inovasyon sistemine yönelik Asheim ve Isaksen’in (1996) yaptığı sınıflandırma (bkz. Tablo 5) yeniliğin üretilmesinde ulusal/ sektörel nitelikli çözümler yerine, bölgesel ağ yapılarının daha başarılı olduğu görüşünü desteklemektedir.

TABLO 5: BÖLGESEL İNOVASYON SİSTEMİ TİPOLOJİSİ

Bölgesel İnovasyon Sisteminin Tipi	Bilgi Üreten Kurum/Kurumların Yeri/Yerleşimi	Bilgi Akışı	İşbirliğinin Temel Karakteristiği
Mekânı temel alan	Yerel, bilgi üreten kurum sayısı sınırlı	Karşılıklı etkileşim	Coğrafi, kültürel ve sosyal yakınlık
Ağ yapısı temel alan	Yerel ancak bilgi üretenlerle güçlü işbirliği	Karşılıklı etkileşim	Planlı ve sistematik ağ yapılaşma
Ulusalın bölgesel sistem şeklinde uzmanlaşmış alt birimlere bölünmesini temel alan	Çoğunlukla bölgenin dışından	Daha çok doğrusal	Benzer eğitim düzeyinde ve benzer (genelde ortak) deneyimlere sahip bireyler

Kaynak: (Asheim ve Isaksen, 1996)

ii. Bölgesel İnovasyon Stratejisi

BİS, Bölgesel İnovasyon ve Teknoloji Transferi ve Bölgesel Bilgi Toplumunun Tanıtımı, bölgesel inovasyon sistemi yaklaşımının uygulamaya yansıyan araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. AB’de Bölgesel İnovasyon ve Teknoloji Transferi adı altında başlayan bölgesel strateji geliştirme uygulamaları, daha sonra BİS ve Bölgesel Bilgi Toplumunun Tanıtımı uygulamalarına dönüşmüştür. Bu araçlar arasında BİS ön plana çıkmaktadır.

BİS’in hareket noktası, bir bölgedeki AR-GE altyapısı ve tesisleri dışında, işletmelerin gerçek AR-GE ihtiyaçlarının tanımlanması ve böylelikle AR-GE fonlarının sadece saf bilimsel ve teknolojik araştırma ile sınırlı kalmayıp yerel kalkınmaya da yönlendirilmesini kolaylaştırmaktır. Az gelişmiş bölgelerde KOBİ’ler, izlemedikleri/izleyemedikleri veya bilmedikleri bir yeniliği talep edemezler. Üniversitelerde sanayi ile çalışma geleneğinin henüz yerleşmemiş olması, dolayısıyla araştırma için ayrılan sınırlı fonların yerel işletmelerin gereksinimlerini yansıtmaması, bölgesel kalkınma için sinerji oluşumunu yavaşlatmaktadır. Bu nedenle KOBİ’ler genelde bir önceki nesil teknolojileri kullanmak zorunda kalmaktadırlar (Landabaso ve diğerleri, 2003). Bu gözlem ve değerlendirmeler AB içinde de giderek artan oranda kabul görmektedir. 1994-1999 döneminde az gelişmiş bölgelerde uygulanan ve YF ile finanse edilen Araştırma ve Teknoloji Geliştirme uygulamalarının değerlendirilmesinde (i) özel ve kamu araştırma birimleri arasındaki iletişim ve koordinasyon yetersizliği, (ii) üniversite ve işletmeler arasındaki iletişim ve koordinasyon eksikliği, (iii) eğitim ve sanayiden sorumlu kamu birimleri arasında bilim ve teknoloji konusunda koordinasyonun bulunmaması, (iv) ulusal ve bölgesel önlemlerin birbirini tamamlamak yerine birbirleriyle çelişmesi ve (v) politika formülasyonunda özel sektörün katılımının az ya da hiç olmaması sonuçları/bulguları ile karşılaşmıştır (Landabaso ve Mouton, 2002).

AB’de 2005-2008 döneminde 33 yeni BİS Projesi Haziran 2005 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlamıştır. BİS projeleri kapsamında her bölgeye en az bir tecrübeli bölge eşlik etmektedir. Türkiye bu tür bir uygulamayı, ilk defa Mersin bölgesinin oluşturduğu konsorsiyumla başlatmıştır. 32 ay sürecek projenin ortakları; ODTÜ Teknopark, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin Üniversitesi, Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi ve Epirus İnovasyon Geliştirme Merkezidir (Yunanistan). 6. Çerçeve Programı kapsamındaki projede komisyon proje harcamalarının %75’ini karşılayacak, geri kalan %25’lik kısım ise konsorsiyum üyelerinin sorumluluğunda olacaktır.

2.1.4.2. İşbirliği Temelliler

i. İş/İnovasyon/Teknoloji Merkezleri

İnovasyon merkezleri, bölgesel kalkınma aracı olarak değerlendirilmekte ve bu öneme bağlı olarak Avrupa'da, Avrupa İş ve İnovasyon Merkezleri Ağı (The European Business Innovation Network-EBN), Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere 17 ülkede 120 adet İş ve İnovasyon Merkezi kurulmuştur. Özellikle genç girişimciler ile yenilikçi KOBİ'leri hedef alan bu merkezler kamusal olarak desteklenmektedir. AB'de ilk uygulamaları Avrupa Komisyonunun finansal desteği altında 1984 yılında başlamıştır. Belçika'da SOCRAN, İtalya'da Liguria İş Geliştirme ve İnnovasyon Merkezi, Hollanda'da Twente bu alandaki başarılı ve önde gelen merkezlerdir. Bu tür merkezler bölgesel politika programı altında AB'den finansal kaynak sağlayabilmektedirler.

Teknoloji merkezleri ise; şirketlere yönelik teknolojilerde uzmanlaşmış organizasyonlardır. Bu merkezlerde verilen hizmetler bölgesel teknolojiyi desteklemeye yönelik uygulamalı araştırma, test etme, uygunluk sertifikalaması, kalibrasyon (ölçüm), bilgi, teknolojik tavsiyesi gibi faaliyetler içermektedir. Kamu sektörü ağırlıklı kurulan bu merkezlerde, tamamlayıcı olarak özel sektör rol üstlenmektedir. Bu merkezlerin KOBİ'lere yönelmesi hedeflenmektedir. Almanya'daki AGIT ile Belçika'daki Technopol Bruxelles başarılı teknoloji merkezi örnekleri arasında yer almaktadır. AB'de ERDF ve inovasyon programları çerçevesinde bu merkezlere kaynak aktarılabilmektedir.

Ülkemizdeki teknoloji merkezleri Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve KOSGEB temelli/destekli olarak faaliyet göstermektedir. TTGV temelli teknoloji merkezlerinde ticari prensipler esas alınarak %51 oranında ortaklık payı özel sektörden beklenmektedir. Merkez başına, toplam proje bedelinin en fazla %20'si veya en fazla 1 milyon ABD Doları (hangisi daha düşük miktarda ise) tutarında TTGV desteği sağlanmaktadır. KOSGEB'in teknoloji merkezi uygulaması; TEKMER adı altındaki bölgesel ortaklığa dayanan yasal birimlerin genellikle üniversite bünyesinde teknoloji geliştirme çabalarını finansal olarak desteklemesidir. Bu süreçte üniversitelerin çeşitli teknolojik imkanlarından firmalar yararlandırılır. TEKMER destekleri geri ödemeli ve geri ödemesiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

ii. İnovasyon Aktarım Merkezi

İnovasyon Aktarım Merkezi (IRC-Innovation Relay Centre) ağı 1995 yılında Avrupa Komisyonu tarafından, KOBİ'lere tüm Avrupa pazarına açılma imkanı tanımak, böylece teknolojilerini ithal veya ihraç etme sürecinde destek olmak için kurulmuştur. IRC Ağı, 1995 yılından

bu yana 1000'den fazla firmaya teknolojik işbirliği sağlayan anlaşma imzalamalarında yardımcı olmuştur. IRC'ler, uluslararası teknoloji transferini gerçekleştirmek amacıyla kendi görev bölgelerinden topladıkları teknoloji arz/taleplerini birbirleriyle paylaşarak ya da işbirliği etkinlikleri düzenleyerek teknolojinin uluslararası platformda el değiştirmesine çalışırlar.

Avrupa Komisyonu tarafından 33 ayrı ülkede merkezleri oluşturularak kurulan IRC Ağı'nın Türkiye'de iki temsilcisi bulunmaktadır. IRC-Anatolia Ankara Merkezli, IRC-EGE ise İzmir merkezli olarak hizmet vermektedir. Her iki IRC'de bölgesel sanayi odaları, KOSGEB ve üniversite üçlü desteğini alarak kurulmuşlardır. AB'nin 6. Çerçeve programı kapsamında desteklenmekte olan her iki IRC, toplam 1 Milyon € üstünde hibeyi ülkemize getirmiş bulunmaktadır.

IRC-Anatolia ODTÜ Teknokent, Ankara Sanayi Odası ve KOSGEB konsorsiyumuyla kurulmuş ve Avrupa Komisyonunun 6. Çerçeve Programı kapsamında yaklaşık 700 bin Euro hibeye hak kazanmış bir proje merkezidir. Ankara merkez olmak üzere Adana, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Konya ve Samsun illerinde hizmet veren IRC-Anatolia, sanayi odalarının ve üniversitelerin de bilgi birikimlerinden ve desteklerinden aktif olarak faydalanmaktadır.

Ülkemizdeki diğer IRC uygulaması olan IRC-EGE de benzer hizmetler sunmaktadır. IRC-EGE, yine 6. Çerçeve Programı kapsamında, Ege Üniversitesi Bilim Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (EBİLTEM) koordinatörlüğünde; Ege Üniversitesi, Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi (İAOSB) ve KOSGEB ortaklığıyla Nisan 2004 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. IRC-EGE, firmaların teknolojik özelliklerini belirlemek ve sanayicilerimizin ne tür bir teknolojiye ihtiyacı olduğunu veya nasıl bir yeni teknoloji ürettiğini ortaya koymak için oluşturduğu danışman havuzunda gerek üniversitelerden, gerekse sanayiden 100 deneyimli uzman ile hizmet vermektedir. Toplam 14 il IRC-EGE faaliyet alanındadır.

iii. İş/İşletme Kümeleri/Kümelenmeleri

İş/işletme kümeleri, bölgesel büyüme ve rekabet gücü için anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir (Park, 2000). İş kümeleri, belirli bir bölgede birbirleri ile ilişkileri bulunan uzman tedarikçilerin, hizmet sunucularının (danışmanlık, makine ekipman üreticileri, araçlar, bankalar vb.) ve ilgili kurumların sinerjiyi maksimize etmek amacıyla coğrafi olarak yoğunlaşmaları ile oluşan bölgelerdir (Dalum vd, 2002, 7).

İlk olarak 1975 yılında İtalya'da Emilia-Romagna'da (ERVET) ortaya çıkan kümelenmeler zaman içerisinde yayılmıştır. Amerika'daki mobilya kümesi Grand-Rapids ve halı üretim kapasitesinin

yarısına sahip olan Dalton ile İtalya'da 1300 yün işleme ve tekstil firmasının evi olan Biella başarılı örnekler olarak kabul edilmektedir.

İyi uygulama örnekleri arasında sayılan Assopiastrelle İtalyan Seramik Kümesi ulusal ölçekte örgütlenmiş ve bağımsız bir organizasyondur. Bu kümenin temel amacı, üyesi olan şirketlere üretimde karşılaştıkları problemlerin çözümünde yardım etmektir. Küme sürekli olarak İtalyan seramik çini ve geri dönüşüm endüstrilerine yeni hizmetler sağlamaktadır. Assopiastrelle bünyesindeki işletmelere muhtelif bilgi, yardım ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Endüstriyel ilişkilerde ve mesleki eğitimde, çevrenin korunmasında, ulaşımda, ham madde ve enerji tasarrufunda, teknik standartlar ve kalitede, mali mevzuatta ve dış ticarete aktif bir rol oynayan bu birlik, birçok istatistik, ekonomik tahmin, pazar araştırması ve uzman yayınlar hazırlamaktadır. Ayrıca İtalya'da ve yurt dışında sergiler, kongreler ve toplantılar, kültürel faaliyetler de birlik tarafından düzenlenmektedir.

Ülkemizde ise İstanbul Tekstil Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB) tarafından AB kaynakları ile yürütülen bir kümelenme projesi bulunmaktadır. Ayrıca, GAP GİDEM (Girişimcilik Destekleme Merkezi) bünyesinde bölgenin ekonomik potansiyelinin harekete geçirilmesi için illerin geliştirilebilecek sektörleri belirlenmiştir. Adıyaman'da tekstil-konfeksiyon, Şanlıurfa'da organik tarım, Diyarbakır'da ise mermer sektöründe çalışmalar yürütülmektedir. Adıyaman merkezli "Tekstil Cazibe Merkezi" oluşturmak için ildeki STK ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla bir sanayi platformu oluşturulmaya başlanmıştır.

iv. Kamu-Özel Sektör Ortaklığı (Girişimleri)

Kamu-Özel Sektör Ortaklığı, ortak stratejilerin tanımlanması ya da müşterek finansal veya altyapısal yatırımlar için başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kuruluşları ve özel sektör arasında gerçekleştirilen ortaklık sözleşmelerinden oluşmaktadır. Ulusal ve uluslararası özel sermayenin harekete geçirilmesini sağlayan bu araç, özel sektörün olanakları ve ihtiyaçları arasında da daha etkin bir denge kurulmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca üretken alanlarda yapılan yatırımlar ve işbirlikleri bölgesel kalkınma vizyonunu piyasa dinamikleri ile buluşturmaktadır. AB'de İBBS II ve İBBS III düzeylerinde uygulanan bu araç, altyapı yatırımları söz konusu olduğunda doğrudan ERDF tarafından finanse edilebilmektedir. Bu sayede, ortaklıklar süreklilik ve sürdürülebilirlik arz etmektedir.

Ülkemizde kamu-özel sektör ortaklığına ilişkin uygulamalar AB'den farklılaşmaktadır. AB'deki uygulamalar daha çok ERDF'nin kamu-özel sektör ortaklığını önkoşul yapan bazı uygulamalarından

kaynaklanmaktadır. Türkiye’de ise yap-işlet-devret yap-işlet, yap-kirala ve ticari ortaklık gibi uygulamalar genelde bölgesel gelişme araçları bünyesinde ele alınacak nitelikler sergilememektedir.

v. Aracı (Katalizör) Kurumlar

Aracı kurumlar, kamu ve özel sektör arasında kurulan bağlantılarla uzun vadeli bölgesel gelişme hedeflerine ulaşmak ve kalkınmaya hız kazandırmak amacıyla kamu yararına hizmet eden yapılardır. Görevleri, temel olarak bölgesel politikaların etkin uygulanmasını sağlamaktır. KA’lar, teknoloji transfer kurumları, sanayi ve ticaret odaları, yerel yönetim birlikleri aracı kurumlar arasında yer almaktadırlar. Bu kurumlar ile genellikle kamu politikası uygulama mekanizmasında yetersiz ve etkisiz kalan kamu girişimlerini, özel sektör esnekliği ile sentezleyerek kamu/özel sektör işbirliği uygulamasının geliştirilmesi hedeflenmektedir. İBBS II ve İBBS III düzeyinde AB yapısal fonlarından yararlanabilen bu tür aracı kurumların en bilinen örnekleri daha önce incelenen KA’lardır. Bu yapıların başarılı olabilmesi için yönetim ve karar alma mekanizmalarında gerçek ve etkili özel sektör temsilinin yanı sıra aracı yapıların kurumsal olarak tanınması da gerekmektedir.

vi. Ticari Birlikler

Atıl halde bulunan uzmanlık ve deneyimleri bir araya getirecek şekilde firmalar arası ortaklıklar kurmak bölgesel kalkınmaya yönelik diğer bir çözüm yoludur. Birleşen bu firmalar, başta sahip oldukları üretim esnekliğini ve sorumluluğunu belirleme özelliklerini kaybetmeksizin yani bağımsızlıklarını koruyarak ortak bir birlik oluştururlar. Bu ortak firmaların amaçları; hammadde satın almaktan piyasada ortak hareket etmeye kadar değişebilmektedir.

İtalya’daki Ulusal Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ile Zanaatkarlar Konfederasyonu (CNA); firmaların bütünleyici becerilerini birleştiren, firmalar arasında ortaklıklar kuran ve firmaların ağ kurmalarına yardımcı olan organizasyondur. Bologna’da CNA, 5.000 firma için her ay 22.000 ödeme paketi hazırlar. CNA ayrıca, 10.000 firmanın muhasebesini tutar, gelir vergisi beyannamelerini hazırlar ve iş yönetiminden bilgisayara ve yabancı dile varan konularda eğitim seminerleri düzenler. Şimdiye kadar bu organizasyonlar, üretimle, ortak alım-satımla uğraşan ortaklıklar oluşturmuştur. CNA’lar 8.000 üye firma ve 1.030 küçük firmanın bulunduğu 42 endüstriyel parka sahiptir.

Türkiye ‘de de bu tür yapılanmalar sektörel dış ticaret şirketleri ve sektör dernekleri şeklinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bu örgütlenme tipinin birincil hedefleri arasında bölgesel gelişmenin olduğunu söylemek şimdilik çok zordur.

vii. Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağları

Özellikle aynı teknoloji yoğun ekonomik sektörde bulunan ve üretim öncesi ve sonrası aşamalarda çalışan firmaların yoğunlaştığı ağlardır. Toplumun bir üretim ağı etrafında sosyal ve ekonomik çatısının yeniden dinamizm kazanmasına yol açan bir oluşumdur. Temelde özel sektör tarafından oluşturulan bu ağlarda kamu sektörü, yeni firmaları çekmeye ya da kurmaya ilişkin destek ve faaliyetleri hedefleyerek bir katalizör olarak önemli bir rol oynayabilir. Bu ağlara yönelik doğrudan bir AB destek programı bulunmamaktadır. Fransa'da Plastik Vadisi ve Havacılık, çok bilinen Silikon Vadisi dışındaki iyi uygulamalar arasında yer almaktadır. Uygulamada bu ağlardaki başarının (i) firmaların yoğunlaşması, (ii) firmalar için sektörel destek politikası, (iii) çekicilik için bir merkezin varlığı, ayrıca (iv) bir büyük öncü girişimin veya araştırma merkezinin varlığı ile ilişkili olduğu görülmüştür.

2.1.4.3. Girişimcilik Temelliler

i. Teknoparklar/Teknokentler

Teknoparklar özellikle yenilikçi firmaların doğuşuna kaynaklık ederek yerleştiği bölgede üniversite-iş dünyası ilişkileri aracılığı ile katma değeri yüksek yeni iş alanlarının doğuşuna kaynaklık etmektedir. Teknoparkın standart bir başlangıç büyüklüğü olmadığı gibi genel kabul gören bir modeli de yoktur. Uygulama sonuçları, sanayi kümelenmesinin teknoparkların başarısında doğrudan etkili olmadığını göstermiştir. Ancak uzun vadedeki gelişim için kuruluş yeri seçerken dikkatli davranılması gerekmektedir. Teknoparkların en az 5 yıl boyunca kârlı olması beklenmemektedir. Buna bağlı olarak teknoparklarda çekirdek sermayenin temini sorunu gözlenmektedir. Bu nedenle başabaş noktasına kadar kamu desteği veya uluslararası destek hemen hemen tüm teknoparklarda söz konusu olmuş; ayrıca girişim sermayesinden de yararlanılmıştır. Kısa dönemde teknoparkların değerlendirilmesinde kârlılıktan ziyade yaratılan iş hacmi ve istihdam daha doğru bir kriterdir.

AB'de İBBS II düzeyinde ERDF ile finanse edilen çeşitli teknoparklar Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi üye ülkelerde hayata geçirilerek bölgesel gelişmeye olumlu katkılar yapmıştır. Daha önceden İnovasyon ve Teknoloji Transferi için Stratejik Programı (SPRINT) altında finanse edilen teknoparklar güncel düzenlemeye göre ERDF kaynakları ile desteklenmektedir. Öte yandan, AB'deki gelişmiş bölgelerde bazı teknoparkların işlev olarak iş parkına dönüştüğü de gözlenmektedir. Teknoparkların başarı koşulları arasında firmalar ve üniversite arasındaki etkileşimin kalitesi,

akademik çevrelerin pratik performansı, teknoparkın yerel ekonomiyle bütünleşmesi ve bölgesel inovasyon kapasitesi yer almaktadır.

Türkiye’de teknopark konusundaki çalışmalar 1990’ların ikinci yarısından itibaren başlamış ve ilk örnekler ODTÜ ve Marmara Araştırma Merkezi ile verilmiştir. 2001 yılında yasalanan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun 2002 yılında uygulama yönetmeliğinin çıkması ile birlikte teknopark kurma çalışmaları ülkemizde yaygınlaşmaya başlamıştır. İlgili yasa; teknoparka yerleşecek firmalar, teknopark yöneticisi kuruluş ve üniversite akademik personeli olmak üzere üç alanda geniş çaplı vergi muafiyetleri ile teknoloji geliştirme bölgelerini desteklemektedir. Ayrıca, teknoparkların yönetiminden sorumlu olan yönetici şirket, altyapı çalışmalarına Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın bütçesinden finansman bulabilmektedir. Ülkemizdeki Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilen Teknoloji Geliştirme Bölgeleri; ODTÜ (Teknokent), İzmir, Gebze Organize Sanayi Bölgesi (GOSB) Teknopark, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eskişehir, İstanbul Üniversitesi, Batı Akdeniz Teknokenti, Erzurum ATA Teknopark, Trabzon, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoparkı, Ankara, İstanbul Teknik Üniversitesi Arı Teknokent, Hacettepe Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Göller Bölgesi Teknokenti, Uludağ Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Çukurova ve Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgeleridir.

Gebze ve Eskişehir bölgesindeki teknoparklar dışındaki teknoloji geliştirme bölgeleri üniversite merkezli olarak tasarlanmışlardır. Ayrıca, yönetici şirketini kurarak işlerlik kazanan teknoparkların sayısı sadece 10 civarındadır. Firmaların teknoparklar arasındaki dağılımına bakıldığında ODTÜ %43 ile başı çekmektedir. Takiben %26 ile Bilkent, %9 ile İTÜ, %8 ile Hacettepe ve MAM gelmektedir. Firma sayısındaki sıralama istihdam edilen AR-GE personeline de yaklaşık aynı şekildedir. Ülkemizdeki toplam teknopark personeli istihdamında %39’luk pay alan ODTÜ’yü, %31 ile Bilkent, %18 ile İTÜ takip etmektedir.

ii. İş/İşletme Kuluçkaları

İş kuluçkalarının (Business Incubators) temel felsefesi, bölgede yer alan nitelikli girişimcilerin piyasa koşullarında mücadele edecek olgunluğa ulaşmalarını sağlayacak ortam ve şartların oluşturulması ve bu durum gerçekleştiğinde, işletmelerin merkezi terk ederek yerlerini yeni girişimcilere bırakmalarınıdır. İş kuluçkaları, bölgede yeni kurulan işletmelere sağladığı olanaklar ve araçlar ile, bölgesel kalkınmanın temel sorunu olan istihdam ve girişimcilik olanaklarını sağlaması nedeniyle sıkça kullanılan stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

İhracat ve yeni ürün geliştirme potansiyeli olan girişimciler, iş kuluçka merkezlerinde Ar-Ge planları, tasarım ekiplerinin oluşturulması, pazarlama, muhasebe ve hukuk alanlarında danışmanlık, sekreterlik ve idari hizmetleri alabilmektedirler. Örneğin, Amerika'da "Ulusal İş Kuluçkaları Birliği" tarafından yapılan araştırma sonucunda 1998 yılında 587 iş kuluçkası bulunurken, 2000 yılında bu sayı 900'ü geçmiştir. İş kuluçkalarının yaygınlaşmasında başarılı bir ülke de İsrail'dir. İsrail Amerika'dan çok küçük olmasına rağmen, kurulmuş olan 27 iş kuluçka merkezinde 700'e yakın proje desteklenmiş, her bir proje için 150.000 Dolar destek sağlanmış, destek süresi ise iki yıl ile sınırlandırılmıştır (Aslanoğlu, 2001).

Yeni (ilk kurulan) firmalara, esnek şartlarda (kolay giriş-çıkış) kiralanan alanlarda, belirli ortak hizmetler veren kuluçkalar, girişimciliğin en önemli teşvik mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. Bu sayede, nitelikli ve yenilikçi ancak deneyimsiz firmaların hayatta kalma oranında artış gözlenmektedir. AB'de İBBS IV düzeyinde uygulanan kuluçkaların iyi deneyimleri arasında Belçika'da Flaman Bölgesi, Fransa'da Nord-Pas de Calais bölgelerindeki kuluçka ağları gösterilmektedir

Ülkemizde bu konudaki uygulamalardan biri olan Duvarsız İnkübatör, çalışmalarını fiziksel bir alan/bina olmaksızın, danışmanlık yoluyla yürüten inküatörlerdendir. Genelde, KOSGEB'e bağlı Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) kurulmadan önce uygulanan bir ön aşama olup üniversite-sanayi işbirliğinin basit bir modeli olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'deki başarılı kuluçka uygulamalarından biri de Cyberpark'tadır. Cyberpark'ta TTGV, KOSGEB ve Bilkent Üniversitesi işbirliği ile teknoloji yoğun alanlarda girişimciliği teşvik etmek amacıyla fikir sahiplerine ve yeni kurulan küçük şirketlere uygun koşullarda ofis alanı, malzeme ve danışmanlık hizmetlerinin verildiği bir kuluçka merkezi bulunmaktadır. Bu merkez, sivil toplum örgütü, kamu ve özel sektör işbirliğiyle kurulması sebebiyle bir ilk olma niteliğini de taşımaktadır. Cyberpark kuluçka merkezinde ürün geliştirme becerisi bulunan kişi ve kuruluşlara ürünü geliştirmek için teknik hizmet, bir şirket kurması için gerekli mekân, sekreteryaya vb. hizmetlerin yanı sıra yönetsel ve finansal destek de sağlanmaktadır. Bu merkezin kurulabilmesi ve işletilebilmesi için Dünya Bankası'ndan 250,000 Dolar hibe kaynak da temin edilmiştir.

iii. Türev İşletmeler

Türev işletme ve ürünler (Spin-Off), teknoloji yoğun işletmelerin veya üniversitelerin gerçekleştirdikleri Ar-Ge çalışmaları sonrasında geliştirdikleri ürünler/sistemler için aldıkları lisans ve

patentleri ticari üretime geçirmek amacıyla kurulan işletmeleri veya bu süreci destekleyerek KOBİ yaratıcılığını geliştirmeyi amaçlayan tekniktir (Göker, 1999, 12).

Güney Kore'nin Taedok Bilim Merkezinde gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları çerçevesinde alınan lisans ve patentler aracılığıyla türev işletme olarak 10 yıl içerisinde 857 işletme kurulmuştur (Hassing, 2001, 138). Türev işletmelerin ekonomik yararları ve bölgesel kalkınmaya katkısı nedeniyle, araştırma projelerinin değerlendirilmesinde bunların yaratılma potansiyeli bir kriter olarak yer almaktadır (Taymaz, 2001, 37).

Türev işletmelerin özellikle kuruluş aşamasında çekirdek veya girişim sermayesi fonları ile desteklenmesi beklenmektedir. Başarılı örnekler arasında Belçika'daki "Leuven Research and Development" yer almaktadır.

Ülkemizde türev işletmeler ve ürünlere ilişkin spesifik bir uygulama bulunmamakla birlikte girişim sermayesi bunları destekleyen bir finans modeli olarak değerlendirilebilir. Türev işletmelerin bölgesel gelişme araçları açısından önemi, büyük firmalar dışında yenilikçi ve yönetim deneyimi bulunan firmaların bölgesel gelişmeye yönelik olarak bölgelerde kurulmasının özendirilmesi ile ilişkilidir.

iv. İş Tohumlama/Çekirdek Sermaye Merkezleri

İş Tohumlama (Seed Capital) Merkezleri, yeni teknolojileri içeren ve genellikle uzun bir gelişme dönemine ihtiyaç duyan yeni iş alanlarında fikirleri olan fakat yeterli düzeyde veya hiç sermayesi olmayan girişimcilere ihtiyaçları olan başlangıç sermayesinin sağlandığı merkezler veya finansman kuruluşlarıdır.¹ Bu yapıda gerekli olan finansal unsurlardan girişim sermayesi, "yüksek gelişme potansiyeli taşıyan ve menkul likiditesi düşük girişim işletmelerine menkul piyasa araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen, uzun vadeli kaynak aktarımı biçimi" olarak açıklanmıştır.²

AB girişim sermayesi işletmelerine kredi programları çerçevesinde, Avrupa İş Tohumlama Fonu (European Seed Capital Fund Scheme) aracılığıyla işletmelere erken aşamada ve başlangıç aşamasında kredi vermekte, fondan yararlanan işletmeler aracılığı ile 5 yıllık bir süreçte işletme maliyetinin % 50'si için 10 yıl boyunca faizsiz kredi alabilmektedir.

Türev işletmelerde olduğu gibi iş tohumlama merkezlerini de ülkemizde girişim sermayesi destekleri çerçevesinde ele almak mümkündür.

¹ TÜBİTAK, **Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası (Özet Rapor)**, TÜBİTAK-BTP, Ankara: 1999, s. 9, <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/rapor/btpd_tbvtp_tr.html> (20.11.2003).

² **Resmi Gazete**, Seri VI, No. 10, (6.11.1998).

vii. İş/İşletme Melekleri

İş/İşletme melekleri, yüksek risk ve yüksek büyüme potansiyeli içeren firmalara kuruluşlarının çok erken bir döneminde yatırım yapan özel bir yatırımcı tipidir. İş meleklerinin kendileri de genellikle başarılı girişimcilerdir ve yatırım yaptıkları firmalarda iş konusunda sürekli danışmanlık yaparak ve yol göstererek değer yaratırlar.

Bu yatırımı yapacak girişimcileri bulacak iş melekleri ağları mevcuttur. Bunlar Avrupa ülkelerinde yaygındırlar. Özel veya kısmi-kamusal kuruluşlardır. İş adamları ile iş meleklerini eşleştirmeye yararlar. Bu ağlardan bir kısmı ücretsiz hizmet vermektedirler (Örneğin Avrupa İş Melekleri Ağı).

İş melekleri hem öz sermaye hem de yönetim ve iş hakkında tavsiye sağlarlar. Melekler genellikle hızlı büyüme potansiyeli olan firmalar ile daha önceden deneyim elde ettikleri sektörlerde hizmet veren şirketlere yardım ederler. Son olarak melekler coğrafi olarak buldukları mekâna yakın olan yerlerdeki şirketleri tercih ederler.

viii. Girişimciliğin Geliştirilmesi Programları

Bu eylemler genelde iki alanda yoğunlaşmaktadır. Birincisi girişimciliğin eğitim sistemi içinde özendirilerek uzun vadede yüksek potansiyelli girişimcilerin yetiştirilmesidir. Diğeri ise gençler ve kadınlar gibi spesifik grupları hedefleyen girişimciliği geliştirme eylemleridir. AB'de yapısal fonlardan İBBS III veya İBBS IV düzeyinde fon bulabilen bu eylemlerin bir çok uygulaması bulunmaktadır.

Ülkemizde çeşitli projelerle girişimciliğin geliştirilmesi söz konusu olmakla birlikte KOSGEB'in Genç Girişimci Yetiştirme Programı üniversite son sınıf öğrencilerinin kendi işlerini kurmasını hedefleyen spesifik ve formal bir uygulama olarak dikkat çekmektedir.

2.2. Bölgesel Gelişme Araçlarının Bütünleşik Değerlendirmesi

Bölgesel gelişme araçlarının çeşitliliği ve her bir aracın bölgesel gelişmeye yapabileceği katkı, araçların etki analizlerinin yapılmasını ve bütünleşik olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda bölgesel gelişme araçları:

- Rekabet gücüne yaptığı katkı çeşitleri,
- Destekleyici aktörler ile oluşum veya ortaya çıkış dinamikleri,
- Koordinasyon düzeyi,
- Hangi ölçekte, ne tür bölgelerde uygulanabileceği,

- Türkiye açısından uygunluğu ve sektör boyutu açılarından değerlendirilecektir.

Her bir bölgesel gelişme aracı bölgesel düzeyde rekabet gücünü olumlu etkilemekle birlikte ağırlık yaratabileceği rekabet desteği aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

TABLO 6: ARAÇLARIN BÖLGESEL REKABET GÜCÜNE KATKISI

Araçların Niteliği	Bölgesel Gelişme Araçları	İstihdam ve iş yaratma	Firmaların rekabet gücü	Bölgesel strateji	Bölgenin çekiciliği	Kalkınmaya destek içsel ve dışsal	
Kurumsal	1.KA'lar	X	X	X	X	X	X
	2.Yatırım Destek Ofisi		X			X	
	3.Bölgesel Kalkınma Planları, Operasyonel Programlar ve GZFT			X		X	X
Ekonomik	4.Sanayi Parkları/Organize Sanayi Bölgeleri	X	X		X	X	X
	5.Bölgesel Yardım Uygulamaları	X	X		X	X	
	6.Girişim Sermayesi	X	X			X	X
	7.Bütünleştirilmiş Bölgesel Kalkınma Eylemleri	X			X	X	X
Kültürel	8.Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri				X	X	
	9.Rekreasyon Parkları				X	X	
	10. Alternatif Turizm				X	X	X
	11. Bölgesel Doğa Parkları				X	X	X
	12. Kültür Merkezleri				X	X	X
Sosyal (Ağ)	13. Bölgesel İnovasyon Sistemi			X			
	14. BİS		X	X		X	
	15. İş/İnovasyon/Teknoloji Merkezleri	X	X		X	X	
	16. Yenilikçilik Aktarım Merkezi		X				X
	17. İş/İşletme Kümeleri/Kümelermeleri	X	X		X	X	X
	18. Kamu-Özel Ortaklığı		X	X		X	
	19. Aracı Kurumlar			X		X	
	20. Ticari Birlikler		X	X		X	
	21. Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağları		X			X	
	22. Teknoparklar/Teknokentler	X	X		X	X	X
	23. İş/İşletme Kuluçkaları	X	X			X	
	24. Türev İşletmeleri	X	X			X	
	25. İş Tohumlama/Çekirdek Sermaye Merkezleri	X	X			X	
26. İş/İşletme Melekleri	X	X			X		

Bölgesel gelişme araçlarının farklı nitelikleri bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda destekleyici aktörler ile oluşum veya ortaya çıkış dinamikleri, koordinasyon düzeyi ve de getirilen öneriler doğrultusunda genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir:

TABLO 7: DESTEKLEYİCİ AKTÖRLER İLE OLUŞUM VEYA ORTAYA ÇIKIŞ DİNAMİKLERİ, KOORDİNASYON DÜZEYİ VE VİZYON ÇERÇEVESİNDE ÖNERİLER

Bölgesel Gelişme Araçları	Oluşum Dinamiği	Destekleyici Aktör	Koordinasyon Düzeyi	Vizyon Çerçevesinde Öneriler
1. KA'lar	Türkiye'de ilk önce STK'lar ve kalkınma planları, daha sonra da AB etkisi ile kamusal düzenleme, AB genelinde YF ve UF etkisi	DPT, Özel sektör birlikleri, odalar ve borsalar, yerel yönetimler	26 düzey 2 Bölgesi düzeyinde DPT, ancak bir KA birliği gündeme gelebilir	Rekabet edebilir kaynaklarla donatılması, yönetim boyutunun sürdürülebilir olması, bölgesel kapasite geliştirici etki yaratması
2. Yatırım Destek Ofisi	İş dünyası ve takiben yasal düzenleme girişimi	Özel sektör	Yerel	Bölgesel çekiciliği artırması, bölgesel potansiyeli vurgulaması
3. Bölgesel Kalkınma Planları, Operasyonel Programlar ve GZFT Analizi	Henüz yaygın değil, sadece AB programları olan bölgelerde, dolayısıyla AB dinamiği söz konusu	STK, yerel yönetimler	Yerel, ulusal	AB ile uyumlu, sürdürülebilir bir nitelik arz etmesi
4. Sanayi Parkları/Organize Sanayi Bölgeleri	Kamu ve özel sektör	Özel sektör birlikleri	Yerel	İşlevselliğinin korunması
5. Bölgesel Yardım Uygulamaları	Türkiye'de teşvik ve KÖY temelli, kamu otoritesi tarafından	Kısmen yerel yönetimler	Bölgesel	Proje bazlı spesifik eylemlere dönüştürülmesi
6. Girişim Sermayesi	Özel sektör ve kamu otoritesi	Finansal kurumlar	Ulusal ve yerel	Yerel ölçeğin yaygınlaştırılması ve ulaşılabilirliğinin kolaylaştırılması
7. Bütünleştirilmiş Bölgesel Kalkınma Eylemleri.	AB süreci ile kamusal	Odalar ve STK'lar ile yerel yönetimler	Bölgesel ve ulusal	Ulusal önceliklerin ve AB müktesebatının dikkate alınarak düzenlenmesi
8. Konferans /Sergi/Fuar Merkezleri	Kamu, yerel yönetim, STK'lar	Özel sektör	Yerel, ulusal, uluslararası	Yaygınlaştırılması ve bölgesel çekiciliği artırmada diğer araçlarla bütünleşik kullanılması
9. Rekreasyon Parkları	Kamu ve STK	Yerel yönetimler	Yerel, ulusal, uluslararası	Yaygınlaştırılması ve bölgesel çekiciliği artırmada diğer araçlarla bütünleşik kullanılması
10. Alternatif Turizm	Kamu ve özel sektör	Yerel yönetimler	Yerel, ulusal, uluslararası	Yaygınlaştırılması ve bölgesel çekiciliği artırmada diğer araçlarla bütünleşik kullanılması
11. Bölgesel Doğa Parkları	Kamu	Yerel yönetimler	Yerel, ulusal, uluslararası	Yaygınlaştırılması ve bölgesel çekiciliği artırmada diğer araçlarla bütünleşik kullanılması

TABLO 7: DESTEKLEYİCİ AKTÖRLER İLE OLUŞUM VEYA ORTAYA ÇIKIŞ DİNAMİKLERİ, KOORDİNASYON DÜZEYİ VE VİZYON ÇERÇEVESİNDE ÖNERİLER (DEVAM)

Bölgesel gelişme Araçları	Oluşum Dinamiği	Destekleyici Aktör	Koordinasyon Düzeyi	Vizyon Çerçevesinde Öneriler
12. Kültür Merkezleri	Yerel yönetimler	İş dünyası	Yerel, ulusal, uluslararası	Yaygınlaştırılması ve bölgesel çekiciliği artırmada diğer araçlarla bütünlük kullanılması
13. BİS	Özel sektör, AB	STK'lar	Bölgesel	AB destekli olarak belirli bölgelerde uygulamasının yaygınlaştırılması, diğer bölgelerde farkındalık oluşturulması
14. İş/İnovasyon/ Teknoloji Merkezleri	Özel sektör ile STK'lar	Kamu	Yerel	Spesifik destek türlerinde kamu desteği ile uygulanması
15. Yenilikçilik Aktarım Merkezi	STK ve Özel Sektör	AB	Yerel-Ulusal-Ulusüstü	Ulaşılabilirlik ve farkındalığının güçlendirilmesi
16. İş/İşletme Kümeleri/Kümelenmeleri	Özel sektör	STK	Bölgesel	Analitik çalışmaların yapılması, belirlenen kümelenmelerin desteklenmesi
17. Kamu-Özel Ortaklığı	Kamu-özel	STK	Bölgesel	Proje stoklarının oluşturulması
18. Aracı Kurumlar	Özel-kamu	STK	Bölgesel	Analitik çalışmaların yapılması, belirlenen kümelenmelerin desteklenmesi
19. Ticari Birlikler	Özel-STK	STK	Bölgesel	Analitik çalışmalarla mevcut durumun incelenmesi, farkındalık
20. Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağları	Özel	Kamu-STK	Bölgesel	Farkındalık ve spesifik destek
21. Teknoparklar/ Teknokentler	Kamu-Özel	STK	Bölgesel-ulusüstü	Mali destek ve ihtisaslaşma odaklanma
22. İş/İşletme Kuluçkaları	Özel-Kamu	Finansal kurumlar	Bölgesel	Hızla yaygınlaştırılıp desteklenmesi, danışmanlık hizmetleri
23. Türev İşletmeler	Özel	Finansal kurumlar	Bölgesel	Mali destek ve konsantrasyon
24. İş Tohumlama/ Çekirdek Sermaye Merkezleri	Özel	Kamu ve finans kurumları	Bölgesel	Hızla yaygınlaştırılıp desteklenmesi, danışmanlık hizmetleri
25. İş/İşletme Melekleri	Özel-STK	STK	Yerel-ulusal-AB	Bölgelerde iyi deneyim uygulamalarının üretilmesi

Tablo 7’de görüleceği üzere her bir aracın kendine has özellikleri bulunmakta, buna paralel olarak söz konusu araçların Türkiye şartları için değerlendirmeleri farklılaşmaktadır. Türkiye’deki hangi bölgede hangi aracın ne düzeyde ve nasıl uygulanacağını belirlemek için ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi olmak üzere oluşan öncelik ve stratejiler ile her bir bölgenin bölgesel plan bulgularına gereksinim bulunmaktadır. Dolayısıyla dinamikleri ve potansiyelleri daha iyi tespit eden analitik bir çalışmaya dayanmadan araçların hangi bölgelerde uygulanması gerektiğinin belirlenmesi mümkün değildir. Bu süreci hızlı ve etkin yönetmek için, KA’ların ve bünyelerindeki YDO’ların her bir İBBS 2 düzeyinde hayata geçirilmesi beklenmektedir. Ancak tablodan görülebileceği üzere bölgesel gelişme araçlarının belirgin bir kısmı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın ya yönetimi altındadır, ya da bu araç ülkemizde hayata geçtiğinde bu Bakanlığın yönetiminde olabilecektir.

Bu nedenle, sanayileşme politikası ile bölgesel gelişme politikasının işbirliği ve koordinasyonu son derece önemlidir. Ayrıca her bölgenin kendi önceliklerine göre bölgesel gelişme araçlarını kullanması gerekmektedir. Tablo 8’de ise sektör ve bölge türü açısından bölgesel gelişme araçlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

TABLO 8: MEKANİZMA VE ARAÇLARIN ÖLÇEK, BÖLGE TÜRÜ VE TÜRKİYE AÇISINDAN UYGUNLUĞU İLE SEKTÖR BOYUTU

Bölgesel gelişme Araçları	Ölçek	Bölge türü	Türkiye Açısından Uygunluk	Sektör
1. KA'lar	Bölgesel	Hepsi	Sivil inisiyatifin desteği ile arzulanır durumda	Tümü ancak sanayi ve hizmet sektörü öncelikli
2. Yatırım Destek Ofisi	Yerel	Hepsi	Bürokrasiyi azaltacak ve yatırım ortamını iyileştirecek olmasından dolayı uygun	Sanayi ve hizmet
3. Bölgesel Kalkınma Planları ve Operasyonel Programlar ve GZFT Analizi	Bölgesel	Hepsi	Çok yıllık bütçe, pratiklik ve katılımcılık açısından uygun	Hepsi
4. Sanayi Parkları/Organize Sanayi Bölgeleri	Yerel	Sanayileşme potansiyeli olan	Hala uygulanmakta olup, altyapı ve lojistik yetersizlik sorunu bulunmaktadır.	Sanayi
5. Bölgesel Yardım Uygulamaları	Bölgesel	En geri kalmış bölgeler	Tek tip yerine farklı araç ve uygulamalarla desteklenmesi ve proje bazlı uygulamaların geliştirilmesi	öncelikli olarak sanayi ve hizmet
6. Girişim Sermayesi	Yerel-ulusal	Hepsi	Girişimcilik desteğinin başka önlemlerle genişletilmesi gerekiyor.	Sanayi ve hizmet
7. Bütünleştirilmiş Bölgesel Kalkınma Eylemleri	Ulusal-bölgesel	Hepsi	Gerekli	Hepsi
8. Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri	Yerel	Kültür, sanayi niteliği olanlarda; öncelikle belirlenmeli	Gerekli, ancak diğer bölgesel gelişme araçları ile bütünleşik tasarlanmalı	Sosyal, sanayi, tarım, hizmetler
9. Rekreasyon Parkları	Bölgesel	Potansiyeli olan veya diğer ekonomik faaliyetlerle bütünleştirme imkanına sahip olanlarda	Gerekli	Sosyal ve hizmet (turizm öncelikli)
10. Alternatif Turizm	Yerel, ulusal, uluslararası	Potansiyeli olan	İç ve dış turizm açısından gerekli	Hizmet, sosyal
11. Bölgesel Doğa Parkları	Bölgesel	Potansiyeli olan	Gerekli	Hizmet, sosyal
12. Kültür Merkezleri	Bölgesel, yerel	Sosyal dönüşüme gereksinim duyulan ve sanayileşen kentlerde	Diğer faaliyetlerle desteklenerek bölgeler çekici hale getirilebilirse gerekli	Sosyal, hizmet

TABLO 8: MEKANİZMA VE ARAÇLARIN ÖLÇEK, BÖLGE TÜRÜ VE TÜRKİYE AÇISINDAN UYGUNLUĞU İLE SEKTÖR BOYUTU (DEVAM)

Bölgesel gelişme Araçları	Ölçek	Bölge türü	Türkiye Açısından Uygunluk	Sektör
13. BİS	Bölgesel	Hepsi	Gerekli	Hepsi
14. İş/İnovasyon/ Teknoloji Merkezleri	Bölgesel	Potansiyeli olan	Destekleyici yapılar gelişmemiş durumda	Sanayi ve bilgi sektörleri
15. Yenilikçilik Aktarım Merkezi	Ulusal-bölgesel	Cazibe alanlarında	Diğer inovasyon unsurları ile birlikte tasarlanmalı	Sanayi ve bilgi sektörleri
16. İş/İşletme Kümeleri/ Kümelenmeleri	Bölgesel	Potansiyeli olan sanayi ve turizm bölgelerinde	Destekleyici kurumlar henüz olgunlaşmamış	Sanayi ve bilgi sektörleri
17. Kamu-Özel Ortaklığı	Bölgesel	Hepsi	Gerekli	Hepsi
18. Aracı Kurumlar	Bölgesel	Hepsi	Gerekli	Hepsi
19. Ticari Birlikler	Bölgesel	Potansiyel olan bölgelerde	Yönlendirici ve destekleyici yapılar olgunlaşmamış	Hepsi
20. Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağları	Bölgesel	Sanayi bölgelerinde	Gerekli	Hepsi
21. Teknoparklar/Teknokentler	Bölgesel-ulusal	Bilim ve sanayi potansiyeli olan	Gerekli ancak ayrılan kamusal kaynaklar ve organizasyon yetersiz kapasite sorunları yaygın	Sanayi ve bilgi sektörleri
22. İş/İşletme Kuluçkaları	Yerel	Finansal kurumlar	Finansal sistem desteklemiyor	Sanayi ve bilgi sektörleri
23. Türev işletmeler	Yerel	Finansal kurumlar	Finansal sistem desteklemiyor	Sanayi ve bilgi sektörleri
24. İş Tohumlama/ Çekirdek Sermaye Merkezleri	Yerel	Büyüme potansiyeli olan normal ve geri bölgelerde	Finansal sistem desteklemiyor	Sanayi ve bilgi sektörleri
25. İş/İşletme Melekleri	Bölgesel	Hepsi	Metodoloji ve gerekli organizasyon geliştirilmemiş durumda	Hepsi

2.3. İlgili Taraflar ve Koordinasyon

Türkiye’de bölgesel gelişmeye ilişkin özellikle merkezi düzeydeki koordinasyon sorunları şu başlıklar altında sıralanabilir:

1. Mekân planlaması ile bölgesel ve kamu yatırımlarının planlanması arasındaki uyumsuzluk; farklı önceliklerin çakışabilmesi.
2. Bölgesel gelişme araçlarının kontrolünün farklı kurum ve kuruluşlarda olması.
3. Bölgesel gelişme sürecinde farklı kurumların varlığının doğurduğu bürokrasi.

Öncelikli olarak çevresel koşulların dikkate alınarak sağlıklı bir gelişme sergilemesi amacıyla bölgelerin mekânsal planları yapılmalıdır. Ancak, söz konusu mekânsal planların ekonomik gelişme potansiyelinin sınırlarını belirlediği düşünüldüğünde mekânsal planlama ile ekonomik planlama arasında güçlü ilişkilerin ve hem hazırlık hem de uygulama aşamasında uyumun bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda Bölge Planları ile çevre düzeni planları ve İmar Planları arasındaki ilişkinin daha da güçlendirilmesine gereksinim bulunmaktadır.

Mevzuata ilişkin bir diğer sorun alanı ise özellikle ulusal sanayileşme ve bölgesel kalkınma politikalarının sistematik olarak değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. 4562 sayılı OSB kanunu ile hedeflenen amaçlara ulaşılamaması nedeniyle 29.01.2004 tarihinde 5084 sayılı Teşvik Yasası yürürlüğe geçirilerek 2001 yılı TÜİK rakamlarına göre Kişi Başına Düşen Milli Gelirin (KBMG) 1.500 doların altında olduğu illere yeni bazı avantajlar getirilmiştir ve daha sonra 5350 sayılı yasa ile bu illerin kapsamı genişletilmiştir. Yatırım ve istihdamı artırmaya yönelik bu tür politikalar sanayileşmenin mekândaki dağılımında etkili olmayı hedeflerken tüm bölgeler için bir bölgesel planın bulunmaması bu tür yasal düzenlemelerin gerçek hedeflerine ulaşmasını engellemektedir.

Benzer bir durum da KOSGEB’in sanayi işletmeleri üzerinde destek vermesinin sonucu olarak hizmet sektörünün günümüzdeki gelişen ve istihdamı artıran doğasının uzunca bir süre göz ardı edilmesidir. AB’ye uyum çerçevesinde KOBİ tanımı ve politikalarını değiştirme çalışmalarını yürüten KOSGEB’in bölgesel boyutu ihmal edilmemeli ve diğer önlemlerle çakışmamalıdır. Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının farklı KOBİ tanımına sahip olmaları mevzuattaki sorunların en bilinen örnekleri arasında yer almaktadır.

Mevzuattaki sorunların önemli bir bölümü bölgesel gelişmeden doğrudan veya dolaylı olarak sorumlu olan kuruluşların arasında bölgesel düzeyde politika farklarının olmasından ve koordinasyon yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere farklı kurumların bölgesel

gelişme politikaları ve araçlarının koordinasyonu sağlanmadıkça mevzuat sorununun çözülmesi güçleşecektir.

TABLO 9: BÖLGESEL GELİŞMEDE İLGİLİ KURUMLAR VE FAALİYET ALANLARI

Kuruluşun Adı	Faaliyet Alanları
Devlet Planlama Teşkilatı	Kalkınma planlarında sanayi işletmeleri ile ilgili tedbirlerin belirlenmesi; Teşvik sistemi ve kaynak tahsis politikaları ile de ilişkili olarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) belirlenmesi; Bölgesel veya sektörel bazda gelişme programlarının hazırlanması; bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonun sağlanması.
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KSS Genel Müdürlüğü	Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulması, küçük sanayi ve el sanatları ile ilgili geliştirme ve koordinasyon, teşkilatlanma hizmetleri.
KOSGEB	KOBİ'lerin bilimsel teknolojik inovasyonlara ayak uydurarak rekabet güçlerinin artırılması için danışmanlık hizmetleri, eğitim, malzeme analizleri, laboratuvar, kalite kontrolü ve teknik yardım sunumu.
Türkiye Halk Bankası	Yatırım ve işletme kredileri verilmesi, teknik danışmanlık ve ortak girişimlerin desteklenmesi.
TESK	Mesleki teşkilatlanma, sanayi sicillerinin tutulması, sınav eğitimi, bilgilendirme.
Milli Prodüktivite Merkezi	Verimliliği artırıcı yöntem ve uygulama olanaklarının araştırılması, bununla ilgili teknik yardım ve eğitim sunumu.
Hazine Müsteşarlığı Dış Ticaret Müsteşarlığı	Yatırım ve ihracat teşvik belgesi, ithalat ve ihracat belgesi verilmesi, yabancı sermaye izinleri.
İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi	İhracatın teşviki ve geliştirilmesi için dış pazar araştırmaları, ihracat prosedürleri, sergi ve fuarlar hakkında bilgi sunumu.
Türk Standartlar Enstitüsü	Kalite standart ve normlarının hazırlanması, kalite belgelendirme test ve analiz laboratuvarları.
TOBB	Müşterek ihtiyaçlar, mesleki faaliyetlerin kolaylaştırılması, mesleki bilgi ve haberlerin ulaştırılması, kapasite raporlarının hazırlanması.
Üniversiteler	Üniversite-sanayi işbirliği kapsamında yürütülen teknoloji parkı gibi projeler, araştırma projeleri, eğitim ve danışmanlık hizmetleri.
Türkiye Kalkınma Bankası	Yatırım ve işletme kredisi temini, ortak girişimlerin teşviki.
BAĞ-KUR	Sosyal güvenlik ve sigorta hizmetleri, malullük-yaşlılık ve ölüm sigortası yardımları, sağlık hizmetleri.
Türkiye İstatistik Kurumu	İstatistiki bilgi temini, yayın.
İhracatçı Birlikleri	İhracatla ilgili yayınların izlenmesi, kotalar, pazarlama sorunları, gümrük tarifeleri.
Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri	Mesleki kredi temini için üyelerine kefil olma, borç para verme, ihtiyat fonları oluşturma.
Küçük Sanayi Kooperatifleri	Üyeleri için işyeri yaptırma amacıyla arsa ve kredi temini, inşaat işlerinin yaptırılması.
Türkiye İş Kurumu	Eleman temini ve eğitim hizmeti.
Eximbank	İhracat kredisi verilmesi ve ihracatın teşviki için bilgilendirme.
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Finansman sağlanması.
GAP İdaresi	GAP Bölgesi'nde kalkınmanın, planlanması, yönlendirilmesi, izlenmesi ve kuruluşlararası koordinasyonun sağlanması.

Kaynak: DPT, Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Planlar, Ankara, 2003c

Bölgesel gelişmedeki taraflar arasında STK'ların rolü günümüzde tüm dünyada artmaktadır. Ancak, Türkiye'de merkezi planlama anlayışının yan bir sonucu olarak STK'ların bölgesel sorunlara eğilmesi 1990'lı yıllara kadar sınırlı ölçüde gerçekleşmiştir. Günümüzde hem iş dünyası temelli, hem de toplumsal amaçlı STK'lar artan oranda bölgesel gelişmede rol almaktadırlar. Ayrıca, katılımcılık anlayışının bölgesel gelişmede temel ilke haline gelmesi STK'ların bölgesel gelişme konusundaki işlevlerini zenginleştirmiştir. Özellikle binyıl kalkınma hedeflerinin bölgesel gelişme araçları ile bütünleşmesinde STK'lar spesifik bir rol alabilirler.

3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

AB'de gelişmişlik düzeyi ve yaşam standartlarındaki bölgesel gelişmişlik farkları uzun yıllar boyunca üye devletler tarafından mücadele edilen veya edilmesi gereken sorunlar olarak kabul edilmiştir. AB düzeyinde bölgesel farklar sorununa odaklanılması sonucunda belirgin bir gelişme sağlanmasına rağmen en dinamik 10 bölgenin GSYİH'sı hala en geri kalmış 10 bölgeninkinden 3 kat daha fazla durumdadır. Bölgesel farkların giderilmesi AB'ye göre Tek Pazarın sunduğu fırsatlardan yararlanabilmek ve Parasal ve Ekonomik Birliğe katkı sağlamak açısından son derece önemli görülmektedir. Nitekim 2000-2006 dönemini kapsayan Topluluk bütçesinin yaklaşık üçte biri (213 milyar Euro) bölgesel politikaya ayrılmış ve bu kaynak ağırlıklı olarak en fazla gereksinimi olan bölgelere yönlendirilmiştir.

Müktesebat içinde 21. Başlık (Tarama sürecinde 22 olarak belirlenmiştir) “**Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu**” ile ifade edilmektedir. Bu başlık altında temelde Yapısal Fonlar ile Uyum Fonu'nun uygulanmasına yönelik prosedür, yöntem, yönetim, yasal düzenleme ve benzeri kavramsal ve hukuki çerçeve ele alınmaktadır. Yeni üye devletlere uygulanacak destek tip ve yöntemleri, hangi bölgelerin destek kapsamında olduğu veya zaman içerisinde destekten çıkarıldığı, zaman zaman eklenen yeni destek tipleri ve girişimler gibi düzenlemeler de bu başlık içerisinde yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere, Topluluğu kuran Roma Anlaşmasına dayanmasına rağmen 21. Müktesebat başlığı dinamik yapısı ile sürekli gelişme süreci içerisindedir. Yeni durumlar karşısında yapılan eklemeler dışında yaratıcı uygulama ve fikirlerin de sürekli gelişme eğilimi içinde bu başlığa dahil edildiği söylenebilir.

Bu çerçevede altının çizilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır: AB'ye göre yapısal araçlar, bölgesel programlara dayandırılmış finansal araçları (kaynakları) ifade etmektedir. Bu finansal araçlar ile bölgesel gelişme araçlarına finansman sağlanması mümkün olmakla birlikte, AB'nin finansal araçlarının sağladığı destekler bölgesel gelişme araçlarının kapsamı ile sınırlı değildir.

3.1. AB Müktesebatının Genel Hatları

Avrupa Topluluğunu kuran Roma Anlaşmasınının 2. ve 3. maddeleri “...Topluluk içerisinde uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir biçimde ekonomik faaliyetlerin, istihdam düzeyinin ve sosyal korumacılığın geliştirilmesini ... yaşam standardının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesini, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasını” öngörmektedir. Daha belirgin bir şekilde 158'den 162'ye kadarki “ekonomik ve sosyal uyum” üzerine yazılan maddeler Topluluğun çeşitli bölgeler arasındaki kırsal

alanlar, en geri kalmış bölgeler ve adalar dahil olmak üzere- gelişmişlik farklarının azaltma hedefini ifade etmektedir. Topluluk temelde uyumu YF aracılığı ile gerçekleştirdiği eylemler ile desteklemektedir. Bu çerçevede, Komisyon ekonomik ve sosyal uyuma yönelik eylemlerin başarısını 3 yılda bir yayınladığı rapor ile değerlendirmekte ve bu raporlar aracılığı ile gelecek bölgesel politika eylemlerine yönelik yeni öneriler getirmektedir.

AB Anlaşmasınının 161. maddesine göre Konsey; Komisyonun önerisi ve Avrupa Parlamentosunun onayı ile Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesine danışarak YF ve Uyum Fonu (UF) ile ilişkili (i) Fonların organizasyonu, görevler ve öncelikli hedeflerin belirlenmesi (ii) bunlara yönelik uygulanacak genel kurallar ve (iii) Fonları kendi içinde ve diğer finansal araçlarla koordine ederek etkinliğin sağlanmasına yönelik kararları belirlemektedir. Aralık 2000'deki Nice Anlaşması ile birlikte bu karar alma prosedürü değişmiş olup 2007 tarihinden itibaren Konseyin YF ve UF ilişkin kararlarında nitelikli çoğunluk aranmaya başlanacaktır (161. Madde). Bu durum 2007-2013 çok yıllık bütçe döneminde de Konseyin finansal perspektifi belirlemede etkili olacağı anlamına gelmektedir.

3.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi

Topluluk Müktesebatınının 21. Başlığı olan “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” faslı çoğunlukla, iç hukuka aktarılmayı gerektirmeyen, çerçeve tüzükler ve uygulamaya ilişkin düzenlemelerden oluşmaktadır. Söz konusu mevzuat, YF programlarının ve UF faaliyetlerinin hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasına ilişkin kuralları belirlemektedir. Bu programlar Komisyon ile birlikte müzakere ve kabul edilmektedir. Ancak, uygulama üye devletlerin sorumluluğundadır. YF tüzüklerinin en geç 2006 yılının sonunda revize edileceği dikkate alınmalıdır. Üye devletlerin, projelerin seçilmesi ve uygulanmasında, genel olarak Topluluk mevzuatına, örneğin kamu alımları, rekabet ve çevre mevzuatına uymaları ve hem yönetim hem de mali kontrol açısından uygulamanın güçlü ve maliyet etkin olmasının sağlanması için gerekli kurumsal yapılara sahip olmaları önem arz etmektedir.

“Türkiye için Katılım Ortaklığı 2000” isimli dokümanda, “Bölgesel Politika” konusunda, orta ve kısa vadede Türkiye’den aşağıdaki adımların atılması talep edilmiştir.

Kısa vadede:

- Özellikle nüfus ve sosyal istatistikler, bölgesel istatistikler, iş istatistikleri, dış ticaret ve tarım istatistikleri olmak üzere istatistiklerin daha fazla geliştirilmesi,
- Topluluk kurallarına uygun bir İBBS sınıflandırmasının hazırlanması,
- Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir stratejinin benimsenmesi,
- Türkiye'nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini kullanmaya başlaması,

Orta Vadede:

Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirmenin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması da dahil olmak üzere, ülke içi farkların azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi.

Bu müktesebat başlığı üzerine 2001 yılı Türkiye Düzenli Raporu'nda olumlu olmayan bir tablo görülmektedir. Rapor; son düzenli rapordan sonra Türkiye'nin yapısal politikaların uygulanması için hazırlanmada bir ilerleme kaydetmediğini; söz konusu müktesebatın uygulanmasına olanak sağlayacak mevzuat çerçevesinin kabulüne yönelik bir gelişme olmadığını; kurumsal yapılar, programlama, izleme, değerlendirme, mali yönetim ve kontrol konularında bir katkı yapacak düzenleme olmadığını hatta o dönem için (2001) İBBS sınıflandırması açısından da hazırlıkların TÜİK ve DPT tarafından başlatıldığını ancak belirgin bir ilerleme olmadığını belirtmektedir. Rapor uyum için uzun vadeli strateji eksikliğine de vurgu yapmaktadır. Söz konusu rapor öncelikli illeri kapsayan spesifik önlemlerin henüz alınmadığını da belirtmektedir. Raporda merkezi (DPT kanalıyla veya bölgesel politika sorumluluğu verilen özel bir idare yoluyla) ve bölgesel düzeyde bölgesel gelişmenin yönetilmesi ile ilgili yapıların güçlendirilmesi de gündeme getirilmiştir.

Aynı Raporun 2004 tarihli güncel versiyonuna bakıldığında ortaya çıkan tablo şu şekildedir:

- İBBS uygulaması başlatılmış,
- KA yasa tasarısı hazırlanmış,
- ÖÜKP ortaklık ilkesinin yansıtılmasına yönelik çaba ile hazırlanarak, onaylanmış ve Komisyona sunulmuş,
- AB fonlarından desteklenen bölgesel kalkınma programına yönelik hizmet (kalkınma) birlikleri kurulmuş,

- DPT bölgesel kalkınma programlarının izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu bir kurum kurmuş,
- Bölgesel istatistikler alanında ilerleme kaydedilmiş ve bölgesel veri tabanı çalışmaları başlatılmış,
- Mali kontrol ve çevre konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiş,
- Yetersiz olan alanlara bakıldığında; bölgesel organizasyonda yeterli gelişme kaydedilmemiş; bölgesel istatistiksel ofisler ile KA'ların kuruluş süreçleri henüz tamamlanmamıştır.

2005 yılı İlerleme Raporu ise bölgesel istatistik ve veritabanı konusunda olumlu ilerlemeler olduğunu kaydetmekte; yasal çerçevede Kamu Yönetimi Reformunun hala hayata geçirilemediğini; kurumsal açıdan ilk aşamada katılım öncesi fonların daha sonraki aşamalarda YF'nin kullanımı için gerekli olan yönetici ve ödeme otoritelerinin kurulmadığını; yönetsel açıdan Merkezi İhale ve Finans Biriminin yetersiz kaynaklara sahip olduğunu; programlama, izleme ve değerlendirme alanlarında dikkate değer bir gelişmenin yaşanmadığını ifade etmektedir.

3.3. Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenenler

22. Başlık, AB'ye tam üyelik sürecinin Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına en fazla katkı sağlayacağı müktesebat konusudur. Katılım Öncesi Mali Aracın (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) Türkiye için tam üyelik öncesinde önemli bir finansman kaynağı oluşturacağı da hesaba katıldığında, bu başlık tam üyelik öncesinin de temel finansman alanlarından biri haline gelmektedir. Bu nedenle sadece bölgesel değil aynı zamanda ulusal kalkınmanın da vizyonunu 21. Müktesebat Başlığı çizmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi 21. Başlık bölgesel gelişme araçları ve koordinasyonunun ötesinde bir içeriğe sahiptir. YF ve UF hibelerine eşlik edecek AYB kredisi özetle (mevcut eğilim dahilinde) şu alanlarda projelere kaynak sağlayacaktır:

- Altyapı Geliştirme: Bölgesel gelişmenin temel unsuru olan altyapı destekleri ulaştırma, enerji, haberleşme, su kaynakları ve atık yönetimi gibi bir çok altyapı türünü kapsamaktadır.
- İşletmeler için Destekler: KOBİ'lerin istihdamın yaratılması ve sürdürülmesindeki rolünün ön plana çıkması sonucunda yenileme, teknoloji, Ar-Ge, insan kaynakları, iletişim, işbirliği gibi konularda KOBİ destekleri söz konusu olabilecektir.

- Öğretim-Eğitim-Yetiştirme (ve Sağlık): Başta gençler, kadınlar ve sosyal içerme ihtiyacı altındakiler olmak üzere çeşitli hedef gruplar uzun dönemli işsizlikle mücadele ve kişilerin emek piyasası entegrasyonu çerçevesinde eğitim ve yetiştirme programlarından destek alabileceklerdir.
- Yerel Kalkınma: Yerel girişimler deneyim paylaşımından ağ oluşturmaya kadar çeşitli alanlarda desteklenmektedir.
- Çevrenin Korunması: Çevre konusu AB'nin tüm karar ve uygulamalarını yatay olarak kesen ilkesel bir niteliğe sahiptir. Çevre ile ilgili doğal parklar, temiz teknoloji işletmeleri, yeşil turizm gibi konular desteklenmektedir.
- Ar-Ge: Bölgeler arasındaki teknolojik açığın kapatılmasına yönelik çeşitli uygulama, girişim ve destekler bulunmaktadır.

Müktesebata uyumun etkisi sadece muhtemel finans kaynaklarının Türkiye için kullanılabilir olması ile sınırlı değildir. Olası temel etkiler aşağıda yer almaktadır:

- Yapısal araçların kullanımı ulusal programlar çerçevesinde sürdürüleceğinden, Komisyonun açıkladığı yöntem ve hedeflere uyumlu bölgesel gelişme plan ve programlarının hazırlanması bölgesel gelişme kavramına ilişkin yaklaşımı dönüştürecektir. Çünkü Üye Devlet bölgesel yönetimlerle işbirliği içinde Komisyona öncelikli eylem alanlarını tanımlayan strateji ve finansman planı sunmakla yükümlüdür. Müzakere ile oluşturulacak "Topluluk Destekleme Çerçevesi" daha sonra desteklerin temelini oluşturacaktır. Bu süreçte hazırlanacak Operasyonel Programlama çalışmaları bölgesel planlama ve uygulama sürecinde katılım ve sorumluluk mekânizmalarını işletecek, bölgesel gelişmeyi Türkiye'de kalıcı bir stratejik perspektife oturtabilecektir.

- Bölgelerin sorunlarına stratejik perspektifte bakmaları yerel/bölgesel aktör ve paydaşların bölgesel sahiplenme güdülerini zaman içerisinde en üst düzeyde artırabilecektir. Proje uygulamalarında ve bütçede söz sahibi olma, daha önce bu biçimde söz konusu olmayan paydaşlık bilincini geliştirecek ve hesap verebilirliği bölgesel değer haline getirecektir.

- Bu süreç beraberinde rezerv projeler veya proje stoku konusunu gündeme getirmektedir. Fon kullanımında yetersiz kalınmaması için proje fikirlerinin müzakere süreci ile birlikte oluşturulması ve yazılı olarak muhafaza edilmesi son derece faydalı bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Ayrıca YF kullanımında ortaklığın ve eşfinansman aracılığı ile maliyet paylaşımının esas olması bölgelerde ve yerel düzey ile merkez arasında daha önceden görülmeyen bir diyalogun ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Genişleme sürecinde, özellikle yeni katılan devletlerle mevcut üyeler arasındaki gelişmişlik düzeyi fark, bölgesel politika araçlarının geliştirilmesinde önemli bir etken olmuştur. Bunun yanında, ekonomik ve siyasi bütünleşme yönünde bütün üye devletlerin gerekli hızı yakalamasında, bölgesel politika araçları yanında, “yakınsama” araçlarından da oldukça etkin şekilde yararlanılmaktadır. AB bu amaçla, 2000-2006 yılları için, gerek üye devletlerin ve gerekse aday ülkelerde gerçekleştirilecek yapısal önlemlerin finansmanında yararlanılmak üzere, toplam 260 milyar Euro’luk bir meblağı harekete geçirmiştir. Geriye dönüp bakıldığında, özellikle İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya’nın kalkınma çabalarına AB fonlarından çok ciddi kaynakların aktarıldığı görülmektedir. Bu yardımın 2000-2006 yılı için tahsis edilen yapısal uyum fonlarında da görülmesi mümkündür. Örneğin, belirtilen dönemde, Yunanistan’a yaklaşık 20 milyar 961 milyon Euro tutarında bir kaynağın hibe olarak aktarılması söz konusudur. Aynı dönemde, İspanya’ya 43 milyar 87 milyon Euro, İrlanda’ya 3 milyar 88 bin Euro ve Portekiz’e de 19 milyar 29 bin Euro’luk bir kaynak aktarımı söz konusudur. Bir başka ifadeyle, 2000-2006 yılları arasında, Yunanistan’a yapısal fonlardan kişi başına yıllık 286 Euro; İspanya’ya 155 Euro; Portekiz’e 284 Euro ve İrlanda’ya da 121 Euro hibe şeklinde aktarılmaktadır. AB ortalamasının ise, 77 Euro/kişi olarak gerçekleşmesi planlanmıştır.

Büyüklüğü ve ekonomik özellikleri dikkate alındığında, Türkiye’nin tam üyelik sürecini tamamladığında AB yapısal politikalarına etkisi önemli ölçülerde olacaktır. Öte yandan, mevcut müktesebat altında yapısal fonlardan gerçekleşecek olan transfer, yararlanıcı ülkenin GSYİH’sinin azami % 4’ünün üzerine çıkamayacaktır. Ancak mevcut eğilimler dahilinde bu oranın Ülkemizin toplam kamu yatırım bütçesine yakın bir miktar olduğu da hesaba katılmalıdır.

Türkiye’nin nüfusu ve büyüklüğü tek başına 10 yeni üye ülkenin tamamıyla karşılaştırılabilir düzeydedir. Satın Alma Standartlarına (SAS) göre Türkiye’nin kişi başına GSYİH’si 10 yeni üye ülkenin ortalama GSYİH’sinden çok daha düşüktür. Mevcut sistem ve seçilebilirlik kriterlerine göre Türkiye’deki tüm bölgeler bugün Yapısal Fonlar ve Uyum Fonunun Hedef 1 yardımlarından yararlanabilecek durumdadır. Bununla birlikte, Yapısal Fonların etkisi genel ekonomik şartlar ve Yapısal Fon harcamalarının yapılacağı kurumsal yapının oluşturulması gibi etkenlere bağlıdır. Uyum Fonu ülkelerinde elde edilen deneyime göre makroekonomik istikrarın yanı sıra malların, sermayenin ve işgücü piyasalarının düzenli işleyişi gelir düzeylerinin birbirine yakınlaştırılmasında önemli bir etken

olmaktadır. Türkiye'nin fiziki şartları ve insan kaynaklarını geliştirmeye, ayrıca AB teknik kural ve standartlarını yakalamaya ve tarım sektörünü yeniden yapılandırmaya yönelik çok çeşitli finansman ihtiyaçları bulunmaktadır. En önemli ihtiyaçlar ulaştırma, telekomünikasyon, enerji ve çevre sektörlerinde, ayrıca eğitim ve Ar-Ge'dedir.

AB üyeliğine hazırlanmak için ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirecek AB programlarına katılımı sağlayacak bir bölgesel kalkınma politikasının benimsenmesi gerekmektedir. AB'nin katılım öncesi yardımları, Türkiye'yi, ulusal ve bölgesel düzeyde idari kapasitenin güçlendirilmesi de dahil olmak üzere katılım öncesinde müktesebatın uygulanması konusunda hazırlamalıdır. AB müktesebatı değişikliğe uğramadığı takdirde, Türkiye, önemli miktarda yapısal yardımlardan yararlanacaktır. Türkiye'nin üyeliği ile AB'deki ortalama kişi başına düşen GSYİH düşecek, bunun sonucunda da Yapısal Fonlar kapsamındaki desteklerden halihazırda yararlanmaya uygun bulunan ülkeler uygunluklarını yitireceklerdir.

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ

Bölgesel gelişmeye konu olan araçların ülkemizde yeni olması, ayrıca koordinasyon konusunda özellikle mevzuattan kaynaklanan iletişim yetersizliklerinin varlığı geleceğe dönük stratejilerin tanımlanmasını güçleştirmektedir. Öte yandan konu ile ilgili kamusal otoritelerin dışında STK'ların ve yerel paydaşların bölgesel gelişme sorunlarına çözüm aramaya ve diğer aktörlerle işbirliğine ülke genelinde istekli olması strateji oluşturma çabalarının olumlu yönleri olarak değerlendirilmektedir.

AB'ye uyum süreci bir yandan Maastricht kriterleri (ve EMU) doğrultusunda bütçe ve borçlanma kısıtları ile kamu yatırımlarına kısıtlar getirirken, diğer yandan ulusal ve bölgesel kalkınma için büyük boyutlarda finansman fırsatları yaratacaktır. Bu fırsatların, AB'nin makro ekonomik kısıtlarının para ve maliye politikalarında yarattığı daraltıcı etkiyi telafi etmesi; hatta çeşitli program ve girişimler sayesinde ek yatırım ve istihdam yaratması söz konusu olabilecektir. Ancak, bu olanakların katılımcı bir yaklaşımla belirlenmiş önceliklere etkin olarak yönlendirilmesi ve fırsat maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile kaynaklar azami sosyal fayda yaratacak şekilde kullanılmalıdır. Bunun gerçekleşebilmesi içinde bölgesel gelişme araçları güçlendirilmeli, çeşitlendirilmeli ve araçlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Avrupa Komisyonunun Türkiye'ye ilişkin hazırladığı düzenli ilerleme raporları genel olarak değerlendirildiğinde ilgili müktesebat alanında şu ana kadar belirgin bir ilerleme sağlanmamış olması, bölgesel gelişme yaklaşımının dönüştürülmesini ve buna hizmet edecek bölgesel gelişme araçlarının her düzeydeki paydaşlara tanıtılması ihtiyacını doğurmaktadır. Halkla ilişkiler ve kamuoyunu bilinçlendirme boyutu ihmal edilmiş bir stratejinin bu anlamda başarılı olma olanağı zayıflayacaktır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus, ortak sorunlar olmasına rağmen Türkiye'deki bölgesel gelişme sorunlarının birbirinden büyük oranda farklılaşmasıdır. Bu fark bölgesel gelişme araçlarının dağılım ve kullanım biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Mevcut teşvik veya Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), uygulamalarında olduğu gibi tek tip (one-fits-all) çözüm arayışları ve araç tasarımı yerel potansiyel ve dinamikleri harekete geçiremeyeceği gibi, mevcut sorunları daha da derinleştirme tehlikesini içermektedir.

Günümüz yönelimi, farkların bir zenginlik ve potansiyel olarak bölgesel gelişme için kullanılabilir hale getirilmesine büyük ölçüde dayanmaktadır. Bu yüzden bölgesel gelişme araçlarının tasarlanması ve finansal olarak desteklenmesinde farkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yasa koyucu bu bağlamda genel çerçeveyi belirleyici olmalı, fakat farkların rekabetçi üstünlüğe dönüşebilmesi için bölgelere araçları tasarlamada fırsat tanımalıdır. Bölgeler kendi

potansiyellerini keşif sürecinde yaratıcılık ve inovasyon temelli yönlendirilmeye gereksinim duymaktadır. Bunun için tek başına finansal kaynak tahsisi yeterli olmamaktadır. Bölgesel gelişme anlamında inovasyon ve yaratıcılık, sadece endüstriyel alanda değil, tarım ve hizmet sektöründe de kullanılabilir bir unsurdur. Özellikle içsel büyüme modellerine ait güncel çalışmaların beşeri sermayenin ekonomik büyümedeki katkısının daha önceden öngörüldüğünden daha az olduğunu ortaya çıkarması, sosyal sermayenin beşeri sermaye ile uygun bir bileşkesi sağlanmadıkça insana yapılan yatırımın kendisinden beklenen ekonomik büyümeyi doğuramayacağını göstermektedir.

4.1. GZFT Analizi

İçsel güçlü yönler;

- AB çerçevesinde içsel değişim dinamiklerinin ivme kazanması,
  - Kalkınma Ajansları
  - Coğrafi bölge tanımına göre çok daha işlevsel İBBS bölge tanımı
  - AB hibelerinde KA'ların rol alacak olmaları
- Bölgesel sorunlara karşı uzlaşa temelli çözüm arayışının güçlenmesi,
  - Organize çözüm için hareket etme isteği
  - Bölgesel dengesizliklerin giderilmesinin genel sosyal kabulü
  - Bölgesel gelişmede işbirliği, ortaklık, katılımcılık eksenlerinde gelişmeler
  - Süregelen sorunlar üzerinde aktörlerin fikir birliği
- Başta STK'lar olmak üzere özel ve kamu sektörünün bölgesel gelişme konusunda organizasyon kapasitesinin ve motivasyonunun yüksek olması,
  - Özel sektör ve STK'ların beklentileri ve katkı arzularının yüksekliği
  - Sanayicilerin bölgesel kalkınma konusundaki istekleri
  - Özel sektörün dinamikliği ile mesleki ve STK teşkilatlanması
  - STK-Özel-Kamu sektörlerinin bölgesel gelişmeye ilgisinin kendiliğinden gelişmesi
- Genç ve dinamik bir nüfus yapısı
- Doğal, tarihi, kültürel değerler ve potansiyel bakımından bölgesel gelişme araçlarına uygun bir çok bölgenin bulunması
- Başta GAP olmak üzere çeşitli araçlar konusunda bilgi ve deneyimi bulunan kurumlar

Dışsal fırsatlar;

- AB sürecinin bölgesel gelişme araçlarına yapacağı katkılar
- Yeni araçlara ilişkin AB eski ve yeni üyelerinde bulunan deneyimden yararlanma
- AB müktesebatı ile yapılacak bölgesel programlar ve araçların finansmanı
- İletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler
- Bir çok bölgesel gelişme aracının AB ve uluslararası düzeyde birliklerinin bulunması
- Uluslararası ağlar ve ortaklıklar
- Uluslararası iyi deneyimlerin bulunması

İçsel zayıf yönler;

- Mevzuat ile uygulamadan kaynaklanan koordinasyon ve iletişim yetersizlikleri
  - Yetki kargaşası, çelişen mevzuatlar, eşgüdüm eksikliği
  - Koordinasyonun yönetimle eşdeğer görülmesine bağlı darboğazlar
  - Merkezi ve yerel kamu kurumları arasındaki işbirliği ve koordinasyon eksikliği
  - Bölgesel hedefler üzerinde uzlaşının olmaması
  - Mevzuatta koordinasyon tanımının açık olmamasına bağlı yetki ve görev kargaşası
  - Merkezi ve yerel kamu kurumlarının bireysel hareket etmesi
  - Merkeziyetçiliğe bağlı yetki ve sorumluluk paylaşmama isteği
  - Eylem aşamasında uyum ve birliktelik eksikliği
  - Temel mevzuat farkları
- Ulusal ve bölgesel plan ve stratejilerdeki yetersizlikler
  - Ulusal mekânsal stratejinin bulunmamasının bölgesel gelişmeyi engellemesi
  - İBBS 2 düzeyinde bölgesel gelişme planlarının olmaması
  - Araçların stratejik tamamlayıcılık çerçevesinde kullanılmaması
  - Bölgesel inovasyon sistemlerinin eksikliğine bağlı düşük teknolojide yoğunlaşma
- Bölgesel gelişmeye yönelik proje yönetimi kapasitesinin yetersizliği
  - Proje süreçleri konusunda bilgi ve beceri eksikliği
  - Araçların izlenme, değerlendirme, geri besleme mekanizmalarının yetersizliği
  - Bilgi ve tanıtım eksikliğine bağlı olarak mevcut ve potansiyel araçların hedef kitleye ulaşamaması

- Üniversitelerin yeterli olmayan ilgisi
- Fonların ve devlet yardımlarının dağıtılma ve kullanımındaki eksiklikler
  - Teşviklerde sektörel seçiciliğin olmaması
  - Finansman araçlarının yetersizliği
  - Teşviklerde bölgelere göre politika belirlenmemiş olması
  - Finansmanın verimli ve etkin kullanılmaması
- Bölgesel gelişmeye yönelik veri yönetimindeki eksiklikler
  - Yerel veri tabanı ve istatistiksel bilgi sisteminin bulunmaması
  - Kuruluşların kendi iç bilgi bankalarının bulunmaması
  - Verilerin farklı kuruluşlar tarafından toplanmasının ortak veri tabanının oluşumunu zorlaştırması

Dışsal tehditler;

- Bölgesel gelişmeye dönük insan kaynakları sorunları
  - Eğitim ve istihdam politikalarındaki uyumsuzluk
  - Araçları kullanacak uzman personelin yerel düzeyde istihdamındaki sorunlar
- Yatırım ortamındaki elverişsiz koşullar
- İdari ve bürokratik engeller
- Coğrafi, sosyal ve kültürel yapıdaki farklar
- Bölgesel kalkınmada üniversitelerin bazı ilgisizlikleri ve yetersizlikler
- AB'ye yönelik yüksek beklenti ve siyasi irade eksikliği
- İç ve dış güvenlik sorunları

4.2. Sorun Alanları

ÖİK çalışmaları kapsamında, komisyon üyeleri tarafından öne çıkarılan sorunların gruplanması ile **5 temel sorun alanı** elde edilmiştir.

Birinci sorun alanı, bölgesel gelişme araçlarının etkin kullanımının sağlanması ve koordinasyon eksikliğinin giderilmesi için mevzuattan kaynaklanan sorunlara işaret etmektedir. Konu ile ilgili AB müktesebatı temelde mevzuatı doğrudan etkileyecek bir düzenleme içermemekle beraber çevresel ve mali planlama açısından bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ancak bu alanda yapılacak yasal ve kurumsal çalışmalar kurum ve kuruluşların ataletini kaldıracak ve uygulamaya

nispeten kolay geçecek biçimde tasarlanmalıdır. Yasal ve kurumsal çalışmalar uygulamadan kaynaklanabilecek sorunları mümkün olduğunca öngörerek ve katılımcı bir anlayışla hazırlanmalıdır. Özel sektör ile STK'ların mevzuat konusundaki görüşlerinin katılım ve işbirliği çerçevesinde değerlendirmeye alınması uygulama güçlüklerinin öngörülmesini kolaylaştıracaktır. Öte yandan mevzuat düzenlemelerine bölgesel araçların koordinasyonunu iyileştirecek çalışmaların eşlik etmesi beklenmektedir. Hem kamu kuruluşları hem de kamu-özel sektör arasında işbirliği geliştirilmeli ve kurumsal kapasite oluşturulmalıdır.

İkinci sorun alanına yönelik sürdürülebilirlik ve rekabet gücü dengesini gözetilen bölgesel gelişme planlarının hazırlanması gerekmektedir. KA'lar ile işbirliği içerisinde hazırlanacak bölgesel gelişme planları ve operasyonel programlar bölgesel gelişme araçları tarafından desteklenmeli, bu araçların planlara katkısı artırılmalıdır. Öte yandan söz konusu planlar ve programlar da araçları geliştirmeye yönelik tasarlanmalıdır. Bölgesel gelişme planları hem bir bölgesel gelişme aracıdır, hem de diğer araçların planlanması ve geliştirilmesine yönelik bir çerçeve oluşturur. Katılımcılığın bölgesel planlamadaki gücü bölgesel gelişme araçları konusundaki farkındalığı ve sahiplenme duygusunu geliştirecektir.

Üçüncü sorun alanına yönelik, proje yönetimi kapasitesinin bölgesel düzeyde geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası hibe uygulamalarında artan oranda proje temelli bir anlayışa geçilmesi bölgelerin bu fonlardan yararlanabilmeleri için proje yönetimi konusunda deneyimli insan kaynaklarına sahip olmasını ve bu alanda derinleşme ve yaygınlaşmayı sağlamalarını gerektirmektedir. Proje yönetimi ayrıca bölgesel gelişme plan/ programlarının yerel düzeyde önemini anlaşılmasına, bu plan/programların izlenmesi ve değerlendirilmesine zemin oluşturacaktır. Yan etkileri de dikkate alındığında proje yönetiminin geliştirilmesi bölgesel gelişme araçlarının etkin uygulanmasına katkı yapacaktır. Bölgesel gelişme plan ve programlarının AB müktesebatı çerçevesinde giderek daha çok aktörün katılımı ile hazırlanacağı düşünüldüğünde, proje yönetimi konusunda yetenek ve bilgi sahibi personelin artması bölgesel plan ve programların niteliğini yükseltecek, izleme ve denetim mekanizmalarının performanslarını geliştirecektir.

Dördüncü sorun alanı bölgesel devlet yardımlarının ulusal çapta, bölgesel dinamikleri hesaba katmayan ve tekdüze uygulamalarının yeniden düzenlenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Devlet yardımlarının tek tip olması maliyet avantajına dayalı sürdürülebilir olmayan bir gelişme sağlamaktadır. Bölgesel gelişme açısından dünyada ve AB'de önemi azalan bu araç KÖY, 5084 ve 5350 sayılı yasalar doğrultusunda uygulanmasına rağmen, genelde beklenen sonuçlara ulaşamamaktadır. Devlet

yardımlarının koordinasyonu konusundaki sıkıntıların giderilmesinin yanısıra bölgesel ve sektörel farklar üzerine inşa edilen bir teşvik sistemi geliştirilmeli, bu sayede bölgesel potansiyellerin harekete geçmesine ortam hazırlanmalıdır.

Son sorun alanı bilgi sisteminin bölgesel düzeyde oluşturulmasını kapsamaktadır. Kamuda ve özel sektörde kurumlar arası bilgi paylaşımının yeterli düzeyde olmaması, ayrıca veri kalitesi ve çeşitliliğinin düşük olması bölgesel araçları ve koordinasyonu olumsuz etkilemektedir. Veri ve göstergeler sadece planlama veya programlama aşamasında değil, izleme-değerlendirme-denetim-geri besleme gibi farklı aşamalarda da kullanılmaktadır. Bu açıdan bilgi ve verinin zamanında elde edilmesi doğru karar alınmasında ve izlemede düzeltici tedbirlerin alınmasında asli rolü oynamaktadır. Bu alanda yapılacak ulusal ve bölgesel düzenlemeler bölgesel koordinasyonun etkinliğini genişletecektir.

4.3. 2013 Vizyonu

“Bölgesel farkları küresel fırsatlarla buluşturarak rekabetçi üstünlüğe dönüştüren, yönetim temelinde paydaşların aktif katılımını sağlayan, inovasyon ve yaratıcılık ile girişimciliği geliştiren, ulusal ekonomik gelişme ve mekânsal stratejiler ile AB perspektifi ile uyumlu, iyi deneyimleri dikkate alarak değerlendiren bir bölgesel araçlar ve koordinasyon yapısına ulaşmak.”

4.4. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar

Bu kapsamda vizyona dönük temel amaç, *“Bölgelerin içsel büyüme dinamiklerini harekete geçirici, sermaye birikimini destekleyici, girişimcilik ve yenilik yaratma kapasitelerini artırıcı, sosyal sermaye yaratıcı temel bölgesel gelişme araçlarını yönetim ve rekabetçi üstünlük yaklaşımı çerçevesinde AB’ye kurumsal, yasal, ekonomik ve sosyal uyumu da dikkate alarak ortaklıklar ve ağ yapıları vasıtasıyla geliştirmek”* olarak tanımlanmıştır.

Vizyona dönük temel politikalar;

- Sürdürülebilir ve dengeli büyüme politikası,
- İnovasyon ve yaratıcılık temelli bölgesel gelişme politikası,
- Sosyal sermaye ve kapasite artırıcı bölgesel politika,
- AB normlarını esas alan politikalar.

TABLO 10: VİZYON, TEMEL AMAÇ VE POLİTİKALAR

VİZYON				
Bölgesel farkları küresel fırsatlarla buluşturarak rekabetçi üstünlüğe dönüştüren, yönetim temelinde paydaşların aktif katılımını sağlayan, inovasyon ve yaratıcılık ile girişimciliği geliştiren, ulusal ekonomik gelişme ve mekânsal stratejiler ile AB perspektifi ile uyumlu, iyi deneyimleri dikkate alarak değerlendiren bir bölgesel araçlar ve koordinasyon yapısına ulaşmak				
VİZYONA DÖNÜK TEMEL AMAÇ				
Bölgelerin içsel büyüme dinamiklerini harekete geçirici, sermaye birikimini destekleyici, girişimcilik ve yenilik yaratma kapasitelerini artırıcı, sosyal sermaye yaratıcı temel bölgesel gelişme araçlarını yönetim ve rekabetçi üstünlük yaklaşımı çerçevesinde AB'ye kurumsal, yasal, ekonomik ve sosyal uyumu da dikkate alarak ortaklıklar ve ağ yapıları vasıtasıyla geliştirmek				
Sorun Alanı 1: Mevzuat ve koordinasyon sorunlarının giderilmesi	Sorun Alanı 2: Bölgesel strateji ve planların yeniden yapılanması	Sorun Alanı 3: Yerel proje kapasitesinin geliştirilmesi	Sorun Alanı 4: Kamusal desteklerin yeniden düzenlenmesi	Sorun Alanı 5: Bölgesel bilgi sistemlerinin tasarlanması
Öncelik Alanı 1: Bölgesel gelişmeye yönelik mevzuatın geliştirilerek uygulamada etkinliğin artırılması ve ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi.	Öncelik Alanı 2: Bölgesel gelişme stratejilerini ve planlarını geliştirmeye zemin oluşturacak araçların, mekanizmaların ve yönetim modelinin oluşturulması	Öncelik Alanı 3: Proje hazırlanması, yürütülmesi ve izlenmesi süreçlerini kapsayacak şekilde, proje yönetimi kapasitesinin yerel ve bölgesel düzeyde geliştirilmesi	Öncelik Alanı 4: Devlet yardımlarının, sektörel ve bölgesel özellikler dikkate alınarak, sürdürülebilir ve rekabetçi ortamda yaygınlaştırılması	Öncelik Alanı 5: Bölgesel gelişmedeki hedef ve araçlar doğrultusunda, AB normlarına uyumlu bölgesel bilgi sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi

4.5. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler ve Tedbirler

ÖİK'nin strateji oluşturma çalışmaları çerçevesinde yapılan önceliklendirme çalışması doğrultusunda 5 sorun alanı baz alınarak belirlenen öncelik ve tedbirler aşağıda düzenlenmiştir.

Öncelik Alanı 1: Bölgesel gelişmeye yönelik mevzuatın geliştirilerek uygulamada etkinliğin artırılması ve ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi.

Tedbir 1.1. Bölgesel gelişmeye ilişkin mevzuatın AB mevzuatına uyumunun sağlanması

Tedbir 1.2. Mevzuat çalışmalarında ilgili taraflarla danışma ve istişare toplantıları düzenlenmesi

Tedbir 1.3. Mevzuat konusunda uygulamadan sorumlu tüm birimlerin eğitilmesi

Tedbir 1.4. Kamuoyunun bölgesel gelişmedeki araçların kullanımı ve ilgili mevzuat hakkında düzenli bilgilendirilmesi

Tedbir 1.5. Mevzuatın dinamik ve güncel tutulmasını güvence altına alan bir sistem kurulması

Tedbir 1.6. E-devlet uygulamalarına hız verilerek mevzuata kolay erişim sağlanması ve bazı e-devlet uygulamalarının zorunlu hale getirilmesi

Tedbir 1.7. Bölgesel paydaş ve aktörlerin işbirliğine yönelik platformların kurulmasının desteklenmesi ve bu platformlar kapsamında bilgilendirme ve eğitim desteği verilmesi

Tedbir 1.8. İnternet üzerinde işbirliği platformlarının düşünceleri paylaştıkları, bölgesel politika konusunda her türlü bilgiye ulaştıkları bir bilgi paylaşım ağı kurularak bölgeler arası ağların güçlendirilmesi

Öncelik Alanı 2: Bölgesel gelişme stratejilerini ve planlarını geliştirmeye zemin oluşturacak araçların, mekanizmaların ve yönetim modelinin oluşturulması

Tedbir 2.1. Ulusal ve bölgesel gelişme stratejilerine zemin oluşturmak üzere “yerleşim yerlerinin kademelenmesi” çalışmasının yenilenmesi

Tedbir 2.2. Bölgesel kaynak envanterlerinin hazırlanması ve bölgesel üstünlüklerin belirlenmesi

Tedbir 2.3. Tanımlanan üstünlükleri esas alan bölgesel gelişme planlarının kilit aktörlerle birlikte hazırlanması ve bölgesel aktörlerin stratejik ortaklıklar kurmalarının desteklenmesi

Tedbir 2.4. Bölgesel planların başta AB olmak üzere diğer uluslararası programlarla uyumlu hale getirilmesi

Tedbir 2.5. Bölgelerin rekabet gücünü artıracak “Bölgesel İnovasyon Stratejilerinin” hazırlanması ve bölgesel teknoloji öngörü projelerinin desteklenmesi

Öncelik Alanı 3: Proje hazırlanması, yürütülmesi ve izlenmesi süreçlerini kapsayacak şekilde, proje yönetimi kapasitesinin yerel ve bölgesel düzeyde geliştirilmesi

Tedbir 3.1. Mevcut ve potansiyel bölgesel gelişme araçlarının, yararlanıcı ile kullanıcılar öncelikli olmak üzere ulusal ve bölgesel düzeyde yoğun tanıtımının yapılması

Tedbir 3.2. Uluslararası standartlarda proje hazırlanması konusunda paydaşlara eğitim verilmesi

Tedbir 3.3. Bölgesel gelişme araçları ve proje yönetimi konusunda bilgilendirici yayın ve araçların hazırlanıp, basılı ve elektronik ortamda erişilebilir hale getirilmesi

Tedbir 3.4. Desteklenmesi uygun görülen projelerin yürütülmesi konusunda proje sahiplerine eğitim verilmesi

Tedbir 3.5. Bölgesel gelişme araçlarının uygulayıcısı olan kurumlarda, proje izleme ve değerlendirme konusunda eğitim düzenlenmesi

Tedbir 3.6. Bölgesel gelişme araçlarının uygulayıcısı kurumlarda, proje yönetimi konusunda yetkin personelin istihdamının sağlanması

Öncelik Alanı 4: Devlet yardımlarının, sektörel ve bölgesel özellikler dikkate alınarak, sürdürülebilir ve rekabetçi ortamda yaygınlaştırılması

Tedbir 4.1. Bölgesel ve sektörel parametrelere ağırlık veren, özel destek unsurlarının da uygulanmasına imkan sağlayan bir devlet yardımları sisteminin oluşturulması

Tedbir 4.2. Devlet yardımları politikalarının tek bir merkezi birimden yönlendirilip izlendiği, uygulamanın ise uygulayıcı kuruluşlar ve yerel birimlerce yapıldığı bir yapının oluşturulması

Tedbir 4.3. Devlet yardımlarını koordine eden birimin, yardımların etkilerini sürekli izlemesi, değerlendirmesi ve raporlaması

Tedbir 4.4. Mevcut devlet yardımları sistemindeki bölge kavramının İBBS Düzey 2'ye göre yeniden belirlenmesi

Tedbir 4.5. Finansman araçlarının çeşitlendirilmesi ve dağıtımının tüm banka ve finans kurumlarınca yapılabilmesinin sağlanması

Tedbir 4.6. Bölgesel gelişme araçları içerisinde yer alan finansman araçlarının gelişmiş iller dışında diğer bölgelerde de oluşumunun teşvik edilmesi

Tedbir 4.7. Girişim sermayesi uygulamasının yaygınlaştırılması.

Tedbir 4.8. Destekler konusunda bölgesel girişimcilerin bilgilendirilmesi ve finansal danışmanlık hizmetlerinin ek destek olarak verilmesi

Tedbir 4.9. Birden fazla projenin ortaya çıkmasını destekleyecek entegre projelere yönelik ölçülebilirliği olan özel destek unsurlarının geliştirilmesi

Tedbir 4.10. Maliyet düşürücü parasal destekler dışında diğer desteklerin verilmesi ve bunların ilgili bölgesel gelişme araçları ile koordinasyonunun sağlanması.

Öncelik Alanı 5: Bölgesel gelişmedeki hedef ve araçlar doğrultusunda, AB normlarına uyumlu bölgesel bilgi sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi.

Tedbir 5.1. Veri toplama konusunda bölgelerdeki veri kaynağı ve yöneticisi olan paydaş ve aktörlerin kapasitelerinin geliştirilmesi

Tedbir 5.2. Veri toplama ve değerlendirme konusunda eğitim programlarının uygulanması

Tedbir 5.3. Bölgesel araçların kullanımı ve performans değerlendirmesine ilişkin AB normlarına uygun bölgesel istatistiklerin toplanması

Tedbir 5.4. Bölgesel verilerin kolay kullanılabilir, işlenebilir ve paylaşılabilir hale getirildiği teknolojik bir altyapının geliştirilmesi

Tedbir 5.5. Bölgesel strateji ve planlara girdi sağlayacak istatistiksel kriterlerin güncellenebilir bir sistem içinde oluşturulması

Tedbir 5.6. TÜİK bölge müdürlükleri ve kurulacak KA'lar arasında veri yönetimi ve bölgesel bilgi sistemi oluşturulması konusunda koordinasyonun sağlanması

Tedbir 5.7. TÜİK bölge müdürlüklerince toplanan verilerin merkezi birime ve bölgelere eş zamanlı olarak aktarılmasının sağlanması

5. UYGULAMA STRATEJİLERİ

Bölgesel gelişme araçlarının sürdürülebilir bir ortamda hızlı, esnek, değişime adapte olabilen, karşılık verebilirliği yüksek, katılımcı, sinerjik ve işbirliğine dayalı bir yapıda gerek bölgesel dengesizlikleri gidermesi, gerekse bölgesel potansiyel ve dinamikleri harekete geçirebilmesi için bir dizi uygulama stratejilerine ihtiyaç bulunmaktadır.

2013 yılında arzu edilen vizyon ile bugünkü eğilimlerin devam etmesi durumunda ortaya çıkacak vizyon açığı veya stratejik açık ancak bir dizi uygulama ile kapanabilecektir. Vizyon belirleme ve GZFT analizinden elde edilen kritik bir bulgu uygulamada karşılaşılabilecek temel sorunun bölgesel politikadaki dönüşümün toplum, özel kesim ve devlet sektörü tarafından doğru algılanmamasından ve her düzeydeki farklı uygulayıcı birim ve aktörlerin yerleşik yöntemden ve düşünce kalıplarından hareket edebileceği tespitinden kaynaklanmaktadır.

Bu durum tüm uygulama stratejilerini yatay olarak kesen kapasite ve insan kaynaklarını geliştirme ile kamuoyu oluşturma stratejilerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Aksi takdirde bölgesel gelişme araçları sürdürülebilirlik ve koordinasyon sorunu ile karşı karşıya kalacaktır.

5.1. Mevzuat Düzenlemeleri

- **AB Mevzuatına Uyum:** Üyelik sürecinde bölgesel kalkınma programlarının uygulaması yapılırken, geçiş dönemi fon uygulamaları ve tam üyelik sonrası öngörülen YF ve UF uygulamaları dikkate alınmalıdır.
  - Müktesebatta yapılacak değişikliklerde YF'ye ilişkin düzenlemelerin öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir.
  - Alternatif olarak yapılacak tüm ulusal düzenlemelerin AB'nin 21. Müktesebat Başlığı dikkate alınarak yapılması beklenmektedir.
  - 21. başlık altında olmasa bile çevre ve maliye (bütçe yöntem ve teknikleri) açısından iç hukuku ilgilendirebilecek düzenlemeler ayrıca ele alınmalıdır.
- Bölgesel gelişme araçlarının bölgesel programlama kapsamında geliştirilebilmesi için başta ulusal mekânsal strateji olmak üzere teknik mevzuat yeniden ele alınmalıdır.
- KÖY, 5350, 5084 ve benzeri yasal düzenlemelerin AB Rekabet Politikaları dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- **Kümelenme:** Kümelenme konusunda herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ulusal ve bölgesel gelişmenin giderek ana modelleri haline gelen kümelenme konusunda bir

düzenlemeye gidilmelidir. Bu konuda GAP bölgesinde çalışmalar ile ODTÜ-KOSGEB çerçevesinde yürütülen çalışmaların bulguları yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca bu alanda yapılan bireysel ve akademik çalışmaları organize edecek bir internet adresinin oluşturulması yararlı olacaktır.

- **Bölgesel İnovasyon Stratejileri:** KA'ların öncelikle bölgedeki üniversiteler ile bölgesel inovasyon stratejisi hazırlaması mevzuat ile düzenlenmelidir. Bu düzenleme ile BİS'ler aynı zamanda bölgesel planları hazırlayacak/hazırlatacak olan DPT tarafından ilgili plana bir girdi teşkil etmelidir.
- **Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin (TGB) Geliştirilmesi:** TGB'ler bölgesel gelişme politikasının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ancak mevcut mevzuatta bu bölgeler sanayileşme politikasının bir parçası olarak görülmektedirler. AB'nin YF uygulamalarında teknokentlerin de finanse edildiği düşünüldüğünde, bölgesel politikadan bağımsız teknokentlerin planlanması yanlış olacaktır. Bu nedenle eş-sorumluluk hem DPT'ye, hem Sanayi ve Ticaret Bakanlığına, hem de kurulması gerçekleşirse KA Birliğine verilmelidir.
- Bölgelerde iller bazında üniversiteler, sanayi ve ticaret odalarının katılımıyla "Teknoloji Öngörü Projeleri" hazırlanmalıdır.
- **Devlet Yardımları:** Devlet yardımları ve teşvikler ile ilgili düzenlemelerdeki bölge tanımında İBBS Düzey 2 bölgelerini baz alacak biçimde değişiklik yapılmalıdır.
- Yardımlardan beklenen sonuçların alınabilmesi için (i) bölge içindeki girişimci ile (ii) bölge dışından gelecek girişimcinin farklı niteliklere sahip olacakları dikkate alınmalıdır. Belirli işletme ölçekleri için belirli ek destek paketleri uygulanmalıdır. Dolayısıyla mevzuatın Sanayi-Tarım-İstihdam-Girişimcilik ve KOBİ ile ilgili diğer mevzuatlarla bütünlüğü dikkate alınarak hazırlanması bölgesel gelişme araçları üzerinde etkili diğer araçların bütünselliğini sağlayacaktır.
- Devlet yardımlarında özellikle KOBİ'ler hedeflenmelidir. Türkiye'deki KOBİ tanımı AB ile uyumlu hale getirilmeli ve bu ortak tanım her alanda kullanılmalıdır.
- **Girişim Sermayesi:** Girişim Sermayesi ile ilgili mevzuat yeterli teşvik kapasitesine sahip değildir. Girişim sermayesi özellikle gelişmekte olan bölgelerde yaygınlaştırılmalı ve buradaki uygulama sonuçları doğrultusunda uygulama az gelişmiş bölgelere doğru genişletilmelidir.

- **Veri Yönetimi:** Veri toplanmasında ve özellikle yönetiminde KA'ların da görev alması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Böylelikle (i) bölge istatistik müdürlüklerinin şeffaflığı artacak (ii) KA'ların gösterge ve sonuçlara daha çabuk ulaşması sağlanacaktır.

5.2. Kurumsal Düzenlemeler

- **Danışma Birimi:** STK'lar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, bölgesel gelişme alanında, danışma birimi kurulması yoluyla karşılıklı iletişimin kolaylaştırılması ve bölgesel konulara ilginin artırılması sağlanacaktır.
- **APK:** Mevzuatla ilgili sorunların aşılması, işbirliğinin yapılması ve kargaşanın engellenmesi için APK'ların bulunduğu kurumlarda bu yapının işlerlik kazanması, bulunmayanlarda ise APK birimlerinin kurulması öngörülmektedir.
- **İşbirliği Portalı:** Bölgesel Gelişme İşbirliği Oluşumlarının birbirleriyle bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştırmak üzere bir portal oluşturulmalıdır.
- Ülkemizin İBBS2 düzeyindeki her bir bölgenin farklı nitelikleri ve potansiyelleri bulunmaktadır. Bu niteliklerin rekabetçi üstünlük kazanmada değerlendirilebilmesi için karar verme süreçlerini etkinleştirecek sağlıklı ve hızlı bir bölgesel veri sistemine ihtiyaç bulunmaktadır.
- **E-Devlet:** Yönetim bilişim sistemleri yazılımlarının e-devlet stratejisi çerçevesinde kamu kuruluşlarında yaygınlaştırılması ve bu çerçevede bazı e-devlet uygulamalarının zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- **Stratejik Ağların Desteklenmesi:** Bölgesel organizasyon kapasitesini güçlendirmek üzere stratejik ağların oluşturulması öngörülmektedir. Bölgedeki paydaş ve aktörlerin hedeflerinin, bölgesel hedeflerden farklı olma olasılığı bulunmaktadır. Ancak sinerjik ortamlar, alternatifler, ortak akıl gibi açılımlarla ortak hedeflerin bulunması veya hedeflerin birleştirilmesi söz konusu olabilir. Bölge içinde farklı nedenlerden dolayı kurumların (özel veya kamu) birbiri ile ortak iş yapamama eğilimi bu şekilde engellenmelidir. Ayrıca BİS, İş Melekleri ağları vb. bölgesel gelişme araçları ile ilişkilerin güçlendirilmesi önerilmektedir.
- **Stratejik Ortaklık:** Mekânsal ve bölgesel planlama çalışmalarının dikeyde ve yatayda iletişim ve koordinasyonunu güçlendirecek stratejik ortaklıkların (kamu-özel, merkez-yerel, ulusüstü-ulusal-yerel) kurulması sadece bölgelerarası değil, bölge-merkez ilişki ve bilgi akışını da güçlendirecektir. Bu tür yapılanmalar ulusal mekân ve kalkınma stratejilerinin bölgelere daha iyi yansımaları sağlayacaktır.

- KA kalkınma kurulundan daha kapsamlı bölgesel gelişme işbirliği oluşumlarının kurulması için altyapının hazırlanması önerilmektedir. Yerel ve merkez teşkilatlarının bu STK'nın oluşumunu desteklemesi beklenmektedir.
- **Bölgelerarası Deneyim Paylaşımı:** Bölgelerarası iletişimi ve başarı örneklerinin değişimini sağlayacak kurumsal, “etkileşimli” bir yapı oluşturulması öngörülmüştür. Mevcut yapıda, bölgelerde kamunun, STK'ların ve özel sektörün bölgesel gelişmeye yönelik çabaları diğer bölgeler tarafından kurumsal bir biçimde izlenememektedir. Halbuki bölgelerin potansiyel olarak birbirinden öğrenecekleri ve alabilecekleri dersler mevcuttur.
- **Katılım Öncesi Araçlar:** AB'ye uyum süreci özellikle tam üyelik sürecinde Türkiye'ye kullandırılması muhtemel IPA kaynaklarının YF kurallarına uygun olarak hazırlanmış çok yıllık bütçeye sahip olması bölgesel planların ivedilikle hazırlanması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, Bölgelerin kendilerini tanımalarında bölgesel planların rolü büyüktür. Bu çerçevede, mevcut bölgesel plan ve programların revize edilerek operasyonel plan ve programlara dönüştürülmesi gerekmektedir.
- **Bölgesel Operasyonel Plan ve Programlar:** Mevcut planı olmayan tüm bölgeler için bölgesel dinamik ve potansiyellerinin keşfine fırsat tanıyan Operasyonel Bölgesel Planların ve Programların KA'lar ile işbirliği içinde hazırlanarak tamamlanması, bu plan ve programların etkin bir şekilde uygulanması için gerekli olan insan kaynaklarının geliştirilmesi gerekmektedir.
- **Teknoloji Merkezlerinin Kapsamının Genişletilmesi:** Teknoloji Merkezleri adı altında KOSGEB'in imalat sanayi KOBİ'lerini destekleme programının kapsamı genişletilmeli; KOBİ'lerin teknoloji desteği ile bölgesel gelişme planları ve araçları arasındaki ilişki güçlendirilmelidir.

İnovasyon ve girişimcilik unsuru bölgesel gelişme araçları içerisinde üretim niteliği ve niceliğindeki ulusal dönüşümü sağlayabilmek için ayrıcalıklı olarak ele alınmalıdır.

- **Devlet Yardımları:** Devlet yardım ve teşvik politikalarını belirleme ve uygulamadan sorumlu olan birim ve kuruluşların dışında devlet yardımlarını izleyecek, değerlendirecek ve denetleyecek bağımsız bir kurumun oluşması hedef ve uygulamaların arasındaki ilişkilerin ölçülmesi açısından gerekmektedir. Böylelikle hem düzenli ve verimli değerlendirme hem de şeffaflık sağlanarak devlet yardımlarının etkinliği artırılabilecektir. Gelişmiş bölgelerde dahi uluslararası düzeyde

rekabetçi üstünlük kazanması mümkün olan bir ürün veya sektör desteklenebilir. Bu noktada sürdürülebilirliği ve rekabet gücünü esas alan bir yardım modeli ön plana çıkmaktadır.

Devlet yardımlarının doğası değiştirilerek; bölgesel, spesifik ve sektörel yardım türleri özel sektörün teknik-lojistik-danışmanlık desteği ile uygulanmalıdır. Bu uygulamalar, özerk bir yapıya sahip tek bir merkez tarafından izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Mevcut devlet yardımları sisteminde, özel sektörün bu yardımların sunulmasında ve desteklenmesinde rol almasına olanak tanınmamaktadır. Yapılacak yeni düzenlemeler ile özel sektörün mali teşviklerin uygulanmasında rol almasına olanak tanınması beklenmektedir. Özel sektör ayrıca teşviklerin lojistik ve mali danışmanlık ekseninde de rol almalıdır.

Kaynakların etkin kullanımı açısından daha çok yatırımcıya destek olunması hedeflenmelidir. Devlet yardımları ve teşvik uygulamalarında uygulama maliyetleri tespit edilerek, bürokratik, idari, uygulama kaynaklı maliyetlerin asgariye indirilmesi gerekmektedir.

5.3. Mali Düzenlemeler

- **Devlet Yardımları:** Bölgesel kalkınma ile işletmelerin ve yatırımların teşvik edilmesi arasındaki ilişki ve farkların daha net ifade edilmesi yoluyla bölgesel kalkınma yardımlarının hedefine ulaşması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda devlet yardımları, ulusal düzeyde genel düzenlemeler yerine bölgesel ve sektörel gelişme ihtiyaçlarına ve koşullarına ağırlık veren bir model kullanılarak tasarlanmalıdır. Bu nedenle devlet yardımları, ulusal düzeyde bölgesel gelişme planlarını değerlendirecek ve her bir bölge için belirlenen bölgesel hedefleri destekleyecek biçimde diğer yardım türleri ile tutarlı bir şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
- **Temel mali kaynak olarak;**
  - Merkezi bütçe,
  - Yerel yönetimlerin bütçesi,
  - Uluslararası kuruluşlar,
  - AB'nin çeşitli kaynakları,
  - STK'lar,
  - Özel sektör (Kamu Özel İşbirlikleri de dahil)
  - Bölgelerin kendi iç dinamiklerinden türetebilecekleri diğer kaynaklar,

- **Eş finansman:** Farklı finansman kaynaklarının kullanılmasında farklı yöntemlerden söz etmek mümkündür. Bölgesel gelişme araçlarının niteliğine bağlı olarak eş-finance modeli, yararlanıcı ve kullanıcıların bölgesel gelişme sürecinde sorumluluk almasını kolaylaştıracaktır.
- **Mali çeşitlilik:** Bölgesel projeler, yerel ve merkezi kaynakların birlikte harekete geçirilmesi durumunda daha etkili olabilmektedir. Örneğin, ülkemizdeki Teknoloji Geliştirme Bölgeleri uygulamasında söz konusu bölgelerin yönetiminden sorumlu kurumlar genelde yerel yönetimler ile üniversitelerin finans desteği ile kurulmakta ve daha sonra Sanayi ve Ticaret Bakanlığının bütçesinden destek alabilmektedir. Bu teknoparkların aynı zamanda başta AB kaynakları olmak üzere diğer uluslararası kaynaklardan da yararlanabildiği gözlenmektedir. Dolayısıyla tek bir mali kaynak yerine çoklu mali kaynak, bölgesel gelişme araçları için söz konusu olabilmektedir. Benzer durum kurulması planlanan KA'lar için de geçerlidir. Fakat ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerdeki finansman güçlükleri veya finansmana ulaşmadaki kapasite yetersizlikleri dikkate alınarak bu bölgelerin merkezi bütçeden desteklenmesi gerekmektedir.
- **Kamu-Özel İşbirliği modeli** de kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için ayrılan kaynakların çeşitliliğini artırmaktadır. Bu model, özel sektörün verimli işletmecilik becerilerinin kullanılması ve böylelikle kamunun yatırımların koordinasyonu, genel planlama, denetleme ve politika belirleme gibi alanlarda odaklanmasını sağlamaktadır.

5.4. İnsan Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler

- **Devlet yardımları:** Ülkemizde sanayileşme politikasının baskın olmasının sonucu devlet yardım ve teşviklerinde imalat sanayinin genelde ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Fakat günümüz dünyasında hizmet sektörünün her alanda öneminin artması ve istihdam üzerinde olumlu etkiye sahip olması; bu sektöre yönelik yardım ve teşviklerin de sanayiye verilen desteğin boyutlarına ulaşmasını gerektirebilir. Bu nedenle ulusal kalkınma planının bölgesel izdüşümleri dikkate alınarak hizmet sektörünün desteklenmesine yönelik mevzuat değişikliklerine gidilmelidir. Bölgesel gelişmede tarihsel ve doğal kaynakların rolü Türkiye'de daha fazla ön plana çıkmalı ve mevzuat düzenlemeleri bu konuyu dikkate almalıdır.
- **Veri yönetimi eğitimi:** Veri toplama ve değerlendirme konusunda eğitim programları ile bölgelerdeki paydaş ve aktörlerin veri yönetimi konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu eğitim aynı zamanda verinin önemi ve karar süreçlerinde kullanılması gerekliliği konusundaki farkındalığı da artıracaktır.

Bu çerçevede bölgesel gelişme araçlarının kamuoyu tarafından tanınması ve kullanılabilir kamusal bilgi düzeyine erişilmesi gerekmektedir. Bu da ancak toplumun bu araçların bir parçası haline gelmesiyle mümkün olabilir. Bölgesel aktörlerin bölgesel gelişme araçları hakkında bilgilendirilmesi yeni ve tam algılanmama tehlikesine sahip araçların başarısı için son derece önem arz etmektedir.

- **Üniversitelerin bölgesel gelişmedeki rolü:** Üniversitelerde girişimcilik ve proje yönetimi gibi konularda eğitim programları açılması, destek birimlerinin kurulması teşvik edilmelidir. Üniversiteler, iş dünyası ile işbirliği çerçevesinde, yetiştirdiği işgücüne öncelikle kendi yöresine ekonomik ve toplumsal fayda sağlamasını özendirecek özel programlar uygulamalıdır.
- **Bölgesel Gelişme Araçlarında Nitelikli Personel İstihdamı:** Kalkınma Ajanslarında olduğu gibi diğer bölgesel gelişme araçlarının uygulayıcısı kurumlarda, proje yönetimi konusunda yetkin personelin istihdamının sağlanması için mevzuat değişikliği gerekmektedir. Nitelikli personel istihdamını teşvik edecek ve garanti altına alacak şekilde mevzuat geliştirilmelidir. Nitelikli personelin geçici de olsa az gelişmiş yörelerde bulunmasını teşvik edecek uygulamalar yapılmalıdır.
- **Teknik ve Kurumsal Kapasitenin İyileştirilmesi:** Mevzuatı geribildirimlerle güncel tutmaya yönelik kurumsal ve teknik kapasitenin geliştirilmesi ile teknik ve kurumsal kapasite eksikliğinden kaynaklanan sorunların giderilerek güncel ve dinamik bir mevzuat yapısının kurulması hedeflenmektedir.
- **Mevzuat Uygulayıcılarının Eğitimi:** Eğitim konuları yeni mevzuata uyum, alıştırma, işbirliği ve bilgi paylaşımına yönelik motivasyon şeklinde oluşturulan bir eğitim, mevzuat değişimi ve tadilatından sonra her kuruluşta gerçekleştirilmelidir.

5.5. Diğer Düzenlemeler

- **Devlet Yardımları:** Bölgesel amaçlı destek programlarının uygulama sürelerinin ve kaynağının önceden belirlenmesi uygulama belirsizliklerini ortadan kaldıracaktır. Devlet yardımlarının dönemleri belirlenirken uygulama sonuçları dikkate alınmalı, özellikle beklenen çıktıların-yatırım ve istihdam artışının- ne kadar sürede ortaya çıkacağı hesaplanmalıdır.

Bölgelerin devlet yardımlarından farklı sürelerde yararlanması söz konusu olmalıdır. Fakat bu dönemlerin ne kadar olacağı, ara değerlendirilmelerin hangi aralıkta yapılacağı ve bu değerlendirme

sonucunda sürenin ne kadar uzatılabileceği önceden belirlenmelidir. Devlet yardımlarının kapsamı için de zaman/dönem için geçerli olan esneklik kuralları önceden belirlenmelidir.

- **Bölge Planları:** Bölgesel gelişme araçlarının bölgesel planlar çerçevesinde ve KA'lar bünyesinde uygulanmasının, ülkemiz açısından temel sorun olan kaynak israfını ve verimsiz yatırıma yönelmeyi engellemesi beklenmektedir. Bölgesel gelişme araçlarının her bir bölgede farklı düzeyde ve kısmen de farklı biçimlerde uygulanacağı düşünüldüğünde standart bir finansman modeli oluşturmak mümkün olmamaktadır.

Ulusal ve bölgesel düzeyde gelişme stratejilerini belirlerken kullanılmak üzere 1982 yılında yapılan “Yerleşim Yerlerinin Kademelenmesi” çalışmasının 26 Düzey 2 Bölgesini dikkate alacak şekilde yenilenmesi gerekmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, bölgesel politikalarını uygulamak için kullandığı araçları finansal teşvikler ve bölgesel planlardan oluşan iki kategoride ele almış; ancak bu iki temel araç bilgi ile üretimin değişen dokusuna ve liberal eğilim doğrultusunda artan rekabete karşılık veremez hale gelmiştir. Bir yandan teknolojik gelişmelere ve üretim yapısındaki değişimlere paralel yeni bölgesel gelişme araçları gündeme gelirken, diğer yandan AB süreci, kamu-özel yatırımlarını entegre bir biçimde finansal temelleri güçlü; hedef ve zaman planlaması açısından gerçekçi hale getirmektedir. Bu nedenle önümüzdeki plan dönemi bölgesel perspektifin ulusal kalkınmadaki rolünün ön plana çıktığı bir dönem olacaktır.

Bu bağlamda ulusal kalkınmaya giden bölgesel kalkınma rotalarının inşa edilebilmesi için bölgesel gelişmede kullanılacak araç çeşitliliğinin zenginleştirilmesi bölgesel kalkınmaya derinlik kazandıracaktır. Fakat bunun yapılabilmesi için mevcut araçların yeniden gözden geçirilmesi, yeni araçların ise farklı nitelikteki bölgelerin kalkınma gereksinimlerine karşılık verecek biçimde tasarlanması gerekmektedir. Her iki çalışma da uygulamaların başarıya ulaşabilmesi için ilgili aktörlerinin katılımını sağlamalı, hatta belirli çalışma alanlarında özel sektör ve STK'lar ile ortaklık ve işbirliğine gidilmelidir. Bu çerçevede bölgesel gelişme araçlarının kamuoyu tarafından tanınması ve kullanılabilir kamusal bilgi düzeyine erişilmesi gerekmektedir. Bu da ancak toplumun bu araçların bir parçası haline gelmesiyle mümkün olabilir. Bölgesel aktörlerin bölgesel gelişme araçları hakkında bilgilendirilmesi yeni ve tam algılanmama tehlikesine sahip araçların başarısı için son derece önem arz etmektedir.

Ancak, bunun gerçekleştirilebilmesi bölgesel gelişmede etkili olan tüm kurum ve kuruluşların verimli bir işbirliği ile mümkün olabilecektir. Bu yüzden KA dışında da, KA'ları ve bölgesel gelişme araçlarını destekleyen bölgesel gelişme platformlarının kurulması beklenmektedir. Yönetişim esaslı bölgesel kalkınma, bölgesel gelişmenin dinamiğini güçlendirecek ve koordinasyonunu kolaylaştıracaktır.

Bu çerçevede, 9. Kalkınma Planı kapsamında belirlenen beş temel gelişme eksenini için Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları sonucunda ortaya çıkan temel yansımalar şu şekildedir;

I. İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması

- Mevcut ve potansiyel kaynakların en etkin biçimde kullanımının sağlanması ve teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması yoluyla sürdürülebilir ve kendi kendini besleyen bölgesel gelişme finansmanı oluşturulacaktır.
- Yenilik kültürünün üretim süreçlerine dahil edilmesi teknoloji ile rekabetçi katma değeri yüksek mal ve hizmet üretimini sağlayacak, bu sayede büyüme süreçlerindeki dışa bağımlılık azalacaktır.
- ÖUKP ile başlayan çok yıllık bölgesel programlama ile önceden belirlenen hedeflere yönelik bölgesel gelişme anlayışı tüm ülkeye zaman içerisinde yayılacaktır.

II. Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması

- Bölgeler arasında uyum, koordinasyon ve tamamlayıcılık sağlanarak bölgelerin ekonomik rekabet gücü artacaktır.
- Bölgesel gelişme araçlarının kullanımının artması özgün rekabetçi üstünlük alanlarının yaratılmasına yardımcı olacaktır.
- Bölgedeki işletmelerin hem bölgesel gelişme araçlarından hem de proje fırsatlarından yararlanma fırsatları zenginleştirilerek rekabet gücü kazanılacaktır.
- Potansiyeli ve spesifik nitelikleri dikkate alan devlet yardımları geleneksel rekabet alanları dışında bölgelere yeni rekabetçi üstünlükler kazandıracaktır.
- KOBİ'lerin ve yenilikçi faaliyetlerin gelişmesi desteklenerek teknoloji üretimi sağlanacaktır.
- Girişim sermayesi, kredi garanti sistemleri, teknoparklar, iş kuluçkaları gibi ekonominin rekabet gücünü artırıcı bölgesel gelişme araçlarının uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

III. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

- Proje yönetimi konusunda bölgelerdeki insan kaynakları geliştirilecektir.
- Yenilikçi bölgesel gelişme araçlarının desteklenmesi yoluyla, gerek bölgesel işgücü piyasalarında yeni istihdam olanaklarının yaratılması, gerekse mevcut işgücünün niteliğinin artırılması sağlanacaktır.
- Plan dönemi boyunca ulusal kalkınma performansını etkileyecek boyutta bölgesel gelişmeye yönelik AB kaynakları söz konusu olabilecektir. Bu kaynakların etkin kullanımı bölgesel programlama kadar yerel düzeyde proje yönetme kapasitesini artıracaktır.

IV. Sosyal İçermenin Güçlendirilmesi

- Bölgesel gelişme araçlarına ilişkin politikaların belirlenmesi ve uygulanmasına dair katılımcılığın artmasıyla, kalkınmaya ilişkin kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürünün oluşması, uygulamaya yönelik sinerjinin, sahiplenmenin ve farkındalığın artırılması sağlanacaktır.

V. Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması

- Bölgelerdeki işbirliği ve proje üretme olanağındaki artışa bağlı olarak gelişmişlik farklarının azaltılması sağlanacaktır. Farklı bölgelerin iyi deneyimlerinin diğer bölgelere aktarılmasının kolaylaşması ve hızlanması sayesinde başarı örneklerinin yaygınlaşması sağlanacaktır.
- Az gelişmiş bölgelerde kalkınma yönelimli kapasite artacak ve farklı bölgesel gelişme araçlarının bölgedeki STK, özel ve kamu sektörleri tarafından kullanılma potansiyeli artacaktır. Bölgesel potansiyeli belirleyerek uygun ve verimli bölgesel gelişme araçlarının kullanılması ile gelişmişlik farkları azalacaktır.
- Az gelişmiş bölgelerin uluslararası fonlar hakkındaki farkındalığı ve bunlara ulaşılabilirliği artacaktır.
- Bölgesel dengesizlikler bölgesel gelişme araçlarının dağılımında da söz konusu olmaktadır. Bu nedenle bölgesel olarak önceliklerin ve araçlar arasındaki tamamlayıcılığın önceden tanımlanması ve bu doğrultuda araçların bir bütünlük içerisinde bölgeye sunulmasının sağlanması hedeflenmelidir.
- KA'ların önemli bir rolü de, bölgesel planların hazırlanmasında bölgesel üstünlüklerin ve sağlıklı-kullanılabilir verilerin bu planlara yansımaları sağlamaktır. Böylelikle maliyet azaltıcı unsurlara dayalı bölgesel gelişme anlayışının yerini yüksek nitelikli ürün üretebilen, sürdürülebilir, yenilikçi, rekabet edebilir ve insan merkezli bir bölgesel gelişme anlayışı alabilecektir. Ancak, bunun gerçekleştirilebilmesi bölgesel gelişmede etkili olan tüm kurum ve kuruluşların verimli bir işbirliği ile mümkün olabilecektir. Bu yüzden KA dışında da, merkezi ve yerel düzeyde KA'ları ve bölgesel gelişme araçlarını destekleyen bölgesel gelişme platformlarının kurulması beklenmektedir. Yönetişim esaslı bölgesel kalkınma, bölgesel gelişmenin koordinasyonunu kolaylaştıracaktır.

VI. Kamuda İyi Yönetişimin Yaygınlaştırılması

- Katılımcılık sayesinde bölgesel gelişme planlarının yerel aktörler tarafından sahiplenilmesi sağlanacak ve kamusal düzenlemelerde etkinlik artırılabilecektir.
- Bilgiye ulaşım kolaylaştırılarak şeffaflık sağlanacak ve bölgesel aktörlerin uygulamaya katılımı ile farkındalık düzeyleri yükseltilecektir.
- Bölgesel tarafların düzenli iletişimi ile sorunlara yerinden çözüm üretilmesi ve yerel kaynakların yerindenlik ilkesi doğrultusunda harekete geçirilmesi sağlanacaktır.
- Bölgesel veri ve bilgi sistemlerinin geliştirilmesi hem bölgesel planları hem de yerel aktör ve girişimlerin yatırım ortamını iyileştirecektir.
- STK'ların ve özel sektörün bölgesel gelişme araçlarını yakından tanınması, araçlar ile bölgesel aktörler arasındaki bağı güçlendirecektir.
- Bölgesel gelişmede koordinasyon sorununa yönelik en kritik tedbir bölgesel politikaların oluşturulmasıdır. KA'lar çerçevesinde koordinasyon DPT tarafından gerçekleştirilecek olmakla birlikte KA Birliği modeli daha geniş katılımlı bir koordinasyon danışma kurulu olarak ele alınmalıdır.

VII. Fiziki Altyapının İyileştirilmesi

- Bölgesel gelişme araçlarına yapılacak yatırımlar bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilebilecek ve böylece bölgesel potansiyellere uygun fiziksel altyapı projelerinin hazırlanması, finansmanı, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi etkin bir biçimde yapılabilecektir.
- Yenilikçi girişimler desteklenerek buna uygun altyapı geliştirilebilecektir.

EKLER

EK 1. AB'NİN ESKİ VE YENİ ÜYE DEVLETLERİNDEN BİRER ÖRNEK: BİRLEŞİK KRALLIK VE POLONYA DENEYİMLERİ

Günümüzde KA'ların çoğu, AB'de kurulmuştur. Bunun sebebi, AB tarafından yürütülen bölgesel politikalarıdır. AB'nin bölgesel kalkınma için oluşturmuş olduğu fonların kullanımı, KA'lar tarafından belirlenen stratejiler ve önceliklerin tanımlandığı programlar üzerinden sağlanmaktadır. Bu nedenle, AB içerisindeki ülkelerde KA'lar nispeten etkin bir şekilde kurulmuş ve işlemektedir.

I. BİRLEŞİK KRALLIK

Birleşik Krallık'ta bölgesel kalkınma uygulamaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli düzeylerde ve biçimlerde teşkilatlanmış ve bu politikaların değişimi ile birlikte sürekli şekil değiştirmiştir. Bölgesel kalkınma aracı olarak KA'ların uygulanması 1960'lı yılların başına dayanmaktadır. İlk olarak 1965 yılında İskoçya ve Adalar Kalkınma Kurulu (Highland And Island Development Board) ve daha sonra Orta Galler Kalkınma Şirketi kurulmuştur. 1976 yılında İskoç Kalkınma Ajansı (Scottish Development Agency) ve Galler Kalkınma Ajansı (Welsh Development Agency), 1977 yılında ise Kırsal Galler Kalkınma Kurulu oluşturulmuştur. 1977 ve 1999 yılları arasında Birleşik Krallık'ta kurulan KA'lar, hükümet programları çerçevesinde projeler yürütmüşler ve sınırlı alanlarda kendi karar verme yetkilerine sahip olmuşlardır.

Bu politika AB tarafından benimsenen bölgelerden oluşan Avrupa ilkesi doğrultusunda değişmiştir. Bu çerçevede önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş ve İngiltere'nin 9 bölgesinde KA'lar kurulmuştur. Bunlar; Advantage West Midlands (AWM); East of England Development Agency (EEDA); East Midlands Development Agency (EMDA); North West Development Agency (NWDA); One North East (ONE); South East England Development Agency (SEEDA); South West of England Regional Development Agency (SWDA) ve Yorkshire Forward (Yorkshire and Humber Region)'dir.

İngiltere'de 1999 yılında kurulan KA'ların, 1998 yılında kabul edilmiş olan Bölgesel Kalkınma Ajansı Kanunu'na göre faaliyetleri ve görev alanları belirlenmektedir. İngiltere'de kurulmuş olan KA'ların amaçları ise aşağıdaki gibidir;

- Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek,
- İş alanlarında yatırımı, verimliliği ve rekabet gücünü artırmak,
- İş imkanlarını artırmak,
- Bölgesel iş becerilerini geliştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek

KA'ların bu amaçları gerçekleştirmek doğrultusunda en önemli görevlerinden birisi de bölgesel aktörlerin katılımının sağlanması ve kamu-özel sektörün ortaklığı ile bölgesel bir ekonomik strateji geliştirmektir. İngiltere'de bölgesel kalkınma ajanslarının daha verimli olabilmeleri için şu esaslar belirlenmiştir:

- KA'ların ekonomik kalkınma üzerinde odaklanması
- KA'ların ekonomik kalkınma için iyi tanımlanmış az sayıda önceliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla da 5 ilke öncelik belirlenmiştir.
- KA'lara daha fazla özerklik verilmelidir.
- KA yönetiminde daha çok özel sektörden insanlar yer almalıdır.
- KA'ların üstün ticari kültür ve yeteneğe sahip olmaları sağlanmalıdır.

- İş yaşamı ile bağları kuvvetlendirilmelidir.
- KA'lar amaçlar ile bütçelerini uzlaştırabilmelidirler.
- KA'ların hedeflerini iyi belirlemeleri, amaçlarına ulaşabilmeleri için iş dünyasından bilgi akışının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Ülke çapında kararlar alınmaya çalışılmalıdır.

İngiltere'de yapılan bir araştırmada iş dünyasının %71'inin KA'lara sıcak baktığı anlaşılmıştır. Buna rağmen İngiliz KA'larının da problemleri vardır. Bunlar:

- Sermaye ve fabrika yatırımlarının düşüklüğü,
- Orta düzey yeteneklerde, hayat-boyu öğrenmede ve iş yerinde yeteneklerden faydalanma konumunda zayıflık,
- En iyi uygulamayı belirlemede ve uygulamadaki zorlukla,
- İş dünyası ile üniversiteler arası işbirliğinin zayıflığı,
- Ürün ve süreç geliştirmeye yeterince odaklanılmaması,
- İngiltere'de girişim ve girişimciye yeterli desteğin verilmemesi,
- Ulaşım ve diğer kamu altyapı yatırımlarının yetersizliği,
- Arazi kullanım planlamasının yetersizliği,
- Sektörler arasında küresel rekabete açıklıktaki farklar,
- Kamu sektörü verimliliğinin ve kamu hizmet kalitesinin düşüklüğü.

II. POLONYA

Polonya'da bölgesel politikaların oluşturulmasında AB'nin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Polonya'da bölgesel kalkınmada en yeni aktörler KA'lardır. Polonya'da 60'ın üzerinde KA görev yapmaktadır. Bu ajanslar, bölgesel ve yerel otoritelerin, ticaret ve sanayi odalarının, yerel firmaların, bankaların ve iş dünyası konuları gibi kurum ve oluşumların desteğini almaktadır. Kuruluş sermayesi hükümet tarafından karşılanan KA'lar, bölgesel ve yerel kalkınma stratejisi hazırlamanın yanı sıra yereldeki firmalara danışmanlık hizmetleri de vermektedir. Polonya'daki KA'ların büyük bir kısmı anonim şirket olarak kurulmuştur.

Polonya'da KA'ların ortak bir amacı bulunmamaktadır. Bunun nedeni sadece bölgenin özellikleri değil pay sahiplerinin istekleri ve finansal kaynakların miktarı ile çalışan personele göre de değişmektedir. KA'ların amaçları aşağıdaki gibidir (Kayasü vd, 2003, 72-73);

- Yatırımcılar ve turistlere bölgenin tanıtılması,
- İş alanlarında danışmanlık,
- Eğitim programlarının hazırlanması,
- Yeni iş girişimlerini desteklemek,
- Tanıtım fuarları düzenlemek,
- Firmalar arasında ortaklıklar geliştirmek,

Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARD), 1993 yılında bölgesel kalkınmayı desteklemek, bölgesel kalkınma hakkında bilgi vermek, bölgesel kalkınmayı hedef alan finansal kurumlar kurmak amacıyla Polonya Hükümeti adına

Hazine Bakanlığı tarafından kurulmuştur. Polonya'da ayrıca kalkınma ajanlarının oluşturduğu bir KA'lar Ulusal Birliği (NARDA) bulunmaktadır. Bu birliğin bulgularına göre KA'ların faaliyetlerinde 3 temel engel bulunmaktadır:

1. Merkezi hükümet bütçesinden devamlı bir finansman sağlanmaması
2. Kamusal fayda sağlayan kuruluşlar hakkında mevzuatın yetersiz olması
3. KA'ların kar elde etme amaçları ile bölgesel kalkınmayı sağlayacak faaliyetlerde bulunma sorumluluklarını aynı anda yerine getirmeye çalışmaları

NARDA'ya göre KA'ların sorumlulukları özellikle Avrupa Birliği sürecinde artmaktadır; çünkü bölgesel ve yerel otoritelerin asıl muhatapları bu süreçte KA'lar olmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajanları görev alanlarını şunlar olarak sıralamışlardır:

- Bölgesel kalkınmaya hız veren girişimleri desteklemek ve koordinasyonunu sağlamak,
- Çabaları tekrar şekillendirmek,
- AB standartlarına uyum isteğini artırmak,
- Yerel kalkınmayı destekleyen kar amacı gütmeyen faaliyetler düzenlemek,
- Bölgesel KOBİ'leri desteklemek,
- Danışmanlık, yöneticilik, eğitim seminerleri düzenlemek,
- Yerli ve yabancı yardımcı programların yönetilmesi,
- Kredi sağlamak ile garantörlük yapmak.

Yabancı projelerin çoğu AB ve ABD tarafından sağlanan fonlar ile finanse edilmektedir. Yerli projeler ise Polonya İşletme Kalkınma Ajansı ile Ekonomi, Emek ve Sosyal Politika Bakanlığı'nın fonları ile finanse edilmektedir.

EK 2. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSINA YÖNELİK DENEYİMLER

I. GAP DENEYİMİ

GAP İdaresi Türkiye'de bölgesel planlamayı sürdürülebilirlik temeline dayalı olarak gerçekleştirmekle görevlendirilmiş tek bölgesel kuruluştur. Sürdürülebilir kalkınmanın üç temel direği; kamu yatırımları, özel sektör yatırımları ve halk katılımıdır. Bu üç kesimin ortak katkısı ile gerçekleştirilecek olan sürdürülebilir kalkınmanın GAP Bölgesi'nde yerleşmesinde GAP İdaresi öngörülen süre boyunca işlevini sürdürmüştür. İdare, başlangıçta merkezi yapılanmaların koordinasyon işlevini yönetiyor iken, günümüzde bölge dinamiklerini harekete geçirme konusunda yoğunlaşan çok işlevli bir kalkınma ajansına dönüşme yolundadır.

GAP projesi çerçevesinde kurulan GİDEM'ler GAP İdaresi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) birlikte yürüttüğü, "GAP Bölgesinde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo Ekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması Programı" çerçevesinde 15 Eylül 1997 tarihinde Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde hizmete girmişlerdir. Bu proje GAP İdaresi, Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Kalkınma Bankası ve Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) işbirliğinde yürütülmüş ve 31 Mart 2002 tarihinde tamamlanmıştır. AB ile yapılan anlaşma sonucunda projenin 5 yıl daha devam etmesi sağlanmıştır.

Gaziantep ili hariç GİDEM ofislerinin faaliyetleri AB finansmanı ile GAP İdaresi koordinasyonunda, UNDP tarafından devam ettirilmektedir. GİDEM'ler bölgelerinde yatırımcılığı ve girişimciliği özendirmek, yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekebilmek amacıyla kurulmuş danışmanlık hizmeti veren merkezlerdir. GİDEM'ler girişimcilerin GAP'ın yarattığı iş ve yatırım ortamına katılmasına danışmanlık hizmetleri verip destekleyerek bölgenin kalkınmasına yardımcı olurken bir yandan da kalifiye işgücü, üretim ve teknolojinin gelişmesinde etkili olmayı hedeflemektedir.

Bu hedefler doğrultusunda GİDEM'ler GAP'ın bölgeye getireceği faydalardan yararlanmak isteyen her yatırımcıya yatırımın nasıl ve nereye yapılacağı, iş kurma, mevcut işi geliştirme, yerli ve yabancı diğer yatırımcılar ile ortaklık kurma konularında danışmanlık hizmeti vermektedirler. Girişimcilere ve mevcut işletmelere verilen bilgilendirme hizmetleri dışında buldukları yörenin özellikleri ve kaynaklarının üretime dönüştürülmesi yoluyla yeni iş olanaklarının sağlanması için mikro ölçekli ve sosyal amaçlı projeleri yönetmektedir. GAP bölgesinde kurulmuş olan GİDEM'ler, bu özellikleri ve uygulamaları ile dünyada kurulmuş olan KA'lara belirli ölçüde benzemektedir.

II. EGEV-EBKA

EGEV 1992 yılında İzmir Valiliği, İzmir Büyük Şehir Belediyesi, odalar ve sanayici ve işadamları derneklerinin işbirliği ile "İzmir ve Ege Bölgesi'nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için yurtiçi ve yurtdışı yatırımcıların bölgeye ilgisini artıracak tanıtma ve teşvik çalışmaları ve bölgenin aynı amacı taşıyan diğer kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde olma" amacıyla kurulmuştur. EGEV kurulduktan sonra Ege Bölgesi adını taşımasına rağmen etkinlikleri daha çok İzmir ili çerçevesinde olmuş, ili yurtdışında tanıtıcı çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Çalışmaları KA'larla paralellik gösteren EGEV AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye yönelik MEDINVEST programı çerçevesindeki 300.000 ECU'luk katkısıyla Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) kurulma çalışmalarına 1993 yılında başlamıştır (Kayasü vd, 2003, 81-82). 1994 yılında kuruluş çalışmalarının tamamlanması beklenen EBKA, bu aşamada Fransız danışmanlar ve Avrupa'daki çeşitli kalkınma ajanslarından destek ve danışmanlık hizmetleri görmüştür.

Temel amacı bölgenin ekonomik ve sanayi kalkınmasını sağlamak olan EBKA, EGEV'in yasal bir organı olarak kurulmuştur. EBKA'nın İzmir ve Ege Bölgesi'ni geliştirmek, AB ülkeleri ve bölgedeki KOBİ'ler arasında teknoloji transferi ve ticari işbirlikleri geliştirmek ve bazı Avrupa Kalkınma Ajansları'nın yardımıyla bilgi ağı kurmak, bu ana amaca ulaşmak için kullanacağı araçlar arasında sayılmıştır. EBKA için, iki ana strateji belirlenmiştir. Bunlar Türkiye'yi tanıtmak ve İzmir, Ege Bölgesi'ni tanıtmaktır. Bu işlevleri ile EBKA daha çok yatırım promosyonu üstünde çalışan bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. EBKA'nın organizasyonu içinde üç bölüm düşünülmüştür. Bunlar ana bölüm, bilgi derleme bölümü ile tanıtım ve ağırlama bölümleridir. İki çalışması Avrupa'daki kalkınma ajanslarında eğitilen EBKA'nın

en belirgin etkinliği, İzmir'e ilişkin dar kapsamlı bir veri bankası oluşturmak olmuştur. EBKA EGEV'in bünyesinde anonim şirket olarak varlığını sürdürmektedir. Etkinliği zayıf bulunan EGEV'in faaliyet kapsamını genişletmek için 1995 yılında yerel aktörlerin katılımıyla arama ve konferans dizileri yapılmış, İzmir ili için vizyon belirlenmiştir.

Bu vizyonu İzmir ilinin tek başına gerçekleştiremeyeceğine inanıldığından 1996 yılında bölgedeki diğer 9 ilin (Afyon, Aydın, Balıkesir Çanakkale, Denizli, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak) yerel aktörlerinin katılımıyla EGEV'e üye kurum sayısı artmış, vizyonu ve misyonu değişmiştir. EGEV'in vizyonu "insan ve doğa kaynaklarının doğru kullanımına dayalı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı çağdaş standartlarda gerçekleştirmiş bir Ege", misyon, ise "Ege Bölgesi için özgün bir kalkınma modelinin ortak akıl ve katılımçılıkla oluşturulması ve uygulanmasında öncülük etmek" olarak belirlenmiştir.

Bugüne kadar EGEV bölgesel kalkınma stratejisi oluşturmak için öncelikle bir iller veri tabanı hazırlamış, illerde yapılan strateji toplantıları illerin vizyonları stratejiye girdi olarak belirlenmiş, DPT ile oluşturulacak plana her türlü teknik, bilgi, uzmanlık desteği sağlanması için protokol imzalanmış, 2002 Nisan ayında Bölgesel Gelişme Strateji üzerine bir seminer düzenlenmiştir (EGEV, 2002). Şu an Ege Bölgesi için gelişim stratejisi ve veri tabanı oluşturmak üzerine yoğunlaşan EGEV'in ileride KA'ların vereceği diğer faaliyetleri ve servisleri de kapsamı içine alması düşünülmektedir.

III. İZTO

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası (İZTO) EGEV'den ayrı olarak bir KA kurma çabasında bulunmuştur. Bunun için İngiltere'deki bir grup uzman ile işbirliği yürütülmüştür. 1999 yılında başlayan Fransa Chartres Ticaret Odası ve İngiltere Shropshire Ticaret Odası ile işbirliği içinde "İzmir ve Ege Bölgesi Sosyo-Ekonomik Kalkınma Projesi"nin arkasından bölge üzerine seminer ve atölyeler düzenlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, Ege Bölgesinin kalkınmasının, ortak hedef ve katılım kavramlarının ön plana çıktığı Kalkınma Ajanslarıyla mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu amaç doğrultusunda İZTO 2001 yılında İngiltere Ticaret Bakanlığı'nın uluslararası kolu ile işbirliği oluşturmuştur. Bu işbirliği doğrultusunda hem yurtdışından gelen uzmanlarla hem de yerel aktörlerle toplantılar düzenlenmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansının amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (İZTO, 2002):

- Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla uyumlu bir şekilde Ege Bölgesi Kalkınma Planlarını ve uygulama programlarını hazırlamak.
- Bölgenin ulusal ve uluslararası çapta tanıtım ve lobi faaliyetleri için çalışmalarda bulunmak, stratejiler geliştirmek, politikalar üretmek, hedef piyasalarda tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirmek.
- Kentsel gelişme ve kırsal kalkınmanın sağlanması için stratejiler belirlemek, öneriler oluşturmak ve bunların hayata geçirilebilmesi için ilgili kamu kurumlarıyla işbirliği yapmak.
- Ege Bölgesi Kalkınma Planlarının ve Yıllık Programlarının öngördüğü alanlarda mesleki eğitim programları düzenlemek, yurtiçi ve yurtdışı staj olanakları sağlamak.
- Yabancı firmaların bölgedeki yatırımlarında teknik danışmanlık hizmetleri vermek, tesis kuruluş yeri seçmek.
- İllerin yatırım olanaklarını ayrıntılı olarak tespit etmek, bu konuda yabancılar için tanıtım dokümanları hazırlamak.
- Bölgenin küresel pazar imkanlarını sektörler itibarıyla araştırmak, bu çalışmaları, yabancı girişimciler, bölge sanayicisi ve yatırımcısına sunmak.
- Çok Ortaklı Şirketlerin, tedarik şirketlerinin, Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin; kurulmasına öncülük etmek, kuruluş organizasyonunu yapmak, teşvik işlemlerinde yardımcı olmak, danışmanlık hizmeti vermek.
- Elektronik ticaretin geliştirilmesi ile ilgili firmalara destek vermek, bir web sitesi kurarak firmalara hosting hizmeti vermek.

- Küreselleşen dünyamızda firmalarını elektronik ortamda ticaret yapmalarından hareketle, bölge firmalarının da bu imkanlardan yararlandırılarak pazarlama olanaklarının geliştirilmesi amacıyla sanal fuarlara katılımlarını sağlamak ve bizzat düzenlemek.
- Uygulanabilir projelere sahip fakat yeterli sermayesi bulunmayan bölge firmalarına; piyasa koşulları içinde kendi başına faaliyet gösterene kadar inkubator sistemi kullanılarak lojistik destek (sekreteryaya, teknik, finansal, ofis, piyasada tutundurma vb.) vermek.
- Bölgenin teknoloji ve inovasyon kapasitesini artırmak amacıyla TÜBİTAK, Teknoloji İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı gibi kurumlarla işbirliği yaparak sektörel bazda teknoloji projeleri hazırlamak.

Ancak zaman içerisinde İZTO'nun KA çalışmaları ve İngiltere ile yürütülen işbirliği üniversite ve teknopark kurma çalışmalarına doğru kaymıştır.

IV. MERSİN KALKINMA AJANSI

Mersin Kalkınma Ajansının hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere 1998 yılında Mersin Ticaret ve Sanayi Odası bünyesinde Proje Koordinatörlüğü kurulmuştur. Koordinatörlüğün ilk icraatı Mersin'e konu ile ilgili uzmanların davet edilerek tespitler, raporlar ve çalışma planlarının hazırlanması olmuştur. Gerçekleştirilen GZFT analizi sonucunda il açısından öncelikli alanlar seçilmiştir. 2001 yılı Kasım ayında ise Mersin'de bir panel düzenlenmiş ve Avrupa'da bu konularda başarıyı yakalamış tecrübeli ajansların uzmanları davet edilerek son çalışmalar tamamlanmış ve aralarında MURCIA-İspanya, LAHOUR -Fransa, ALSACE - Fransa, SHANNON - İrlanda ve EURADA (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği)'nin bulunduğu kuruluşların da destek ve danışmanlığı ile Mersin Kalkınma Ajansı 2002 yılı Haziran ayında kurulmuştur.

Mersin Kalkınma Ajansı'nın misyonu "Bölgenin ve insanların sürdürülebilir refahını yükseltmek için Mersin Bölgesinin AB ve uluslararası arenada rekabet edebilir pozisyonunu geliştirmek" olarak belirlenmiş ve bu amaçla bölgesel stratejilerin oluşturulması, uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesinin yanı sıra alt yapı hizmetlerinin de sunulmasına yardımcı olmak, yerli ve yabancı yatırımcılara gerekli destek ve rehberlik hizmetlerini sağlamak yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Ajansın teşkilat yapısında gerektiğinde uzman danışman desteğinden de yararlanan Stratejik Araştırmalar ve Proje Üretim Birimi, AB ile İrtibat ve Fon Araştırma Birimi, Dışa Açılma ve KOBİ Birimi, Kültür, Sanat ve Turizm Birimi, Tanıtım ve İletişim Birimi yer almaktadır. Ajans bu birimler altındaki faaliyetlerini 5 personel ile yürütmektedir. Ajans EURADA adıyla bilinen Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği'nin de Türkiye'den tek üyesidir.

Mersin ilinin temel kurumları ile "Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi" (MEKİK) kurulmuş ve MTSO bünyesindeki Mersin Kalkınma Ajansı görevinin 2004 yılından itibaren formal teşkilat yapısına sahip MEKİK tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Ajansın önderliğinde Mersin AB Yerel Bilgi Bürosu kurulmuş, yerel halkın AB konusunda bilinçlendirilmesini ve bilgi taleplerine destek olmayı hedefleyen, 2003 yılı için 6000 EURO ve 2004 yılı için 5000 EURO destek alan büro, 2005 yılı için AB Komisyonu'ndan 44.000 Euro'luk destek almıştır. Bir kültür projesi olan ve toplam 75.665 Euro bütçeli Mozaik Projesi 2004 yılında tamamlanmıştır. Turizm sektörü servis hizmetlerinde kaliteli ara eleman yetiştirilmesi amacıyla 14 ay süre ile uygulanacak ve 145.380 € hibe kaynaklı MEGEP projesi, yok olmaya yüz tutmuş olan sepetçilik sanatını temel alarak bambu mobilya üretimini hedefleyen ve 85.143 € hibe kaynaklı BAMEP projesi ile son olarak AB'ye üye ülkelerden deneyim ve örnek uygulamaları MERSİN'e transfer ederek bölgenin yenilikçilik politikalarını geliştirmeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan ve 530.511 € hibe kaynaklı Mersin Bölgesel Yenilikçilik Stratejileri başlıklı BİS Projesi kazanılmış ve halen uygulanmaktadır.

V. SAMSUN-SABEK

Samsun Belediyesi'nin öncülüğünde kurulan zaman içerisinde paydaşlarının sayısı artan Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi şu amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir: i) Ekonomik kalkınma stratejik planının hazırlanması ve öncelikli projelerin tespit edilmesi, ii) iş planı ve finansman planlarının hazırlanması ile zaman ve yöntem planlarının hazırlanması, iii) hazırlanan planlar çerçevesinde uygulamaya dönük çalışmaların yapılması, iv) mevcut şirketlerin kurumsallaşma ve diğer konulardaki problemlerinin tespit edilip çözümleri konusunda projeler üretilmesine yardımcı olunması, v) üniversite ve KOBİ'ler arasındaki işbirliğinin artırılarak teknoloji projeleri yapılması.

Konsey bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere bünyesindeki üyeleriyle SABEK A.Ş. şirketini kurmuştur. SABEK A.Ş. aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmaktadır:

- Samsun stratejik bölgesel ekonomik kalkınma planını yapmak.
- Samsun bölgesel kalkınma uygulama projelerini yapmak.
- İş ve işyeri yaratmak. Mevcut işyerlerinin yapılanmalarını takip edip yeni teknolojilerden faydalanmalarını sağlamak ve onların pazar paylarını artırmak.
- Yatırım altyapısı çerçevesinde bölge imkânlarını pazarlamak.
- Mevcut şirketlerin uluslararası tanıtımlarını yapmak ve AB kuralları çerçevesinde kurumsallaşmalarını sağlamak.

SABEK A.Ş. bölgesel gelişme için; i) kamu kalkınma projelerinin programlanması ve uygulanmasını, ii) üniversite-sanayi işbirliği dahil, yerel teknoloji ve rekabet gücünü geliştirmeyi, iii) şirket kültürü oluşturma ile markalaşma çalışmaları dahil, mevcut şirketleri kurumsallaştırmayı, iv) iş geliştirme/kuluçka merkezleri yoluyla ileri teknoloji kullanan işletmeler yaratmayı, v) yurtiçi ve yurtdışı tüm pazarlarda tanıtımlar dahil bölgenin imkânlarını pazarlamayı hedeflemektedir. SABEK A.Ş.'nin fonksiyonel yapısı ise şöyledir:

- Teknolojik yatırım danışmanlığı (Samsun'un gelişmesine katkı sağlamak için yeni ürünler konusunda çalışmalar yapmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak).
- Yeni yatırımlar için danışmanlık yapmak.
- Samsun Teknoloji Merkezini desteklemek/işletmek.
- Branş gruplarını geliştirmek.
- Bölge imkânlarını pazarlamak ve bölgeye yatırımcı çekmek.
- Start-up ve spin-off yöntemleriyle yeni yatırımcılar yaratmak.
- Yurt içinden ve dışından yatırımcı gelmesini sağlamak.

VI. BAGEV

Ülkemizdeki diğer bir bölgesel gelişme temelli sivil oluşum olan BAGEV, 1999 tarihinde Antalya, Isparta ve Burdur illerindeki Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları, Deniz Ticaret Odası ve Üniversitelerin ortak girişimi ile kurulan bir sivil toplum kuruluşudur. BAGEV bölgede yer alan ticaret ve sanayi odalarının güç birliği amaçlı kurduğu bir vakıf kimliğine sahip olmakla birlikte, kuruluşundan kısa bir süre sonra bölgenin ekonomik potansiyelinin belirlenebilmesi için bir çalışma yapılmasını hedeflemiş ve bu çalışma için gerekli kaynağı TOBB aracılığı ile sağlamıştır.

Ayrıca mevcut potansiyel ile bölgenin gelişim eğilimleri arasındaki ilişkinin kurulması, BAGEV'in bir bölgesel gelişim projesine yönelmesinin başta gelen gerekçeleri arasında yer almıştır. 2000 yılında başlayan bölgesel gelişim raporu hazırlama çalışmaları 2002 yılının ikinci yarısında tamamlanmış, 2003 yılında da rapor kitaplaştırılmıştır.

Rapor bölgedeki üniversiteler tarafından hazırlanmıştır. Bölgede yer alan Akdeniz ve Süleyman Demirel Üniversitelerinin çeşitli branşlarındaki akademisyenlere raporun hazırlanmasının arka planında, hem bölgedeki bu araştırma kurumlarının ilgisinin kalkınma sorunlarına daha fazla yöneltilmesi, hem de üniversitelerarası işbirliği ile sinerji yaratılması yatmaktadır. Raporun bir yönetici özeti de hazırlanmıştır. Rapor illerin potansiyellerini belirlemenin yanı sıra, öncelikli yatırım konularında da öneride bulunmaktadır.

BAGEV daha sonra Afyon ili Sanayi ve Ticaret Odasının katılımı ile ölçeğini genişletmiştir. Söz konusu dört ile ilişkin iki proje başlatılmış durumdadır. Bunlardan birincisi turizm potansiyelini vurgulayan bölgesel tanıtım kataloğu, ikincisi ise ihracat ürünleri kataloğudur. Çalışmaların 2006 yılı içerisinde yayınlanması planlanmaktadır. Ayrıca vakfın resmi web sitesi de 2006 yılında işlerlik kazanacaktır. 4 ilin temsilcileri düzenli olarak vakfın yönetim kurulu toplantılarını sürdürmektedir. Vakfın merkezi Antalya ilinde olup, sekreteryası işleri Afyon Ticaret ve Sanayi Odası'nın desteği ile yürütülmektedir.

EK 3. KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN

25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un gerekçesinde şu temel nitelikler göze çarpmaktadır³:

1) Ajansın girişimci ve KOBİ desteği sağlama, devlet yardımlarını uygulama, kırsal kalkınma faaliyetlerini destekleme, altyapı ve çevre projelerini gerçekleştirme gibi alanlarda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi ve doğrudan uygulama yapmaması esas olacaktır. Ajanslar uygulayıcı kuruluşları ve yerel aktörleri destekleyecek ve bunlar arasında koordinatör, organizatör ve katalizör konumunda olacaktır.

2) Ajanslar yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır. Özellikle yerel yönetimler reformunun hayata geçirilmesinden sonra, yerele çok önemli miktarda kaynak ve yetki transferinin yapılması beklenmektedir. Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.

3) Ajanslar bölgelerde ve yerelde kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına yardımcı olacaktır. Hem teknik kapasitesinin sağladığı bilgi birikimini, hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklere yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmadan gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Bölgesel niteliği olan havaalanı, ihtisas hastaneleri, bazı yükseköğretim yatırımları, havza ve kıyı koruma ve geliştirme projeleri, bataklık projeleri, kırsal kalkınma projeleri, organize sanayi bölgeleri gibi projelerin ulusal, bölgesel ve yerel önceliklere göre planlanması ve desteklenmesinde Ajansların aracılık etmesi geçmiş yıllarda yanlış örneklerine sıkça rastlanan gereksiz ve verimsiz yatırım israfına mani olacaktır.

4) Ajanslar, BAGEV, Mersin KA, Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA), Samsun vb. örneklerde görülen gelişen dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara kanalize etmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir.

5) Yerel girişimcilere ve KOBİ'lere sağladıkları destekler ile ajanslar özel bir önem kazanmaktadır.

6) Hem küresel şartların iyi yorumlanması ve yerele iyi aktarılması, hem de yerel potansiyelin tespiti ve toplanan yerel-bölgesel bilginin küresel piyasaya özgün ürünler veya hizmetler halinde sunulması ve küresel rekabette ülkemize destek olunması ajanslar türünde teknik kapasitesi yüksek, uzmanlaşmış bir kurumun varlığını gerektirmektedir. Ajanslar aynı zamanda, uluslar arası düzeyde yapılacak tanıtımlara ve bu tanıtımlardan sorumlu birimlere her türlü desteği sağlayacaktır.

7) Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışı, genelde kendi içine kapalı bir ortamda geliştirilen projelere topyekün bir finansman aranması mantığına dayalıdır. Oysa maliyet paylaşımı yararlanıcının "elini taşın altına koyması" yaklaşımını yansıtmakta ve projelerde baştan ciddi bir sahiplenme ve ortaklık ruhu meydana getirmektedir. Ajanslar, bu bakımdan da sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir.

8) Gelişme zorluğu çeken bölgelerin ve yörelerin çoğunda, girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip, yönlendirecek ve bunun için gerekli ilk destekleri sağlayacak kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Ajanslar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.

³ Başbakanlık KA Genel Gerekçesi'nden kısaltılarak alınmıştır.

9) Ajansların desteğinde hazırlanan planların ve programların uygulanabilirliği artacaktır. Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını ciddi derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir.

10) Önerilen yapılanma ile Devlet Planlama Teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgeler arası gelişmişlik farkları azaltılırken, ajansların yürüteceği çalışmalar ve projelerle aynı zamanda bölge içi gelişmişlik farklarının düşürülmesi hedefi de gözetilmiş olacaktır.

11) Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenecekler ve özellikle plan, program, proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır. Bu işbirliği sayesinde, başta DPT olmak üzere merkezi kuruluşlar, daha üst ölçekli politikaların ve uygulamaların geliştirilmesindeki enerji ve kapasitelerini daha etkin kullanabileceklerdir.

12) Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile planlamanın ve proje uygulamanın en önemli unsurlarından olan, ancak şu ana kadar tam manasıyla gerçekleştirilememiş olan izleme ve değerlendirme etkin hale getirilmiş olacaktır. Böylece, ulusal düzeyde genel planlama ve kalkınma çalışmalarının etkinliğini destekleyen bir mekanizma oluşacaktır.

13) Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede, plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekân planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.

14) Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle, AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen yerel ve bölgesel nitelikli programların yerelde bu birimler aracılığıyla koordine edilmesi planlanmaktadır.

15) Ajanslar, kamu özel sektör ortaklığı anlayışına uygun bir yapıda kurulmaktadır. Bu bakımdan, normal kamu kuruluşu niteliğinde bir kurum olmadığı gibi tasarıda düzenlenmeyen bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak faaliyet gösterecektir.

16) Ajansların teşkilat yapısı, danışma işlevi daha ağırlıklı olan geniş katımlı bir Bölge Kalkınma Kurulundan, karar alma organı olarak kamu-özel sektör işbirliği ile çalışacak bir yönetim kurulundan ve teknik kapasitesi yüksek, etkin bir özel sektör kuruluşu gibi faaliyet gösterecek olan icra organı niteliğindeki Genel Sekreterlikten oluşmaktadır.

17) Ajansların, genel koordinasyondan sorumlu DPT tarafından tanımlanan performans kriterleri, sağlanan bütçe tahsisleri, iyi tarif edilen asgari idari ve mali standartlar ve sorumluluklara göre hareket serbestisi içinde çalışmaları esas olacaktır. Ancak, çalışmalarının, yürüttükleri faaliyetlerin, kişi, kurum ve kuruluşlara sağladıkları desteklerin sonuçlarından şahsen ve hukuken sorumlu olmalarını sağlayacak asgari şartları içeren, ikincil mevzuat veya düzenlemeler ile kademeli bir denetim mekanizması oluşturulmuş olacaktır. Bu kapsamda düşünülen uygulama sistemi en üst seviyeden, en alt seviyeye kadar sorumluluğu dağıtacak olan bir sözleşmeler silsilesinin kurulmasıdır. Buna ilave olarak, kademeli ve sürekli bir izleme, değerlendirme ve denetim yöntemiyle kaynakların en alt seviyedeki faaliyet ve projelerden, en üst seviyedeki plan ve programlara kadar etkin, verimli, kurallara uygun ve yerinde kullanılması garanti altına alınmış olacaktır.

18) İstihdam usulleri hem seçim ve işe alma, hem de ücret ödemede uzmanlığa, performansa dayalı ve başarıya odaklı tasarlanacaktır.

19) Ajansların kuruluşu aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. Bunun için her bir ajansın kuruluşu Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılacaktır. Bundan maksat, özellikle öncelikli bir takım bölgelerde pilot uygulamalar yaptıktan sonra buradan çıkarılacak derslere göre ajansların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Burada ajans kuruluşlarının, ayrı ayrı kuruluş kararnamele ile yapılmasının nedenlerinden birisi de bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi ihtiyacının bulunmasıdır.

20) 26 Bölgesel Kalkınma Ajansının kurulması halinde, bu kuruluşların kullanabileceği toplam kamu kaynağının tutarı yıllık yaklaşık 666 Trilyon TL. olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu 666 Trilyonluk bu kaynağın; yüzde 68'inin (450 Trilyon TL.) Genel Bütçe vergi gelirlerinden yapılacak transfer ile, yüzde 19'unun (127 Trilyon TL.) Belediyelerin, yüzde 13'ünün (89 Trilyon TL.) ise İl Özel İdarelerinin bütçelerinden transfer edilmesi suretiyle karşılanması öngörülmektedir. Ayrıca, bölgede bulunan illerin sanayi ve/veya ticaret odalarının da ajanslar tarafından kullanılabilir bütçeye ortaklık ve maliyet paylaşımı esasına dayalı olarak katkı sağlamaları öngörülmüştür.

21) Ajansların pilot bölgelerden başlamak üzere tedricen kurulacağı düşünüldüğünden, kurulacak her bir kalkınma ajansının getireceği muhtemel yıllık malî yük yukarıdaki tahminler doğrultusunda yaklaşık 25,6 Trilyon TL. olacaktır. Ancak, yapılan tahminlere göre, ortalama bir ajansın işletme (cari) giderlerinin bu harcama toplamı içinde ortalama yüzde 4,6 gibi cüzi bir paya sahip olması beklenmektedir. Bütçenin geri kalan kısmı kalkınma amaçlı proje ve faaliyetlere destek amacıyla kullanılacaktır.

Ajansların merkezi düzeyde koordinasyonu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından sağlanacaktır. DPT içinde bölge planı yapma ve yaptırma, bölgesel gelişme politikalarını oluşturma ve AB destekli bölgesel programların yönetilmesi görevini üstlenmiş olan Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, ajansların genel koordinasyonunu ve izlemesini de yapacaktır. Düşünülen yapılanma içinde ulusal düzeyde bölgesel, yerel kalkınma stratejileri ile üst ölçekli bölge planları yeni bir yöntem ve içerikle DPT tarafından yapılmaya/yaptırılmaya devam edecektir. İBBS Düzey 2 bölgelerinin plan ve stratejileri ise ajanslar tarafından DPT ile etkileşimli bir süreç içinde karşılıklı işbirliği ile hazırlanacak ve DPT'nin onayına sunulacaktır. Böylece, Düzey 2 gelişme planı ve stratejilerinin, bu çerçevede desteklenecek faaliyet ve projelerin genel makro hedeflere, ulusal kalkınma planları ve politikalarına, ulusal önceliklere ve bölgeler, kentler arası etkin bir işbölümüne, rol paylaşımına uygun olması sağlanacaktır.

EK. 4. BAZI KRİTİK MÜKTESEBAT ALANLARI

1. AB RESMİ GAZETESİNDE YAYINLANANLAR

1.1. Yapısal Fonlar Hakkında Genel Hükümler (Konsey Düzenlemesi (EC) No 1260/99)

Yapısal Fonların 2000-2006 dönemine ilişkin reform ve kapsam hükümlerini içeren bu düzenleme (i) AB'de ekonomik ve sosyal kaynaşmanın teşvik edilmesi ve bölgesel farkların azaltılmasına (ii) destek üzerinde odaklaşarak ve hedef önceliklerinin sayısını azaltarak yapısal desteğin dağılımının basitleştirilmesine (iii) programlama, izleme, değerlendirme ve kontrol aşamalarında Üye Devlet ve Topluluk arasındaki sorumlulukların daha net tanımlanmasına ilişkin hükümleri içermektedir.

Bu düzenleme ile birlikte daha önce açıklanan 4 tip YF uygulamasına devam edilirken öncelikleri vurgulayan hedef sayısı 7'den 3'e düşürülmüştür. Hedef 1 kişi başı GSYİH'si AB ortalamasının %75'nin altında olan bölgeleri, AB'ye uzak kalan bölgeleri (Kanarya adaları gibi), önceki Hedef 6'da belirtilen düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgeleri (1995 genişlemesinde üye olan ülkelerin Katılım Maddesi bağlamında) içermektedir. YF'nin daha önce olduğu gibi bütçesinin üçte ikisi bu alanlara tahsis edilmiştir. Hedef 2 ile çökmekte olan kırsal bölgeler, sanayinin azalmasından kaynaklanan sorunları bulunan bölgeler ve zor durumda olan kentler gibi Hedef 1 statüsüne girmeyen fakat yapısal zorlukları olan bölgelerin ekonomik ve sosyal dönüşümü desteklenmektedir. Hedef 3, Hedef 1 dışındaki bölgelerin insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik önlemlerden oluşmaktadır. Ayrıca eski Hedeflerden yararlananların yeni Hedeflere geçişi ile ilgili kapsamı da içeren bu yeni düzenleme ile Interreg III (sınır bölgelerine yönelik), Leader + (kırsal alanlara yönelik), Equal (istihdamda ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik) ve Urban II (kentsel alanlara yönelik) girişimlerini de tanımlamaktadır.

Genel ilkeler başlığında verilen düzenlemeler Türkiye'nin nasıl bir süreçten geçeceği ve ne tür düzenlemeler yapması gerektiğine ışık tutması açısından son derece önemlidir. Bu doğrultuda ana ilkeler özet olarak şu başlıklar altında özetlenebilir:

- Programlama: Programlama daha önceki YF düzenlemelerinde olduğu gibi çok yıllık kalkınma planlarının ortaklık temelli karar süreci ile hazırlanmasını gerektirmektedir. İlk olarak Üye Devletler tarafından sunulacak kalkınma ve dönüşüm planları ulusal ve bölgesel öncelikleri dikkate alarak mevcut durum tespiti, hedeflere en uygun stratejinin tanımlanması ve YF'nin biçim ve katkılarını gösteren bir nitelikte tasarlanmalıdır. Daha sonra Operasyonel Programlara ve Tek Programlama dokümanlarına Komisyonun istişare ve onayı ile dönüştürülecek bu programlar doğrultusunda YF'nin taslak dağılımı yapılmaktadır.
- Ortaklık: Ortaklık tüm paydaşların tüm aşamalarda maksimum katkı ve katılımını öngörmektedir.
- Mali Tamamlayıcılık: Topluluğun desteği ulusal finansmanın yerine geçmemekte, sadece ona ek onu tamamlayıcı olmaktadır. Her Üye Devlet AB kaynaklarını ulusal kaynaklarının yerine ikame etmeden bir önceki dönemdeki kadar kamu harcamasını gerçekleştirmek zorundadır.
- Yönetim, İzleme ve Değerlendirme: Üye Devletler her bir program için yönetici bir otorite görevlendirmek zorundadır. Uygulama ve etkinlikten sorumlu olacak bu otorite yine Üye Devletlerin oluşturacağı izleme komitesi tarafından izlenecektir. Değerlendirme ön, ara ve son olmak üzere daha önce olduğu gibi üç defa yapılırken, hangi değerlendirmeden kimin sorumlu olacağı yeniden düzenlenmiştir.
- Ödemeler ve Finansal Kontrol: Programlama dokümanları doğrultusunda düzenlenecek sözleşme ile Komisyon yıllık bazda ödemeleri yapmayı taahhüt etmektedir. Üye Devlet her program için bir ödeme yetkilisi görevlendirmekte ve bu yetkili Komisyon kuralları doğrultusunda bütçenin harcanıp harcanmadığını izlemektedir.

1.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (Konsey Düzenlemesi (EC) No 1783/1999)

2000-2006 dönemi ERDF desteğinin amacını tanımlayan bu düzenleme bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve bölgelerin kalkınma ve dönüşüm süreçlerine diğer YF uygulamaları ile sinerji yaratarak katkı sağlanmasını hedeflemektedir. YF'deki yeni düzenlemelerin bir bakıma ERDF üzerindeki etkisini yansıtan bu düzenleme, sürdürülebilir iş yaratan veya istihdamı koruyan üretken yatırımları; istihdam-canlanma-sanayinin gerilemesinin yarattığı dönüşüm-kırsal ve kentsel sorunlar ve benzeri sorunlar içindeki bölgelerdeki altyapı yatırımlarını kapsamakta ve ayrıca KOBİ ve yerel kalkınma desteği ile eğitim ve sağlık yatırımlarını da içermektedir.

1.3. YF'den Alınan Desteklerin Tanıtım Düzeyini Geliştirmek (Komisyon Düzenlemesi (EC) No1159/2000)

Türkiye'deki bölgesel gelişme araçları ile koordinasyon açısından kamu oyu oluşturmanın önemini vurgulaması açısından kritik bir düzenlemedir. Bu düzenleme Üye Devletlerdeki AB faaliyetlerinin düzenli bilgi akışı ile duyurulması sayesinde kamusal kaynakların iyi ve etkin kullanımını bir çeşit kamuoyu ile garanti altına almayı hedeflemektedir. Söz konusu düzenleme ilk kez YF operasyonlarının iletişim eylem planı zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Yeni teknolojiler dahil olmak üzere bir çok iletişim aracının kullanılmasını öngören bu düzenleme (i) potansiyel yararlanıcı ve hedef grupların şeffaflığının sağlanmasını (ii) kamuoyunun bilgilendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Kongre merkezlerinden billboardlara kadar çeşitli araçlarla (ve bu araçların finansmanı ile) uygulama ve kadar-alma süreçlerinin toplumun çeşitli kesimleri ile paylaşılması sağlanmaktadır.

1.4. YF'den Kısmi Finansman Alan Eylemlerin Harcamalarının Geçerliliği (Komisyon Düzenlemesi (EC) No 1685/2000)

AB fonlarının eş-fon olmasından dolayı ulusal programların harcama usullerinin mümkün olduğu kadar AB harcama usullerine yakınlaştırılması gerekmektedir. Harcama usullerine ilişkin vergilerden, genel giderlere kadar 12 kuralın belirtildiği bu düzenleme hem kısa hem uzun dönemde önem arz etmektedir

1.5. YF Çerçevesinde Hibe Edilen Desteklerin Denetim ve Yönetim Sistemleri (Komisyon Düzenlemesi (EC) No 438/2001)

Üye Devletin denetim ve yönetim sistemlerinin etkinliğinin ve yeknesaklığının sağlanmasını hedefleyen bu düzenleme aynı zamanda YF ödemelerine konu olan harcama belgelerinin biçimini de belirlemektedir. 2000-2006 dönemi YF uygulamalarındaki artan desantralizasyona koşut etkin yönetim ve denetim mekanizmalarına gereksinim görülmüş ve Üye Devletteki aracı kurumlar ile AB arasındaki işlev ve görevler yeniden belirlenmiştir. Rastgele denetimleri de içeren bu düzenleme bölgesel gelişme planlarının programlama sürecindeki idari işlemleri de ortaya koymaktadır. Kurulması düşünülen KA'lar ile merkezi otoritenin yönetim usullerinin bu düzenleme dikkate alınarak gözden geçirilmesi son derece önemlidir.

1.6. Koordinasyon Aracı (Konsey Düzenlemesi (EC) No 1266/1999)

Katılım Öncesi PHARE'a ek olarak SAPARD ve ISPA tipi araçlara ilişkin uygulama düzenlemeleri, prosedürler ve derogasyonlar ile tanıtımın yer aldığı bir düzenleme olup, Katılım Öncesi süreçte Türkiye'nin benzer aşamalardan geçeceği dikkate alınırsa yöntem ve yükümlülükleri ortaya koyan bir müktesebat maddesidir.

1.7. Kırsal Kalkınma Desteği (Konsey Düzenlemesi (EC) No 1257/1999)

Kırsal alanların Avrupa'nın %80'nini oluşturduğu gerçeğinden hareketle bu düzenleme piyasa sistemini destekleyen önlemlerin yanı sıra Avrupa kırsal kalkınma politikasının ekonomik, sosyal ve mekânsal kaynaşmadaki önemine atıfta bulunmaktadır. Düzenlemenin ortaya koyduğu ilkeler şunlardır: (i) tarımın çok fonksiyonlu rolünün belirlenmesi, (ii) rekabet gücünün iyileştirilmesi, (iii) çevre konularının dikkate alındığının garanti altına alınması, (iv) ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, (v) kırsal mirasın korunması. Bu bağlamda 1992 Ortak Tarım Politikası reformuna ek olarak çiftçilerin erken emekliliği, agro-çevre ve hayvan refahı, gıda kalitesi, en geri kalmış bölgeler ile

çevre konularında kısıtları bulunan bölgeler, standartlar, tarımsal varlıkların modernizasyonu ile çeşitlendirilmesine ilişkin çeşitli düzenlemeler bu başlık altında ele alınmıştır.

2. RESMİ GAZETEDE YAYINLANMAYAN KOMİSYON TEBLİĞLERİ

2.1. Büyüme için Avrupa Girişimi-Konseye Sunulan Rapor (COM(2003)690 Final)

Bu tebliğ yüksek büyüme potansiyeline sahip ağlar ile bilgi sektörü yatırımlarının artışı için kamusal ve özel fonların harekete geçirilmesini hedeflemektedir. Bu Avrupa Girişimi 3 alanda odaklanmaktadır: (i) Hızlı Başlama Programı –ağlar ile Ar-Ge ve inovasyon başlığında toplanan 54 öncelikli alan (uzak kırsal alanlarla ileri teknoloji ile iletişimin sağlanması, üniversite ve araştırma merkezleri arasındaki bağların güçlendirilmesi, gelecek nesil lazerler sektörü vb.); (ii) Avrupa düzeyindeki mevcut ve yeni finansal yöntemlerin koordinasyonunun sağlanması; (iii) Yatırımları özendirecek düzenleyici ve yönetsel önlemlerin alınması.

2.2. Yeni Ekonomideki Bölgeler: ERDF 2000-2006 Döneminde Yenilikçi Önlemler için Rehber (COM(2001)60 Final)

Teknoloji, inovasyon, rekabet gücü, bilişim ve iletişim teknolojileri gibi yenilikçi önlemleri (çalışma, pilot projeler, deneyim paylaşımı gibi) içeren bu tebliğ Lizbon 2000 hedeflerinin gerçekleştirilmesi üzerinde üç önceliği esas alarak yoğunlaşmaktadır:

1. Teknolojik ve bilgi yeniliğine dayalı bölgesel ekonomiler yaratmak
2. Bölgesel gelişme için bilgi toplumunu desteklemek (e-Europe-regio)
3. Bölgesel marka ve sürdürülebilir kalkınma

2.3. Üç-tarafli (tripartite) sözleşme ve anlaşmalar (COM(2002)709 Final)

Topluluk faaliyetlerinin güçlü mekânsal etkilerinin olduğu alanlarda Komisyon-Ulusal Hükümet-Bölgesel/Yerel Yönetim(ler) arasında düzenlenen sözleşme ve anlaşmaları kapsamaktadır. Topluluk politikalarının tasarlanmasında ve yönetiminde artan oranda yerel/bölgesel yönetimlerin katılımını hedefleyen bu uygulama, yasal çerçeveyi daha sağlam temellerle oturtmaktadır.

2.4. Yapısal Politikaların Basitleştirilmesi, Açık Hale Getirilmesi, Koordinasyonu ve Esnek Yönetimi (C(2003)1255)

Tahsislerin kullanılmasında YF bürokrasisinin hızlandırılmasının hedefleyen bir tebliğdir. Bu düzenleme ile aşağıdaki konular etkilenmektedir: (i) Programların onaylanması; (ii) denetimler; (iii) ara dönem gözden geçirme; (iv) sonuç ve etki göstergeleri; (v) raporlar; (vi) performans rezervi, (vii) yönetim yetkilisi ve Komisyonun yıllık toplantıları; (viii) izleme komitesinde Komisyonun rolü; (ix) mali yönetim; (x) komisyonun kendi iç prosedürlerinin hızlandırılması.

2.5. Bölgesel ve Yerel Yönetim Birlikleri ile Diyalog (COM(2003) 811 Final)

Avrupa Komisyonu bu tebliğ ile bölgesel ve yerel yönetimlerin ulusal ve Avrupa düzeyindeki birlikleri ile sistematik bir diyalog kurmaktadır. Genişleme ile birlikte AB'deki bölge sayısının artması sonucunda karar alma sürecinde en üst nokta ile yerel ve bölgesel düzeyin iletişiminin sistematik hale getirilmesi ve uygulamadan sorumlu birimlerin katılımının sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu tebliğ bu konudaki prosedürleri açıklamaktadır. Türkiye'de henüz yerel yönetimlerin Komisyonla iletişim kurma düzeyi ve kapasitesinin eksik olduğu öngörüldüğünde bu alanda kapasite inşası da gerekmektedir.

2.6. Yapısal Göstergeler(COM(2003)585 Final)

Bahar Dönemi Raporu bağlamında Lizbon Stratejisinin uygulama boyutunun değerlendirilmesine yönelik 14 yapısal göstereyi içeren yeni bir istatistiksel yöntemi içermektedir.

2.7. Yeni Üye Devletlerin 2004-2006 Dönemi Bölgesel Politika Uygulamasına Hazırlanması (COM(2003)433 Final)

YF ve UF yönetimi konusunda yeni Üye Devletlerin aldığı önlemlerin gelişimini değerlendiren bu çalışma müktesebatin 21. Başlığı yani bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonunu değerlendirmesi açısından çok önemlidir.

2.8. Yeni Üye Devletler için Ek Göstere Rehberleri (COM(2003)110 Final)

Yeni Üye Devletler için programlama dokümanlarının hazırlanmasının desteklenmesi konusunda hazırlanan bir çalışmadır. Türkiye'nin tam üyeliği için ulusal ve bölgesel kapasite inşasının önemini vurgulaması açısından kritik bir tebliğdir.

EK 5. VİZYON ÇALIŞMASI SÜRECİ

ÖİK tarafından (26-27 Eylül 2005 tarihinde) katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilen vizyon çalışması sonucunda bölgesel gelişme politikasının dönüşümü ile paralel olarak rekabet edebilirlik/rekabet gücü odaklı bir vizyon çerçevesi çizilmiştir. Rekabet gücü bölgesel gelişme araçlarının yapısını sistem ve alt-sistemlere bağlı olarak tanımlamaktadır. En temelde bakıldığında rekabet gücü ve bölgesel gelişme araçlarının ilişkisi iki araç kategorisinde ortaya çıkmaktadır: İş/işletme dünyasının verimliliğini geliştiren araçlar ile bölgesel doku ve çevrenin kalitesini geliştiren araçlar.

Diğer bir ifade ile özel sektör ile STK'ların ekonomik gelişmedeki öncülüğünün ve katkısının maksimize edilmesi ve bölgesel potansiyelleri harekete geçirerek bölgesel yapının iyileştirilmesi kategorisindeki araçlar ön plana çıkmaktadır. Her iki kategori de kamusal kaynakların (ve yatırımların) "kolaylaştırıcı çevre" anlayışı içinde etkin sunumu ve kullanımını hedeflemektedir. Mevcut ve geçmiş politikalara bakıldığında işletmelere maliyet (ve bazen sektör) açısından, bölgelere de altyapı ve yerleşim açısından desteklerin verildiğini ve bölgesel gelişme araçları algısı ve tasarımının bu alanda kısıtlı kaldığını görmekteyiz. Nitekim, daha önce bölgesel gelişme araçları bölgesel kalkınma planları ve KÖY araçları ile sınırlı kalmış, iş/işletme dünyasının ihtiyaçları gerçekçi olarak araçların tasarımına yansıtılmamış ve STK'ların tatmin edici düzeyde katılımı sağlanamamıştır.

Ekonomideki küresel yapılanmada ağırlaşan rekabet şartlarının Türkiye gibi yeni gelişen piyasalarda ikili etkisi görülmektedir. Türkiye gelişmesine paralel, ucuz işgücüne dayalı düşük maliyet üstünlüğüne rağmen, gelişmiş ülkelerin yüksek ve orta teknoloji üretim ve ihracat ürünleri yapısını yakalayamamaktadır. Diğer taraftan, özellikle Çin ve Hindistan gibi ucuz işgücü kaynağının bol olduğu ülkelerde Türkiye'nin orta ve uzun vadede işgücü maliyetleri ile rekabetçi avantaj sağlanması pek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla bölgesel gelişmenin ulusal ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilmesi, bu geçiş sürecinin dezavantajlarının azaltılmasına ve geçişin hızlandırılmasına bağlıdır. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi, fiziki kapasitenin artırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması ve sosyal içermenin gerçekleştirilmesine eşlik eden yenilikçi bölgesel gelişme araçları refah artışının dengeli bir biçimde toplumun geniş kesimlerine ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu çerçevede bölgesel gelişme araçları ve koordinasyon 2013 vizyonu:

"Ulusal stratejileri ve sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak bölgesel-yerel dinamik ve potansiyelleri küresel-ulusal-yerel fırsatlar doğrultusunda değerlendirerek rekabet gücünü artıran; özerklik, adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik bileşenlerini kapsayan yönetimi esas alan; yerel yönetimler, üniversiteler, Ar-Ge kuruluşları ile işbirliği içinde özel sektör ve STK'ların aktif yönlendirici, diğer aktörlerin katılımcı, devletin ise ulusal düzeyde kural koyma işlevi üstlendiği bir ortaklık ve paydaşlık anlayışını benimseyen; uygulamada bürokrasiden ve idari engellerden arındırılarak hız kazanan ve bu hız için gerekli finansman imkanlarına sahip olan; AB'nin bölgesel perspektifi ile uyumlu biçimde performansın ölçülebilir ve bilgi yönetim ile inovasyon sistemlerinin etkin kullanıldığı özgün ve esnek araçları geliştirebilen; bölgesel insani, kültürel, sosyal, tarihi ve çevresel değerleri koruyan ve geliştiren; bölgesel kapasite ve sosyal sermayeyi geliştiren araçlara ve koordinasyon yapısına sahip Türkiye'ye ulaşmak." şeklinde tanımlanmıştır.

2013 vizyonu böylelikle; bölgesel farkları dikkate alan, her bölgeye özgü temel araçları tespit ederek önceliklendirmesini yapan, içsel büyüme dinamiklerini harekete geçiren bir girişimcilik ve inovasyon yaratma doğasına sahip, sosyal sermaye kapasitelerini artırıcı, bölgesel gelişme araçlarını stratejik programlama yaklaşımı çerçevesinde ortaklıklar ve ağıyapılar vasıtasıyla uygulamaya yönlendiren ve temel paydaşlar tarafından sahiplenilen yerel/bölgesel kalkınma araçlarının yer aldığı bir Türkiye'yi hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Amin, A. and Thrift N.** (1994) *Globalization, Institutions and Regional Economic Development in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Amin, A. and Thrift N.** (1995) 'Institutional Issues for The European Regions: From Markets and Plans to Socioeconomics and Powers of Association', *Economy And Society* 24 (1): 41-65.
- Amin, A. and Tomaney, J.** (1995) *Behind The Myth Of European Union*. London: Routledge.
- Amin, A. ve N. Thrift,** "Institutional Issues for The European Regions: From Markets and Plans to Socioeconomics and Powers of Association", *Economy And Society*, 24 (1),1995, Pp. 41-65.
- Arıkan, Y. E.** (2004) "Bütünleşen Avrupa'da Yerel Yönetimler", *Görüş*, Mart, S. 38-51.
- Asheim, B. ve A. Isaksen,** *Location, Agglomeration and Innovation: Towards Regional Innovation Systems in Norway*, Step Report R-13, Oslo, 1996.
- Avrupa Birliği Yerel Yönetimler Ofisi,** *AB ve Yerel Yönetimler*, <<http://www.abyerelnet.org/>> (26.08.2003).
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği,** *Avrupa Birliği Bölgesel Politika: Yerli Kaynakların Ekonomik Gelişme İçin Harekete Geçirilmesi*, Ankara: 2000.
- Aydemir, S. R.,** *Hizmette Halka Yakınlık İlkesi (Subsidiarity) ve Türkiye'de Merkezî Yönetim ve Yerel Yönetim Arası Yetki ve Görev Bölüşümü*, Ankara: 2003.
- Başbakanlık** 2005a *Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı*.
- Başbakanlık** 2005b *Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Hakkında Genel Gerekeçe*
- Bayramoğlu, S.** (2005) "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi" İçinde M. Turan (Der.) *Bölgesel Kalkınma Ajansları*. Ankara: Paragraf Yayınevi, S. 35-120.
- Bentley, Gill-Gibney, J.,** *Regional Development Agencies and Business Change*, Ashgate, Burlington: 2000.
- Bruland, Kristine,** Technological Revolutions, Innovation Systems and Convergence from A Historical Perspective, *Converge Project*, Tser Programme, Oslo, 2001.
- Burfisher, M.E., Robinson, S., Thierfelder, K.,** "Regionalism: Old And New, Theory And Practice", *International Food Policy Research Institute*, (February 2004).
- Castells, M.** (1997) 'The Power of Identity' *in the Informational Age, II*. Oxford: Blackwell.
- Coleman, J.,** "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, 94 Supplement, 1988, Pp.95-120.
- Cooke, P.,** (1997) 'Regions in a Global Market: the Experiences of Wales and Baden-Württemberg', *Review of International Political Economy* 4: 349-81.
- Cooke, P. and Morgan, K.,** (1998) *The Associational Economy. Firms, Regions, and Innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Cooke, P.,** "The Regional Innovation Systems in Wales: Evolution or Eclipse" İçinde -Cooke, P. ve Diğerleri (Editörler), *Regional Innovation Systems*, İkinci Baskı, Routledge, London, 2003.
- Cooke, P.,** "Regions In A Global Market: The Experiences of Wales and Baden-Württemberg", *Review of International Political Economy*, 4 (2), 1997, Pp. 349-381.

- Cooke, P.,** Uranga, M.G. and Etzebarria, G. (1998) 'Regional Systems of Innovation: An Evolutionary Perspective', *Environment and Planning A* 30: 1563-84.
- CPRE,** First Year Report on RDAs, (2000). <Http://www.cpre.org.uk>
- Dağ, R.,** (1995) *Doğru Ekonomisi*. Ankara: Dıtso.
- Dağ, R.,** (2000) 'Regional Macro-Development Policies', in Korel Göymen (Ed) *Bölgesel Kalkınma*. Ankara: TESEV.
- Dalum, Bent-Christian Q. R. Pedersen-Gert Villumsen,** (September 2002), "Technological Life Cycles: Regional Cluster Facing Disruption", Danish Research Unit for Industrial Dynamics, Working Paper No. 02-10.
- Danson, M.-Halkier, H.-Cameron G.,** *Governance, Institutional Change And Regional Development*, Asgate Publ., Uk: 2000.
- Das, K.** (1998) 'Collective Efficiency and Firm Strategy: Study of an Indian Industrial Cluster', *Entrepreneurship and Regional Development* 10: 33-49.
- Diez, M. A. and M. S. Estaban,** "The Evaluation of Regional Innovation and Cluster Policies: Looking for New Approaches", 4. *EES Konferansında Sunulan Tebliğ*, Lozan, 12-14 Kasım 2000.
- Doeringer, P.B. ve D.G. Terkla,** "Business Strategy and Cross-Industry Clusters", *Economic Development Quarterly*, 9 (3), 1995: 225-237.
- Doğruel, F. ve Doğruel, A. S.** (2003) "Türkiye'de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme",
- Köse, A.H, Şenses, F ve Yeldan, E.** (Der.) İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar, Korkut Boratav'a Armağan İçinde, S. 287-318, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Doloreux, D.,** "What We Should Know about Regional Systems Of Innovation?", *Technology In Society*, 24, 2002, Pp. 243-263.
- DPT** (2003a) *İller ve Bölgeler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)*, Ankara.
- DPT** (2003b) *Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Ankara.
- DPT** (2003c) *Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Planlar*, Ankara,
- DPT** 2000a, 8. BYKP, Ankara.
- DPT** 2000b, 8. BYKP *Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu*, Ankara.
- DPT,** *Orta Vadeli Programı 2006-2008*, www.dpt.gov.tr
- DPT,** *Ön Ulusal Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Stratejileri (Taslak)*, Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.
- Dulupçu, M.** (2003) "Yerelin Rönesansı", Milliyet Gazetesi 2002 Ekonomi Ödülü, Isparta.
- Dunford, M. And Hudson, R.** (1996) 'Decentralized Methods of Governance and Economic Development: Lessons from Europe', In P. Gorecki (Ed) *Decentralized Government and Economic Performance in Northern Ireland*, Pp. 147-209, Belfast: NI Economic Council Occasional Paper No.7.
- EC European Commission,** *Green Paper on Innovation*, Commission of European Communities, Brussels, 1995.

- EC European Commission**, *Innovation Action Plan*, Commission of European Communities, Brussels, 1996.
- EC European Commission**, *Regional Innovation Strategies under The European Regional Development Fund Innovative Actions 2000-2002*, Commission of European Communities, Brussels, 2002.
- Efe, Birol**, (2002), Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Analizi “İzmir Örneği”, İZTO Ya., İzmir.
- EGEV**, (2002), *Egev Dosyası Raporu* <<http://www.egev.org>>
- EGEV**, (2002), *Egev Dosyası Raporu*, <<http://www.egev.org>>
- Elvan, L., Akkahve, D., – Özasan, M.**, Afyon İl Raporu, DPT Ya., Ankara: 1996.
- England Regional Development Agencies**, *Building Prosperity for the English Regions*, Northwest Development Agency, Birmingham: 2002.
- ERVET**, 2002, <<http://www.ervet.it>>
europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/working1_en.htm
europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/presenta/pres_en.htm
europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion3/
- European Association of Development Agencies**, <<http://www.eurada.org>>
- Fischer, M.**, “The Innovation Process and Network Activities of Manufacturing Firms” İçinde Fischer, M. ve diğerleri (Editörler), *Innovation, Networks and Localities*, Springer-Verlag, Berlin, 1999.
- Florida, R.**, “Toward the Learning Region”, *Futures*, 27, 1995, Pp. 527-536.
- Freeman, C.**, “The National System of Innovation in Historical Perspective”, *Cambridge Journal Of Economics*, 19, 1995, Pp. 5-24.
- Freeman, Chris – Soete, Luc** (Çev. Ergun Türkcan), *Yenilik İktisadı*, Tübitak, İstanbul: 2003.
- GAP**, Gap-Gidem, (2002) <<http://www.gap.gov.tr/turkish/frames/fr2.html>>
- Gezici, F. And Hewings G.** (2001) *Regional Convergence and The Economic Performance Of Peripheral Areas In Turkey*. Urbana: Real Working Papers No.01-T-13.
- Gibbs, David**, “Ecological Modernisation, Regional Economic Development and Regional Development Agencies”, *Geoforum*, Vol. 31, (2000).
- Goymen, K.** (2000) ‘Bölgesel Kalkınmada Yerel İdareciliğin Rolü’ İn K. Goymen (Ed) *Bölgesel Kalkınma*. Ankara: Tesev.
- Göker, Aykut** İnovasyonun Değişen Ortam ve Şartları: Hükümetlerin/Devletin Yeni Rolü”, Tubitak-BTP, (Nisan 1999).
- Grabher, G.** (Ed.), *The Embedded Firm: On The Socioeconomic of Industrial Networks*, Routledge, London, 1993.
- Gregersen, B. ve B. Johnson**, “Learning Economies, Innovation Systems and European Integration”, *Regional Studies*, 31 (5), 1997, Pp. 479-490.

- Halkier, H-Danson, M.-Damborg, C.** Regional Development Agencies in Europe, *Regional Studies Association*, Jessica Kingsley Publishing, 1998.
- Hassing, Robert,** (2001), “Towards Regionally Embedded Innovation Support Systems in South Korea? Case Studies From Kyongbuk-Taegu And Kyonggi”, *Urban Studies*, v. 38, No. 8,
- Helmsing, A.H.J.,** “Externalities, Learning And Governance: New Perspectives on Local Economic Development”, *Development And Change*, 32, 2001, Pp.277-308.
- Henderson, D.** (2000) ‘Eu Regional Innovation Strategies: Regional Experimentalism in Practice?’, *European Urban And Regional Studies* 7 (4): 347-358.
- Hommen, Lief ve D. Doloreux,** “Is The Regional Innovation System Concept at the End of Its Life Cycle?”, *Innovation In Europe: Dynamics, Institutions and Vaules Konferansında Sunulan Tebliğ*, 8-9 Mayıs 2003, İsveç.
- Hudson, R., Dunford, M., Hamilton, D. and Kotter, R.** (1997) ‘Developing Regional Strategies for Economic Success: Lessons from Europe’s Economically Successful Regions’, *European Urban and Regional Studies* 4 (4): 365-73.
- İZTO,** Bölgesel Kalkınma Ajansı Kuruluş Çalışmaları, (2002), <<http://www.izto.org.tr/haber/bolgesel/bka.htm>>
- Jessop, B.** (1990) *State Theory: Putting Capitalist States In Their Place*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Jessop, B.** (1994) ‘Post-Fordism And The State’, in A. Amin (Ed.) *Post-Fordism: A Reader*, pp. 251-79. Oxford: Blackwell.
- Jessop, B.** (1997a) ‘Globalization and The National State: Reflections on a Theme of Poulantzas’, Paper Presented to the *Colloquium Miliband And Poulantzas in Retrospect and Prospect*, City University of New York; Pp.1-31.
- Jessop, B.** (1997b) ‘Capitalism and Its Future: Remarks on Regulation, Government and Governance’, *Review of International Political Economy* 4: 561-81.
- Jessop, B.** (2000) ‘The Crisis of The National Spatio-Temporal Fix and The Tendential Ecological Dominance of Globalizing Capitalism’, *International Journal of Urban and Regional Research* 24: 322-60.
- Jones, R.** (2001) ‘Institutional Identities and the Shifting Scales of State Governance in the United Kingdom’, *European Urban and Regional Studies* 8 (4): 283-96.
- Jones, R. and Macleod, G.** (1999) ‘Towards a Regional Renaissance? Reconfiguring and Rescaling England’s Economic Governance’, *Transaction of the Institute of British Geographers* 24: 295-312.
- Kalaycıoğlu, E.** (1997) ‘Decentralization and Good Governance’, Paper Presented at the *Mediterranean Development Forum on Fiscal Decentralization*. Marrakesh, May 12-14.
- Karaca, O.** (2004) “Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var Mı?”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2004/7, <http://www.tek.org.tr>.
- Kayasü S. vd,** 2003, 72-73);
- Keating, M.** (2001) *Rethinking the Region: Culture, Institutions and Economic Development*
- Krugman., P.** (1998) ‘Space: The Final Frontier’, *Journal of Economic Perspective* 12(2): 161-74.

- Landabaso, M. vd.**, “RIS: A Tool to Improve Social Capital and Institutional Efficiency? Lessons From The ERDF Innovative Actions”, *Pisa Regional Studies Association Konferansında Sunulan Bildiri*, 12-15 Nisan 2003.
- Landabaso, M. ve B. Mouton**, “Towards a Different Regional Innovation Policy: 8 Years of European Experience Through the European Regional Development Fund Innovative Actions”, *Basılmamış Çalışma*, Brüksel, 2002.
- Landabaso, M. ve R. Youds**, “Regional Innovation Strategies (RIS): The Development of a Regional Innovation Capacity”, *Sir* (Salzburger Institut für Raumordnung & Wohnen)-*Mitteilungen und Berichte*, Band 27/1999, Salzburg (Avusturya), 1999.
- Landabaso, M.**, “The Promotion of Innovation in Regional Policy: Proposals for a Regional Innovation Strategy”, *Entrepreneurship and Regional Development*, 9, 1997, Pp. 1-24.
- Lovering, J.** (1999) ‘Theory Led By Policy: The Inadequancies of the ‘New Regionalism’, *Journal of Urban And Regional Research* 23: 379-95.
- Lundvall, B.A.** (1992) *National Systems of Innovation: Towards A Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter.
- Lundvall, B.A.** (1998) ‘The Globalising Learning Economy: Implications for Small and Medium-Sized Enterprises’, *Reports From The 1998 Cumberland Lodge Conference*, Thames Valley: Target And Commission of the European Communities (DGXXII).
- Lundvall, B.A. ve B. Johnson**, “The Learning Economy”, *Journal of Industry Studies*, 1(2), 1994, pp. 23-42.
- Macleod, G.** (1999) ‘Place, Politics and ‘Scale Dependence’: Exploring The Structuration of Euro-Regionalism’, *European Urban and Regional Studies* 6 (3): 231-53.
- Macleod, G.** (2001) ‘New Regionalism Reconsidered: Globalization and The Remaking of Political - Economic Space’, *Journal Of Urban and Regional Research* 25 (4): 804-29.
- Macneill, S.**, EU Innovation and Technology Policy, Basılmamış Ders Notları, *Birmingham Üniversitesi, Curs*, Birmingham 2002.
- Manor, J.** (1999) *The Political Economy of Democratic Decentralization*. Washington, DC: The World Bank.
- Marks, G.** (1993) ‘Structural Policy and Multi-Level Governance’, in a. Cafruny And G. Rosenthal (Eds) *The State of the European Community*. Washington: Brookings.
- Marquand, D. and Tomaney, J.** (2000) *Democratizing England*. London: The Regional Policy Forum.
- Maskel, P. Ve A. Malmberg**, “Localised Learning and Industrial Competitiveness”, *Brief Working Paper 80*, Berkley, 1995.
- Maskell, P. And Malmberg, A.** (1999) ‘Localised Learning and Industrial Competitiveness’, *Cambridge Journal of Economics* 23: 167-86.
- Massey, D. vd**, *High Tech Fantasies: Science Parks in Society*, Routledge, London, 1992.
- Meus, M. vd**, “Regional Systems of Innovation From Within: An Empirical Specification of the Relation Between Technological Dynamics and Interaction Between Multiple Actors in a Dutch Region”, *ECIS Working Paper*, No: 99.1, 1999.

Mersin Kalkınma İçin “Ajans” Kuracak”, *Hürriyet Gazetesi*, (22 Kasım 2001).

Morgan, K. (1997) ‘The Learning Region: Institutions, Innovation And Regional Renewal’, *Regional Studies* 31: 491-503.

Morgan, K. ve C. Nauwelaers, “Regional Innovation Strategies: The Challenge for Less-Favoured Regions”, *The New Wave of Innovation-Oriented Regional Policies: Retrospects and Prospects The Stationery Office*, London, 1999.

Morgan, K., “The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal”, *Regional Studies*, 31, 1997, Pp. 491-503.

Morgan, K., *The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal*, University of Wales, Cardiff, 1995.

Muller, E. vd, Regional Typology Of Innovation Needs, Fraunhofer ISI and BETA, Karlsruhe, 2001.

OECD (1986) *Documentation for the Review of Regional Problems and Policies in Turkey*, OECD, Directorate for Science, Tecnology and Industry, England.

Ohmae, K. (1985) *The End of the Nation State*. London: Harper Collins.

Ohmae, K., Ulus-Devletin Sonu: Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi, (Çev. Zülfü Dicleli), *Türk Henkel Dergisi Yayınları* 6, İstanbul, 1996.

Oosterwijk, Herman, “National-Sectoral Systems Of Innovation”, Innovation in Europe: Dynamics, *Institutions and Values Konferansında Sunulan Bildiri Metni*, Roskilde Üniversitesi, Danimarka, 8-9 Mayıs 2003.

Özçelik, Emre ve E. Taymaz, “Does Innovativeness Matter for International Competitiveness in Developing Countries? The Case of Turkish Manufacturing Industries”, *ERC Working Papers in Economics* ,01/07, May 2002.

Park, Sam Ock, (2000), “Regional Issues in The Pasipic Rim”, *Papers in Regional Science*, Vol. 79.

Petralla, R. (2000) ‘The Future of Regions: Why the Competitiveness Imperative should not Prevail Over Solidarity, Sustainability and Democracy’, *Geografiska Annaler* 82 B (2): 67-72.

Porter, M., “Clusters and the New Economics of Competition”, *Harvard Business Review* , (Kasım-Aralık), 1998, Pp. 77-90.

Porter, Michael, *Rekabet Avantajı*, Sistem Ya., İstanbul: 2001.

Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions In Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

Raagmaa, G. (2002) ‘Regional Identity İn Regional Development And Planning’, *European Planning Studies* 10 (1): 55-76.

Regional Development Agencies Act, <<http://www.hmsso.gov.uk/acts/acts1998/19980045.htm>

Roberts P. (2000) “The New English Regional Project: Integrating The Work of the RDAs with other Elements of Regional Plannig, Development and Management”, Ed. Gill Bentley ve John Gibney, *Regional Development Agencies and Business Change*, Burlington: Ashgate.

Roberts, J. (2000) ‘Knowledge Systems and Global Advertising Services’, *Creativity and Innovation Management* 9 (3): 163-70.

- Roberts, P., Benneworth, P.** (2001) “Pathways to the Future? An Initial Assesment of RDA Strategies and Their Contribution to Integrated Regional Development”, *Local Economy* (16).
- Ryle S.** (2002) “Regional Development Agencies Say London is an Unfair Benchmark for Success”, *The Observer*, (7 July), <<http://society.guardian.co.uk/conferences/0,9743,469538,00.html>>
- Sabel, C.F.** (1993) ‘Studied Trust: Building New Forms of Cooperation in A Volatile Economy’, in R. Swedberg (Ed.) *Explorations in Economic Geography*, New York: Russel Sage Foundation.
- S-Adler, D.** (1992) *The Global Region: Production, State Policies and Uneven Development*. Oxford: Pergamon.
- Saublens, C.,** “European Regional Development Agencies: New Challenges”, <http://www3.unicatt.it/unicattolica/postlaurea/master/piacenza/mumat/saublens.pdf>
- Saxenian, L.** (1994) *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Boston: Harvard University Press.
- Schmitz, H.** (1999) ‘Global Competition and Local Cooperation: Success and Failure in The Sinos Valley, Brazil’, *World Development* 27(9): 1627-50.
- Somel, A. ve C. Ekiz** (2005) “AB Plancılığına Geçiş: Ön Ulusal Kalkınma Planı” içinde M. Turan (Der.) *Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Ankara: Par#Graf Yayınevi, s. 121-146.
- Stoper, M.** (1995) ‘The Resurgence of Regional Economies, 10 Years Later’, *European Urban and Regional Studies* 2 (3):191-221.
- Storper, M.** (1997) *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford.
- Syrett, S. ve Silva, C. N.** (2001) “Regional Deveopment Agencies in Portugal: Recent Development and Future Challenges”, *Regional Studies* 35 (2).
- Taymaz, Erol,** 2001, Ulusal Yenilik Sistemleri: Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri, TÜBİTAK/TIGV/DİE, Ankara.
- Teknokrat Dergisi-Yıl 4, Sayı 8, Ocak 2001, <<http://www.ulkutek.org.tr/teknoloji.htm>> (30.11.2003).
- TOBB-BAGEV,** Batı Akdeniz Bölgesel Gelişim Raporu TOBB Araştırma Dizisi-1, Ankara, 2003.
- Tucker, David,** 2000, “Bright Future for Regional Development Agencies”, *Public Eye*, No. 34., (November 2000), <http://www.acca.co.uk/publications/public_eye/34/21613>
- TÜBİTAK,** 1999, Türkiye’nin Bilim ve Teknoloji Politikası (Özet Rapor), Tübitak-BTP, Ankara: 1999, s. 9, <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/rapor/btpd_tbvtp_tr.html> (20.11.2003).
- İzmir İktisat Kongresi 22. Çalışma Grubu,** Türkiye’de Bilgi Ekonomisine ve Bilgi Toplumuna Geçiş İçin Strateji ve Politikalar”, 2004 İzmir: 2004.
- Tüsiad Haber Bülteni,** Türkiye’de Ulusal İnnovasyon Sistemi: Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri”, Yıl. 2003, s. 81, (7 Ekim 2003).
- Watson, J.** (2000) “Whitehall, Develotion and the English Regions”, Ed. Gill Bentley-John Gibney, *Regional Development Agencies and Business Change*, Burlington: Ashgate.
- Weiss, L.** (1998) *The Myth of the Powerless State: Governing The Economy in a Global Era*. Oxford: Polity Press.

Wood, E. (1998) “The Greather London Authority Bill: A Mayor And Assembly For London”, *House of Commons Library Researc Paper*, no. 115, (11 Dec.).

Wood, Edward, 1998, “The Greather London Authority Bill: A Mayor and Assembly for London”, *House of Commons Library Researc Paper*, No. 115, (11 Dec. 1998).

Yerel, Bölgesel Enstitüler Kuruluyor”, *Arı Bülten*, No: 15, İstanbul: 2000.

İnternet Siteleri

www.access.co.at/index.php

www.dpt.gov.tr

www.eban.org

www.eurada.org/workingdoc.php?menu=6

www.innovating-regions.org

www.rinno.com

www.sanayi.gov.tr

www.ttg.gov.tr

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI
(2007-2013)

BÖLGESEL GELİŞME
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI VE
AB'YE EKONOMİK SOSYAL UYUM
ALT KOMİSYONU RAPORU

Ankara, 2006

BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI VE AB'YE EKONOMİK SOSYAL UYUM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU KATILIMCI LİSTESİ

Komisyon Başkanı : Doç.Dr. Gülden ERKUT, İstanbul Teknik Üniversitesi

DPT Koordinatörleri : Kadriye Gül YEŞİLKAYA
Mesut AKBAŞ

Raportörler : Prof. Dr. Neşe KUMRAL, Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TANYERİ, Dokuz Eylül Üniversitesi

Moderatör : İlgen ŞERİFEKEN (DPT)

KOMİSYON ÜYELERİ

Arif Hakan YETER	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
Doç. Dr. Fuat ERDAL	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TANYERİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe KUMRAL	Ege Üniversitesi
Dr. Nurgül YILDIZ	Erciyes Üniversitesi
Emine AKIN	GAP İdaresi Başkanlığı
Orhan ARSLAN	Hazine Müsteşarlığı
Taylan UYSAL	İktisadi Kalkınma Vakfı
Filiz İSMAİLOĞLU	İller Bankası Genel Müdürlüğü
Doç. Dr. Gülden ERKUT	İstanbul Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ferhan GEZİCİ	İstanbul Teknik Üniversitesi
Mutlu K. ÖZBAYSAL	KOSGEB
Ata ATALAY	Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği
Doç. Dr. Bilge Ulusay ALPAY	Mimar Sinan Üniversitesi
Doç. Dr. Alpay FİLİZTEKİN	Sabancı Üniversitesi
Görgül GÜNER	TESK
Baki Remzi SUIÇMEZ	TMMOB
Anıl SEYMEN	TOBB
Fulya BAYRAKTAR	Türkiye Kalkınma Bankası
Eren OCAKVERDİ	TÜSİAD
Oya BUMİN	Ulusal Ajans
Osman AHSEN	Van Valiliği/Vali Yardımcısı
Doç. Dr. Betül ŞENGEZER	Yıldız Teknik Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Tablo ve Şekiller Listesi	112
Grafikler Listesi	112
Kısaltmalar Listesi	113
1. GİRİŞ	115
2. DURUM ANALİZİ	116
2.1. AB’ de Genel Durum.....	116
2.2. Türkiye’de Genel Durum	118
2.3. Türkiye-AB Karşılaştırması.....	121
3. AB’ye KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	129
3.1. AB Bölgesel Gelişme Politikaları	129
3.1.1 Bölgesel Politika Uygulamaları (2000-2006 Dönemi).....	133
3.1.1.1 Yapısal Fonlar	133
3.1.1.2. Uyum Fonu.....	135
3.1.1.3. Topluluk Girişimleri.....	135
3.1.1.4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar.....	135
3.1.2. Bölgesel Politika Uygulamalarında Yeni Dönem (2007-2013 Dönemi)	136
3.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Gelişme Politikaları.....	138
3.3. AB’ye Katılım Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları	142
4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ.....	147
4.1. Bölgesel Politikalara İlişkin Güçlü Yönler ve Sorunlar.....	147
4.1.1. Güçlü (Olumlu) Yönler.....	147
4.1.2. Zayıf Yönler / Sorunlar	148
4.1.3. Sorun Alanları.....	149
4.2. Vizyon	150
4.3. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar	150
4.4. Temel Amaç ve Politikalara Yönelik Öncelikler ve Tedbirler	151
5. UYGULAMA STRATEJİLERİ.....	154
5.1. Mevzuat Düzenlemeleri ve Kurumsal Düzenlemeler	154
5.2. İnsan Kaynakları	155
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	157
6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi ...	157
6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar	161
EKLER.....	163
EK 1: Dünya Ekonomisinde Genel Durum, Eğilimler ve Bölgesel Gelişme.....	163
EK 2: İBBS Düzey 1 ve Düzey 2 Bölgeleri	166
KAYNAKÇA	167

Tablo ve Şekiller Listesi

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: AB Ülkelerinde Nüfus, Ekonomi ve İşgücüne İlişkin Belli Başlı Göstergeler	117
Tablo 2: İBBS Düzey 2 Bölgeleri, Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	119
Tablo 3: Bölgesel Kişi Başı GSYİH, 2001 (İBBS Düzey 2 Bölgeleri, Seçilmiş Ülkeler)	123
(AB-25=100).....	123
Tablo 4: AB-25'te Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Kişi Başına GSYİH Endeksi, 2002 (Satın Alma Gücü Paritesine Göre, AB-25=100).....	124
Tablo 5 : Lizbon Kriterleri Doğrultusunda Performans Endeks Değerleri 1	126
Tablo 6: Lizbon Kriterleri Doğrultusunda Performans Endeks Değerleri 2.....	127
Tablo 7: Orta Vade İçin Yakınsama Senaryosu	128
Tablo 8: Öncelik Temaları ve Fonlar.....	137
Tablo 9: AB Hedeflerine Göre Finansal Araçların Dağılımı.....	138
Tablo 10: Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi	158
Tablo 11: Bölgesel ve Ulusal Rekabet Gücünün Faktörleri	165

Grafikler Listesi

Grafik 1: AB-25 Ülkelerinde Kişi Başı GSYİH'si En Yüksek Ve En Düşük 5 Ülke İle Bulgaristan ve Romanya'da Kişi Başı GSYİH	116
Grafik 2: Çalışan Başına İmalat Sanayii Katma Değeri (İBBS Düzey 2 Bölgeleri 2001)	121
Grafik 3: Reel GSYİH Büyüme Oranı (1995 Fiyatları ile)	122
Grafik 4: Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (1995 Fiyatları ile)	122
Grafik 5: İşsizlik Oranı (%).....	125
Grafik 6: İşgücü Verimliliği (AB-25 = 100).....	125

Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
ATYGF	Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu
BYFA	Balıkçılığı Yönlendirme Finansman Aracı
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
DAP	Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DİE ⁴	Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ECU	Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GZFT	Güçlü-Zayıf Yönler Fırsat-Tehditler
İBBS	İstatistik Bölge Birimi Sınıflandırması
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISPA ⁵	Katılım Öncesi İçin Yapısal Politikalar Aracı
KA	Kalkınma Ajansı
KBMG	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
PHARE ⁶	Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Yardımı Programı
SAPARD	Aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Katılım Öncesi Tarım ve Kırsal Kalkınma Fonu
SGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SEGS	Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UF	Uyum Fonu
UP	Ulusal Program
YF	Yapısal Fon

⁴ 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu gereğince, "Türkiye İstatistik Kurumu" (TÜİK) kurulmuştur. Ancak, kullanılan veri kaynaklarının yayımlandığı tarihe dikkate alınarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) kaynak gösterilmektedir.

⁵ Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin katılım öncesi dönemde çevre ve ulaştırma altyapısını geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir mali yardım aracıdır.

⁶ Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri için katılım öncesi dönemde AB müktesebatına uyuma ve ekonomik ve sosyal uyuma yönelik bir mali yardım aracıdır.

1. GİRİŞ

AB’de ekonomik ve sosyal uyuma yönelik olarak etkin bölgesel politikalar geliştirilmekte ve bu politikalar belirlenen uygulama araçları ile hayata geçirilmektedir. Bölgesel politika araçları ve bunların etkin şekilde kullanılabilmesi ile Birlik üyesi ülkeler ve Birlik içerisinde yer alan bölgelerin birbirlerine yakınsamaları belli ölçüde sağlanmıştır. Ancak, ekonomik ve sosyal gelişmişlik farkları halen varlığını ve önemini korumaktadır. Bu bağlamda 2007-2013 dönemi için öngörülen bölgesel politikalarda; yakınsama, bölgesel rekabet gücü ve istihdam, yenilik ve bilginin artırılması ve bölgeler arası işbirliği konuları üzerinde önemle durulmaktadır. Bölgesel politikaların etkin şekilde uygulanmasının, (özellikle geri kalmış bölgelerde) dikkate değer makro-ekonomik etki oluşturarak AB bütünü içinde çarpan etkisi yaratacağı ifade edilmektedir.

Türkiye’de 2007-2013 dönemi için; AB’ye ekonomik ve sosyal uyum sürecini, yerel dinamikleri, küreselleşme sürecinin dinamiklerini ve bölgesel potansiyelleri göz önünde bulundurarak hazırlanacak bölgesel gelişme politikalarının gerek ulusal kalkınma gerekse AB’ye ekonomik ve sosyal uyum açısından çok önemli rolü olacaktır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, özellikle AB’de uygulanan bölgesel gelişme politikaları ışığında önümüzdeki dönemde Türkiye’de uygulanacak bölgesel gelişme politikalarına ilişkin bir yaklaşım önerisinde bulunmaktır.

Çalışmada öncelikle, AB ve Türkiye için durum analizi yapılmış ve bununla birlikte mevcut duruma ilişkin olarak Türkiye-AB karşılaştırmasına yer verilmiştir. “AB’ye Katılım Sürecinin Etkileri” başlığı altındaki bölümde; önce AB ve Türkiye’de uygulanan bölgesel gelişme politikaları incelenmiş ve sonrasında AB’ye katılım sürecinde Türkiye’deki bölgesel gelişme politikalarının seyrine değinilmiştir.

Raporun “Geleceğe Dönük Strateji” başlığı altındaki dördüncü bölümünde; 29-30 Eylül ve 11 Kasım 2005 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB’ye Ekonomik Sosyal Uyum ÖİK toplantı sonuçları ışığında; Türkiye’de bölgesel politikalara ilişkin güçlü yönler ve sorun alanları irdelenmiş, bir vizyon belirlenmiş, vizyona dönük temel amaç ve politikalar tarif edilmiş ve takiben temel amaç ve politikalara yönelik öncelikler ve tedbirler ortaya konmuştur. Raporun beşinci bölümünde ise; “Uygulama Stratejileri” başlığı altında mevzuat düzenlemeleri ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir. Son olarak sonuç bölümünde; temel amaç ve politikalar ile öncelik ve tedbirlerin gelişme eksenleri bazında tasnifi yapılmış ve 9. Kalkınma Planı açısından temel yansımalar üzerinde durulmuştur.

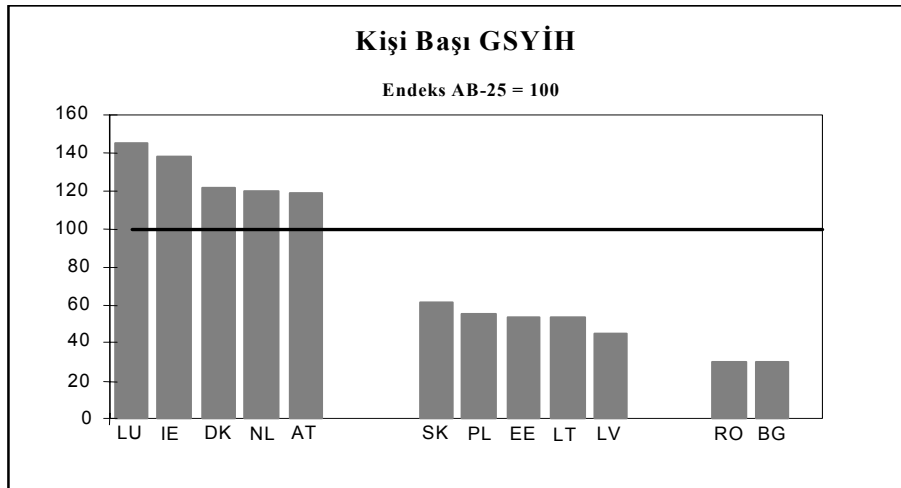
Raporda, konuya ilişkin çeşitli literatür çalışmaları taranmış, başta AB kaynakları olmak üzere güncel mevzuat incelenmiş ve 29-30 Eylül ve 11 Kasım 2005 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen Komisyon toplantılarında ortaya çıkan sonuçlar kullanılmıştır.

2. DURUM ANALİZİ

2.1. AB' de Genel Durum

AB, dünyanın refah düzeyi en yüksek olan bölgelerinden biridir. Ancak buna rağmen, üye ülkeler ve Birlik içerisinde yer alan bölgeler arasında önemli düzeyde ekonomik ve sosyal gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Söz konusu farklar, 25 üyeli AB'de, 15 üyeli AB'ye göre iki kat daha fazladır. Kişi başına düşen GSYİH değerleri açısından da AB üye ülkeleri arasında çok önemli düzeyde farklar bulunmaktadır (Bkz. Grafik1). Avrupa içerisinde bir tarafta kişi başına GSYİH açısından çok iyi durumda olan, diğer tarafta ise yaşam standardı ve refah düzeyi Avrupa ortalamasının çok altında kalan ülkeler ve ülkeler içerisinde de bölgeler bulunmaktadır (Brasche, 2001, s.14).

GRAFİK 1: AB-25 ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞI GSYİH'Sİ EN YÜKSEK VE EN DÜŞÜK 5 ÜLKE İLE BULGARİSTAN VE ROMANYA'DA KİŞİ BAŞI GSYİH

Not: LU: Lüksemburg, IE: İrlanda, DK: Danimarka, NL: Hollanda, AT: Avusturya, SK: Slovakya, PL: Polonya, EE: Estonya, LT: Letonya, LV: Litvanya, RO: Romanya, BG: Bulgaristan

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/regional_policy/index_en.htm.

Ekonomik ve sosyal alandaki yaşam standardı ve refah düzeylerine ilişkin ülkeler ve bölgeler arasındaki bu farkların ortadan kaldırılması amacıyla AB'de çok kapsamlı bölgesel politikalar uygulanmakta ve bu politikalar AB tarafından sağlanan fonlar aracılığıyla desteklenmektedir.

AB'de bölgeler arasında gelir düzeyi farkları, temel olarak üç unsur ile açıklanmaktadır. Birincisi; bölgeler arasında ekonomik gelişmeyi destekleyen etmenlerin dağılımındaki farklılıklardır⁷. İkincisi; bölgenin yerel işgücünün ve tüketici tabanının yapısıdır⁸. Üçüncüsü ise; gelir düzeyi yüksek bölgelere çevre bölgelerden yapılan göç ve bunun yarattığı negatif dışsallıklardır⁹ (European Commission (EC), 2004b).

Bu kapsamda, bölgesel farkların veya uyumun ölçümünde **ekonomik uyum, sosyal uyum ve bölgesel uyum** (*territorial cohesion*) esas alınmaktadır.

TABLO 1: AB ÜLKELERİNDE NÜFUS, EKONOMİ VE İŞGÜCÜNE İLİŞKİN BELLİ BAŞLI GÖSTERGELER

Ülkeler	Nüfus		GSYİH Artışı (yıllık ortalama % değişim) 1995-2001	Ekonomi						Milyon kişi başına patent uygulamaları, 1999-2000-2001	İşgücü Piyasası		
	1000 kişi, 2001	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²) 2001		Kişi Başı GSYİH			Sektörel İstihdam (toplamın yüzdesi) 2002				İstihdam Oranı -işgücüne katılım oranı- (Nüfusun yüzdesi olarak 15-64 yaş arası) 2002		
				AB15= 100, 2001	Ortalama 1999-2000-2001, AB15=100	2001, AB25=100	Tarım	Sanayi	Hizmetler		Toplam	Kadın	Erkek
AB-15	379 604	117.0	2.5	100.0	100.0	109.7	4.0	28.2	67.7	153.6	64.2	55.6	72.9
Y-10	74 745	101.7	4.8	46.1	45.5	50.5	13.2	32.1	54.7	6.9	55.9	50.1	61.9
AB-25	454 349	114.2	2.6	91.1	91.0	100.0	5.4	28.8	65.8	128.6	62.8	54.6	7.1
Y-12	105 066	96.9	4.2	39.9	39.3	43.8	18.5	31.6	50.0	5.3	55.9	50.3	61.6
AB-27	484 670	112.0	2.6	87.0	86.8	95.4	7.0	28.9	64.1	120.5	62.4	54.4	70.4

Y-10=Yeni üye olan 10 ülke

Y-12=Y-10+Bulgaristan ve Romanya

Kaynak: Eurostat (REGIO, LFS), National Statistical Offices and calculations DG REGIO.

⁷ Doğal kaynakların, iklim koşullarının ve yerleşim şeklinin bölgelere göre çeşitliliği, gelir düzeylerinin farklılaşmasına yol açmaktadır.

⁸ Yerel işgücünün verimli olarak çalışması, tüketici tabanının zengin olması ve sanayi yapısının küreselleşmenin dinamikleri ile uyumlu bir şekilde gelişmesi, gelirlerin artmasına yol açmaktadır.

⁹ Yığılma sonucunda çevre bölgeler iş ve nüfus kaybı yaşamakta ve gelir düzeyleri açısından gelişme gösterememektedirler.

Ekonomik uyum açısından iki önemli gösterge GSYİH ve kişi başına düşen GSYİH'dır. Bu değerler açısından, Birlik bölgeleri arasında önemli farklar bulunmaktadır (bkz grafik:1 ve tablo:2). Bu konuda olumlu bir gelişme, 1986-1996 arasında kişi başına GSYİH bakımından en düşük değerlere sahip olan bölgelerin AB ortalamasına yakınsama göstermiş olmasıdır. Örneğin söz konusu dönemde:

- Kişi başına GSYİH'nın en düşük olduğu 10 bölgede AB ortalamasına yakınsama oranı %41'den %50'ye; 25 bölgede ise %52'den %59'a çıkmıştır.
- Uyum Fonu (UF) kapsamında yer alan 4 ülkenin (Portekiz, Yunanistan, İspanya ve İrlanda) kişi başına GSYİH açısından AB ortalamasına yakınsama oranı ise %65'den %76,5'e çıkmıştır.

Ayrıca, öncelikli hedefler kapsamındaki Hedef 1 bölgelerindeki kişi başına GSYİH artışı, AB15 genelindeki kişi başına GSYİH artışından yıllık olarak daima daha yüksek olmuştur. Bu durum, geri kalmış bölgelerin Birlik içerisinde yer alan diğer bölgelere yakınsadığını göstermektedir.

Bu yakınsamanın, uygulanan etkin bölgesel politikalardan ve Avrupa'nın artan ekonomik entegrasyonundan kaynaklandığı söylenebilir. Geride kalan 10 senelik dönemde, UF kapsamında yer alan 4 ülke ile diğer üye ülkeler arasındaki ticaretin reel değerler cinsinden ikiye katlanmış olması, artan ekonomik entegrasyona kanıt olarak gösterilebilir (European Commission (EC), 2004b).

Sosyal uyumun göstergesi işsizlik düzeyi ve az gelişmişlik düzeyinin altında yaşayan kişilerin toplam nüfusa oranıdır. Sosyal uyum konusunda Birlikte önemli farklar bulunmaktadır. 2000 yılı için işsizlik oranları AB25 ülkelerinde bölgesel düzeyde %4 ile %32 arasında değişmektedir.

Bölgesel (territorial) uyum, bölgeler arasındaki ekonomik faaliyetlerin yer aldığı merkezlere veya pazarlara ulaşabilme olanağı konusundaki farkları ifade etmektedir. Bu farklar yerleşim yapısına ve ulaşım altyapısına olduğu kadar coğrafi özelliklere de bağlıdır.

AB'de düşük verimlilik, düşük istihdam düzeyi ve ekonomik ve sosyal uyum gibi sorunları olan bölgeler, bu sorunlara bağlı olarak rekabet gücü ve sürdürülebilir ekonomik büyüme konusunda önemli engeller ile karşı karşıyadır. Hedef 1 kapsamında yer alan sözkonusu bölgeler çoğunlukla UF ülkelerinde veya yeni üye ülkelerde yoğunlaşmıştır.

2.2. Türkiye'de Genel Durum

Türkiye'de, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ve altyapı olanakları açısından bölgeler arasında önemli farklar bulunmaktadır. 2000 yılı itibarıyla satın alma gücü paritesine göre, GSYİH

AB25=100 olarak kabul edildiğinde en gelişmiş bölge¹⁰ (TR42: 53) ile en geri kalmış bölge (TRB2: 10) arasında 5.3 kat fark bulunmaktadır (TÜSİAD-DPT, 2005).

TABLO 2: İBBS DÜZEY 2 BÖLGELERİ, SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER

Düzy 2 Bölgeleri	Nüfusun Payı (Yüzde)	1990–2000 Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)	GSYİH'ya Katkı (Yüzde) (2001)	KBGSYİH Endeks Değerleri (2001)	SEGS (2003)	İstihdam Oranı (2004)	İşgücüne Katılım Oranı (2004)	İşsizlik Oranı (2004)
TR10	14.8	33.1	21.3	143	1	41.1	46.9	12.3
TR21	2.0	13.6	2.5	127	6	53.3	56.8	6.2
TR22	2.3	9.2	2.2	98	10	45.8	49.1	6.6
TR31	5.0	22.4	7.5	150	3	41.8	48.8	14.3
TR32	3.7	16.3	4.2	113	8	53.7	57.9	7.2
TR33	4.5	10.0	3.9	88	12	46.3	50.0	7.5
TR41	4.5	22.6	5.2	117	4	48.9	53.6	8.8
TR42	4.0	17.7	7.6	191	5	38.3	43.5	12.0
TR51	5.9	21.4	7.6	128	2	38.8	45.5	14.8
TR52	3.6	21.3	2.7	75	13	41.2	45.0	8.4
TR61	3.7	31.3	3.5	95	9	51.1	54.6	6.6
TR62	5.2	21.8	5.8	111	7	38.7	44.8	13.6
TR63	4.0	12.8	2.9	74	15	35.1	42.5	17.3
TR71	2.5	10.1	2.1	85	17	41.6	46.3	10.0
TR72	3.7	8.7	2.4	66	16	36.2	39.7	8.9
TR81	1.5	-7.4	1.6	108	11	43.5	49.4	12.0
TR82	1.3	-7.3	0.9	70	21	36.0	40.3	10.6
TR83	4.4	5.2	3.2	73	18	56.1	59.4	5.6
TR90	4.6	9.3	3.1	67	19	63.6	68.3	6.8
TRA1	2.0	7.4	1.0	50	22	55.1	57.5	4.1
TRA2	1.7	5.0	0.6	34	25	45.3	46.1	1.7
TRB1	2.6	11.1	1.7	67	20	38.7	47.2	17.9
TRB2	2.9	25.5	1.0	35	26	36.6	41.1	11.0
TRC1	3.0	20.3	2.0	65	14	36.5	43.0	14.9
TRC2	4.1	29.1	2.2	54	23	34.9	39.2	10.8
TRC3	2.6	23.4	1.2	46	24	37.7	40.2	6.1
Türkiye	100.0	18.3	100.0	100	-	43.7	48.7	10.3

Kaynak: DPT, DİE, 2003 ve TÜSİAD-DPT 2005, Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları , s.198-199.

Ekonomik uyum açısından Tablo 4 incelendiğinde, kişi başına GSYİH endeks değerinin TR42 (Sakarya, Bolu, Yalova, Düzce, Kocaeli) bölgesi için 191, TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) bölgesi için ise 34 olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli fark, bölgelerin GSYİH'ya katkı oranlarında görülmektedir. Bu oran TR10 (İstanbul) için %21.3 iken, TRA2 bölgesi için %0.6'dır.

Sosyal uyumun göstergeleri arasında yer alan istihdam, işgücüne katılım ve işsizlik oranları açısından da bölgeler arasında önemli farklar bulunmaktadır. TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya ve

¹⁰ İBBS Düzey 1 ve Düzey 2 Bölgeleri ve Düzey 2 Bölgelerinin kapsadıkları İller EK 2'de belirtilmiştir.

Tunceli) %17.9 oranıyla işsizliğin en yüksek olduğu, TRA2 ise %1.7 oranıyla işsizliğin en düşük olduğu İBBS Düzey 2 bölgesidir. Verilere göre, TRA2 hem gelirin hemde işsizliğin en düşük olduğu, TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) ise istihdam ve işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu İBBS Düzey 2 Bölgesidir.

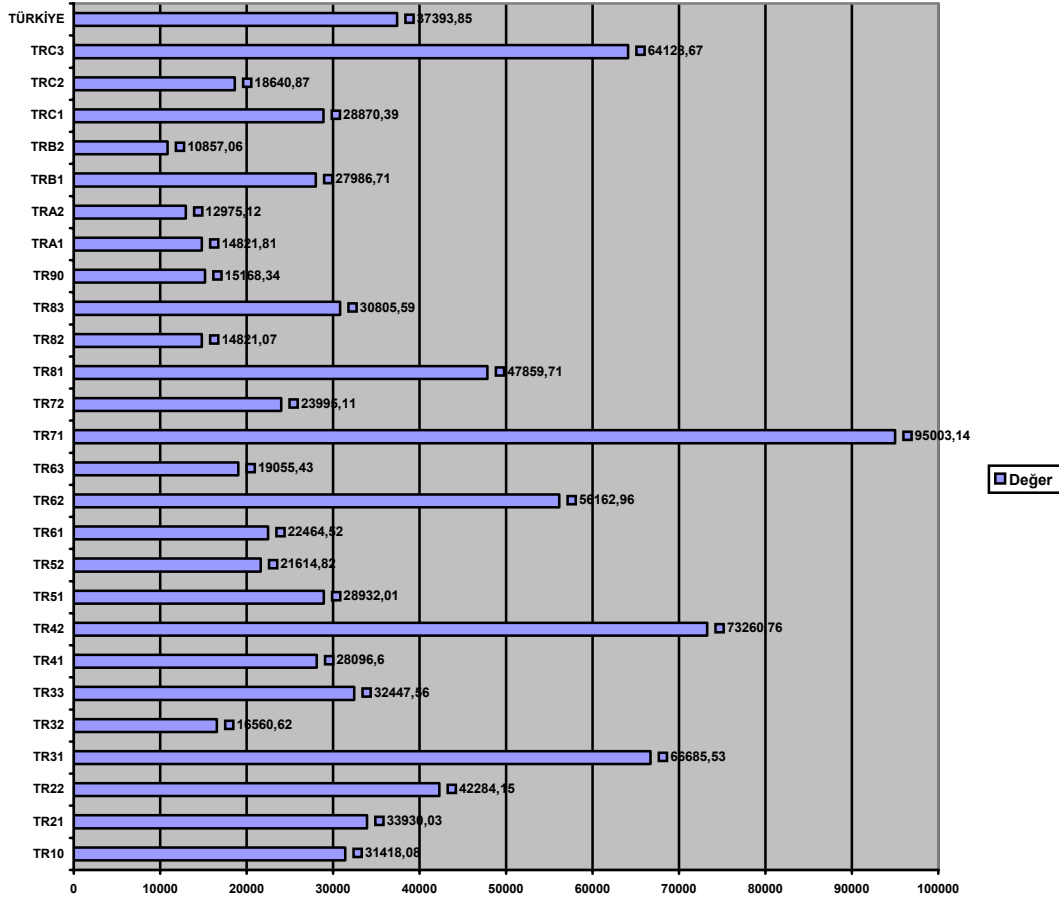
Bölgeler arası rekabet gücü farklarını belirlemede önemli bir gösterge, çalışan başına imalat sanayii katma değeridir.

TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) Düzey 2 Bölgesi çalışan başına katma değer açısından birinci sırada yer almaktadır. Bu bölgede en yüksek katma değer yaratıldığı iller; Kırıkkale ve Nevşehir'dir. Yine aynı bölgede en yüksek katma değer yaratıldığı sanayi ise; petrol ürünleri sanayidir (3530). Bölge imalat sanayii içinde katma değeri yüksek diğer sanayiler sırasıyla; temel kimyasal ürünler (3211), ahşap mobilya (3320), demir ve çelik (3710), damıtık alkollü içkiler (3131), şeker (3118), diğer makine ve cihazlar (3829), halı ve kilim (3214), sabun, temizlik ve kozmetik ürünleri (3523), demiryolu taşıtları (3842)'dır (Kumral ve Değer, 2005).

Çalışan başına katma değer açısından ikinci sırada TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) Düzey 2 Bölgesi gelmektedir. Çalışan başına yaratılan katma değer açısından Türkiye'de en düşük değere sahip olan bölge ise, TRB2 Düzey 2 Bölgesidir.

Aşağıdaki verilerde ve açıklamalarda tekrar görüldüğü üzere Türkiye'de bölgeler arasında ekonomik ve sosyal uyum açısından önemli farklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu farkları belirleyen göstergeler ile yapılan yakınsama çalışmaları da çok olumlu sonuçlar vermemektedir (Filiztekin, 2005; Filiztekin, 2004; Erlat, 2005; Karadağ, Önder, Deliktaş, 2005; Karadağ, Deliktaş, Önder, 2004; Gezici ve Hewings, 2004; Karaca, 2004; Doğruel ve Doğruel, 2003; Erkut ve Özgen, 2003; Altınbaş, Doğruel ve Güneş, 2002; Temel, Tansel ve Albersen, 1999; Filiztekin, 1998). Türkiye'de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılabilmesi, başka bir ifade ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın sağlanabilmesinde bölge-sektör avantajlarını ve potansiyellerini kullanabilen farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş bölgesel gelişme politikaları önemli bir rol oynayabilir. Ekonomik faaliyetin bölgesel yığılmasına dayalı olarak ortaya çıkan içsel ve dışsal ölçeğe göre artan getirilerden yararlanmayı sağlayacak olan bu politikalara girdi sağlayacak çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Akgüngör, 2006; TÜSİAD-DPT, 2005; Akgüngör ve Falcıoğlu, 2005; Kumral, 2004; Eraydın, 2002; Eraydın, 1995; Akgüngör, Kumral ve Lenger, 2003; Erkut ve Baypınar, 2003).

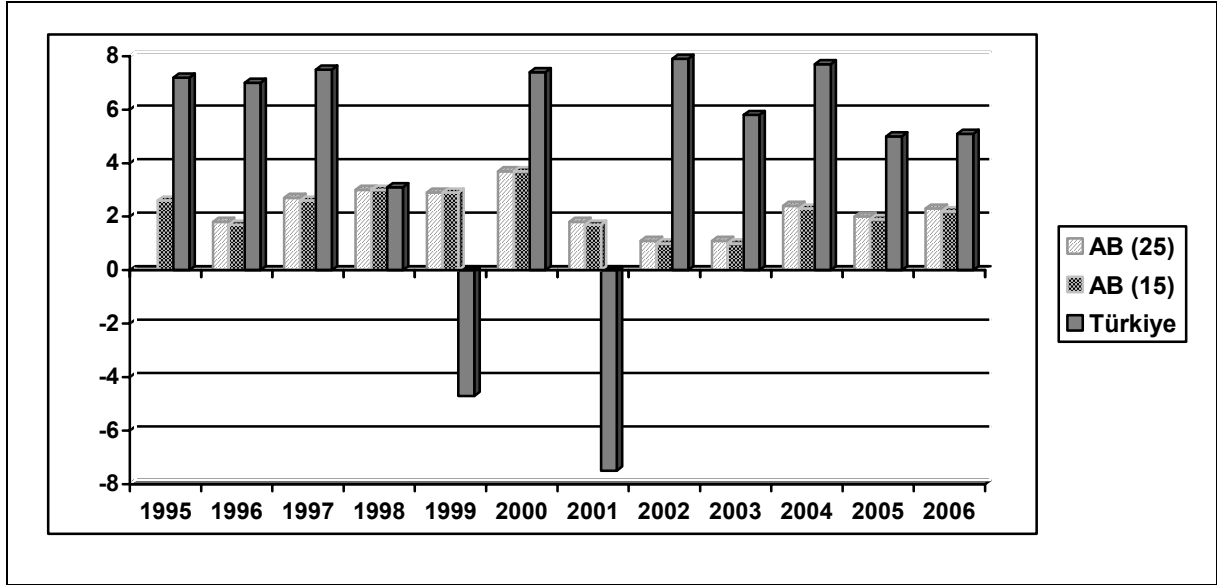
GRAFİK 2: ÇALIŞAN BAŞINA İMALAT SANAYİİ KATMA DEĞERİ (İBBS DÜZEY 2 BÖLGELERİ 2001)

Kaynak: DİE (Grafik, 2001 yılı için İmalat Sanayii Özet Tablosu'ndaki kümülatif değerlerden oluşturulmuştur.)

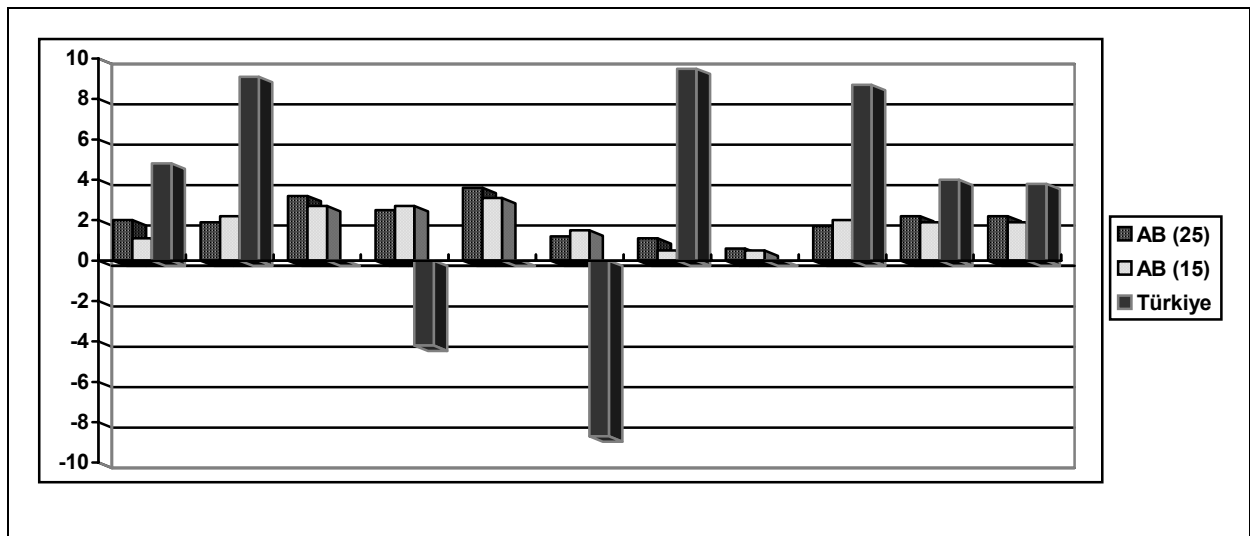
2.3. Türkiye-AB Karşılaştırması

Türkiye ekonomisi 1970-2003 döneminde yıllık ortalama % 4 oranında büyüyerek, AB ülkelerinden (AB15 için % 2.4) daha yüksek büyüme performansı göstermiştir. Ancak, yüksek büyüme hızına rağmen ekonomide yaşanan istikrarsızlıklar, büyümede yaşanan dalgalanmalar ve hızlı nüfus artışı gibi faktörler nedeniyle, Türkiye'de satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmıştır.

GRAFİK 3: REEL GSYİH BÜYÜME ORANI (1995 FİYATLARI İLE)

Kaynak: Eurostat (2005 ve 2006 değerleri öngörü değerleridir.)

Gerek kişi başı GSYİH artış oranı gerekse reel GSYİH büyüme oranı dikkate alındığında Türkiye'deki büyüme trendinin AB ortalamasının üzerinde seyretmesine rağmen istikrarsız olduğu görülmektedir. Yaşanan ekonomik istikrarsızlıklara bağlı olarak 1999 ve 2001 yıllarında büyüme negatif yönde gerçekleşmiş, yani ülke ekonomisi reel olarak küçülmüştür. 2005–2006 döneminde de Türkiye'nin AB'den yaklaşık iki kat daha fazla büyüyeceği tahmin edilmektedir.

GRAFİK 4: KİŞİ BAŞINA GSYİH BÜYÜME ORANI (1995 FİYATLARI İLE)

Kaynak: Eurostat. (2005-2006 Değerleri öngörü değerleridir.)

Aşağıdaki tabloda Türkiye’de ve bazı AB ülkelerinde bölgesel düzeyde kişi başına düşen GSYİH değerleri yer almaktadır.

TABLO 3: BÖLGESEL KİŞİ BAŞI GSYİH, 2001 (İBBS DÜZEY 2 BÖLGELERİ, SEÇİLMİŞ ÜLKELER)

(AB-25=100)

	Endeks	Kişi Başı GSYİH,Euro (SGP)
Çek Cumhuriyeti	100	14.156
En zengin Düzey 2 bölgesi	224	31.639
En yoksul Düzey 2 bölgesi	79	11.186
En zengin/en yoksul	2.8	
Polonya	68	9.644
En zengin Düzey 2 bölgesi	106	15.033
En yoksul Düzey 2 bölgesi	48	6.758
En zengin/en yoksul	2.2	
Macaristan	85	12.017
En zengin Düzey 2 bölgesi	134	18.993
En yoksul Düzey 2 bölgesi	56	7.876
En zengin/en yoksul	2.4	
Romanya	40	5.700
En zengin Düzey 2 bölgesi	85	12.042
En yoksul Düzey 2 bölgesi	29	4.088
En zengin/en yoksul	2.9	
Bulgaristan	43	6.078
En zengin Düzey 2 bölgesi	60	8.483
En yoksul Düzey 2 bölgesi	36	5.071
En zengin/en yoksul	1.7	
Türkiye	40*	5.700*
En zengin Düzey 2 bölgesi	60*	8.510**
En yoksul Düzey 2 bölgesi	13*	1.891**
En zengin/en yoksul	4.6	
*2000 Yılı. ** DİE'nin Düzey 2 bölgeleri için hesaplamalarından oluşturulmuştur.		
Kaynaklar: Bayar, F., Daniel. G, Derviş K, Işık Y. ve Öztrak F, 2004, "Relative Income Growth and Convergence".		

Tabloda yer alan ülkelerin en zengin İBBS Düzey 2 bölgesi ile en yoksul İBBS Düzey 2 bölgesi arasında kişi başına GSYİH açısından büyük farklar olduğu gözlenmektedir. Ancak tablodan çıkarılabilecek en dikkat çekici sonuç, ülke ortalaması açısından Türkiye'nin Romanya ve Bulgaristan'a yakın bir performans sergiliyor olmasıdır.

Aşağıdaki tabloda ise, AB25 kapsamındaki en gelişmiş ve en geri kalmış İBBS Düzey 2 bölgeleri (10 adet bölgede) ve Türkiye’de en gelişmiş ve görece en geri kalmış İBBS Düzey 2 bölgeleri için kişi başına GSYİH endeksleri yer almaktadır.

TABLO 4: AB-25’TE DÜZEY 2 BÖLGELERİ İTİBARIYLA KİŞİ BAŞINA GSYİH ENDEKSİ, 2002 (SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE, AB-25=100)

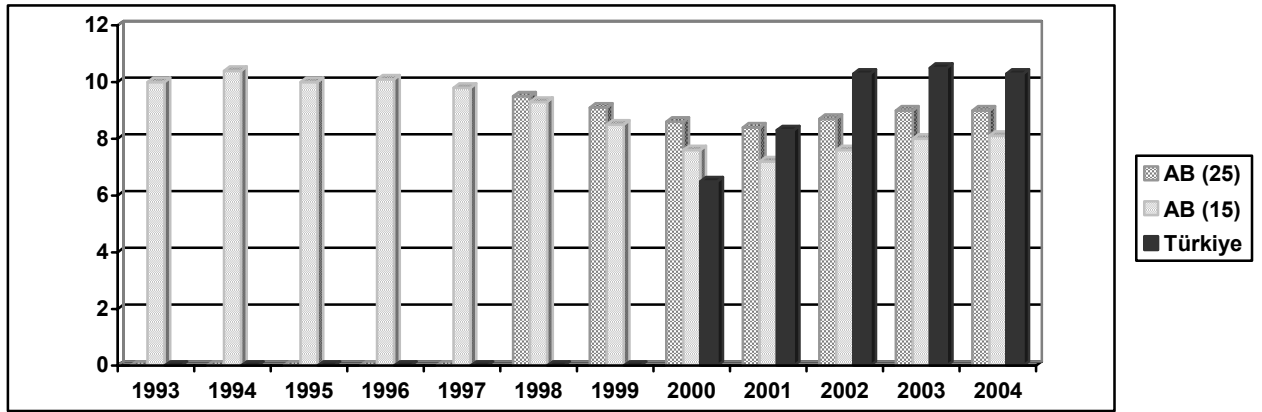
En Gelişmiş 10 Bölge			En Geri Kalmış 10 Bölge		
1	Inner London (Birleşik Krallık)	315	1	Lubelskie (Polonya)	32
2	Bruxelles-Capitale (Belçika)	235	2	Podkarpackie (Polonya)	33
3	Lüksemburg	213	3	Warmińsko-Mazurskie (Polonya)	34
4	Hamburg (Almanya)	188	4	Podlaskie (Polonya)	35
5	Île de France (Fransa)	176	5	Świętokrzyskie (Polonya)	36
6	Wien (Avusturya)	173	6	Észak Magyarorszáğ (Macaristan)	37
7	Berkshire, Buckinghamshire & Oxfordshire (Birleşik Krallık)	162	7	Opolskie (Polonya)	37
8	Provincia Autonoma Bolzano (İtalya)	160	8	Eszag-Alföld (Macaristan)	38
9	Stockholm (İsveç)	158	9	Východné Slovensko (Slovakya)	39
10	Oberbayern (Almanya)	158	10	Letonya	39
	TR42 (Kocaeli, Bolu, Sakarya, Yalova, Düzce)*	53		TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van*)	10

*: 2001 yılı TÜİK verileri

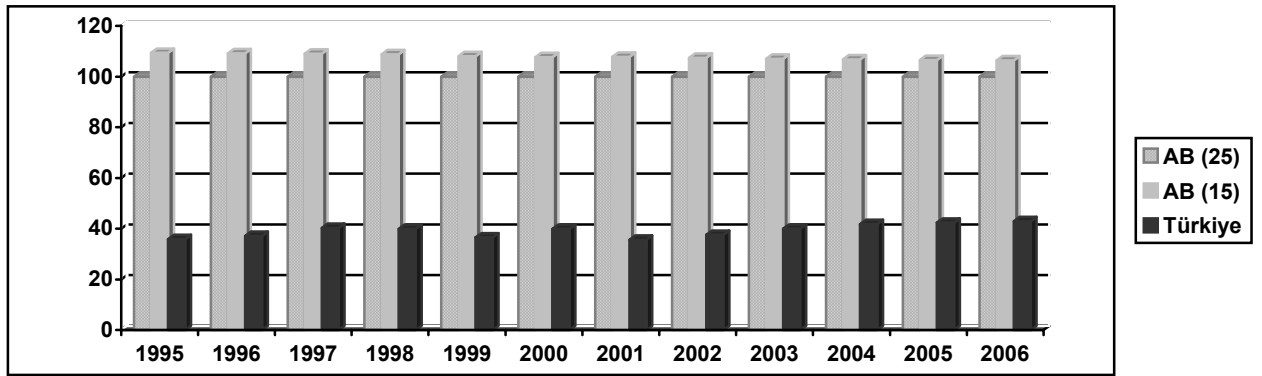
Kaynaklar: Eurostat News Release 47/2005- 7 Nisan 2005, DPT.

Düzey 2 bölgeleri itibarıyla bölgelerimiz ve AB bölgeleri arasında önemli bir gelir farkı bulunmaktadır. Bu çerçevede, AB’ye katılım müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, Türkiye’nin gerek AB üyesi ülkelerle gerek kendi bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması konusu daha da önem kazanmaktadır.

AB ve Türkiye’de işsizlik oranları yıllar itibarıyla birbirine yakın ve yüksek düzeyde seyretmektedir. Ancak özellikle rekabet gücü açısından önemli bir göstergesi olan işgücü verimliliği açısından bakıldığında, AB’deki işgücü verimliliğinin Türkiye’ye göre yaklaşık 2.5 kat daha fazla olduğu görülmektedir.

GRAFİK 5: İŞSİZLİK ORANI (%)

Kaynak: Eurostat (1998'e kadar AB25 için, 2000'e kadar Türkiye için değerler mevcut değildir)

GRAFİK 6: İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ (AB-25 = 100)

Kaynak: Eurostat (2005-2006 değerleri öngörü değerleridir)

AB politikaları için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek olan ve amacı Birliği 2010'da dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek olan Lizbon Stratejisi¹¹ doğrultusundaki temel kriterler¹² paralelinde; AB15 ülkeleri ve ABD arasında bir karşılaştırma imkanı sağlayan aşağıdaki tablo, söz konusu ülkeler arasında, belirlenen kriterler açısından önemli düzeyde farklar olduğunu ortaya koymaktadır.

¹¹ Lizbon Stratejisi "3.1 AB Bölgesel Gelişme Politikaları" bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹² Lizbon Stratejisi ulusal rekabetçilik açısından 8 boyutta ele alınabilir: bilgi toplumu, yenilik - araştırma ve geliştirme, serbestleştirme, ağ endüstrileri (telekomünikasyon, kamu hizmetleri ve taşımacılık), etkin ve entegre finansal hizmetler, girişim ortamı, sosyal katılım ve sürdürülebilir kalkınma.

TABLO 5 : LİZBON KRİTERLERİ DOĞRULTUSUNDA PERFORMANS ENDEKS DEĞERLERİ 1

AB-15	Son Endeks		Alt Endeksler							
	Sıra	Son Endeks Değeri	Bilgi Toplamı	Yenilik ve Ar-Ge	Serbestleşme	Ağ Endüstrileri	Finansal Hizmetler	Girişimler (İşletmeler)	Sosyal Katılım	Sürdürülebilir Kalkınma
Finlandiya	1	5.80	5.78	5.87	5.36	6.33	6.13	5.43	5.46	5.97
Danimarka	2	5.63	5.68	4.87	5.14	6.51	5.96	5.60	5.52	5.78
İsveç	3	5.62	5.71	5.57	4.91	6.37	5.80	5.29	5.46	5.89
İngiltere	4	5.30	4.96	4.67	5.11	5.78	6.10	5.62	4.86	5.30
Hollanda	5	5.21	4.99	4.46	4.94	6.04	5.67	4.74	5.29	5.57
Almanya	6	5.18	4.95	4.90	4.64	6.36	5.62	4.64	4.37	5.96
Lüksemburg	7	5.14	4.98	3.57	4.96	6.22	5.72	5.17	5.19	5.28
Fransa	8	5.03	4.52	4.68	4.65	6.10	5.68	4.68	4.72	5.20
Avusturya	9	4.94	4.69	4.27	4.54	5.76	5.48	4.28	4.88	5.64
Belçika	10	4.88	4.08	4.45	4.63	5.74	5.39	4.69	5.12	4.91
İrlanda	11	4.69	4.14	4.18	4.47	4.89	5.59	5.30	4.62	4.35
İspanya	12	4.47	3.71	3.93	4.50	5.34	5.14	4.32	4.38	4.48
İtalya	13	4.38	3.94	3.87	4.40	5.30	4.92	3.64	4.24	4.74
Portekiz	14	4.25	3.88	3.44	4.10	5.35	4.80	3.89	4.15	4.29
Yunanistan	15	4.00	3.16	3.44	3.96	4.99	4.74	3.78	3.90	4.00
ABD		5.55	5.86	6.08	5.11	5.85	5.82	5.71	5.04	4.96

Kaynak : 2004 Dünya Ekonomik Forumu. "The Lisbon Review, 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe". İsviçre. <http://www.weforum.org>.

Tablo'da endeks değerleri 1'den 7'ye kadardır ve değerlerin yüksek olması yüksek performans anlamına gelmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere Kuzey Avrupa ülkeleri tüm alanlarda yüksek endeks değerleri almış, Güney Avrupa ülkeleri ise düşük endeks değerine sahip olmuştur.

Genel sıralamada Finlandiya birincidir ve onu Danimarka ile İsveç izlemektedir. Lizbon kriterlerine göre bu 3 ülke en rekabetçi ülkeler olarak görülmektedir. Her üç ülke özellikle ağ ekonomilerine hazırlık ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında oldukça yüksek endeks değerlerine sahiptir. ABD'nin Lizbon kriterleri açısından endeks değerleri AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ABD ilk 3 sıradaki kuzey ülkelerinden genel endeks değeri açısından düşük bir değere sahiptir. Ancak geri kalan 12 ülkeden hem genel endeks değerinde hem de 8 kategorinin endeks değerlerinde ileridedir. Ayrıca, yenilik ve girişim ortamı kategorilerinde (ekonomik büyüme ve rekabetçilik için önemli göstergeler) kuzey ülkeleri de dahil olmak üzere tüm ülkelerden daha ileridedir.

TABLO 6: LİZBON KRİTERLERİ DOĞRULTUSUNDA PERFORMANS ENDEKS DEĞERLERİ 2

Ülke	Son Endeks	Alt Endeksler							
	Son Endeks Değeri	Bilgi Toplamı	Yenilik ve Ar-Ge	Serbestleşme	Ağ Endüstrileri	Finansal Hizmetler	Girişimler (İşletmeler)	Sosyal Katılım	Sürdürülebilir Kalkınma
Estonya	4.64	4.92	3.82	4.40	4.98	5.43	4.90	4.20	4.44
Slovenya	4.36	4.38	3.92	4.06	5.21	4.69	3.76	4.24	4.60
Çek Cumh.	4.16	3.62	3.34	4.01	5.19	4.03	4.18	4.40	4.48
Macaristan	4.12	3.24	3.47	4.10	4.57	4.87	4.41	4.19	4.69
Litvanya	4.05	3.36	3.57	4.10	4.51	4.67	4.38	3.69	4.17
Slovakya	3.89	3.29	3.34	3.84	4.50	4.39	3.43	3.83	4.53
Polonya	3.68	2.95	3.53	3.75	4.00	4.26	3.56	3.42	3.99
Türkiye	3.45	2.61	2.72	3.68	4.01	3.99	3.84	3.45	3.33
Romanya	3.35	2.91	2.88	3.04	3.48	3.77	3.65	3.74	3.33
Bulgaristan	3.25	2.66	2.94	3.26	3.54	3.64	3.81	3.07	3.08
AB Ortalaması	4.97	4.61	4.41	4.69	5.81	5.52	4.74	4.81	5.16

Kaynak: 2004 Dünya Ekonomik Forumu. "The Lisbon Review, 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe". İsviçre. <http://www.weforum.org>.

Tablo 6 ise; Türkiye, AB'ye yeni üye olan bazı ülkeler ve Romanya ve Bulgaristan arasında Lizbon kriterleri doğrultusunda bir karşılaştırma imkanı sunmaktadır.

Tabloda dikkat çekici nokta, henüz hakkında kesin bir katılım tarihi olmayan Türkiye'nin değerlerinin, katılım tarihleri belirginleşen Bulgaristan ve Romanya'dan genel endeks değeri yanında pek çok alt endeks değerinde daha iyi durumda olmasıdır. Dolayısıyla AB'nin rekabet edebilirlik hedefi açısından Türkiye, katılım tarihleri neredeyse kesinleşmiş olan diğer iki ülkeden daha avantajlı görünmektedir.

Türkiye'de yakınsama analizlerine ilişkin yapılmış ampirik çalışmalar sonucunda ulaşılan bulgulara göre, bir ülke içerisindeki farklı bölgeler arasındaki ortalama yakınsama oranı yıllık %1 ile %3 arasındadır. Türkiye ekonomisinin son dönemdeki performansı dikkate alındığında, önümüzdeki 20 sene içerisinde Türkiye'de kişi başına gelirin (sabit fiyatlarla) ortalama artış oranının yaklaşık %5 olacağının varsayılması halinde, aynı dönemde yıllık %1,5 büyümesi öngörülen AB-kişi başı gelirin hızla yaklaşılabileceği sonucu çıkmaktadır. Bu senaryo, satın alma gücü paritesi açısından hesaplandığında da sonuç pek fazla değişmemektedir (Bayar, Daniel, Derviş, Işık ve Öztrak, 2004). Aşağıdaki tabloda, sözkonusu bilgiler ışığında orta dönemli bir yakınsama senaryosunun rakamları yer almaktadır.

TABLO 7: ORTA VADE İÇİN YAKINSAMA SENARYOSU

Nominal	Dolar		
AB15 ortalama kişi başı gelir (1997)	22.098		
AB ortalama kişi başı gelir (2005)	28.570		
AB ortalama kişi başı gelir (2025)	38.480		
Yeni üye olan 10 ülke kişi başı gelir (1997)	4.323	AB ortalamasına oranı	: 19.6%
Türkiye kişi başı gelir (2005)	4.016	AB ortalamasına oranı	: 14.1%
Türkiye kişi başı gelir (2025)	12.829	AB ortalamasına oranı	: 33.3%
Satın Alma Gücü Paritesi			
AB15 ortalama kişi başı gelir (1997)	21.382		
AB ortalama kişi başı gelir (2005)	25.920		
AB ortalama kişi başı gelir (2025)	34.909		
Yeni Üye ülkelerde kişi başı gelir (1997)	9.409	AB ortalamasına oranı	: 44.0%
Türkiye kişi başı gelir (2005)	7.733	AB ortalamasına oranı	: 29.8%
Türkiye kişi başı gelir (2025)	21.517	AB ortalamasına oranı	: 61.6%

*2005 tahminleri, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve WEO veri tabanına dayanmaktadır.

Kaynak: IMF ve WEO, Nisan 2004. Bayar, F., Daniel. G, Derviş K, Işık Y. ve Öztrak F, 2004, "Relative Income Growth and Convergence".

Yukarıdaki senaryo oluşturulurken Türkiye'nin geçmiş 40 yıl içerisindeki büyüme oranları üzerinden tahminler yapılarak ileriye yönelik projeksiyonlar oluşturulmuştur. Söz konusu süreç içerisinde birbirinden farklı alt süreçler bulunmaktadır. İlk alt süreçte (1960-79) ortalama %4 gibi hızlı büyüyen bir Türkiye var iken, ikinci süreçte (1980'den günümüze) yıllık %2 büyüyen ve dönem dönem durgunluk yaşayan ve OECD ortalamasının altında yer alan bir Türkiye vardır. Çünkü, bu dönemde Türkiye önemli makro ekonomik istikrarsızlıklar ve finansal krizler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada; AB'ye uyum çalışmalarının, hem ekonomik hem de politik anlamda büyümenin teşvikini sağlayacak unsurların iyileştirilmesi için önemli bir araç olduğu ve bu çalışmaların sürdürülmesi ve gereklerinin yapılması halinde yukarıdaki iyimser senaryonun gerçekleşmesinin mümkün olabileceğini belirtmekte yarar vardır (Bayar, Daniel, Derviş, Işık ve Öztrak, 2004).

3. AB'ye KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

3.1. AB Bölgesel Gelişme Politikaları

AB bölgesel politikalarının gelişimini üç ayrı dönemde incelemek mümkündür. Merkezîyetçi planlamanın, imalat sektörünün ve fiziksel sermaye yatırımlarının bölgesel kalkınmanın temeli olarak kabul edildiği 1980 öncesi birinci dönem, 1980 sonrasında başlayan ve 1988 yılında bölgesel politikalara ilişkin reformlarla hız kazanan ikinci dönem ve son olarak günümüz bilgi ekonomisinde bölgesel gelişmeyi sağlayacak bileşenlerin esas alındığı yeni dönem.

1980 öncesinde, büyük ölçekli imalat sanayi üretiminin kalkınmanın motoru olarak kabul edildiği ve bölgesel politikaların büyük ölçüde bölgeye sermayenin çekilmesi ve geniş ölçekli üretimin ihtiyacı olan fiziksel altyapının geliştirilmesine dayalı olduğu AB bölgesel gelişme politikaları 1980 sonrasında değişime uğramıştır.

Yeni dönemde içsel büyüme yaklaşımına doğru bir kayma olmuştur. Bu yaklaşıma göre bölge, kullanılmayan bir çok kaynağın bulunduğu ekonomik bir varlıktır ve bölgesel kalkınma, kurumsal bir alt yapının oluşturulması ve bu alt yapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşir. İçsel büyümeye dayalı bu yeni yaklaşımda, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgünlük, insan sermayesi, yerel iş kültürü, bilgi transfer ağları, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme gibi kavramlar ön plana çıkmıştır (Ertugal, 2005a; Ertugal, 2005b; Reeves, 2005). AB'de içsel kalkınma anlayışına doğru kayma kadar önemli diğer bir gelişme, 1988'de gerçekleşen bölgesel politika reformlarıdır (ikinci dönem). AB bölgesel politikalarında Lizbon stratejisinin etkilerini taşıyan ve 2007-2013 dönemini kapsayan yeni dönem bölgesel politikalarında öncelik alanları ise rekabet gücünün artırılması, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması ve işbirliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

AB içerisinde bölgelerin desteklenmesi uzun süreli bir gelenek olmakla beraber, başlangıçta (Roma Antlaşması 1957) ortak bir sorun alanı olarak değerlendirilmemiştir. Roma Antlaşması, gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya yönelik ortak bir ekonomik politika uygulanması amacıyla imzalanmıştır ve ortak ekonomik politikanın etkinliğini sağlayacak fonlar oluşturulmuştur. 1958 yılında kurulan Avrupa Sosyal Fonu (ASF) ve Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu (ATYGF) ilk tasarlanan fon mekanizmalarıdır.

1970'lerin başlarında ekonomik ve parasal birlik tartışmaları, güçlü ülkelerin ekonomik entegrasyonun olumlu etkilerinden daha çok yararlanacakları, zayıf olanların ise daha da geriye düşecekleri yönündeki endişeleri gündeme getirmiş ve bu tartışmalar sonucunda 1974 Paris

Zirvesi'nde bir bölgesel politika oluşturulması konusunda mutabakata varılmıştır. Ayrıca, geri kalmış bölgelere üye ülkelerin bütçelerinden kaynak aktarılması amacıyla oluşturulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) 1975 yılında kurulmuştur.

1986 yılında, Güney Avrupa ülkeleri ve geri kalmış bölgelere tek piyasa ekonomisinin getireceği yükü telafi edebilmek için tasarlanan uyum politikasına temel oluşturan, Tek Avrupa Sözleşmesi düzenlenmiştir. Ardından 1988 yılında, günümüzde Yapısal Fon (YF) olarak bilinen Güçlendirme Fonu, Brüksel'deki Avrupa Konseyi'nde yeniden düzenlenmiş ve 1997 fiyatları ile 68 milyar Euro'luk bir kaynak, fon kapsamında yer alan ülkelerin kullanımına ayrılmıştır.

1988 yılında, yapılan yapısal reformlar kapsamında, AB bölgesel politikalarında yeni düzenlemelere gidilmiş ve yapısal fonlara ilişkin dört temel ilke belirlenmiştir. AB bölgesel politikalarının ana mekanizmalarını oluşturan bu kurallar:

- Ortaklık¹³,
- Programlama¹⁴,
- Yoğunlaşma¹⁵ veya odaklanma
- Mali Tamamlayıcılık¹⁶ olarak tanımlanmıştır.

Bunlar arasından ortaklık ilkesi, yerel ve bölgesel kurumların Yapısal Fonlara ilişkin konularda topluluk ve ulusal otoriteler ile yakın bir işbirliğini gerektirir. Bu nedenle 1988 düzenlemeleri ile ilk kez yerel ve bölgesel otoriteler kaynak tahsisinde en etkin araç olarak belirlenmiştir. Bu şekilde daha önceki rolleri danışmanlıkla sınırlı olan bölgesel otoriteler, bölgesel planların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almaya başlamışlardır. 1993 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile, ortaklık ilkesi ekonomik ve sosyal ortakları da içine alacak şekilde (sendikalar, ticaret ve sanayi odaları, mesleki ve çevre grupları vs.) genişletilmiştir (Reeves, 2005).

1992 yılı, refah düzeyinin düşük olduğu üye ülkelerin ulaşım ve çevre ile ilgili projelerinin desteklenmesi amacıyla güden Uyum Fonu 'nun (UF) temellerinin atıldığı yıl olmuştur. Ardından Aralık 1993'te, Edinburg Avrupa Konseyi, 1993-1999 dönemi için Birlik bütçesinden yaklaşık 15 milyar ECU'yü bu fona ayırmıştır. Bu arada YF'lere ek olarak, "Balıkçılığı Yönlendirme Finans Aracı" (BYFA) adı altında yeni bir finansal araç daha geliştirilmiştir.

1999 yılında, 2000- 2006 dönemine yönelik olarak Yapısal Fonların öncelikli hedeflerini, fonksiyonlarını ve organizasyonlarını, fonların idaresi ile ilgili kuralları, etkinliklerini sağlayacak gerekli hükümleri ve fonların kendi aralarında ve diğer finansman araçlarıyla koordinasyonlarının

¹³ AB'de, hem ulusal ve bölgesel düzeydeki hem de sosyal ve ekonomik ortaklar arasındaki işbirliği

¹⁴ Tüm projelerin sosyal ve ekonomik uyumu sağlamaya yönelik kalkınma stratejisi ile bağlantılı olması

¹⁵ Kaynakların dağılımında en çok ihtiyacı olan bölgelere öncelik verilmesi

¹⁶ Yapısal fonların ulusal düzeydeki yapısal harcamaları tamamlayıcı nitelikte olması, onların yerini almaması

ne şekilde yapılacağını düzenleyen EC 1260/1999 sayılı Tüzük onaylanmıştır. Bu kapsamda, söz konusu Tüzüğe destek niteliğinde ABKF, ASF, BYFA ve ATYGF'ye ilişkin olmak üzere dört ayrı tüzük daha onaylanmıştır.

Öte yandan, 1999 yılında AB'de sosyo-ekonomik durumun mekâna yansımaları, mekânsal gelişme eğilimlerini ve geleceğe dair gelişme politikalarını ortaya koyan “Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi” başlıklı bir çalışma yayınlanmıştır. Çalışmada vurgulanan en önemli konu AB'deki bölgelerarası dengesizlikleri de gözönünde bulundurarak Avrupa alanı için geliştirilen politikaların ekonomik kalkınmayı, sosyal bütünleşmeyi ve çevresel değerleri desteklemesi gerektiğidir. Ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmayı sağlayacak sürdürülebilir ve dengeli bir mekânsal yapılanma, küresel ölçekte rekabetçi bir üstünlük elde etme çabasında olan Avrupa Birliği için büyük önem taşımaktadır. Söz konusu çalışmaya göre AB'nin Topluluk Rekabet Politikası; Avrupa Ağları (TEN); Yapısal Fonlar; Ortak Tarım Politikası; Çevre Politikası; Araştırma; Teknoloji ve Geliştirme; Avrupa Yatırım Bankası Kredileri gibi yedi başlıkta toplanmış olan politika alanları tüm aday ve üye ülkeler üzerinde bağlayıcı etkiye sahiptir. Diğer bir deyişle tüm bu konularda izlenen yaklaşımların doğrudan mekânsal yansımaları olacaktır. Bu nedenle, çalışmada kentle kırsal arasındaki dengeyi hedefleyen, merkez-çevre ilişkisini güçlendiren, rekabetçi ve dinamik kentsel alanların yanısıra kırsal alanda verimli ve üretken yerel kalkınmayı destekleyen, çok merkezli bir mekânsal gelişme öngörülmüştür. Tek şehir etkisiyle gerçekleşen gelişmelerin ülkesel boyutta yarattığı sakıncalar özellikle vurgulanarak kırsal-kent arasında işbirliklerinin geliştirilmesi ve bu alanlar arasında erişilebilirliğin artırılması AB ajandasını oluşturan en önemli konular arasında yer almaktadır.

2000 yılı AB politikalarında yeni bir dönemin başlangıcı ve bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 2000 yılında, Lizbon Stratejisi ile, AB'nin amacının “Birliği 2010'da, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, daha fazla ve iyi iş imkanlarıyla ve daha büyük sosyal uyumla sağlama yeteneğine sahip, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek” olduğu bildirilmiştir.

Bu geniş hedef, AB'nin bugün %61 düzeyinde olan ortalama istihdam oranını 2010'da ortalama %70'e çıkarmayı, diğer bir deyişle 20 milyon ek iş yaratmayı da öngörmektedir. Ayrıca geçtiğimiz on yıl boyunca %2,1 olan AB ortalama yıllık reel büyüme oranını, %3'e çıkarmayı kapsamaktadır.

Avrupa Komisyonu tarafından 2000 Lizbon stratejisinde, en önemli önceliklerinden birinin daha iyi bir yönetim olduğu belirtilmiştir. 2001 yılında bölgesel yönetim üzerine hazırlanan “Beyaz Kitap” ta bölgesel ve yerel otoritelerin karar verme süreçlerine katılımlarının artırılmasına

yönelik yeni yollar açılmıştır. Rapora göre AB bölgesel politikalarının sadece uygulanması değil şekillenmesi de yerel, ulusal otoritelerin ve Birlik otoritelerinin işbirliği ile gerçekleşecektir. Beyaz Kitap, iyi yönetişimin kurallarını; açıklık, katılımcılık, uyum ve etkinlik olarak belirlemiştir (Reeves, 2005).

Lizbon Stratejisi'nde, ülkelerin (ve bölgelerin) rekabet edebilirliği üzerinde önemle durulmaktadır. Genel olarak; ulusal düzeyde anlamlı kabul edilen rekabetçilik kavramı, rekabetçi ülkeyi orta vadede yüksek büyüme ve istihdam oranlarını sağlayabilen ülke olarak tanımlar. Bu kavram; ülkenin vatandaşlarına orta ve uzun vadede yüksek ve artan yaşam standardı sağlayabilme yeteneğine odaklanır. Bu açıdan rekabetçilik, ülkenin ekonomik ve politik kurumlarının kalitesine ve bunların istihdam, üretkenlik artışı, yenilik ve değişen koşullara uyum sağlayabilme yeteneği konularındaki destekleyiciliğine odaklanır (Blanke ve Lopez-Claros, 2004; Dünya Ekonomik Forumu, 2002).

2005 yılı Mart ayında Avrupa Konseyi yenilenmiş Lizbon Ajandası'nı imzalamıştır. Yenilenmiş Lizbon Gündemi'nin temel amacı; "Birliğin, tüm ulusal ve Birlik kaynaklarını (uyum politikası dahil) mobilize etmesi gerektiği" yönündedir. Buna ek olarak Lizbon amaçlarının temelinde daha fazla sahiplenilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu sahiplenmeye, bölgesel ve yerel aktörler ile sosyal ortaklar da dahildir. Ayrıca ulusal politikaların da istikrarlı bir şekilde aynı stratejik amaçları desteklemesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (European Commission (EC), 2005a).

Bunun öncesinde 2004'te Komisyon, 2007-2013 dönemi için 3. Uyum Raporu'nu benimsemiştir. 2007-2013 dönemi uyum politikaları için 336 Milyar Euro'luk bir fon ayrılmıştır ve yeni dönemde finansman kaynaklarının sayısı 3'e indirilmiştir (European Commission (EC), 2005d). 2007 – 2013 dönemi için Uyum Politikası'nın 3 temel önceliği vardır:

- Üye ülkelerin, bölgelerin ve şehirlerin cazibesini arttırmak,
- Yenilik, girişimcilik ve bilgi ekonomisinin büyümesini desteklemek,
- Daha fazla ve daha iyi iş alanları yaratmak.

Lizbon Stratejisi'nin entegre bir parçası olarak kabul edilebilecek olan Uyum Politikasının Lizbon Stratejisini destekleyen temel alanları:

- Yüksek büyüme potansiyeli olan alanlara yatırım,
- Büyüme ve istihdamın itici güçlerine yatırım,
- Uzun vadeli bütünleşik stratejileri desteklemek,
- Diğer Birlik politikalarıyla sinerji ve tamamlayıcılığı geliştirmek,
- Ek kaynakları mobilize etmek,

- Yönetişimi arttırmak,
- Birlik sınırları içinde uyum için entegre yaklaşımları desteklemek, şeklinde özetlenebilir.

Ayrıca söz konusu Rapor, Birliğin üye sayısının 25 ülkeye çıkmasının Birlik içi uyum ve Birliğin rekabetçiliği için bir tehdit olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Veriler bu görüşü destekleyici niteliktedir. Genişleme, ekonomik gelişmişlik farklarının artmasıyla sonuçlanmıştır. En gelişmiş bölgelerde yaşayan toplam nüfusun %10'unu oluşturan kesim ile yine aynı orandaki görece en az gelişmiş bölgelerde yaşayan kesim arasındaki kişi başına GSYİH farkı, genişlemenin ardından 2 kattan daha fazla artış göstermiştir. Ayrıca AB25'te 123 milyon insan (toplam nüfusun %27'si), kişi başına GSYİH'nın AB ortalamasının %75'inden daha az olduğu bölgelerde yaşamakta ve bunların 72 milyonu (toplam nüfusun %19'u) AB15 içerisinde yaşamaktadır. Bu 123 milyon içinde her 10 kişiden 6'sı ise yeni üye ülkelerde yaşamaktadır. Eğer yeni üye 10 ülkedeki istihdam miktarı AB ortalamasıyla aynı düzeye getirilmezse, 4 milyon yeni iş yaratılması gerekecektir. Genişlemiş AB'de yaş ve cinsiyete göre istihdam farkları da artış göstermektedir.

3.1.1 Bölgesel Politika Uygulamaları (2000-2006 Dönemi)

Birliğin bütçesinin yaklaşık üçte biri bölgesel kalkınmanın, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla ayrılmıştır. Bu kaynaklar, **Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu** aracılığı ile kullanılmaktadır.

3.1.1.1 Yapısal Fonlar

Yapısal Fonların temel amacı; üye ülke ve bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmaktır. 1999 yılında, 2000- 2006 dönemine yönelik olarak YF'lerin öncelikli hedeflerini, fonksiyonlarını ve organizasyonlarını, fonların idaresi ile ilgili kuralları, etkinliklerini sağlayacak gerekli hükümleri, ayrıca fonların kendi aralarında ve diğer finansman araçlarıyla koordinasyonlarının ne şekilde yapılacağını düzenleyen (EC) 1260/1999 sayılı Tüzük onaylanmıştır.

Bu kapsamda, söz konusu Tüzüğe destek niteliğinde ve ABKF, ASF, BYFA ve ATYGF'ye ilişkin olmak üzere dört ayrı tüzük daha onaylanmıştır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF): Yapısal Fonlar bütçesinin yaklaşık yarısı bu fona ayrılmaktadır. Bu fon, KOBİ'lerin desteklenmesine, altyapının ve yerel kalkınmanın geliştirilmesine yönelik kullanılmaktadır.

Avrupa Sosyal Fonu (ASF): Fonun kurulmasındaki amaç istihdam olanaklarını artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek, işçilerin meslek eğitimlerini sağlamak, hayat standartlarını yükseltmek ve işsizlere gelir sağlamaktır.

Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu -Yönverme Bölümü- (ATYGF): Bu fonun amacı tarım sektörüne fiyat desteği sağlamak ve bu sektörde yapısal uyumu geliştirmektir. ATYGF iki bölüme ayrılmıştır. Garanti Bölümü, fiyat destekleme konusunda finansman sağlarken Yönverme Bölümü, tarımda modernizasyon ve yapısal gelişmeye yönelik destekte bulunmaktadır.

Balıkçılık Yönlendirme Finansman Aracı (BYFA): 1994'den bu yana, Topluluğun balıkçılığa yönelik enstrümanları bu başlık altında toplanmıştır. Fon, bütün sahil bölgelerine uygulanmaktadır. Buradaki ana amaç, balıkçılık sektöründe rekabeti artırıcı yapıların geliştirilmesi ve başarılı ticari şirketlerin oluşturulmasıdır. Aynı zamanda, balıkçılık ve var olan balık kaynakları arasındaki dengenin korunmasına özen gösterilmektedir. Balıkçılık sektöründeki yapısal önlemler teşvik edilmektedir.

Yapısal Fonlar, 3 öncelikli hedefe yönlendirilmiştir. Daha açık bir ifadeyle; fonların % 94'ü, üç öncelikli **hedef** kapsamındaki bölgelerin kullanımına ayrılmıştır.

Hedef 1 Bölgeler : ABKF, BYFA, ASF ve ATYGF'nin Yönverme bölümü tarafından desteklenen Hedef 1 bölgeleri, geri kalmış bölgeler şeklinde tanımlanmakta ve temel kriter olarak satın alma gücü paritesi cinsinden hesaplanan kişi başına GSYİH dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede, Hedef 1 bölgelerinde satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına GSYİH'nın, son üç yıl içerisinde Birlik ortalamasının %75 'inden az olması gerekmektedir.

Hedef 2 Bölgeler: ABKF ve ASF tarafından desteklenen Hedef 2 bölgeleri, sosyal ve ekonomik değişim geçiren, yapısal güçlük içerisindeki bölgeler olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda, özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde, gerileyen kırsal alanlarda, güçlük içerisindeki kentsel alanlarda ve balıkçılığa bağlı sorunlu alanlarda yaşanan sosyo-ekonomik değişimler dikkate alınmaktadır.

Hedef 3 Bölgeler: Hedef 3 çerçevesinde eğitim, öğretim ve istihdam politikalarının ve sistemlerinin modernizasyonu ve uyumu dikkate alınmaktadır. Bu bölgeler Hedef 1 kapsamı dışında kalan bölgeler olarak ifade edilmektedir. Hedef 3 kapsamında desteklenecek faaliyetler şu şekildedir: İşsizliğin azaltılması için aktif işgücü piyasası politikalarının geliştirilmesi; sosyal dışlanmayla yüz yüze olan kişilere özel önem vermek suretiyle, işgücü piyasasına girişin geliştirilmesi; eğitim programları ve ömür boyu öğrenme vasıtasıyla istihdam olanaklarının artırılması; öncelikle sosyal ve ekonomik değişikliklerin tanımlanması ve gerekli uyumu sağlayan önlemlerin geliştirilmesi ve erkek ve kadın arasında eşit olanakların geliştirilmesi.

3.1.1.2. Uyum Fonu

Uyum fonu, Birliğin geri kalmış ülkelerine yardım amacıyla oluşturulmuştur.¹⁷ Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile yeni üye olan 10 ülkenin çevre, ulaştırma altyapısı ve ağlarının geliştirilmesine yönelik projelerine katkıda bulunmak amacıyla hizmet etmektedir. Üye devletlerin Yapısal Fonlardan aldıkları yıllık yardım, Uyum Fonunca sağlanan yardımla birlikte, kendi GSYİH'lerinin %4'ünü geçememektedir. (European Commission (EC), 2004a)

3.1.1.3. Topluluk Girişimleri

Topluluk Girişimleri kapsamında “Interreg III, URBAN II, EQUAL ve Leader +” başlıkları altında sağlanan fonlar bulunmaktadır. Yapısal fonların yaklaşık %5,5'i bu başlıklar altında kullanılmaktadır. Interreg III kapsamında, Avrupa Topluluğu içindeki ortak sınır bölgelerinde, Birlik üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Birliğin kendi içindeki bölgeler arasında işbirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. URBAN II kapsamında sorunlu kentsel alanların geliştirilmesi amaçlı yenilikçi stratejiler ve işbirlikleri desteklenmektedir. EQUAL kapsamında ise işgücü piyasasına girişte yaşanan sorunların ve eşitsizliklerin giderilmesine çalışılmaktadır. Leader + ile, kırsal kalkınma amacıyla yönelik işbirlikleri desteklenmektedir.

3.1.1.4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Bu fon, aday ülkelerin üyelik öncesinde gelişmelerine katkı sağlamayı, bu ülkelerin Birliğin kapsamlı bölgesel kalkınma politikaları ile ekonomik ve sosyal uyum hedefine yaklaştırılmasını ve böylelikle birlik içerisindeki bölgesel gelişme farklarının azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu fonlar PHARE, ISPA ve SAPARD başlıkları altında toplanmıştır. PHARE Programı Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri için katılım öncesi dönemde AB müktesebatına uyuma ve ekonomik ve sosyal uyuma yönelik olarak tasarlanmış bir mali yardım aracıdır. ISPA, yine Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin katılım öncesi dönemde çevre ve ulaştırma altyapısını geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. SAPARD Programı ise sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla kullanılan bir finansman aracıdır.

¹⁷ AB15'te UF kapsamında yer alan ülkeler: Portekiz, Yunanistan, İspanya ve İrlanda
AB25'te UF kapsamında yer alan ülkeler: Portekiz, Yunanistan, İspanya ve yeni üye olan 10 ülke

3.1.2. Bölgesel Politika Uygulamalarında Yeni Dönem (2007-2013 Dönemi)

18 Şubat 2004'te, Avrupa Konseyi 2007–2013 dönemi için uyum politikalarının vizyonunu tanımlayan “Yeni Uyum Ortaklığı: Yakınsama, Rekabetçilik ve İşbirliği” başlığını taşıyan üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunu kabul etmiştir. 2007-2013 dönemi uyum politikaları için 336 Milyar Euro'luk bir fon ayrılmıştır. Yeni dönemde hali hazırda bulunan 6 finansal araç 3'e indirilmiştir. Yeni dönem bölgesel politikaların öncelikleri 3 başlık altında guruplandırılmaktadır.

Yakınsama: Bugün Hedef 1 bölgeleri kapsamında olan bölgeler, 2007 yılından itibaren yakınsama bölgeleri adını alacaktır. Bu öncelik için 264 milyar Euro'luk bir kaynak ayrılmıştır. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş bölgelerin büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve bu şekilde gelişmiş bölgelere ekonomik yakınsamalarının hızlandırılmasıdır. Bu kapsamda yakınsama; büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi, beşeri ve fiziksel sermayeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun geliştirilmesi ve yenilikler, ekonomik ve sosyal değişime uyumun teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve iyi yönetişimin sağlanması yoluyla gerçekleştirilecektir. Yakınsama amacı, öncelikle kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının %75 nin altında olan bölgelere yöneliktir.

Bölgesel Rekabet Gücü ve İstihdam: AB bölgesel kalkınma politikalarının 2007 yılından itibaren belirlenen ikinci önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu öncelik için yaklaşık 58 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde ekonomik gelişmenin ve değişimin sağlanmasıdır. Bu önceliğe ilişkin hedefler, söz konusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini artırmak ve işgücüne daha çok ve daha iyi iş olanaklarının yaratılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Avrupa Bölgesel Ortaklığı veya İşbirliği: Bu önceliğin amacı, Birlik içerisinde uyumlu ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla, bölgeler arasında sınır ötesi, uluslararası ve ulusal düzeydeki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik projelere 13.2 milyar Euro kaynak ayrılmıştır.

Bu öncelik, ABKF tarafından finanse edilecek ve Lizbon ve Gothenburg gündemleriyle bağlantılı Birlik önceliklerini gerçekleştirilmeye çalışan ve tek bir otorite tarafından yönetilen entegre programlar üzerine odaklanacaktır.

TABLO 8: ÖNCELİK TEMALARI VE FONLAR

	Yakınsama Önceliği	Bölgesel Rekabet ve İstihdam Önceliği
	1. Yenilik ve Bilgi Ekonomisi	
ABKF	<ul style="list-style-type: none"> • Üretken yatırım • İçsel potansiyel <ul style="list-style-type: none"> - İşletmelere sunulan hizmetler - Yenilik ve Ar-Ge • Girişimcilik • Yatırma doğrudan yardım • Yerel altyapı • Bilgi toplumu • Turizm 	<ul style="list-style-type: none"> • KOBİ'lerin bilgi tabanı ile bağlantılarını güçlendirerek, endüstriyel ağ ve kümeleri destekleyerek, KOBİ'lerin yenilikle ilgili hizmetlere ve gelişmiş teknolojilere erişimini kolaylaştırarak yenilik ve Ar-Ge'yi desteklemek. • Yeni firmaların yaratılmasını destekleyerek veya yeni finansal araçlar ve kuluçka tesisleri kurarak girişimciliği desteklemek
	2. Ulaşılabilirlik ve genel ekonomik fayda hizmetleri	
	<ul style="list-style-type: none"> • Taşımacılık, telekomünikasyon ve enerji ağları (Avrupa sınırlarını aşan ağlar dahil) • İkincil ağlar • Sosyal altyapı 	<ul style="list-style-type: none"> • İkincil ağlar: TEN taşımacılığına yol bağlantıları, bölgesel demiryolu birleşme noktaları, hava alanları ve limanlar, bölgesel ve yerel su yolları, ana demiryollarına dikey bağlantıları sağlayan demiryolu kısımları • Bilgi toplumu: bilgi ve iletişim teknolojilerine yaygın ve eşit erişim, KOBİ'lerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminin desteklenmesi
	3. Çevre	
	<ul style="list-style-type: none"> • Üye ülkelere, AB yasaının yapısına tam uyum için yardım • Eko-endüstrilerin gelişimini desteklemek • Terkedilmiş endüstri sitelerini yenilemek • Doğal ve teknolojik riskleri önleyici önlemleri desteklemek • Daha temiz taşımacılık metodlarını tercih etmek • Enerji etkinliğini sağlamak • Yenilenebilir enerjiyi geliştirmek ve kullanmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Natura 2000'e ilişkin olarak, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik eden altyapı yatırımlarının yapılması • KOBİ'ler için kirliliği önleyici önlemlerin ve daha temiz teknolojilerin entegrasyonunun desteklenmesi • Terkedilmiş endüstri alanlarının eski haline getirilmesi • Doğal ve teknolojik riskleri önleyici önlemlerin desteklenmesi • Kentsel sürdürülebilir kamu taşımacılığının desteklenmesi • Yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi ve desteklenmesi
	4. Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'nun yönetiminde yerel ve bölgesel yönetimin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi	
		Bölgesel Rekabet ve İstihdam Önceliği
ASF	1. Eğitim, istihdam ve sosyal destek sistemleri	1. Çalışanların yeni koşullara adaptasyonu
	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü piyasası kurumlarını güçlendirmek • Eğitim ve mesleki eğitim sistemlerini geliştirmek • Sosyal hizmetleri geliştirmek 	<ul style="list-style-type: none"> • Yaşam boyu öğrenme stratejilerinin özellikle kamu otoriteleri ve sosyal ortaklar tarafından geliştirilmesi • Çalışanların adaptasyonu için şirket-içi mesleki eğitim
	2. Beşeri sermaye ve işgücü arzı	2a. İşgücü arzı
	<ul style="list-style-type: none"> • Sürekli mesleki eğitim için tedbirler • Aktif işgücü piyasası tedbirleri • Sosyal katılımı destekleyici tedbirler 	2b. Dezavantajlı guruplar
	<ul style="list-style-type: none"> • Aktif yaşlanma stratejilerinin geliştirilmesi ve işgücü piyasasından erken yaşta ayrılışların önlenmesi • Kadınların işgücüne katılımını artırıcı önlemlerin alınması • İstihdam potansiyelinin, sosyal katılımı eşitliğin artırılması 	
	3. Kamu yönetiminin yönetsel ve kapasiteyle ilgili yapısal değişimlere adaptasyonu	

Kaynak : EC 3rd. Report on Economical and Social Cohesion.

Aşağıdaki tablo; Lizbon Gündemi ile başlayan 2000-2006 dönemi için ve 3. Uyum Raporu ve bununla birlikte oluşturulan Yenilenmiş Lizbon Stratejisi ile başlayan 2007 – 2013 dönemi için hedeflere göre finansal araçların dağılımını vermektedir.

TABLO 9: AB HEDEFLERİNE GÖRE FİNANSAL ARAÇLARIN DAĞILIMI

Finansal Araçlar ve Hedefler			
2000 – 2006		2007 – 2013	
Hedefler	Finansal Araçlar	Hedefler	Finansal Araçlar
Uyum Fonu	Uyum Fonu	Yakınsama ve Rekabet Edebilirlik	Uyum Fonu
Hedef 1	ABKF ASF ATYGF – Yönlendirme BYMA		ABKF ASF
Hedef 2	ABKF ASF	Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam	ABKF ASF
Hedef 3	ASF		
Interreg	ABKF	Bölgeler Arası İşbirliği	ABKF
Urban	ABKF		
Equal	ASF		
Leader+	ATYGF - Yönlendirme		
Kırsal kalkınma ve Hedef 1 dışındaki bölgelerde balıkçılığın yeniden yapılandırılması	ATYGF – Garanti BYMA (Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı)		
9 Hedef	6 Finansal Araç	3 Hedef	3 Finansal Araç

Kaynak: EC 3rd. Report on Economical and Social Cohesion.

3.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Gelişme Politikaları

Türkiye’deki bölgesel gelişme çalışmalarını, planlı dönem öncesi ve planlı dönem olmak üzere iki farklı dönem itibariyle incelemek mümkündür.

Planlı dönem öncesinde, yatırımlar genelde Marmara bölgesi dışındaki bölgelerde belirlenen yoğunlaşma alanlarına yönelmiş ve bu alanların öncelikle İstanbul ve Ankara ile aralarındaki ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesine çalışılmıştır. Bu dönemde yatırımların belli merkezlerde toplanması ve bu merkezlerin Ankara ile bağlantılarının kurulması temel politika olarak değerlendirilebilir. 1950-1960 arası yıllar ise, devletin yol, baraj ve enerji altyapı yatırımlarına önem verdiği, kamu yatırımlarının büyük yerleşim yerleri dışında gerçekleştirildiği ve özel sektör yatırımlarının İstanbul başta olmak üzere Marmara ve Ege Bölgelerinde yoğunlaştığı dönem olarak kabul edilir (Dinler, 2005; DPT 2000b; MGK Genel Sekreterliği, 1993).

1960 yılından itibaren planlı dönemde bölgesel gelişmeye ilişkin politikalar Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) aracılığı ile ifade bulmuştur. BYKP’ler, planlı dönem süresince bölgesel politikaların belirlendiği temel dokümanlardır.

Bu kapsamda ilk iki BYKP döneminde bölgeler arasında dengeli bir gelişme politikasının önemi üzerinde durulmuş, büyüme merkezleri önerilmesi ve kaynakların bu merkezlerde yoğunlaştırılması ve bu vesile ile özel sektörün de bu bölgelerde yatırımının teşvik edilmesi temel politika olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, gelişme merkezlerinin sektörel öncelikleri ile birlikte anılması da söz konusu dönemin karakteristiği olarak belirtilebilir (Antalya'nın turizm, Doğu Marmara'nın sanayi bölgesi olarak öngörülmesi gibi). Bölge planlama ve geri kalmış bölgelere yönelik vergi indirimi temelli teşvik uygulamaları düşüncesi de 1960-1975 döneminin önemli bölgesel gelişme politikalarıdır. Dönemin bir diğer önemli özelliği, Organize Sanayi Bölgesi (OSB) fikrinin gündeme getirilmiş olmasıdır. OSB'lere yönelik destek politikaları sonraki dönemlerde de devam etmiş özellikle 90'lı yıllardan sonra OSB ve Küçük Sanayi Sitesi (KSS) politikaları üzerinde önemle durulmuş ve bunlar bölgesel gelişmenin önemli araçları olarak kabul edilmiştir (Dinler, 2005; DPT 1963; DPT 1967; DPT 2000b; MGK Genel Sekreterliği, 1993).

Üçüncü BYKP, ilk iki planın vurguladığı dengeli kalkınma ilkesinin ekonomik yönden etkin olmayacak kaynak dağılımına yol açabileceğini ve ülke genelinde kalkınmayı yavaşlatabileceğini vurgulamış ve bölgesel dengesizliklerin bölgelerin içsel potansiyellerini kullanarak gelişmesi yolu ile ortadan kalkacağını öngörmüştür. Aynı dönemde, geri kalmış bölgelerin devlet yardımları temelli teşvik politikaları ile kalkınmasını sağlamaya yönelik olarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası öne çıkmıştır. Söz konusu politika günümüzde 49 il ve 2 ilçeyi kapsayacak biçimde devam etmektedir.

KÖY politikası, kamunun az gelişmiş bölgeler için uyguladığı temel bir politikadır. KÖY politikası kapsamında teşvik uygulamaları, çalışanların ücretlerini nisbi olarak iyileştiren uygulamalar, tarımsal ve mesleki amaçlı kredi destekleri, Kamu Ortaklığı Fonu'ndan yatırımlara sağlanan finansman desteği ve DPT bütçesinden KÖY'lerdeki yerel idarelerce sürdürülen projelere sağlanan finansal destekler gerçekleştirilmiştir. (DPT 2000b; DPT 2003d)

4. BYKP, planlama kararlarının mekânsal yansımalarının olması gerektiği üzerinde durmuş ayrıca hizmet sunumu, üretim fonksiyonları ve altyapı hizmetlerinin ülke genelinde dengeli dağılımının sağlanması gerekliliğini önermiştir. Söz konusu dönem (1979-1983) Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) de ilk olarak gündeme geldiği dönemdir. Ayrıca söz konusu dönemde DPT tarafından 1970'li yılların ortasında başlatılan "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışması 1982 yılında sonuçlandırılmış ve yayımlanmıştır. Söz konusu çalışma, kuramını "Merkezleşen Yerler Kuramı" ile bütünleştirerek bölgesel gelişmede ölçek ekonomilerinden ve dışsal ekonomilerden yararlanılmasını maksimize etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışmada her mekânın kademeli bir yapı arz ettiği belirtilmiş ve 7 adet kademe

merkezi belirlenmiştir. Birinci kademe merkezler köyler olarak tanımlanmış ve en üst kademe merkez İstanbul olarak belirlenmiştir. 7. kademe merkez tektir çünkü, etki alanı tüm Türkiye'dir. İstanbul'un bir alt kademe merkezleri ise bölge merkezleri olarak da tarif edilebilecek olan Adana, Ankara, Gaziantep ve İzmir'dir. Söz konusu çalışma ile, Türkiye'de yerleşme merkezleri arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler niteliksel ve niceliksel olarak belirlenmiştir. (Dinler, 2005; DPT 1979; DPT, 2000b; MGK Genel Sekreterliği, 1993)

1985-1990 yılları arasındaki dönemde, "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışması temel alınarak, "Fonksiyonel Bölgeler" oluşturulması öngörülmüş ve bu çerçevede 16 adet fonksiyonel bölge tanımlanmıştır. 7. kademe merkez olan İstanbul, 6. kademe merkezler olan Adana, Ankara, İzmir ve Gaziantep ve 5. kademe merkezler olan Bursa, Eskişehir, Konya, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır belirlenen fonksiyonel bölgelerdir. Planlama çalışmalarında bu bölgelerin temel alınması öngörülmüştür. Ancak bir sonraki plan döneminde 16 bölge yaklaşımı ile ilgili herhangi bir politika üretilmemiş ve söz konusu sistem dikkate alınmamış, bunun yerine bölge ve alt bölge düzeyinde bir planlama yapılması, polarize bölge saptama çalışmalarının sürdürülmesi ve bölgesel gelişme şemaları çerçevesinde kararların yönlendirilebileceği hususları üzerinde durulmuştur (DPT 1979; DPT, 1982; DPT 1984; DPT 2000b).

Ayrıca söz konusu dönemde yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile bölge planı yapma-yaptırma yetkisi DPT'ye verilmiştir.

Dönemin bir diğer karakteristik özelliği 1990 yılında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (KOSGEB) kurulmuş olmasıdır. 1998 yılında ise bölgesel gelişmeyi sağlamak üzere KOBİ'lerin ve yatırımcıların desteklenmesi için kuruluş bünyesinde "Bölgesel Kalkınma Enstitüsü" kurulmuştur.

Yedinci BYKP'de sürdürülebilirlik ilkesi temelinde bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesinin gerekliliği vurgulanmış, bölgesel gelişme, fiziki planlama, il gelişme planları ve görece gelişmiş bölgelerin sorunlarına yönelik bir yaklaşımla, metropoller ile ilgili düzenlemelere öncelik verilmesi gerektiği belirtilmiştir. (DPT, 1995; DPT 2000b)

AB uyum çalışmalarının süregeldiği 2001-2005 plan dönemini kapsayan sekizinci BYKP'de, AB bölgesel gelişme politikalarına uyum çalışmalarına hız verileceği ilk defa belirtilmiştir. Ayrıca, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik bölge planı çalışmalarının gerekliliği, bölge planları ile uyumlu il gelişme plan çalışmalarının başlatılacağı, sektörel uzmanlaşma temeli olan OSB ve KSS politikalarının devam edeceği ifade edilmiştir. Sekizinci BYKP'nin Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda;

- Sürdürülebilirlik
- Yaşam kalitesi
- Sosyal ve ekonomik denge, fırsat eşitliği
- Katılım ilkelerine yer verilmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir (DPT, 2000b).

Kalkınma planlarında belli dönemlerde atıfta bulunulan ve özellikle 90'lardan sonra önemi net olarak vurgulanan bölgesel gelişme politikalarının temel araçlarından biri olarak değerlendirilebilecek bölge planlama konusunda Türkiye'deki deneyim, planlı dönem öncesinde başlayan ve ilk iki plan döneminde çalışmaları devam eden;

- Antalya Bölgesi Projesi
- Marmara Bölgesi Projesi
- Zonguldak Bölgesi Projesi
- Çukurova Bölgesi Projesi ve
- Keban Projesi

ile birlikte, 80'li yıllarda başlayan ve günümüzde bir kısmının hazırlık ve uygulamalarının halen devam ettiği

- Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi Doğu Marmara Planlama Projesi,
- Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP),
- Doğu Anadolu Projesi (DAP),
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP) ve
- Hazırlık aşamasındaki Yeşilirmak Havzası Gelişim Proje'leridir.

Ayrıca geri kalmış yörelerde tarımsal faaliyetlerin ve gelirin artırılması yoluyla refahın yükseltilmesi amacıyla yönelik olarak, kırsal kalkınma proje faaliyetleri yürütülmüştür. Halihazırda tamamlanan ve yürütülen kırsal kalkınma projeleri;

- Çankırı-Çorum Kırsal Kalkınma Projesi,
- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi,
- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi,
- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi ve
- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi'dir.

Söz konusu planlar içerisinde kısmen de olsa uygulama şansı elde edebilmiş tek proje, Master Planı 1988 yılında DPT tarafından başlatılan çalışmalar sonucunda hazırlanan ve uygulamalarının GAP İdaresi tarafından takip edildiği Güneydoğu Anadolu Projesidir. Projenin uygulanabilir oluşunun temel sebebi; bölgede en azından kısmi koordinasyon ve takip ile görevlendirilmiş, ilgili bir kurumsal yapılanmanın gerçekleştirilmiş olması ve projenin entegre ve

operasyonel nitelikli enerji ve sulama yatırımlarından meydana gelmesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca, Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi'ne ilişkin çalışmalar DPT koordinasyonunda yürütülmektedir ve henüz tamamlanmamıştır (DPT 2000a).

3.3. AB'ye Katılım Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları

Bölgesel gelişme alanında genel itibarıyla üstlenilmesi gereken bir mevzuat bulunmamaktadır. Her ülke için üyelik sonrası kullanılacak Yapısal Fonların ve Uyum Fonu'nun uygulama esasları tüzükler aracılığı ile ortaya konmaktadır (Şen, 2004). Uygulama üye ülkelerin kendi sorumluluğundadır. Üye ülkelerin uygulamaya ilişkin yeterli kapasitelerinin oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda, aday ülkelerde bölgesel gelişme alanında yapılan çalışmaların temel amacı; üyelik sonrası faydalanılabilecek olan Yapısal Fonların kullanımı için gerekli sistemin ve kapasitenin oluşturulmasıdır.

AB'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir devlet olduğu ve diğer aday ülkeler gibi mevcut Avrupa Stratejisi doğrultusunda, reformlarını hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejiden yararlanması gerektiği kararlaştırılmıştır. Bu karar sonrasında, AB Konseyi'nce onaylanan, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum için yapması gerekenleri, AB Müktesebatına uyum yükümlülüklerini, katılım öncesi süreçte sağlanması beklenen mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır (European Commission (EC), 2005c ; DPT, 2003d).

Ayrıca, Avrupa Komisyonu her yıl aday ülkelerde ilgili gelişmeleri değerlendirmek üzere "İlerleme Raporları" hazırlamaktadır. 1998 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik hazırlanan ilerleme raporlarında bölgesel politikaya yönelik tespit ve değerlendirmeler "Bölgesel Politika ve Uyum" ya da "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlıkları altında yer almaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2005; Şen, 2004).

KOB'un birincisi 8 Mart 2001 tarihinde, ikincisi 19 Mayıs 2003 tarihinde yayınlanmıştır. 8 Mart 2001 tarihinde yayınlanan ilk KOB'da, kısa ve orta vadede;

- AB İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS- NUTS) geçilmesi,
- Bu birimler bazında istatistiklerin toplanması,
- Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik ulusal bir politikanın belirlenmesi ve
- Bölgesel düzeyde koordinasyonu sağlayacak yapılar oluşturulması hususları üzerinde yoğunlaşmıştır.

2003 yılında yayınlanan ikinci KOB'da ise; ilk Belgedeki kurumsal kapasiteye ilişkin değerlendirmeleri takiben özetle;

- Bir ulusal kalkınma planı hazırlanması ve plan vasıtasıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik bir ulusal politikanın belirlenmesi ve
- İBBS Düzey 2 (NUTS 2) Bölgelerinde bölge planları yapılması konuları yer almıştır.

Yıllık gelişmelerin bildirildiği ve tavsiyelerin belirtildiği ilerleme raporları, 1998 yılından itibaren yayınlanmaktadır. Bu kapsamda 2003, 2004 ve 2005 yılı ilerleme raporlarının “Fasıl 21: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” bölümleri, geline son aşamayı betimlediği için önemlidir. Bu alandaki uyum sonradan eklenen bir fasıl nedeniyle artık Fasıl 22 başlığı altında ele alınmaktadır.

2003 yılı İlerleme Raporunda, 2002 yılı İlerleme Raporundan sonraki dönemde kaydedilen gelişmeler olarak belirtilen hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- İBBS'ye geçilmiştir.
- DPT bünyesinde katılım öncesi bölgesel kalkınma programları konusunda çalışacak yeni bir birim kurulmuştur.
- Bölgelerde bölgesel kalkınma programlarının uygulamasından sorumlu olacak “Hizmet Birlikleri” DPT tarafından kurulmaya başlamıştır.
- Ön Ulusal Kalkınma Planı DPT tarafından hazırlanmaktadır (DPT, 2003c; Şen, 2004).

Diğer taraftan söz konusu Raporda; Türkiye’de bölgesel politikaların DPT’nin yasal olarak sorumlu olduğu bir merkezi planlama çerçevesinde yürütüldüğü, Ankara dışında GAP Bölge Kalkınma İdaresi haricinde planlama ve uygulamaya yönelik herhangi bir birimin bulunmadığı, bölgesel düzeyde oluşturulan “Hizmet Birliklerinin” yapısal fonları uygulayacak yapıları oluşturmalarının mümkün olmadığı, hazırlanacak ulusal kalkınma planının kapsamlı bir bölgesel gelişme politikasının temellerini oluşturması gerektiği ve 26 İBB Düzey 2 Bölgesinde bölgesel planların hazırlanabileceği yönünde değerlendirmeler yer almıştır. (DPT, 2003c; Şen, 2004).

2004 yılı ilerleme raporunda bölgesel gelişme politikalarının değerlendirildiği “Başlık 21: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” bölümünde gelişmeler 4 temel kavram üzerinden tartışılmıştır. **Bölgesel organizasyon** alanında herhangi bir gelişmenin kaydedilmediği; **kurumsal yapılanmalar** ile ilgili olarak Kalkınma Ajanslarının kurulması öncesinde DPT tarafından bazı Düzey 2 bölgelerinde “Hizmet Birlikleri”nin kurulduğu; **programlama** ile ilgili olarak, DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanan ve 2004-2006 dönemini kapsayan “Ön Ulusal Kalkınma Planı”nın 2003 yılında onaylandığı; **izleme ve değerlendirmeye** ilişkin olarak Nisan 2004’te DPT bünyesinde özel olarak “bölgesel kalkınma programlarının” izlemesi ve

değerlendirilmesinden sorumlu bir birim kurulduğu hususları 4 temel başlık altında kaydedilen gelişmeler olarak belirtilmiştir (DPT, 2004).

Ayrıca söz konusu raporda; Türkiye'nin, Yapısal Fonların ve Uyum Fonunun uygulanması için gerekli çerçeveyi ve yapıları oluşturma yönünde büyük çaba göstermesi gerektiği; bölgesel politikayı uygulamak için gerekli kapasitenin merkezi ve bölgesel düzeyde oluşturulması gerektiği; mali yönetim ve kontrol ile izleme ve değerlendirmeye yönelik yapıların tasarlanması; programlamanın, özel sektör dahil ilgili tüm paydaşların etkili katılımı ile sağlanması gerekliliği ve her bir bölgesel planın, ulusal planın bölgesel kalkınma stratejisi ile uyumlu bir bütün oluşturması gerekliliği hususları belirtilmiştir (DPT, 2004).

2005 yılı ilerleme raporunda ise; bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında sınırlı düzeyde ilerlemeler kaydedildiğine değinilmiştir. İBB sınıflandırmasına göre bölgesel istatistikler için bir veri tabanı geliştirilmesi çalışmalarının devam ettiği ifade edilmiştir. **Yasal düzenlemelere** ilişkin olarak bölgesel politika için önemli olan 4 yasal hazırlıktan da kısaca söz edilmiştir. Bunlar: Kamu Yönetimi Reform Kanunu, Belediyeler Yasası, Büyükşehir Belediyeleri Yasası, İl Özel İdaresi Yasası ve Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'dur. **Kurumsal çerçeve** ile ilgili olarak bölgesel gelişme alanında tüm sorumluluğun merkezde, DPT bünyesinde toplandığı belirtilmiştir. **İdari kapasiteye** yönelik olarak, yerel düzeyde kapasitenin yetersiz olduğu vurgulanmıştır. **Programlamada**, DPT'nin planlama alanında kapsamlı bir deneyime sahip olduğu ancak bu deneyimin operasyonel programlara yönelik çalışmalara dönüştürülemediği belirtilmiştir. Ayrıca **izleme ve değerlendirmeye ilişkin** kayda değer bir gelişmenin olmadığı da söz konusu raporda ifade edilmiştir (European Commission (EC), 2005b; DPT, 2005b).

Söz konusu raporun sonuç bölümünde özetle; merkezde ve yerelde idari kapasitenin yetersiz olduğu, Avrupa Komisyonu Katılım Öncesi Mali Yardımlarına ilişkin olarak hazırlanan ve henüz onaylanmamış olan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Çerçeve Tüzük önerisi doğrultusunda merkezde ve yerelde gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği, sorumlu olacak kurumların ve görev dağılımlarının belirlenmesinin ve bu bağlamda kapasitelerinin artırılmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Diğer taraftan, Türkiye'nin kısa ve orta vadeli taahhütleri; ilki 24 Mart 2001 ikincisi 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete ile yayınlanan "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" (UP) ile açıklanmıştır. İlk UP'de bölgesel politika ile ilgili olarak, AB İBB sınıflandırmasına geçileceği belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu Belgede; yerel düzeyde kurumsal kapasitenin geliştirileceği, bölgesel amaçlı devlet yardımları uygulamalarının AB kriterlerine

uyumlu hale getirileceği ve bölgesel ve yerel potansiyellerin yerel aktörlerin etkin şekilde katılımlarının sağlanması yoluyla belirleneceği ve bu potansiyelin kalkınmaya kanalize edilmesi için gerekli projelerin hazırlanacağı ifadeleri yer almıştır. (Şen, 2004).

24 Temmuz 2003 tarihinde yayınlanan ikinci UP'de; 2004-2006 dönemini kapsayan ÖUKP ile ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirileceği taahhüt edilmiştir. Bu çerçevede 2004-2006 dönemini kapsayan ÖUKP, Ekonomik ve Sosyal Uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların kullanımına temel teşkil etmek üzere DPT koordinasyonunda hazırlanmıştır.

Ayrıca, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB İBB Sınıflandırmasına geçilmesine ilişkin 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiği belirtilmiştir. (Söz konusu kararla İBB Düzey 1 olarak 12 bölge, İBB Düzey 2 olarak 26 bölge ve İBB Düzey 3 olarak 81 İlimiz tanımlanmıştır). Bu paralelde, DPT tarafından 2003 yılında "İstatistiki Bölge Birimleri İtibari İle Çeşitli Göstergeler" adı altında İBB düzeyinde verileri içeren bir çalışma oluşturulmuştur.

UP'de ayrıca, Kalkınma Ajanslarının kurulmasına yönelik Kanun Tasarısı Taslağı hazırlama çalışmalarının tamamlanmak üzere olduğu ifade edilmiştir.¹⁸

Mevcut durumda Türkiye, AB'nin "Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım" başlığı altında toplanan fonlarından yararlanmaktadır. Söz konusu fonlardan yararlanılabilmesi amacıyla Türkiye, Avrupa Komisyonunun 2001 yılında talep ettiği ve diğer aday ülkeler tarafından da hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planını (ÖUKP) hazırlamıştır. 2004-2006 dönemini kapsayan ÖUKP'de, Türkiye'nin 26 Düzey 2 Bölgesinden sosyo ekonomik gelişmişlik açısından görece az gelişmiş olan 12 Düzey 2 Bölgesi öncelikli olarak belirlenmiştir ve Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımları ile desteklenen bölgesel kalkınma programlarının hazırlık ve uygulamaları, bu öncelikli bölgelerde yürütülmektedir. (DPT, 2003d)

Bu kapsamda; AB MEDA fonundan desteklenen Doğu Anadolu Kalkınma Programı¹⁹ (DAKP) ve GAP Bölgesel Kalkınma Programı ile Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlaması kapsamındaki "TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı"²⁰ uygulamaları devam etmektedir. Ayrıca Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlaması kapsamındaki TRA2, TR72,

¹⁸ 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" 08.02.2006 Tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

¹⁹ DAKP; Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır

²⁰ Program; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere 10 ili kapsamaktadır

TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı²¹ ve TR90 (Doğu Karadeniz Planı (DOKAP)) Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programında²² uygulamaya geçilebilmesine yönelik hazırlıklar devam etmektedir. Koordinasyonu GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen GAP Bölgesel Kalkınma Programı haricindeki tüm bölgesel kalkınma programlarının teknik koordinasyonunu DPT yürütmektedir.

Söz konusu programların amacı bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması olarak belirlenmiş ve programların öncelikleri bu doğrultuda tanımlanmıştır. Ayrıca programlardaki bir diğer amaç; üyelik sonrası faydalanılabilecek olan Yapısal Fonların kullanımı için merkezi ve yerel düzeyde gerekli sistemin oluşumunun desteklenmesi ve yeterli kapasitenin oluşturulmasıdır.

2007-2013 döneminde Türkiye, Avrupa Komisyonu tarafından Katılım Öncesi Mali Yardımlara ilişkin olarak hazırlanan ve henüz onaylanmamış olan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Çerçeve Tüzüğü'ne tabi olacaktır. Söz konusu Tüzük ile, 2007-2013 döneminde özellikle aday ülkelere yönelik uygulanacak yeni yapı ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda, aday ülkeler aşağıda belirtilen öncelikler temelinde fonlardan yararlanacaktır:

- Kurumsal Kapasite ve Geçiş Desteği
- Sınır Ötesi İşbirliği
- Bölgesel Gelişme
- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- Kırsal Kalkınma

²¹ Program; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır

²² TR90 Düzey 2 Bölgesi; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır.

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ

Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB'ye Ekonomik-Sosyal Uyum Özel İhtisas Komisyonun 1. toplantısı moderasyon yöntemi ile 29-30 Eylül tarihlerinde yapılmış olup, çalışma ana hatlarıyla beş bölümden oluşmuştur. İlk iki bölümde kart tekniği uygulanarak konuya ilişkin olumlu (güçlü) ve olumsuz (zayıf) yönler-sorunlar, komisyonca ilgili bulunan kartların bir araya getirilmesi suretiyle gruplandırılarak belirlenmiştir. Toplantının üçüncü bölümünde "Vizyon" çalışması yapılmıştır. Katılımcıların münferit olarak kaleme aldıkları vizyon cümleleri, grup içi görüş alış-verişleri ve grup çalışmalarıyla değerlendirilmiş, aşamalı olarak tek bir vizyon cümlesi elde edilmiştir. Dördüncü bölümde, oluşturulan vizyon kapsamında olumlu ve olumsuz yönler puanlandırılmış, daha önce kartların gruplandırılmasıyla oluşturulan sorun öbekleri önceliklendirilmiştir. Son bölümde sorun öbekleri gruplara dağıtılmış, gruplardan vizyona yönelik stratejik amaçlar ile bu amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilmesi gereken hususların değerlendirilmesi istenmiştir. Daha sonra stratejik amaçlar ve tedbirler grup temsilcileri tarafından komisyona sunulmuş ve komisyonca tartışılmıştır. İlk toplantının ardından 11 Kasım 2005 tarihinde düzenlenen 2. toplantıda raportörler tarafından hazırlanan ve ilk toplantı sonucunda gerçekleşen tartışmaların ve çıktıların değerlendirilmesi ile oluşan rapor değerlendirilmiş ve raporun nihai hale gelmesi yönünde öneriler ve görüşler raportörlere iletilmiştir.

Bu bölüm, moderasyon yöntemi uygulanan ilk toplantı ve takiben Komisyon çalışmalarının sonucu olan çıktıların raportörler tarafından derlenmesi ve tekrar Komisyonun görüşleri doğrultusunda nihai biçimlenmesinin yansımasıdır.

4.1. Bölgesel Politikalara İlişkin Güçlü Yönler ve Sorunlar

4.1.1. Güçlü (Olumlu) Yönler

Türkiye'de bölgesel gelişme konusundaki olumlu yönlerin belirlenmesine yönelik olarak Komisyon çalışmaları sonucu katılımcılar tarafından belirlenen olumlu yönler 6 ana başlık altında gruplanabilir:

- Bölgesel ölçekte artan girişimcilik ve genç nüfus potansiyeli
- Deneyim
  - AB Bölgesel politikalarına uyum için yapılan çalışmalar
  - Yeni bölgesel gelişme programlarının olumlu etkileri
  - Bölgesel kalkınma konusunda GAP deneyimi
- Örgütlenme ve Altyapı

- Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar
- İBBS'ye geçilmiş olması
- Meslek Odalarının ve sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme düzeyinin ve kapasitelerinin artması
- İletişim altyapısının ülke genelinde giderek gelişiyor olması
- Kalkınma Ajanslarının kısa sürede faaliyete geçecek olması
- Yerel potansiyel, yerel kaynak çeşitliliği, coğrafi konum ve iklim koşullarının farklı bölgelerde farklı gelişme alternatiflerine imkan vermesi
- Bölgesel gelişme konusuna artan ilgi ve hassasiyet
- Yeni sanayi odaklarının dinamiği

4.1.2. Zayıf Yönler / Sorunlar

Türkiye'de bölgesel gelişme konusunda temel sorunlar aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

- Mevzuatta görevlerin net olarak tanımlanmamasından kaynaklanan yetki karmaşası ve koordinasyonsuzluk
- Bölgeler arasında önemli düzeyde ekonomik, sosyal ve altyapı donanımına bağlı gelişmişlik farklarının bulunması
- Bölgesel kaynakların etkin kullanımında kamu-sivil toplum ve özel sektörün işbirliğinden istenilen düzeyde yararlanılamaması
- Bölgesel gelişmeye yönelik olarak yerel düzeyde kurumsallaşmanın olmaması
- Bölgesel gelişme ile ilgili yapılan çalışmalarda etkin bir izleme ve değerlendirme sürecinin oluşturulamaması
- Bölgesel politikaların çok düzeyli ve çok aktörlü olarak yürütülmemesi
- Kaynakların rasyonel kullanımına yönelik stratejik ve operasyonel nitelikli bölgesel plan ve programların yetersizliği
- Yerelde proje hazırlama ve uygulama konusunda yetişmiş uzman yetersizliği
- Yerel aktörlerin idari kapasite ve kaynak yetersizliği
- Bilgi teknolojilerine erişim farkları nedeniyle oluşan asimetrik bilgi düzeyi
- Bölgesel politikaların tasarım ve uygulanmasının merkeziyetçi bir yapıda yürütülmesi
- Ortaklık kültürünün gelişmemiş olması
- Bölgesel gelişme politikasında yasal ve kurumsal düzenlemelerin yetersizliği

- Yerel düzeydeki ekonomik avantaj ve potansiyeli harekete geçirecek bölgesel politika araçlarının yetersizliği
- Bölgelerde yerleşme ve yığılma ekonomilerinin yarattığı fırsatları (içsel ve dışsal ölçüğe göre artan getiri) artıracak politikaların uygulanmaması
- Bölgelerin içsel potansiyellerini harekete geçirecek sürükleyici sektörlerin belirlenmesine yönelik çalışma ve uygulamaların yetersizliği
- Az gelişmiş bölgelerde kalkınma (büyüme) kutuplarının yaratılmamış olması
- Bölge kalkınma sorunlarının nedenlerinin bölge dışı faktörlere bağlanması
- Beşeri ve sosyal sermaye yetersizliği ve düşük işgücü verimliliği
- Teknoloji geliştirme ve kullanmada yetersizlik
- Doğrudan dış yatırımların, özellikle yeni ve kaliteli (yeni teknolojileri kullanan ve bölgeye yayılmasını sağlayan) yatırımların yetersiz olması
- Bölgesel politikaların diğer makro politikalarla ve kaynak tahsis süreci ile etkin bir koordinasyonunun bulunmaması ve kaynakların verimli ve etkin olarak kullanılmaması
- Finansman olanaklarının yetersizliği ve/veya mevcut olanakların bilinmemesi
- Yatırım kararlarının yeterli ve gerekli fizibilite etüdü yapılmadan alınıyor olması
- Artan çevre sorunlarına ilişkin önlemlerin yetersizliği
- Ulaşım ve iletişim altyapısının yetersizliği

4.1.3. Sorun Alanları

Bölgesel gelişme alanında belirlenen temel sorunların gruplandırılması, aşağıda belirtilen “sorun alanları”nın oluşumunu beraberinde getirmiştir. Gruplandırma ve puanlama ile oluşturulan sorun alanları, politikaların oluşumunu, öncelik ve tedbirlerin şekillenmesini sağlamıştır. Öncelikler ve tedbirler, belirlenen güçlü yönleri de harekete geçirerek, sorunların çözümüne yönelik gerekli müdahaleleri yansıtacak biçimde oluşturulmuştur.

Sorun Alanı 1: Bölgesel gelişme politikalarının ve politika araçlarının kendi aralarında ve ülkedeki diğer politikalarla etkin bir koordinasyon içinde bulunmaması.

Sorun Alanı 2: Mevcut bölgesel gelişme politikalarının ve politika araçlarının çeşit ve içerik açısından, bölgelerin ihtiyaç ve kapasitelerine odaklanma, bölgelerin içsel potansiyellerini harekete geçirme, rekabet güçlerini artırma ve bireylerin yaşam kalitesini yükseltme konusunda yetersiz kalması.

Sorun Alanı 3: İnsan kaynaklarının, beşeri ve sosyal sermayenin yetersizliği ve AB bölgesel gelişme politikaları uygulama aracı olan yapısal fonların kullanımını bakımından yerelde ve merkezde planlama, programlama, proje uygulama, yönetme, izleme-değerlendirme ve mali konularda kurumsal kapasite eksikliği

Sorun Alanı 4: Bölgelerde kaynak ve kapasite yetersizliği, kaynakların verimli kullanılmaması ve bölgelere kaynak tahsisinin politikaları hassasiyetinin bulunmaması, verimli ve sistematik biçimde yapılamıyor olması

4.2. Vizyon

Toplumsal sorumluluk, bütünsellik, çevreye duyarlılık, insan odaklılık anlayışı temelinde; ulusal ve uluslararası düzeydeki etkin işbirliği ve yerel dinamikler aracılığı ile hızlı yapısal değişimini sağlamış, rekabet gücünü sürdürülebilir hale getirmiş, bütün bölgelerinde yüksek yaşam kalitesine ulaşmış, ulusal politikalar ve stratejiler ile uyumlu olarak AB'nin bölgesel gelişme araçlarını etkin kullanan altyapıyı oluşturarak topyekün kalkınmış bir Türkiye.

4.3. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar

Vizyona Dönük Temel Amaç; *İçsel potansiyelin harekete geçirilmesi ve yerel kaynakların verimli kullanımı için bölgesel gelişme politikasının hayata geçirilmesinde AB bölgesel gelişme araçlarından en üst düzeyde yararlanarak etkin koordinasyon yapısının oluşturulması, bunun için gerekli kurumsal kapasitenin ve insan kaynaklarının geliştirilmesidir.*

Vizyona Dönük Temel Politikalar;

- İstikrarlı ve sürdürülebilir büyüme politikası
- Küresel piyasalarda sürekli ve önemli bir yer sağlayacak olan, yeniliklere dayalı sürdürülebilir rekabet politikası
- Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik bölgesel gelişme politikası

4.4. Temel Amaç ve Politikalara Yönelik Öncelikler ve Tedbirler

Öncelik Alanı 1: Bölgelerin içsel potansiyellerinin harekete geçirilmesi ve yerel kaynakların verimli kullanımı yolu ile rekabet gücü kapasitelerinin artırılması ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması.

Tedbir 1.1. Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncelikli “sürükleyici sektörlerin” -belirlenecek kriterler doğrultusunda- seçimi ve desteklenmesi.

Teşvik tedbirlerinin ve yatırımların belirlenecek “sürükleyici sektör” temelinde, bölge bazında, uzun dönemde performansa bağlı olarak uygulanabilmesi yönünde yasal düzenlemeler gerekmektedir. Ayrıca teşvik tedbirleri ve yardımları için iller ve bölgeler de dahil etkin bir izleme ve değerlendirme yapısının kurumsallaştırılması zorunludur.

Tedbir 1.2. Bölgesel kalkınma planlarının; yerel potansiyelleri ve yerele özgü değerleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı, kurumsal sürekliliği olan “operasyonel” yapıda oluşturulması.

Söz konusu planlara yönelik izleme ve değerlendirme kriterlerinin ve göstergelerinin tanımlanması ve merkezde ve yerelde görev paylaşımının yapılarak etkin bir izleme-değerlendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Kalkınma ajansları, söz konusu tedbirin uygulanabilirliğinde kilit rol oynayacaktır. Ayrıca, operasyonel nitelikli bölgesel programlar, yapısal fonların etkin kullanımı için önemli bir kapasitenin oluşumunu beraberinde getirecektir.

Tedbir 1.3. Bölge bazında sektörel kümelenme çalışmalarının desteklenmesi.

Tedbir 1.4. Bölgesel imaj ve marka yaratmaya yönelik olarak, bölgeye özgü tarihi ve doğal mirasların korunması, güçlendirilmesi ve üretilen ürünlerin ve hizmetlerin iç ve dış pazarlarda tanıtımının sağlanması.

Tedbir 1.5. Bölgelerde yatırım ortamının iyileştirilmesine, finansman olanaklarının artırılmasına ve çeşitlendirilmesine, girişimciliğin geliştirilmesine ve KOBİ'lerin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi.

Tedbir 1.6. Potansiyel bölgelerde; yenilikler ve yeni teknolojiler ile ilgili bilgilere ulaşımın kolaylaşmasını, teknoloji değişim ve transfer sistemlerinin geliştirilmesini, etkin bir bölgesel AR&GE altyapısı kurulmasını ve kapasitesinin artırılmasını sağlamaya yönelik olarak; ilgili kurumların, modern altyapı donanımının, insan kaynağının, akademik eğitim düzeyinin, bilimsel toplantı ve konferans olanaklarının geliştirilmesi.

Tedbir 1.7. Bölgelerde iş ve yaşam kalitesinin artırılmasına ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak sosyal ve fiziki altyapının güçlendirilmesi.

Öncelik Alanı 2: Bölgesel gelişme politika uygulamalarının ve uygulama araçlarının birbirleri ile uyumlaştırılması ve çok düzeyli ve aktörlü etkin bir koordinasyon yapısının sağlanması.

Tedbir 2.1. AB'ye Ekonomik ve Sosyal Uyum çalışmaları kapsamındaki bölgesel gelişmeye yönelik politika uygulamalarının birbirleri ile ve diğer politika uygulamaları, stratejiler ve araçlar ile uyumlaştırılması ve bütünleştirilmesi.

Tedbir 2.2. Bölgesel politikaların, ulusal ve bölgesel stratejilere dayanan operasyonel programlar ile yürütülmesi.

Tedbir 2.3. Planlama hiyerarşisinde yatay ve dikey ilişki ve tamamlayıcılığın güçlendirilmesi ve bölgesel gelişme stratejilerinin DPT tarafından hazırlanacak "Bölge Planlama Rehberleri" yardımıyla katılımcı bir süreçte oluşturulması.

Tedbir 2.4. Bölgesel gelişmeye ivme verecek kamu, STK ve özel sektör aktörlerinin planlama ve uygulama alanında eşgüdümünün sağlanmasına yönelik olarak kalkınma ajanslarının kısa bir süre içerisinde aktif hale getirilmesi ve kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi.

Tedbir 2.5. Yerel inisiyatiflerin ve kalkınma ajanslarının yürüteceği çalışmalar ve projelerle ilgili olarak DPT koordinasyonunda bir iletişim ve bilgi ağının kurulması.

Tedbir 2.6. Bölgelerde tüm aktörlere yönelik koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak bir "planlama (kalkınma) platformunun" oluşturulmasının desteklenmesi.

Tedbir 2.7. Devlet, STK ve özel sektör işbirliği ile bölgesel gelişmeye yönelik çalışmaların ve AB program ve projelerinin toplantılar, seminerler, bilgilendirici yayınlar ve eğitimler ile ulusal ve bölgesel düzeyde tanıtımının yapılması.

Öncelik Alanı 3: Yerel ve merkezi düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesi.

Tedbir 3.1. Yerel kaynakların daha etkin kullanımı ve bölgesel kalkınma anlayışının kurumsallaşabilmesi için kalkınma ajanslarının tüm İBBS Düzey 2 Bölgelerinde aktif hale getirilmesi ve AB normlarında proje yönetimi, izleme-değerlendirme başta olmak üzere kapasitelerinin güçlendirilmesi.

Tedbir 3.2. Yerel düzeyde bölgesel gelişmede rolü olan kurumların ve aktörlerin proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında eğitim programları yolu ile kapasitelerinin artırılması.

Tedbir 3.3. Bölgelerde; uzun vadeli insan kaynakları ihtiyaç analizi ve planlaması yapılması.

Tedbir 3.4. Sosyal ve beşeri sermaye gelişimine yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkin bir biçimde uygulanması.

Tedbir 3.5. AB Eğitim ve Gençlik Programlarının, bölgelerde ihtiyaç duyulan insan kaynaklarına yönelik olarak uygulama olanaklarının geliştirilmesi.

Tedbir 3.6. Bölgesel özellikleri ve öncelikleri dikkate alan yükseköğrenim programlarının geliştirilmesi ve araştırma merkezlerinin oluşturulması.

Öncelik Alanı 4: Bölgesel politika uygulamalarına yönelik etkin bir izleme ve değerlendirme mekânizmasının oluşturulması.

Tedbir 4.1. İzleme ve değerlendirmeye ilişkin merkezde ve yereldeki kurumlar ve aktörler arasındaki görev dağılımlarının belirlenmesi.

Tedbir 4.2. Belirlenecek kriterler ve göstergeler doğrultusunda, uyumlaşmanın sağlandığı bölgesel gelişme politika uygulamaları ve araçları için ortak bir izleme ve değerlendirme yapısının oluşturulması.

Tedbir 4.3. İzleme ve değerlendirmede rol alacak merkezi ve yerel aktörlerin eğitimler yolu ile kapasitelerinin artırılması.

5. UYGULAMA STRATEJİLERİ

5.1. Mevzuat Düzenlemeleri ve Kurumsal Düzenlemeler

Bölgesel gelişme politikaları ve AB'ye Ekonomik Sosyal Uyum kapsamında yapılması gereken mevzuat düzenlemeleri aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

- Türkiye'deki bölgesel gelişme politika uygulama araçları ile AB bölgesel gelişme politika uygulamalarının programlama, hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme temelinde mevzuatları uyumlaştırılmalı ve "bütünleşme" sağlanmalıdır.
- Devlet yardımları, teşvik uygulamaları ve geri kalmış bölgelere yönelik diğer politika araçlarının bölgesel öncelikler doğrultusunda, ölçek ekonomilerinden yararlanmayı gerçekleştirecek şekilde ve uzun dönemde performansa bağlı olarak uygulanmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Devlet yardımlarının izleme ve denetlemesinden sorumlu olacak bir birim en kısa sürede oluşturulmalıdır.
- 3194 Sayılı İmar Kanununda; planlama hiyerarşisinde yatay ve dikey ilişki ve bütünleşmeyi gerçekleştirebilecek; esnek, dinamik ve katılımcı bir planlama anlayışının oluşumunu sağlayacak, farklı ölçeklerdeki kademe ilişkilerini net olarak ortaya koyacak düzenlemelerin acilen yapılması gerekmektedir. Ayrıca, kalkınma planlarının ve bölge planlarının mekânsal yansımalarının ifade biçim ve ölçeği ile ilgili düzenlemeler gereklidir.
- Merkezden sağlanan mali kaynakların zamanında, etkin, objektif kriterler doğrultusunda bölgelere tahsis edilebilmesi için DPT'nin özerk yetkilerinin artırılması yönünde mevzuat düzenlemelerinin ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Hizmet birimleri arasında (özellikle AB projeleri ile ilgili) işbirliği ve ortak çalışma zemini oluşturulmalıdır.
- DPT ve TODAİE tarafından yerel yöneticilere göreve başlama öncesinde oryantasyon eğitimi ve personele periyodik meslek içi bilgilenme/eğitimler düzenlenmelidir.
- Yerel insan kaynaklarının analizine, niteliğinin geliştirilmesine ve kaynaklardan optimum yararlanmaya ve gerektiğinde bölge dışı kaynakların kullanılmasına (yerli/yabancı) yönelik olarak İl Özel İdaresi bünyesinde "Personel Eğitimi ve Kaynak Yönetimi Birimi" oluşturulmalıdır.
- Bölge planlarının ve il gelişme planlarının bileşkelerine (alt bölümlerine) ait eylem planlarının yerel düzeyde sahiplenilmesine ve uygulanabilirliğinin artmasına yönelik olarak Kalkınma Ajansları Alt Komiteleri oluşturulmalıdır.

- KOBİ'lerin daha yüksek katma değer süreçlerinde uzmanlaşacak ve uluslar arası sermaye ile bağlantılarını güçlendirecek yapılar oluşturulmalı ve/veya etkin hale getirilmeli, bu alanda uluslar arası düzeyde faaliyet gösteren kurum veya birliklere KOBİ'lerin üye olmaları teşvik edilmelidir.
- Risk sermayesi uygulaması yaygınlaştırılmalı, özel sektör ve STK'ların bu alana yönelmeleri sağlanmalıdır.
- Yatırımcılar ve girişimciler için iyi bir yatırım ortamının sağlanmasına yönelik olarak, kapsamlı yatırım hizmetleri sunan yapılar oluşturulmalı ve geliştirilmelidir.
- Kamu sektöründe işe alma, atama ve yükseltmelerde objektif kriterler belirlenmeli ve performans değerlendirmesi yapılmalıdır.

5.2. İnsan Kaynakları

Bölgesel gelişmede temel amacın ve buna bağlı öncelik ve tedbirlerin uygulanabilmesi ve anlamlı olabilmesi, insan kaynaklarının niteliği ve niceliği ile doğrudan pozitif bir ilişki içindedir. ÖİK çalışmaları kapsamında, bölgesel gelişmede temel sorun alanlarından biri “Beşeri Sermaye” olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda sorunun çözümüne yönelik temel amaç; “Bölgelerde beşeri sermaye geliştirilecek ve örgün-yaygın ve mesleki eğitim düzeyi yükseltilerek araştırmacı, yenilikçi ve verimli insan sermayesi oluşturulacak; dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ve bu doğrultuda toplumsal bilinç geliştirilecektir.” biçiminde ifade edilmiştir.

Bölgesel gelişme politikaları ve AB'ye Ekonomik-Sosyal Uyum kapsamında bu amaç doğrultusunda yapılması gereken düzenlemeler aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

- Üniversiteler, insan kaynaklarının gelişiminde temel rol oynayacaktır. Bu kapsamda, üniversite eğitim programları ve araştırma merkezleri bölgesel öncelikleri dikkate alan ve ihtiyaçlara öncelik veren bir biçimde oluşturulmalıdır.
- Bölgelerde uzun vadeli yapılacak olan insan kaynakları ihtiyaç analizi ve planlaması doğrultusunda mesleki eğitim öncelikleri bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmeli; mesleki eğitim kurumlarının müfredatları özel sektör ile işbirliği halinde oluşturulmalı ve mesleki eğitim kurumları ile özel sektör arasındaki staj ve iş imkanı olanakları teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.
- Sosyal ve beşeri sermaye gelişimine yönelik eğitim programları geliştirilmeli, yaygınlaştırılmalı ve etkin bir biçimde uygulanmalıdır.

- Bölgesel ve yerel kalkınmaya yönelik toplumsal bilinç kamu-sivil toplum-özel sektör işbirliği çerçevesindeki kampanyalarla, programlarla, seminerlerle ve bilgilendirme toplantıları ile artırılmalıdır.
- Bölgelerde; yenilikler ve yeni teknolojiler ile ilgili bilgilere ulaşımın kolaylaşmasını, teknoloji değişim ve transfer sistemlerinin geliştirilmesini, etkin bir bölgesel AR&GE altyapısı kurulmasını ve kapasitesinin artırılmasını sağlamaya yönelik olarak; ilgili kurumların modern altyapı donanımı, insan kaynağı, akademik eğitim düzeyi, bilimsel toplantı ve konferans olanakları geliştirilmelidir.
- Halk eğitim merkezlerinin güçlendirilmesine, çok amaçlı toplum merkezleri kurulmasına, odaların ve STK'ların eğitimlerine yönelik faaliyetler desteklenmelidir

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi

Dokuzuncu Kalkınma Planına temel teşkil edecek ÖİK çalışmalarının çeşitli alanlarda birbirleriyle tutarlı bir amaç, politika ve öncelikler seti sunan makro politikaların yanı sıra, temel gelişme eksenlerini ve ana sektörleri kapsayan nitelikte olması beklenmektedir (DPT, 2005a, s.7).

Bu kapsamda ÖİK çalışmaları ve raporları 9. Kalkınma Planı ÖİK'ları El Kitabında belirlenen gelişme eksenleri ve AB perspektifi temel alınarak oluşturulmuştur. Belirlenen gelişme eksenleri aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin sağlanması, (Gelişme Eksen, GE 1)
- Ekonomide rekabet gücünün artırılması, (Gelişme Eksen, GE 2)
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi, (Gelişme Eksen, GE 3)
- Sosyal içermenin güçlendirilmesi, (Gelişme Eksen, GE 4)
- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, (Gelişme Eksen, GE-5)
- Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması, (Gelişme Eksen, GE-6)
- Fiziki alt yapının iyileştirilmesi (Gelişme Eksen, GE-7)

ÖİK çalışmaları sonucunda oluşturulan vizyon temelinde, temel amaca bağlı olarak belirlenen önceliklerin ve bu önceliklere bağlı tedbirlerin doğrudan etkilediği veya içerisinde yer aldığı gelişme eksenleri bazında tasnifi aşağıdaki tabloda belirtilmektedir. Her bir tedbirin hangi gelişme eksenine yönelik olduğu ve tedbirlerin yoğunlaşma düzeyine bağlı olarak, herbir önceliğin hangi gelişme eksenine doğrudan katkısı olduğu Tablo 10'dan izlenebilmektedir.

TABLO 10: ÖNCELİK VE TEDBİRLERİN GELİŞME EKSENLERİ BAZINDA TASNİFİ

	GE-1*	GE-2*	GE-3*	GE-4*	GE-5*	GE-6*	GE-7*
Öncelik Alanı 1: Bölgelerin içsel potansiyellerinin harekete geçirilmesi ve yerel kaynakların verimli kullanımı yolu ile rekabet gücü kapasitelerinin artırılması ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması							
Tedbir1.1. Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncelikli "sürükleyici sektörlerin" -belirlenecek kriterler doğrultusunda- seçimi ve desteklenmesi	√	√			√		
Tedbir1.2. Bölgesel kalkınma planlarının; yerel potansiyelleri ve yerele özgü değerleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı, kurumsal sürekliliği olan "operasyonel" yapıda oluşturulması.	√	√	√		√	√	
Tedbir1.3. Bölge bazında; sektörel kümelenme çalışmalarının desteklenmesi	√	√	√		√	√	
Tedbir1.4. Bölgesel imaj ve marka yaratmaya yönelik olarak, bölgeye özgü tarihi ve doğal mirasların korunması, güçlendirilmesi ve üretilen ürünlerin ve hizmetlerin iç ve dış pazarlarda tanıtımının sağlanması	√	√			√		√
Tedbir1.5. Bölgelerde yatırım ortamının iyileştirilmesine, finansman olanaklarının artırılmasına ve çeşitlendirilmesine, girişimciliğin geliştirilmesine ve KOBİ'lerin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi	√	√	√		√		
Tedbir1.6. Potansiyel bölgelerde; yenilikler ve yeni teknolojiler ile ilgili bilgilere ulaşımın kolaylaşmasını, teknoloji değişim ve transfer sistemlerinin geliştirilmesini, etkin bir bölgesel AR&GE altyapısı kurulmasını ve kapasitesinin artırılmasını sağlamaya yönelik olarak; ilgili kurumların, modern altyapı donanımının, insan kaynağının, akademik eğitim düzeyinin, bilimsel toplantı ve konferans olanaklarının geliştirilmesi.	√	√	√		√		√
Tedbir1.7. Bölgelerde iş ve yaşam kalitesinin artırılmasına ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak sosyal ve fiziki altyapının güçlendirilmesi		√			√		√

* **Başlıklar:** GE-1:İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilirbüyümenin sağlanması GE-2:Ekonomide rekabet gücünün artırılması GE-3:İnsan kaynaklarının geliştirilmesi GE-4:Sosyal içermenin güçlendirilmesi GE-5: Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması GE-6: Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması GE-7: Fiziki altyapının iyileştirilmesi

TABLO 10: ÖNCELİK VE TEDBİRLERİN GELİŞME EKSENLERİ BAZINDA TASNİFİ (DEVAM)

	GE-1*	GE-2*	GE-3*	GE-4*	GE-5*	GE-6*	GE-7*
Öncelik Alanı 2: Bölgesel gelişme politika uygulamalarının ve uygulama araçlarının birbirleri ile uyumlaştırılması ve çok düzeyli ve aktörlü etkin bir koordinasyon yapısının sağlanması							
Tedbir2.1 AB'ye Ekonomik ve Sosyal Uyum çalışmaları kapsamındaki bölgesel gelişmeye yönelik politika uygulamalarının birbirleri ile ve diğer politika uygulamaları, stratejiler ve araçlar ile uyumlaştırılması ve bütünleştirilmesi					√	√	
Tedbir2.2. Bölgesel politikaların ulusal ve bölgesel stratejilere dayanan operasyonel programlar ile yürütülmesi					√	√	
Tedbir2.3. Planlama hiyerarşisinde yatay ve dikey ilişki ve tamamlayıcılığın güçlendirilmesi ve bölgesel gelişme stratejilerinin DPT tarafından hazırlanacak "Bölge Planlama Rehberleri" yardımıyla katılımcı bir süreçte oluşturulması					√	√	
Tedbir2.4. Bölgesel gelişmeye ivme verecek kamu, STK ve özel sektör aktörlerinin planlama ve uygulama alanında eşgüdümünün sağlanmasına yönelik olarak Kalkınma Ajanslarının kısa bir süre içerisinde aktif hale getirilmesi ve kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi			√		√	√	
Tedbir 2.5. Yerel inisiyatiflerin ve Kalkınma Ajanslarının yürüteceği çalışmalar ve projelerle ilgili olarak DPT koordinasyonunda bir iletişim ve bilgi ağının kurulması		√	√		√	√	
Tedbir2.6. Bölgelerde tüm aktörlere yönelik koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak bir "planlama platformunun" oluşturulmasının desteklenmesi			√		√	√	
Tedbir2.7. Devlet, STK ve özel sektör işbirliği ile Bölgesel gelişmeye yönelik çalışmaların ve AB program ve projelerinin toplantılar, seminerler, bilgilendirici yayınlar ve eğitimler ile ulusal ve bölgesel düzeyde tanıtımının yapılması			√		√	√	

* **Başlıklar:** GE-1:İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilirbüyümenin sağlanması GE-2:Ekonomide rekabet gücünün artırılması GE-3:İnsan kaynaklarının geliştirilmesi GE-4:Sosyal içermenin güçlendirilmesi GE-5: Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması GE-6: Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması GE-7: Fiziki altyapının iyileştirilmesi

TABLO 10: ÖNCELİK VE TEDBİRLERİN GELİŞME EKSENLERİ BAZINDA TASNİFİ (DEVAM)

	GE-1*	GE-2*	GE-3*	GE-4*	GE-5*	GE-6*	GE-7*
Öncelik Alanı 3: Yerel ve merkezi düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesi							
Tedbir 3.1. Yerel kaynakların daha etkin kullanımı ve bölgesel kalkınma anlayışının kurumsallaşabilmesi için Kalkınma Ajanslarının tüm İBBS Düzey 2 Bölgelerinde aktif hale getirilmesi ve AB normlarında proje yönetimi, izleme-değerlendirme başta olmak üzere kapasitelerinin güçlendirilmesi		√	√		√	√	
Tedbir 3.2. Yerel düzeyde bölgesel gelişmede rolü olan kurumların ve aktörlerin proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında eğitim programları yolu ile kapasitelerinin artırılması			√		√	√	
Tedbir 3.3. Bölgelerde; uzun vadeli insan kaynakları ihtiyaç analizi ve planlaması yapılması			√		√		
Tedbir 3.4. Sosyal ve beşeri sermaye gelişimine yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkin bir biçimde uygulanması	√	√	√	√	√		
Tedbir 3.5. AB Eğitim ve Gençlik Programlarının bölgelerde ihtiyaç duyulan insan kaynaklarına yönelik olarak uygulama olanaklarının geliştirilmesi			√		√		√
Tedbir 3.6. Bölgesel özellikleri ve öncelikleri dikkate alan yükseköğrenim programlarının geliştirilmesi ve araştırma merkezlerinin oluşturulması			√		√		
Öncelik Alanı 4: Bölgesel politika uygulamalarına yönelik etkin bir izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması							
Tedbir 4.1. İzleme ve değerlendirmeye ilişkin merkezde ve yereldeki kurumlar ve aktörler arasındaki görev dağılımlarının belirlenmesi			√		√	√	
Tedbir 4.2. Belirlenecek kriterler ve göstergeler doğrultusunda, uyumlaşmanın sağlandığı bölgesel gelişme politika uygulamaları ve araçları için ortak bir izleme ve değerlendirme yapısının oluşturulması			√		√	√	
Tedbir 4.3. İzleme ve değerlendirmede rol alacak merkezi ve yerel aktörlerin eğitimler yolu ile kapasitelerinin artırılması			√		√	√	

* **Başlıklar:** GE-1:İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilirbüyümenin sağlanması GE-2:Ekonomide rekabet gücünün artırılması GE-3:İnsan kaynaklarının geliştirilmesi GE-4:Sosyal içermenin güçlendirilmesi GE-5: Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması GE-6: Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması GE-7: Fiziki altyapının iyileştirilmesi

6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar

Türkiye’de planlı dönem öncesi ve planlı dönemde bölgesel gelişme alanında farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar ve sorun tespitlerine bağlı olarak çalışmalar yürütülmüştür. Ülke genelinde bir bütünsellik anlayışı temelinde bölgelerde, yüksek yaşam kalitesine ulaşılabilmesine yönelik önemli çabalar gösterilmiştir. Belirlenen, uygulanan veya sadece tasarı aşamasında kalmış pek çok farklı yaklaşım ve politika incelendiğinde, ortak bir amacı gerçekleştirmeye yönelik oldukları yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır: Bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması. Bu amaca ulaşmanın yöntemi kimi zaman geri kalmış bir bölgeye doğrudan yatırım yapmak veya yatırım imkanlarını kolaylaştırmak, kimi zaman kaynakları belirli bir bölgede yoğunlaştırarak dışsallıklardan faydalanmak olmuştur.

AB’de genel eğilimlere ve yönelimlere bakıldığında, bölgesel gelişme alanında temel amacın Türkiye’deki temel amaca denklik gösterdiği görülmektedir. AB’nin bölgesel gelişme alanında çözümüne çaba ve kaynak harcadığı en önemli konu da yine bölgeler arasındaki önemli gelişmişlik farklarıdır. Birlik bünyesindeki en önemli politika aracı olan Yapısal Fonlar, bu temel amaca yönelik olarak kullanılmaktadır.

Sorunun çözümü için yapılan birçok çalışma sayesinde, gerek Türkiye’de gerek AB’de görece az gelişmiş bölgelere yönelik çalışmalar bölgelerin gelişimi için önemli rol oynamış, ancak hem bölgelerin gelişimini hızlandırmak hem de bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak konusunda istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Her dönemde, bir önceki dönemde sorunun çözümüne ilişkin yapılan tüm çalışmalar, uygulamalar ve araçlar analiz edilmeye çalışılmış ve edinilen dersler doğrultusunda yeni politikalar ve araçlar tarif edilmeye, politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Geline aşamada önemli dersler çıkarılabilecek bilgi birikimi ve deneyim oluşmuş durumundadır.

Bu bağlamda, herhangi bir konunun çözümü için en kritik ve zaruri adım, sorunun tespit edilmesidir. Doğru sorun tespiti, problem çözümüne yönelik olarak doğru bir stratejik yola sapılmasını ve doğru araçlar kullanarak hedefe ulaşılmasını sağlayacaktır. Sorunu doğru tespit etmek, üretilen politikaların uygulanabilirliğini artırmak ve kaynakların verimli kullanımını sağlamakta temel rol oynayacaktır. Bu kapsamda, Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB’ye Ekonomik Sosyal Uyum ÖİK tarafından yapılan çalışmaların belki de en önemlisi, bölgesel gelişme alanında bu güne kadar yapılan çalışmalar ve edinilen deneyimler ışığında temel sorun alanlarının belirlenmesi ve bunların stratejilerle ilişkilendirilmesi olmuştur. Konuyla ilgili akademisyenler, uygulamanın içinde yer alan kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri vb. kurum ve kuruluşlarının temsili ile belirlenmiş sorunlar kuşkusuz Türkiye’de bölgesel gelişme alanındaki

temel sorunların tespiti için en etkin ve doğru adres olmuştur. Benzer şekilde belirlenen bu temel sorunların çözümüne yönelik öneriler de aynı ölçüde etkin ve verimli olacaktır.

Bu kapsamda, bölgesel gelişme alanında bugüne kadar veya bugün yapılan çalışmalardan, uygulanan politikalarından veya kullanılan veya kullanılmaya çalışılan araçlardan edinilen deneyim paralelinde temel sorunlar aşağıda ifade edildiği biçimde betimlenebilir;

- Mevcut bölgesel politika araçlarının çeşit ve içerik açısından, bölgelerin ihtiyaç ve kapasitelerine odaklanma, bölgelerin içsel potansiyellerini harekete geçirme, rekabet güçlerini artırma ve bireylerin yaşam kalitesini yükseltme konusunda yetersiz kalması
- Bölgesel gelişme politikalarının ve politika araçlarının kendi aralarında ve ülkedeki diğer politikalarla etkin bir koordinasyon içinde bulunmaması
- İnsan kaynaklarının, beşeri ve sosyal sermayenin yetersizliği ve AB bölgesel gelişme politikaları uygulama aracı olan yapısal fonların kullanımı bakımından yerelde ve merkezde planlama, programlama, proje uygulama, yönetme, izleme-değerlendirme ve mali konularda kurumsal kapasite eksikliği
- Bölgelerde kaynak ve kapasite yetersizliği, kaynakların verimli kullanılmaması ve bölgelere kaynak tahsisinin verimli ve sistematik biçimde yapılamıyor olması.

Tespit edilen bu sorunlar temelinde, güçlü yönlerden de yararlanarak belirlenen vizyona ulaşmak için istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme politikası, yeniliklere dayalı sürdürülebilir rekabet politikası ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik bölgesel gelişme politikası paralelinde; bölgelerin içsel potansiyelinin harekete geçirilmesi ve yerel kaynakların verimli ve etkin kullanımı için, bölgesel gelişme politikasının hayata geçirilmesinde AB bölgesel gelişme araçlarından en üst düzeyde yararlanarak etkin koordinasyon yapısının oluşturulması, bunun için gerekli kurumsal kapasitenin ve insan kaynaklarının geliştirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir.

Hedeflenen noktaya ulaşmak için, AB'ye uyum sürecinde ulusal düzeyde belirlenecek önceliklerle uyumlaştırılmış ve bütünleştirilmiş AB bölgesel gelişme politika araçlarının etkin kullanımına yönelik olarak, gerek 2007-2013 dönemindeki, gerek adaylık sürecindeki gerekse üyelik sonrası uygulamaların zemininin oluşturulmasına ilişkin çalışmalar çok önemli rol oynayacaktır.

EKLER

EK 1: Dünya Ekonomisinde Genel Durum, Eğilimler ve Bölgesel Gelişme

1970'lerin başında ulusal ekonomilerin Bretton Woods sistemiyle kontrolünün sona ermesiyle birlikte başlayan dönem, birçok araştırmacı tarafından "küresel ekonomi" olarak adlandırılmaktadır (Amin ve Thrift, 1996, s. 2). Bu yeni dönemde sınırlar arası ekonomik ilişkiler ve uluslararası ekonominin entegrasyonu büyük ölçüde güçlenmiş, üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerin akışkanlığındaki artış dünya ekonomisindeki ekonomik bağlantıların genişleyip derinleşmesine ve buna bağlı olarak uluslararası ticaret ve kaynak akışlarına ilişkin geleneksel analiz ve politikaların değişmesine yol açmıştır. Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme, özellikle 1980'lerden itibaren doğrudan dış yatırımlarda meydana gelen artıştır. Söz konusu yatırımlardaki artış, dünya üretimi ve ticaretindeki artışın önüne geçmiştir.

Dünya çapında doğrudan dış yatırımlardaki artışla birlikte üretim düzeyinde gelişen derin entegrasyon, bir ürün için araştırma, tasarım, üretim ve pazarlama gibi katma değer yaratmayı ard arda biraraya getiren işlem ve aşamaları (üretim sürecini) farklı coğrafyalarda ve farklı işlemciler (üretim birimleri) aracılığıyla bir merkezden düzenlemeye dayanmaktadır (Erdut, 1998, s. 26; Ivarsson, 1996, s. 3; Dunning, 1994, 1998; Kumral, 2001; Hamdani, 1995, s. 2; Cook ve Kirkpatrick, 1997, s. 55).

Aynı ürüne ilişkin üretim süreçlerinin farklı coğrafyalarda yürütülebilmesine bağlı olarak bölgeler ve/veya şehirler arasında küresel düzeyde fonksiyonel bir işbölümü doğmuştur (Asheim ve Dunford, 1997, ss. 445-57).

Bölgeler arasındaki fonksiyonel işbölümü ve bu işbölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün sağladığı avantaj nedeniyle -uluslar arası piyasalarda sürekli ve önemli bir pay- (Giunta ve Martinelli, 1995), gerek akademik çevreler gerekse de karar birimleri açısından özellikle 1980 sonrasında ülke, bölge ve şehir düzeyinde rekabet gücü kavramı çok önem kazanmıştır. Yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamı ve yeni küresel piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak, rekabet gücünün gösterilmesi ve rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetimi ve organizasyonunda, "Bölge"nin anahtar kavram olarak ele alınmasıdır.

Bugüne kadar bölgesel düzeyde rekabet gücünün tanımı ve ölçümü konusunda tam bir görüş birliğine ulaşılamamışsa da, çok genel anlamda bu kavram; bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihraç pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte, yüksek ve sürdürülebilir bir gelir ve istihdam düzeyi sağlayabilme yeteneği olarak tanımlanabilir (Kitson, Martin ve Tyler, 2004, s. 991; Gardiner, 2003, s. 4; European Commission (EC), 1999). Bir bölgenin küresel işbölümü içindeki fonksiyonu rekabet avantajını belirleyen faktöre bağlıdır. Rekabeti kaliteli ve sıradan rekabet (fiyat rekabeti) olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kaliteli yada sürdürülebilir rekabetin temelini oluşturan yenilikler; yeni bir malın üretimi, malın kalitesini yenileme, yeni bir üretim tekniği geliştirme, yeni piyasalara açılma, yeni bir hammadde kaynağı bulma veya var olanı ele geçirme ve sanayinin yeni bir organizasyonu şeklinde tanımlanabilir (Schumpeter, 1974, s. 67; Morgan, 1997, s. 492).

Gerek bölgesel gerekse de ulusal düzeydeki rekabet edebilirliğin ölçümünde faktör verimliliğine dayalı çalışmaların özellikle büyüme literatüründe ön plana çıktığı görülmektedir. Neo-klasik büyüme modelinde, verimlilik artışı (işgücü başına çıktının artışı); işgücü başına sermaye ve teknik gelişmeye (veya toplam faktör verimliliğine) bağlıdır. Dolayısıyla bölgeler arası verimlilik artışındaki fark, (dışsal) teknik gelişme ile sermaye/işgücü oranındaki farklar ile açıklanmaktadır. Modelin varsayımları nedeniyle, bölgeler arası verimlilik farkları zaman içinde azalarak, düşük verimliliğe sahip bölgeler yüksek verimliliğe sahip bölgelerin verimlilik düzeyine ulaşacak ve bölgeler arası bir yakınsama söz konusu olacaktır. Modelin varsayımları; ölçüğe göre sabit getiri, işgücü ve sermayenin azalan getirisi, tam faktör hareketliliği ve teknolojik gelişmenin hiçbir engel olmadan bölgeler arasında yayılması olarak belirtilebilir.

Diğer taraftan, teknik değişimin büyüme sürecinin kendisi tarafından belirlendiği ifade edilen içsel büyüme modellerinde, bölgesel verimlilik farklarının zaman içerisinde nasıl bir eğilim göstereceği teknik gelişme süreci ile ilgili yapılan varsayımlara dayalı olarak açıklanmaktadır. Örneğin içsel büyüme modelinin Romer versiyonunda, teknolojik bilginin büyüme oranı, bilgi-üreten sanayilerde istihdam edilen işgücü sayısındaki artışın bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Teknolojik gelişmenin bölgeler arasında hızla yayıldığı varsayılırsa, teknoloji düzeyi düşük bölgeler işgücü verimliliğini hızlı bir şekilde artırarak teknoloji düzeyi yüksek bölgeleri yakalayabilirler. Bunun anlamı, içsel büyüme modellerinin bu versiyonunda, verimlilikte bölgesel yakınsamanın beklenmesidir. Ancak çok sayıda çalışma, teknolojinin bölgeler arasında kısa bir sürede yayılmadığını göstermektedir. Bu durum, teknoloji yayılımında bölgeye özgü yapının çok önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun da ötesinde buluş ve yenilikler konusunda lider olan bölgeler, diğer bölgelerin bilgisini ve kalifiye işgücünü çekiyorsa, yakınsamanın tam tersine bölgeler arası verimlilik farkları daha da artmaktadır.

Verimliliğin bölgesel farkları üzerine bir diğer yaklaşım “yeni ekonomik coğrafya” modelleridir. İçsel büyüme teorisiyle benzerlikler taşıyan bu modele göre bölgeler arası gelişmişlik farkları; bölgelerin artan getiri yaratma konusundaki kapasite farklarına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre artan getiri, ölçek ekonomisi ve aksak rekabet, ticaret ve uzmanlaşma yaratma konusunda sabit getiri, tam rekabet ve mukayeseli üstünlükten çok daha önemlidir. Ölçeğe göre artan getirinin yaratılmasında, bölgesel ekonomik kümelenme ve uzmanlaşma süreci önemli bir rol oynamaktadır (Kumral ve Değer, 2005; Gardiner, Martin ve Tyler, 2004, s. 1045; Brakman ve Garretsen, 2003, ss. 637-48; McCann ve Sheppard, 2003, ss. 649-63; Ottaviano, 2003, ss. 665-73; Armstrong ve Taylor, 2000, ss. 64-139; Fine, 2000, ss. 245-65; Martin, 1999, ss. 65-91; Maskell ve Malmberg, 1995; Krugman, 1991, ss. 484-499).

Uzmanlaşmış ekonomik faaliyetin mekânsal yığılımının (bazı alanlarda hem rekabet eden hem de işbirliği içerisinde olan firmalar, bilim parkları, geniş akademik topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları vs.) bulunduğu bölgeler, bilgi parçalarına ulaşmada sahip oldukları olanaklar nedeniyle çok çekicidirler. Bu bölgelerde firmalar, geniş bilgi tabanı şeklindeki yerel dışsallığın faydalarını içselleştirirler. Başka bir deyişle, bu tip bölgelerde daha fazla bilgi (kodlanmış ve örtük bilgi) parçasına ulaşabilen firmalar, daha fazla yeni bilgi kombinasyonu (yeni ürün, süreç, pazar vs.) oluşturma ve dolayısı ile artan getiri yaratma fırsatı elde ederler. (Kumral, 2004; Martin ve

Peter, 2003, ss. 5-35; Antonelli, 2003a; Antonelli, 2003b; Antonelli, 2001; Gertler M.S. (2001); Cooke, 2001, s. 950; Amin ve Wilkinson, 1999, ss.121-125; Antonelli, 1999, ss. 243-260; Porter, 1998, s. 197; Harrison, 1994).

Bölgesel verimlilik farklarına ilişkin yeni yaklaşımlara göre, artan getirinin kaynağı olan ve yerel dışsallıklar olarak karşımıza çıkan bilginin yaratılması ve yayılması süreçleri, bazı bölgelerin (ve şehirlerin) neden diğerlerinden daha yüksek bir verimlilik ve büyüme oranına sahip olduğunu ve aynı zamanda bu farkların neden zamanla azalmadığını açıklamaktadır.

TABLO 11: BÖLGESEL VE ULUSAL REKABET GÜCÜNÜN FAKTÖRLERİ

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
<u>Temel Altyapı</u> - Otoyol - Demir Yolu - Hava Yolu - Mülkiyet <u>Teknolojik Altyapı</u> - Bilgi ve İletişim Teknolojileri - Telekom - İnternet <u>Bilgi Altyapısı</u> <u>Yaşanan Yerin Kalitesi</u>	<u>Demografik Eğilimler</u> - Kalifiye İşçilerin Göçü - İşgücü Çeşitliliği <u>Kalifiye İşgücü</u> - Bilgi Yoğun Mesleki Yetenekler	<u>Girişimcilik Kültürü</u> - Pazara Giriş İçin Az Engel - Risk Alma Kültürü <u>Sektörel Yoğunlaşmalar</u> - Denge / Bağımlılık - İstihdam Yoğunlaşması - Yüksek Katma Değerli Aktiviteler <u>Uluslararasılaşma</u> - İhracat - Yatırım - İşletme Kültürü - Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı <u>Yenilik</u> - Patentler - Ar – Ge Düzeyi <ul style="list-style-type: none"> • Araştırma kurumları ve üniversiteler • İşletmelerin bu kurumlarla bağlantıları • Yayılma etkileri <u>Yönetim ve Kurumsal Kapasite</u> <u>Sermayenin Elde Edilebilirliği</u> <u>Uzmanlaşma</u> <u>Rekabetin Yapısı</u>

Kaynak: Gardiner,B, 2003, Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis, Regional Studies Association International Conference,Pisa.

Günümüzde ABD, İngiltere, Belçika, İtalya, Hollanda ve Japonya gibi pek çok ülke, yukarıdaki tabloda yer alan rekabet gücü faktörlerini değerlendirmek ve bunları geliştirmek üzere politikalar geliştirmektedir (Kitson,Martin,Tyler, 2004, ss.991-999).

EK 2: İBBS DÜZEY 1 VE DÜZEY 2 BÖLGELERİ²³**İBBS Düzey 1 Bölgeleri**

TR10: İstanbul
TR2: Batı Marmara
TR3: Ege
TR4: Doğu Marmara
TR5: Batı Anadolu
TR6: Akdeniz
TR7: Orta Anadolu
TR8: Batı Karadeniz
TR 9: Doğu Karadeniz
TRA: Kuzeydoğu Anadolu
TRB: Ortadoğu Anadolu
TRC: Güneydoğu Anadolu

İBBS Düzey 2 Bölgeleri

TR10: İstanbul
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
TR22: Balıkesir, Çanakkale
TR31: İzmir
TR32: Aydın, Denizli, Muğla
TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak
TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya
TR51: Ankara
TR61: Antalya, Burdur, Isparta
TR62: Adana, Mersin
TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71: Aksaray, Kırıkkale, Nevşehir, Niğde
TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
TR52: Karaman, Konya
TR72: Kayseri Sivas, Yozgat
TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane,
Ordu, Rize, Trabzon
TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum
TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
TRB2: Bitlis, Hakkari, Muş, Van
TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis
TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa
TRC3: Batman, Mardin, Siirt, Şırnak

²³ İBBS Düzey 3 Bölgeleri 81 İlimizdir

KAYNAKÇA

- Akgüngör S. (2006)**, “Geographic Concentrations in Turkey’s Manufacturing Industry: Identifying Regional Highpoint Clusters”, *European Planning Studies Vol. 4, No. 2*, February.
- Akgüngör S. ve Falcıoğlu P. (2005)**, “European Integration and Regional Specialization Patterns in Turkey’s Manufacturing Industry”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Faculty of Business, Department of Economics Discussion Paper Series, No:01/05.
- Akgüngör S., Kumral N. ve Lenger A. (2003)**, “National Industry Clusters and Regional Specializations in Turkey”, *European Planning Studies* 11(6), 647-669.
- Albersen P., Tansel A. ve Temel T. (1999)**, “Convergence and Spatial Patterns in Labor Productivity: Nonparametric Estimations for Turkey”, *Journal of Regional Analysis and Policy*, 29(1), 3-19.
- Altınbaş S., Doğruel F. ve Güneş M. (2002)**, “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama : Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı mı?”, VI. ODTÜ ERC,11-14 Eylül, Ankara.
- Amin A. ve Thrift N. (1996)**, “Living in the Global”, In A. Amin and N. Thrift (Ed.), *Globalization, Institutions, and Regional Development in Europe*, ss.1-23, Oxford University Press.
- Amin A. ve Wilkinson F. (1999)**, “Learning, Proximity and Industrial Performance: An Introduction”, *Cambridge Journal of Economics* 23, 121-125.
- Antonelli C. (1999)**, “The Evolution of the Industrial Organisation of the Production of Knowledge”, *Cambridge Journal of Economics* 23, 243-260.
- Antonelli C.(2001)**, *The Microdynamics of Technological Systems*, Routledge, London.
- Antonelli C.(2003a)**, *The Economics of Innovation, New Technologies and Structural Change*, Routledge, London.
- Antonelli C.(2003b)**, “Innovation and Urban Regions as National and International Nodes for the Transfer and Sharing of Knowledge”, *Regional Studies* 37 (6/7), 595-607.
- Armstrong H. ve Taylor J. (2000)**, *Regional Economics and Policy*, Blackwell.
- Asheim B.T. ve Dunford M. (1997)**, “Regional Futures”, *Regional Studies* 31 (5), 445-457.
- Bayar F., Daniel G, Derviş K, Işık Y. ve Öztrak F. (2004)**, “Relative Income Growth and Convergence”, Centre for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers, No:8/September.
- Blanke J. ve Lopez-Claros A (2004)**, “The Lisbon Review, 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe”, Dünya Ekonomik Forumu.
- Brakman S. ve Garretsen H. (2003)**, “Rethinking the ‘New’ Geographical Economics”, *Regional Studies* 37(6/7), 637-649.
- Brasche U. (2001)**, *Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Cook P. ve Kirkpatrick C. (1997)**, ”Globalization, Regionalization and Third World Development”, *Regional Studies* 31(1), 55-66.
- Cook P. (2001)**, “Regional Innovation Systems, Clusters, and the Knowledge Economy”. *Industrial and Corporate Change* 10(4), 945-974.
- DİE.** <http://www.die.gov.tr>.
- Dinler Z. (2005)**, *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, İstanbul.

- Doğruel F. ve Doğruel S. (2003)**, “Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme”, A.H.Köse, F.Şenses, E.Yeldan, (der.) *İktisat Üzerine Yazılar 1: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar-Korkut Boratav’a Armağan içinde*, İletişim Yayınları, ss:287-318, İstanbul
- DPT (1963)**, *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıllık)*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1967)**, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1979)**, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1982)**, *Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*, Ankara.
- DPT (1984)**, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1989)**, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1985)**, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2000a)**, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2000b)**, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2003a)**, *Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar – Taslak*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2003b)**, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Sıralaması Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2003c)**, *2003 Yılı İlerleme Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2003d)**, *Ön Ulusal Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2004)**, *2004 Yılı İlerleme Raporu Resmi Olmayan Çevirisi*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2005a)**, *Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2005b)**, *2005 Yılı İlerleme Raporu Resmi Olmayan Çevirisi*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2006)**, *2006 Yılı Program*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dunning J.H. (1988)**, “The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extensions”. *J. Int. Bus. Studies* 19, 1-31.
- Dunning J.H. (1994)**, “Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment”, *Transnational Corporations* 3(1), 23-51.
- Eraydın A. (1995)**, “Local development under the pressures of restructuring: The case of Bursa, Turkey”. In: B. Van der Knaap & R. Le Heron (Eds). *Recent Industrialization Experience of Turkey*, ss. 155–176. (New York:Greenwood).
- Eraydın A. (2002)**, *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Eraydın A.** “Regional Policies At The Crossroads: New Strategies In The Long Challenge For Cohesion, METU.
- Erdut, Z. (1998)**, *Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi*, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası.
- Erkut G. ve Özgen C. (2003)**, “The Economic and Spatial Peripherality of Border Regions in Southeastern Europe”, The 43rd European Congress of the Regional Science Association, Jyväskylä, Finland, 27th-30th August 2003

- Erkut G. ve Baypınar M.B. (2003)**, “EU Integration and the Change of Spatial Organization in Turkey”, The 43rd European Congress of the Regional Science Association, Jyväskylä, Finland, 27th-30th August 2003.
- Erlat H. (2005)**, “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama Sorununa Zaman Dizisi Yaklaşımı”, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*, Türkiye Ekonomi Kurumu, ss. 251-277.
- Ertugal E. (2005a)**, “Europeanisation of Regional Policy and Regional Governance: The Case of Turkey”, *European Political Economy Review*,3(1).
- Ertugal E. (2005b)**, “Strategies for Regional Development: Challenges facing Turkey on the Road to EU Membership”, *Turkish Policy Quarterly* 23.10.2005.
- European Commission (EC) (1999)**, *European Spatial Development Perspective*, Official Publications of the European Communities, Potsdam.
- European Commission (EC) (2004a)**, “Proposal for a Council Regulation – Laying Down General Provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund”, COM(2004)492.
- European Commission (EC) (2004b)**, *A New Partnership for Cohesion: Convergence Competitiveness Cooperation*, Third Report on Economic and Social Cohesion.
- European Commission (EC) (2005a)**, *Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines 2007 – 2013*, COM(2005)0299. Brüksel.
- European Commission (EC) (2005b)**, *Turkey 2005 Progress Report*, SEC(2005)1426, COM(2005)564 final. Brüksel.
- European Commission (EC) (2005c)**, “Proposal for a Council Decision – On the Principles, Priorities and Conditions contained in the Accession Partnership with Turkey”, COM(2005)559.
- European Commission (EC) (2005d)**, “Communication from the Commission – 2005 Enlargement Strategy Paper”, Brüksel, COM(2005)561.
- Eurostat (REGIO, LFS)**, *Belli Başlı Göstergeler*, National Statistical Offices and Calculations DG REGIO.
- Eurostat Press Office (03.06.2005)**, *GDP per Capita Varied by One to Five Across the EU25 Member States.* <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>
- Eurostat Press Office (13.10.2005)**, *Regional Diversity Illustrated Through Figures* <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>
- Eurostat Press Office (07.10.2005)**, *Regional Unemployment Rates in the EU25.* <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>
- Filiztekin A. (1998)**, “Convergence Across Industries and Provinces in Turkey”, Koç University Working Paper Series, sayı:1998/08.
- Filiztekin A. (2004)**, “A Multisectoral Co-feature Analysis of Fluctuations in Turkey”, *Emerging Markets Finance and Trade* 40(6), 95-110.
- Filiztekin A. (2005)**, “Bölgesel Büyüme, Eş Hareketlilik ve Sektörel Yapı”. *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*. Türkiye Ekonomi Kurumu, ss: 209-229.
- Fine B. (2000)**, “Endogenous Growth Theory:A Critical Assessment”, *Cambridge Journal of Economics* 24, 245-265.
- Gardiner B.(2003)**, “Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis”, Regional Studies Association International Conference, Pisa.

- Gardiner B., Martin R., Tyler P. (2004)**, “Competitiveness, Productivity and Economic Growth Across the European Regions”, *Regional Studies* 38(9),1045-1069.
- Gertler M.S. (2001)**, “Tacit Knowledge and the Economic Geography of Context or The Undefinable Tacitness of Being (There)”, Nelson and Winter DRUID Summer Conference. Aalborg, Danimarka.
- Gezici F. ve Hewings G.J.D. (2004)**, “Regional Convergence and Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey”, *RURDS* 16(2).
- Giunta A. ve Martinelli F. (1995)**, “The Impact of Post-Fordist Corporate Restructuring in a Peripheral Region: The Mezzogiorno of Italy”, In A. Amin and J. Tomaney (Ed.), *Behind the Myth of European Unio.*, London and New York: Routledge.
- Hamdani K. (1995)**, Introduction. In J. Dunning ve K. Hamdani (Ed.), *Globalization and Developing Countries*, Birleşmiş Milletler.
- Harrison B. (1994)** “Industrial Districts: Old Wine in New Bottles?”, *Regional Studies* 26(5), 479-83.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2005)**, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası*, No:4, 3. Baskı.
- Ivarsson I. (1996)**, “Small Foreign-Owned Affiliates in Sweden: An Empirical Survey of Purchasing Performance”.In C.Collis ve F.Peck (Ed.), *Industrial Restructuring: FDI and Regional Development*, London: Regional Studies Association.
- Karaca O. (2004)**, “Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları:Yakınsama Var mı?”. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, Sayı:2004/07.
- Karadağ M., Önder Ö., Deliktaş E. (2005)**, “Growth of Factor Productivity in the Turkish Manufacturing Industry at Provincial Level”, *Regional Studies* (39)2, 213-223.
- Karadağ M., Deliktaş E., Önder Ö. (2004)**, “The Effects of Public Capital on private Sector Performance in Turkish Regional Manufacturing Industries”, *European Planning Studies* 12(8), 1145-1155.
- Kitson M., Martin R. ve Tyler P. (2004)**, “Regional Competitiveness:An Elusive yet Key Concept?”, *Regional Studies* 38(9), 991-999.
- Krugman P. (1991)**, “Increasing Returns and Economic Geography”, *Journal of Political Economy* 99, 484-499.
- Kumral N. (2001)**, *Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği*, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:2.
- Kumral N. (2004)**, “Endüstriyel Yerleşme: Türkiye NUTS1 Bölgeleri Örneği”, *İşletme ve Finans Dergisi* 19(215).
- Kumral N. ve Değer Ç. (2005)**, “Sanayi Rekabet Performansı Endeksi”, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*, Türkiye Ekonomi Kurumu, ss: 277-297.
- Martin R. ve Peter S. (2003)**, “ Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea?”. *Journal of Economic Geography* (3)1:5-35.
- Maskell P. ve Malmberg A. (1995)**, “Localised Learning and Industrial Competitiveness”, Paper presented at the Regional Studies Association European Conference on ‘Regional Futures’Gothenburg.
- McCann P. ve Sheppard S. (2003)**, “The Rise, Fall and Rise Again of Industrial Location Theory”. *Regional Studies* 37(6/7), 649-665.

- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (1993)**, “Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri”, Ankara.
- Morgan K. (1997)**, “ The Learning Region:Institutions, Innovation and Regional Renewal”. *Regional Studies* 31(5), 491-505.
- Ottaviano G.I.P. (2003)**, “Regional Policy in the Global Economy:Insights from New Economic Geography”, *Regional Studies*, 37(6/7), 665-675.
- Porter M. (1998)**, *On Competition*, Harvard Business School Press.
- Reeves T. (2005)**, “Turkey’s Regional Policy on the Road to the EU”.
- Şen Z. (2004)**, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejis Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- TÜSİAD-DPT (2005)**, *Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları: Sektör Bölge Yığılması*, TUSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi. No:4.
- 2002 Dünya Ekonomik Forumu**, “The Lisbon Review, 2002 – 2003: An Assessment of Policies and Reforms in Europe”. İsviçre. <http://www.weforum.org>.
- 2004 Dünya Ekonomik Forumu**, “The Lisbon Review, 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe”. İsviçre. <http://www.weforum.org>.
- http://europa.eu.int/comm/regional_policy/index_en.htm.

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI
(2007-2013)

BÖLGESEL GELİŞME
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

İL GELİŞME STRATEJİLERİ VE
POLİTİKALARI
ALT KOMİSYONU RAPORU

Ankara, 2006

İL GELİŞME STRATEJİLERİ VE POLİTİKALARI ALT KOMİSYONU

KATILIMCILAR LİSTESİ

Alt Komisyon Başkanı	: Prof.Dr. Tayfur ÖZŞEN, Mersin Üniversitesi
DPT Koordinatörü	: Dr. Metin ÖZASLAN- Leyla BİLEN KAZANCIK
Raportör	: Dr. Hüseyin ÖZGÜR, Pamukkale Üniversitesi
Moderatör	: Kutluhan TAŞKIN (DPT)

KOMİSYON ÜYELERİ

Doç.Dr. Sait AŞGIN	İçişleri Bakanlığı
A. Saffet ATİK	Şehir Plancıları Odası
Prof.Dr. Şinasi AYDEMİR	KTÜ Mimarlık Fakültesi
Ramazan AYDIN	SABEK A.Ş.
Şefika BALABAN	TOBB
Eşref BAYDAR	Şanlıurfa Valiliği
Gazi BAYKALER	Çankırı Valiliği
Haluk BİLGESAY	Kayseri Valiliği
Murat BİRİNCİ	Sivas Valiliği
Eyüp ELMAS	Samsun Valiliği
Dr. İsmail EROĞLU	Bolu Valiliği/Vali Yardımcısı
Doç.Dr. Akın ERYOLDAŞ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof.Dr. Uğur ESER	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Bahar GEDİKLİ	ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Ömür GENÇ	Türkiye Kalkınma Bankası
Doç.Dr. Hüseyin GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Nihan Şahin HAMAMCI	Çevre ve Orman Bakanlığı
Yılmaz OLGUN	Artvin Valiliği
Mehmet ÖZÇİFT	Gaziantep Valiliği
Ceyda ÖZELLİ	KOSGEB
Akın ÖZGÜN	SABEK AŞ., Samsun
Prof.Dr. Funda SİVRİKAYA ŞERİFOĞLU	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
S. Zafer ŞAHİN	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Doç.Dr. Aydın TÜFEKÇİOĞLU	Kafkas Üniversitesi
Zeyneti BAYRI ÜNAL	Çevre Mühendisleri Odası \ Düzce
Bülent ÜNCÜ	Bayındırlık ve İskan Bak. Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müd.
Mesut YAŞA	Kırklareli Valiliği
Ahmet ZAHTEROĞULLARI	Mersin Valiliği

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. GİRİŞ	179
1.1. Neden İl Gelişme Stratejileri, Politikaları ve Planlaması	179
2. DURUM ANALİZİ	183
2.1. 1963 – 2000 Yılları Arasında Planlı Dönemdeki Gelişmeler	183
2.2. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	187
2.3. Türkiye’de İl Gelişme Planı Uygulamaları	189
2.3.1. Bolu ve Düzce İl Gelişme Planları	189
2.3.2. Mersin, Çankırı, Batman İl Gelişme Planları	192
2.3.3. Samsun İl Gelişme Planı ve SABEK A.Ş.	193
2.3.4. Diğer İl ve İlçe Gelişme Planları	195
2.4. Avrupa’dan Yerel Gelişme Planı Örnekleri	196
2.4.1. Avrupa’dan Katılımlı Planlama Örnekleri	196
2.4.2. Avrupa’dan Katılımcı Planlama Örneklerinin Değerlendirilmesi	198
3. GZFT ANALİZİ	200
3.1. Olumlu Yönler	200
3.2. Olumsuz Yönler	202
3.2.1. Uzman ve Eğitim Yetersizliği	202
3.2.2. Yasal Düzenleme Eksikliği	202
3.2.3. Veri ve Bilgilerin Yetersizliği ve Güvenilir Olmaması	202
3.2.4. Örgütlenme Yetersizliği	203
3.2.5. Finansman Sorunu	203
3.2.6. Katılım Sorunları	204
3.2.7. Aşırı Merkezîyetçi Anlayış ve Üst Yönetimlerin Sahiplenmemesi	204
3.2.8. İl Gelişme Planları için Model Sorunu	205
3.2.9. Planlama Sürecine İlişkin Sorunlar	205
4. AB’YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	207
5. GELECEĞE DÖNÜK YENİ BİR PLANLAMA STRATEJİSİ VE UYGULAMA ÖNLEMLERİ	209
5.1. 2013 Vizyonu	209
5.2. Vizyona Dönük Temel Amaçlar ve Politikalar	209
5.2.1. Yasal ve Yönetimsel Düzenlemelerin Yapılması	209
5.2.2. Kurumsallaşma	210
5.2.3. Aşırı Merkezîyetçi Anlayışın Önlenmesi	210
5.2.4. Planlama Metodolojisinin Belirlenmesi	211
5.2.5. Bilgi Sistemi Oluşturulması	212
5.2.6. Uzman Personel ve Eğitim Sorunlarının Çözümü	213
5.2.7. Katılımcılığın Geliştirilmesi	213
5.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler ve Tedbirler	214
5.3.1. İl Gelişme Planı Konusunda Kavramsal ve Yöntemsel Açıklık Sağlanması	214
5.3.2. İl Gelişme Planlarının Planlama Sistemi İçindeki Yerinin ve Bağlayıcılığının Belirlenmesi	215
5.3.3. Katılımcı Bir Kurumsal Yapı Oluşturulması	216
5.3.4. İl Özel İdarelerinin Durumu ve Üstlenebilecekleri Roller	217
5.3.5. İl Düzeyinde Yerel Planlama Sistemi	218
6. UYGULAMA STRATEJİLERİ	220
6.1. Mevzuat Düzenlemeleri	220
6.2. Kurumsal Düzenlemeler ve Kapasite	221
6.2.1. İl ve İlçe Kalkınma Kurulları	223
6.2.2. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	224

6.2.3. İl Kalkınma Kurumları	225
6.2.4. İl Kalkınma Bankası	226
6.2.5. İl Yönetimi Geliştirme ve Mesleki Eğitim Merkezi.....	228
6.3. Mali Kaynaklar.....	228
6.4. İnsan Kaynakları.....	229
7. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	232
7.1. Temel Saptamalar.....	232
7.2. Alınması Gereken Önlemler.....	234
7.3. Stratejik Amaçların Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi.....	237
KAYNAKÇA	238

1. GİRİŞ

İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Alt Komisyonu ilk toplantısını 26-27 Eylül, ikincisini 11 Kasım ve üçüncüsünü 22 Aralık 2005 tarihlerinde yapmıştır. Rapora ilişkin ek bir çalışma da, 10-11 Aralık tarihlerinde Bolu'da 9 üyenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Alt komisyon çalışmalarına Devlet Planlama Teşkilatı'ndan iki koordinatöre ilaveten 30 kuruluştan 32 üye katılmıştır. İki gün süren ilk toplantıda DPT tarafından GZFT²⁴ analizi çalışması gerçekleştirilmiş ve Komisyon'un oluşturacağı rapora ilişkin hususlar değerlendirilmiş, bu görüşmeler ışığında üyelerin görüş ve önerilerini raportöre iletmeleri kararlaştırılmıştır. İkinci toplantıda birinci aşama sonrasında üretilen rapor taslağı değerlendirilmiş, yapılması gereken düzenlemeler, değişiklikler belirlenmiştir. Bolu'da yapılan toplantıda rapor geliştirilmiş, üçüncü ve son toplantıda hazırlanan rapor taslağı incelenerek son şekli verilmiştir.

Özel ihtisas komisyonları çeşitli kuruluşlardan gelen üyelerden oluştuğundan değişik görüş ve önerilerin belirtilmesi ve bunların da raporlara yansımaları doğaldır. Alt komisyon bu açıdan olumlu bir yaklaşım içinde olmuş, temel değerlendirmelerde ve önerilerde görüş birliğine ulaşmış bulunmaktadır.

Rapor hazırlanırken genel olarak DPT tarafından öngörülen format göz önünde tutulmuştur. Bu bağlamda, öncelikle bir durum saptaması yapılmış, planlı dönemdeki gelişmeler ele alınmış, konuyla ilgili uygulama örnekleri hakkında kısaca bilgi verilmiş, GZFT analizi sonuçlarına göre olumlu ve olumsuz yönler üzerinde durulmuştur. Daha sonra, geleceğe yönelik olarak yapılması gerekenler belirlenmiş, temel amaç ve politikalar ile alınması gerekli görülen tedbirler, uygulama stratejileri ele alınmıştır.

1.1. Neden İl Gelişme Stratejileri, Politikaları ve Planlaması²⁵

Türk planlama sisteminde, ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi temel amaçlardan başlıcaları olmuştur. Kalkınma planlarımızda; bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımçılık ilkelerinin esas alınacağı önemle belirtilmiştir.

²⁴ GFZT analizi Güçlü Yanlar, Fırsatlar, Zayıf Yanlar ve Fırsatların analiz edilmesini ifade etmektedir.

²⁵ Bu bölümün kaleme alınmasında, genelde –tam künyesi kaynaklarda gösterilen—Dinçer ve Özaslan (2004) çalışmasından yararlanılmıştır.

Dünyanın ekonomik düzenindeki yapısal dönüşümler, bölgesel ve yerel ekonomilerin de küresel ekonominin aktörleri arasında yer almasına fırsat yaratarak, bu birimler arasındaki rekabeti artırmıştır. Yaşanan gelişmeler kentler, iller ve bölgeleri yeni kalkınma anlayışının sürükleyici unsurları durumuna getirmektedir. Böylece, yerel ve bölgesel gelişme konusu, diğer ülkelerde olduğu gibi, artık ülkemizde de artan ölçüde önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır.

Dünya ekonomisinde ve kalkınma anlayışında meydana gelen değişimler, AB ile uyum sürecimizde yaşanan gelişmeler ve planlama anlayışımızın öncelikleri birlikte düşünüldüğünde, ülkemizdeki idari bölümlenimin ve ülkesel yönetim sisteminin temeli olan “İl” ölçeğinde başlayan bir kalkınma anlayışının ve buna uygun bir planlama sisteminin geliştirilmesi gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının kabul edilebilir düzeye indirilmesi ve görece geri kalmış yörelerin kalkındırılması için, doğal olarak il ve hatta ilçe kademelerinden başlayan bir kalkınma ve planlama sistemi oluşturulması gerekli olmaktadır.

Anayasamızda da belirtildiği üzere, genel yönetimin taşradaki temel yönetim kademesi ve merkezi yönetimin taşradaki en üst yönetim birimi, ildir. İl yönetimlerinin genel yönetim içindeki özellikli ve öncelikli konumları dikkate alındığında, gerek yönetsel yeniden yapılanmada, gerekse kalkınma sürecinde, bu yönetim kademelerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Kalkınma açısından mekân boyutunun, yerel, bölgesel ve ülkesel düzeylerden oluştuğu göz önünde tutulduğunda, iller ve ilçeler, kalkınma ve strateji belirleme çalışmalarının yerel düzeydeki en temel yönetim basamakları olmaktadır.

Günümüzün kalkınma anlayışı ve araçları aşağıdan-yukarı bir gelişme modeli çerçevesinde yerel birimlere önemli işlevler yüklerken, kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması aşamalarında “katılımcılık” ilkesinin yaşama geçirilmesi de önemlidir. Ülkemizin hızlı ve dengeli kalkınabilmesi; planlama ve uygulama süreçlerine kamu sektörünün yanı sıra, özel sektör, gönüllü sivil kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, vb. kesimlerin de katılımı ile olanaklıdır. Bu nedenle, il ve ilçe gelişme planlamasının hazırlık, uygulama ve izlenme aşamalarında geniş katılımlı kurumsallaşma ve dayanışma gerekmektedir.

İl düzeyi bölgesel gelişme stratejilerinin hayata geçişinde operasyonel hareket noktası olma özelliğine sahiptir. Kimi durumlarda, havza, ilçe ve belde gelişme stratejilerine de ihtiyaç olmakla birlikte, bölgesel gelişme stratejileri ile etkileşiminin sağlanması açısından il gelişme planları ve stratejileri hem hızlı ve dengeli kalkınmanın hem de yerel ihtiyaçlara ve dinamiklere duyarlı, yerel girişimleri harekete geçiren bir düzey olması açısından gereklidir.

Bu kapsamda, il ve ilçe ölçeklerindeki kalkınma çalışmaları ve gelişme planlarının sağlayacağı başlıca yararlar şunlar olacaktır:

- a) İl ve ilçelerdeki ilgili tüm kurum ve kuruluşların geniş ve aktif katılımlarıyla hazırlanacak olan gelişme planları yoluyla il ve ilçeler; kısa, orta ve uzun vadede gelişmelerine yön verecek, genel eğilimleri tespit edebilecek ve geleceğe yönelik projeksiyonlarını eşgüdümleyeceklerdir.
- b) İl ve ilçelerimizin üstünlüklere sahip oldukları alanlar belirlenebilecek, mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmaları sağlanabilecektir. Böylece, il ve ilçe gelişme stratejileri, yöresel kaynakları ve potansiyelleri harekete geçiren, geri kalmış yörelerimizin sosyo-ekonomik düzeyini yükselten, kırsal kalkınmayı sağlayan ve ulusal plan ve programların gerçekleşmesini besleyen bir işlevi yerine getirecektir.
- c) Bölgesel gelişme amaç, hedef ve stratejileriyle uyumlu biçimde hazırlanacak alt ölçekli gelişme stratejileri, ülkemizin hızlı ve dengeli kalkınmasının önemli araçları olacaktır.
- d) İl ve ilçelerin temel yönetim birimleri olduğundan hareketle hazırlanacak il ve ilçe gelişme planları; yerel yönetimlerin güçlendirilmesine de katkı sağlayacaktır. İl ve ilçe, ülke, bölge ve yerel yönetimlerin kurumsal stratejik planlama çalışmalarının bütünleştirilmesi açısından gerekli basamaklardır. Kent, belde ve kırsal alan planlamalarının etkinleştirilmesi açısından da il ve ilçe gelişme planları önemlidir.
- e) Yerel ekonomiyi ve yerellik bilincini güçlendirecek ekonomik, sosyal, kültürel girişimler yönlendirilebilecek ve desteklenebilecektir. Böylece, toplumun istekleri, gereksinimleri, kapasiteleri ve tercihlerinin yeterince dikkate alındığı planlar yapılabilecektir. Yereldeki planlama çalışmaları yerel kurumlara ve yerel yönetimlere yansidikça yerelde topyekün planlı bir yapılanmayı tetikleyecektir.
- f) Yerel katılımı ve yerel demokrasiyi ön plana çıkaran, yetki ve kaynak açısından güçlendirilmiş bir taşra yönetim düzeni oluşmasına katkı sağlayacaktır. Böyle bir sistem içinde, il ve ilçe yönetimleri, kamusal hizmet ve yatırımları makro politika ve uygulamalarla uyumlaştırarak eşgüdümleyecektir. Yerel hizmetler üzerinde karar verme yetkisi yerel karar alıcılara devredileceğinden, idari sistem daha demokratik bir nitelik kazanacak; böylece, taşranın siyasal ve sosyal kültürü olumlu etkilenecektir.

g) Kalkınmanın iller ve ilçeler ölçeğinden başlatılması, ülke kalkınması açısından kırsal yörelere götürülen hizmetlerin yüküne halkın daha kolay ve istekle katılımına fırsat verecektir. Hizmet istemleriyle bunun yükü arasında ilişki de böylece kurulmuş olacaktır.

h) Yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi kolaylaşacak, böylece atıl kapasite kullanımı azaltılacak; küçük ve orta boy girişimlerin ve girişimcilerin ekonomiye etkin biçimde katılımı sağlanacaktır.

İl gelişme stratejileri yoluyla; yöresel ve bölgesel ekonomik potansiyel ile kaynaklar harekete geçirilebilir, taşranın sosyo-ekonomik düzeyi adil ve dengeli bir tarzda yükseltilebilir, kırsal kalkınmaya katkı sağlanabilir, ulusal plan ve programların gerçekleşmesini destekleyen bir işlev yerine getirilebilir.

Bu işlevin yerine getirilmesi ise, illerde etkili bir gelişme planlaması yapılması ve rasyonel stratejilerin belirlenip uygulanmasıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenlerle, topyekün ülke kalkınmasının başarılmasında il gelişme planlarının önemi büyüktür. Ancak planlı kalkınma döneminde; mülki idare amirlerine bu yönde görev ve sorumluluk verilmekle beraber, hızlı ve dengeli kalkınmayı sağlayacak yasal ve yönetsel önlemler gerektiğince alınamamış, kalkınmanın yasal ortam ve koşulları yeterince oluşturulamamıştır.

Komisyonumuz, bu ana saptamalar ışığında öncelikle planlı dönemdeki gelişmeler üzerinde durmuş, içinde bulunulan aşamayı değerlendirmiş, sorunları belirlemiş ve gerekli çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışmıştır.

2. DURUM ANALİZİ

2.1. 1963 – 2000 Yılları Arasında Planlı Dönemdeki Gelişmeler²⁶

Planlı dönemde, planların mekân boyutunun yeterince göz önünde tutulmaması üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. Kalkınma planlarında, mekân boyutuna gereken ağırlığın verilmemesinin sakıncalarını gidermek için, ekonomik, sosyal ve fiziksel plan arasında bütünlük sağlanması; bu nedenle ülke, bölge ve yerel düzeylerdeki çalışmaları kapsayacak bir planlama sistemi oluşturulması sık sık dile getirilmiştir.

Ülkemizde özellikle bölge planlaması konusundaki tartışmaların temelinde bu gerekçeler yatmakta, bölge planlamasının, planların mekân boyutundaki eksikliklerini gidermede önemli araçlardan biri olduğu, “bölge planlamasının, çoğu kez, ister istemez soyut olan ulusal politikalar ile somut ve gözle görülebilen yerel faaliyetler arasında zorunlu bir köprü gibi” olduğu ifade edilmektedir.

Gerçekte, planlı dönemdeki gelişmeler incelendiğinde, Türkiye'nin planlı dönemin başlarında üç kademeli planlama sistemini kurmaya yöneldiği açıkça görülmektedir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisinde Ulusal Plan, Bölge Planı ve Toplum Kalkınması Programları biçiminde üçlü bir planlama sistemine yer verilmiştir.

1965 Yılı Programında çok yönlü ve geniş kapsamlı Toplum Kalkınması programlarının Bölge Planlama çalışmalarıyla ilişkilendirilmesi için gerekli araştırmaların yapılmasına yer verilmiştir. 1967 Yılı Programında ise ilçe programlarının il kademesinde birleştirilerek Planın Yıllık Programları içinde yer almasını sağlayacak mahalli planlama denemelerinin yapılacağı belirtilmiştir.

1968 Yılı Programına göre ise köy ve köylüye ilişkin sorunların çözümlenmesinde bilgi ve karar akışındaki tıkanıklıkları önlemek amacıyla, mahalli imkân ve ihtiyaçların saptanması, merkezi kademedeki il birimine göre geliştirilen kararların il içinde, özellikle kırsal alana yansıtılması ve uygulama için gerekli sektörlerarası ilişkilerin kurularak yatırımların birbirleriyle tutarlı şekilde yürütülmesinin sağlanması için gerekli mekanizma (il gelişme programları) yoluyla gerçekleştirilecektir. Görüldüğü gibi, il gelişme planlaması yaklaşımı, planlı dönemin hemen başlarında gündeme gelmiştir.

²⁶ Bu bölümün kaleme alınmasında, tam künyesi yararlanılan kaynaklarda gösterilen, Özşen ve diğerleri (2004)den büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Öte yandan, yerel planlama açısından önem taşıyan Toplum Kalkınması yöntemi 1968 Yılı Programı ile “Küçük Toplum Birimlerinde Teşebbüs Gücünün Geliştirilmesi Programları”na dönüştürülmüştür. 1970 Yılı Programında küçük toplum birimlerine yönelen ve halk katkısının beklendiği projelerin hazırlanmasında ilçenin teknik yeteneklerinin ilk programlama ünitesi olacak şekilde artırılacağı, söz konusu projelerin hazırlanmasında kurulacak ilçe ve ilçeler arası mahalli idareler birliklerinden de faydalanılacağı” belirtilmiştir.

Planlı dönemde il ve ilçe düzeyindeki planlama, eşgüdüm ve izleme çalışmaları açısından konuyu belli bir bütünlük içinde ele alması nedeniyle önemli bir belge niteliği taşıyan 1970 Yılı Programında, bugünkü çalışmalar açısından da önem taşıyan şu tedbire yer verilmiştir: “İl Koordinasyon Kurulları, ilin ekonomik ve sosyal yapısını inceler, araştırır, bu konudaki istatistikî ve özel bilgileri toplar, bunun sonunda ilin envanterini düzenler. Bundan sonra, ilçeler üzerinden ilin bütün ihtiyaçlarını önem ve öncelik sırasına koyarak imkânlarla ölçülü bir yıllık program tasarısı hazırlar ve mahalli idarelerin kendi öz kaynaklarıyla gerçekleştirebileceklerini bunların yetkili kurullarına; bunun dışında kalanları, yıllık programlara alınabilmesi için ilgili merkezi kademe kuruluşlarına gönderir.” Görüldüğü gibi, bu tedbirle il envanterleri konusu gündeme getirilmektedir. Planlama sürecinin ikinci aşamasına ilişkin olarak toplanan bilgilerin nasıl değerlendirileceği konusu üzerinde durulduktan sonra bu değerlendirmeler sonucunda ortaya konması gerekli görülen planlama aracı olarak “Yıllık Program Tasarısı”nın hazırlanması öngörülmektedir. Tedbirde de belirtildiği gibi, “yıllık il programı tasarısı” merkezi kamu kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin yatırımlarını içermektedir. Böylece, il düzeyinde geniş kapsamlı bir planlama anlayışı kabul edilmektedir.

1971 Yılı Programı ise hem il, hem de ilçe düzeyinde planlama konusunda yeni gelişmeleri öngörmekte ve “ilçe kademesi köy programları” ile “il ihtiyaç programları”nı yeni planlama araçları olarak belirlemektedir. 1971 Yılı Programında, ayrıca, “merkezi kademe hazırlanan programlara paralel ve onlarla ilişkili olarak, köy kademesi çalışmalarına dayalı, kaymakamların sorumluluk ve yürütücülüğünde ve il kademesinden teknik yardım da sağlanarak, ilçe kademesi köy programları hazırlanacaktır. İl kademesinin yıllık faaliyet programlarının hazırlanmasında ilçe kademesi köy programları ile merkezi kademe hazırlanan programlar ve ele alınan hizmetlerin birbirlerini tamamlayacak biçimde köye götürülmesi” hükmü yer almaktadır.

1972 Yılı Programına göre, planların başarıyla uygulanabilmesi ve uygulamanın geliştirilmesi için 1971 yılının ikinci yarısında “Pilot Proje” niteliğinde olmak üzere “İl Planlaması” çalışmalarına başlanması ve mahalli idareleri kapsayan İl Planlaması Pilot Projesi çalışmalarıyla,

planlama tekniğinin etkinliğinin ve uygulamanın verimliliğinin artırılması saptanan genel amaçlar arasında yerini almıştır. Programda ayrıca, bu amaçları gerçekleştirebilmek için, illerde merkezi idarenin taşra kuruluşları ve mahalli idarelerin öncelikle kendi aralarında; sonra birbirleri arasındaki fonksiyonel işbirliği düzeni içinde çalışmasını sağlayacak ve kolaylaştıracak haberleşme ve eşgüdümün geliştirilmesine ilişkin çalışmalara ve tedbirlere öncelik verilmesinin zorunlu görüldüğü, özellikle yönetimin bir bütün olarak etkinliğinin artırılması için, illerde müşterek mahalli ihtiyaçları ve kaynakları araştırma, değerlendirme, programlama ve projelendirme çalışmalarına gerek duyulduğu ifade edilmiştir.

Bu tür arayışlar, daha sonra da devam etmiştir. Örneğin, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, ulusal gereksinimlerin karşılanmasını sınırlayacak ölçüde mali yardımlara gerek olmaksızın, yerel yönetimlerin, yerel ortak gereksinimleri, yerel kaynaklarla yeterince karşılayabilmeleri için, adına “İl (Mahalli İdareler) Planlaması” denilen yeni bir planlama aracını kabul etmiştir. Bu planların, il özel idareleri, il içindeki belediyeler ve köyler için konsolide edilmiş, ilişkileri kurulmuş ve beş yıla uzatılmış bir bütün olarak hazırlanacakları ifade edilen Üçüncü Planda, Birinci ve İkinci Planların aksine, bölge planlamasından söz edilmemektedir. Buna karşılık, bir ara program niteliğinde olan, 1978 Yılı Programında ise İl (Mahalli İdareler) Planlamasının, Program döneminde gerice yöreler için yapılacak “Bölge Planları” ile entegrasyonunun sağlanacağı ve İl (Mahalli İdareler) Planlarının, “Bölgesel Planların” hazırlanmasında ve uygulanmasında bir araç olarak kullanılacağı belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; planlama kararlarının mekânla bütünleştirilmesinin sağlanacağı, hizmetlerin, altyapı ve sanayinin ülke mekânında dağılımı politikalarının saptanışının, yerel yatırım girişimlerinin yönlendirilmesinin Devlet Planlama Teşkilatınca mekân bazında değerlendirileceği ifade edilmektedir. Bu plan döneminin ilk uygulama dilimi olan 1979 Yılı Programında da, mekânsal planlama ile sektörel planlama yaklaşımları arasındaki kopukluğu gidermek amacı ile gerekli araştırma ve çalışmaların başlatılması öngörülmektedir. 1980 Yılı Programında ise, çeşitli bölgelerin ekonomik, sosyal ve fizik şartları ve olanakları da gözönünde bulundurularak, gelişmemiş bölgelerden başlamak üzere bölge ve il seviyesinde “gelişme plan program ve projelerinin hazırlanacağı”, adı geçen çalışmaların hazırlanması ve uygulanması için DPT yürütücülüğünde özel bir teşkilatlanmaya başlanacağı belirtilmektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre de, iktisadi açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörler açısından potansiyel gösteren bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması, kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planlama çalışmalarının yürütücülüğü, çalışma sonucu belirlenecek yatırım ihtiyaçlarına yönelik yatırım programlaması Devlet Planlama Teşkilatı

tarafından gerçekleştirilecektir. Bölgelerin potansiyel kaynaklarını, mevcut yapıda sorun alanlarını belirlemek üzere, envanter çalışmalarına dayalı olarak, çeşitli sektörler için uygun gelişme alanları “Bölge gelişme şemaları”nda belirtilecektir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, Bölge Planlamasının yanısıra, yerel yönetimler açısından da belediyelerin yatırım programlarının belli dönemler itibarıyla saptanacağı öngörülmektedir.

Mekân planlaması açısından getirdiği düzenleme ile önemli bir aşamayı simgeleyen 1987 Yılı Programına göre, mekân planlamasında aşağıdaki sıralamaya dikkat edilecektir: a) Ülke ve bölge ölçeğinde makro seviyede gelişme kararlarının alınması, b) Bu kararların çevre düzeni planları aracılığıyla yörelere göre ayrıntılandırılması, c) Kır ve şehir planlarında yerleşmeler ile ilgili ana kararların verilmesi, d) Uygulama planlarının etaplanarak gerektiğinde çeşitli ölçülerde hazırlanması, e) Her planlama etabı sonuçlarının, önceki ve sonraki planlama kararlarına girdi teşkil etmesi.”

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı olanaklara, özelliklere ve sorunlara sahip olmasının, sektörel tercihlerle mekânsal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama anlayışını zorunlu kıldığını vurgulamaktadır. Bu Plan, Kalkınma Planları ile kentsel gelişme planları arasında görülen planlama kademeleri eksikliğinin, 3194 sayılı İmar Kanununda da belirginleşen ve çeşitli planlama ve uygulama sürecinde yaşanan çok başlılığın, ülke kaynaklarının geliştirilmesi ve dağıtımında rasyonel olmayan kararların alınması ve yerel yatırımların doğru sektör ve yer seçimlerine göre yönlendirilememiş olması gibi olumsuzlukları beraberinde getirdiğini de belirtmektedir.

1996 Yılı Programında bölge planlama kararları doğrultusunda il gelişme planları hazırlanacağı, göç olgusunun metropoller yerine bölge merkezlerine ve orta büyüklükteki yerleşim birimlerine yönlendirilmesinin sağlanacağı, merkezi ve yerel yönetimler arasında planların hazırlanması ve uygulanması sürecindeki yetki ve sorumlulukların açık bir şekilde belirtileceği, ülke genelinde gelişme kutupları belirleneceği, metropollerin ve çevre illerin sorunlarını çözmek ve sosyo-ekonomik orta vadeli gelişme desenini belirlemek için Bölgesel Gelişme Planı çalışmalarına başlanacağı, sorunları nedeniyle öncelik verilmesi gereken İstanbul'a yönelik önlemlerin yalnızca İstanbul ili ile de sınırlı kalmayacağı ve il sınırlarının ötesine geçen etkileri de dikkate alınarak oluşturulacak bölgenin planlamasının yapılacağı, bölgesel gelişme planlarının yanısıra bu planlarla uyumlu olarak fiziki plan çalışmalarının da gerçekleştirileceği üzerinde durulmaktadır.

Mekân planlaması açısından önem taşıyan 1997 Yılı Programındaki yaklaşıma göre, planlama ve uygulama sürecinde yaşanan yetki karmaşasının önlenmesi için, merkezi ve yerel yönetimler arasında plan hazırlanması ve uygulanması hususunda yetki ve sorumluluk sınırlarını belirleyen düzenlemeler yapılacaktır.

2.2. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Strateji ve 2001-2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı TBMM'nin 27.06.2000 tarihli 119. birleşiminde onaylanmıştır. Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi doğrultusunda hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının "Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları" başlığını taşıyan yedinci bölümünün 497. paragrafında; *gelir dağılımı dengesizliklerinin en aza indirilmesi, bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve rasyonel kaynak dağılımı açısından önem taşıyan, bölge planlarıyla uyumlu, il düzeyinde il gelişme planları çalışmalarının başlatılacağı, bu çerçevede, il planlama birimlerinin güçlendirileceği, il gelişme planlarının hazırlanması ve uygulanmasında ilgili tüm kesimlerin katılımının sağlanacağı* belirtilmektedir. 498. paragrafta göre de; *il gelişme planının hazırlanmasına veri tabanı oluşturacak olan il envanter ve istatistik raporlarının güncelleştirilmesi ile bilginin ortak kullanımını sağlayacak İl Envanteri Modellemesi Projesi* tamamlanacaktır.

2001 yılı başında yürürlüğe giren Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk kalkınma plancılığının mekân boyutundaki eksikliğini gidermesi açısından önemli bir planlama aracının uygulamaya konmasını öngörmektedir. Planda bölge planlamasının stratejik bir perspektif ile çeşitli eylem programlarını bütünleştirdiği ölçüde başarılı olacağı görüşünün yaygın olduğu ve geçmiş uygulamaların bölge planlamasının ulusal ve yerel hedeflere ulaşmada vazgeçilmez bir araç olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda; ayrıca, ülke düzeyindeki sosyo-ekonomik planlar ile yerel düzeydeki ayrıntılı fiziki planlar arasında yatay ve dikey ilişkilerin kurulması ile ulusal önceliklerin yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde mekâna yansıtılmasına, yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi için kamu ve özel sektör açısından yapılacakların belirlenmesinin bölge planlama çalışmalarının temel amacı olduğuna ve fiziki planlamayı bir bütün içinde kavrayacak mevzuatın geliştirileceğine değinilmektedir.

2001 Yılı Programında da mekânda sağlıklı gelişme için gerekli görülen yasal düzenlemelerin bir bütün içinde değerlendirilerek hayata geçirileceği belirtilmiştir. 2002 Yılı Programında ise il kaynaklarının rasyonel kullanımı, mekânsal dağılımın düzenlenmesi, il envanterlerinin oluşturulması, potansiyellerin değerlendirilerek illerin gelişmesini temin etmek amacı ile bölge

planları ile uyumlu olarak hazırlanacak olan il gelişme plan çalışmalarının destekleneceği belirtilmektedir.

2003 Yılı Programında bölgesel gelişme planları ve il gelişme planları ile bölgeler arası gelişmişlik farkının dengelenmesi, uygulanan sektörel ve makro kalkınma planlarının etkinliğinin artırılarak, “düzensiz ve aşırı kentleşmenin” önlenmesi, metropollere ve kentsel alanlara yönelik göçün asgariye indirilmesi, çevre ve mekân kalitesinin korunarak kentsel büyümenin kontrol altına alınması konularının önemini koruduğu ve öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile deprem bölgesi illerini kapsayan il gelişme planı çalışmalarına devam edildiği yer almaktadır. Ayrıca, Kalkınma Ajansları kurulacağı bu programda öngörülmüş bulunmaktadır.

2004 Yılı Programında, Kalkınma Ajanslarının kurulmasının hedeflendiğine değinilmekte ve somut bir yaklaşım olarak Avrupa Birliği Bölgesel Programları başlığı altında Doğu Anadolu Kalkınma Programı (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) çerçevesinde merkezi Van’da olmak üzere, Proje Koordinasyon Birimi ve Bölgesel Kalkınma Enstitüsü kurulacağı üzerinde durulmaktadır.

2005 Yılı Programında ise “il gelişme planları” ifadesi yer almamakta, bir önceki programda sözü edilen Enstitünün Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde kurulmasının gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca, bölgesel kalkınma programı uygulamalarının izlenmesi ve takibinin Düzey 2 bölge merkezlerinde DPT’nin eşgüdümü ile kurulan Proje Uygulama/Koordinasyon Birimleri ile işbirliği yapılarak sağlanacağı, gerektiğinde yerinde proje uygulamalarının takip ve koordine edileceğine değinilmektedir.

2006 Yılı Programı ise, politika öncelikleri ve tedbirler başlığı altında ve icra planı formatında, daha ayrıntılı ve uygulamayı somutlaştırmaya yönelik bir yaklaşımı benimsemiş ve konumuzla ilgili olarak bazı öncelikler ve tedbirler saptamıştır. Buna göre; ülke genelini kapsayan, mekânsal ve bölgesel gelişme politika çerçevesi oluşturulacak, buna bağlı olarak alt ölçekteki (il ve bölge) mekânsal gelişme stratejileri ve planlarının esasları, standartları ve çerçevesi belirlenecektir. Bu bağlamda, imar ve yapılaşmanın niteliğini artırmak için mekânsal gelişme stratejileri ve fiziki planlama konusunda başta ilgili mahalli idareler olmak üzere kuruluşlara yol gösterici ve kapasite geliştirici çalışmalar yapılması gerektiği, bu kapsamda merkezde konu ile ilgili kuruluşların standartları belirlemesi, gerekli hukuki, kurumsal ve teknik altyapının temellerini atması sağlanacaktır. Ayrıca, kalkınma ajansları başta olmak üzere yerel düzeyde kurumsal yapılar oluşturulacak, mevcut yapıların kapasitesi geliştirilecek, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbölümü etkinleştirilecektir.

Görüldüğü gibi, planlı dönemde bölge, il, ilçe ve yerel yönetim birimleri düzeyinde çeşitli planlama yaklaşımları benimsenmesine ve kimi uygulamalara geçilmesine karşın, ülkemizde halen üç kademeli planlama sistemi işlemeye başlatılamamış, mekân boyutu plana tam anlamıyla yerleştirilememiştir.

Üç kademenin (ülke, bölge ve yerel) kendi aralarındaki ilişkileri bir bütünlük içinde belirlenmeden, hangi düzeyde ve kapsamda planlar hazırlanacağı ve bu hizmetlerin ne tür kurumsal düzenlemeler gerektirdiği saptanmadan, tutarlı bir sistem uygulamaya konamaz. Planlı dönemdeki arayış ve uygulamaların ülkemiz koşullarında böyle bir sistem için yapılacak düzenlemeler açısından önemli birikim oluşturduğu söylenebilir. Ancak, yaklaşımlarda belirginlik ve süreklilik niteliklerinin zayıflığı örgütsel yapının gelişmesini de olumsuz yönde etkilemiş ve ülke düzeyinde planlama hizmetinin yerine getirilmesi için gerekli altyapı oluşturulamamıştır. Oysa, birbiri ile uyumlu şekilde çalışan yerel, bölgesel, ulusal planlama örgütlerinin oluşması planlama işlevinin ülke çapında etkin biçimde yerine getirilmesine katkı sağlayabilir.

Bu tür birim ve kadrolar; ülkenin bütününden gelen gereksinmelere karşı ilgili karar mekanizmalarının duyarlılığını artıracakları gibi, çözümler de bugünkünden daha akılcı, çevreye dönük ve etkili oluşu sağlayacaklar, kaynak kullanımında savurganlığı azaltırken başka türlü harekete geçirilmesi rastlantıya kalmış kaynakların kalkınma sürecinde değerlendirilmesine olanak hazırlayacaklardır. Her üç kademe de bu tür çalışmalar başlarsa, sonunda bir üst kademe bir alt kademedeki destek kazanacak; uygulamayı yönlendirme ve denetleme gerçekten mümkün olacaktır. Ayrıca, ulusal ölçekte bilgi birikiminin oluşmasına hizmet edecek deneyim gelecek yılların sorunlarına ülke koşullarında çok daha geçerli çözümlerin önerilmesinde başlıca rolü oynayacaktır.

2.3. Türkiye’de İl Gelişme Planı Uygulamaları

Ülkemizde 2000 yılı ile başlayan kısa bir süre içinde 10 kadar ilde il gelişme planı hazırlanmış olup çok az sayıdaki diğer illerde de plan hazırlıkları devam etmektedir. Aşağıda bu planların bazılarının ana hatlarıyla değinilmektedir.

2.3.1. Bolu ve Düzce İl Gelişme Planları

Bolu ve Düzce İl Gelişme Planları, ülkemizin il bazında gerçekleştirilen ilk iki stratejik gelişme planlaması çalışmasıdır. Plan çalışmalarının her ikisini de Abant İzzet Baysal Üniversitesinden bir kaç üye değişikliğiyle aynı proje ekibi üstlenmiştir.

Bolu ve Düzce İl Gelişme Planlarının hazırlanması projesi, 15 Kasım 2000 gün ve 24231 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2001 Yılı Yatırım Programının Uygulanması Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ekinin Bölge Planlaması Amaç, İlke ve Politikaları kısmında yer alan “Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının teknik desteğinde Mahalli İdareler ve Üniversite işbirliği ile Bolu ve Düzce İlleri için İl Gelişme Planları hazırlanacaktır. Plan çalışmaları ile il kaynaklarının rasyonel kullanımı, mekânsal dağılımın düzenlenmesi ve il envanterlerinin oluşturulması, potansiyellerin değerlendirilerek, bu illerin gelişmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır” hükmüne dayanarak 2001’de başlatılmıştır. Proje, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının, Planların ulusal ve bölgesel planlarla uyumlu olduğu yönündeki Ocak 2004 tarihli onay yazısını takiben son düzeltmeler yapılarak başarıyla tamamlanmıştır. Ana Plan ve sektör raporları, protokol hükümlerine uygun olarak Valiliklerce basılmış ve kamu ve özel ilgili tüm kuruluşlara dağıtılmıştır.

Bolu ve Düzce İl Gelişme Planlarının amacı, ulusal ve bölgesel gelişme planlarının hedef ve politikaları ile uyumlu, İl’deki kaynakların rasyonel kullanımını sağlayan, sürekli ve sürdürülebilir bir gelişmenin planlanmasıdır. Planlar, ilgili ilin gelişmesi için yapılması gerekenleri, iktisadi, sosyal ve altyapı sektörleri ile çevre açısından detaylı olarak irdeleyen geniş kapsamlı ve bütüncül çalışmalardır. İlin kendi kaynaklarına dayalı ve çevreye duyarlı gelişmesini, bu gelişmenin merkezden çevre ilçelere yayılmasını, ilçeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının en aza indirilmesini, insan kaynakları ile kurumsal kapasitenin geliştirilmesini ve kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmasını esas almaktadırlar.

Planda yer alan mevcut durum analizinin, ilin güçlü ve zayıf yönlerinin dökümünün ve İl için fırsat ve tehdit yaratan çevresel ve konjonktürel koşulların analizinin; kamu yöneticileri, özel sektör, toplum önderleri ve ilde yaşayanlar için bir rehber niteliği taşıması; İl ile ilgili kararların alınmasında yol gösterici olması amaçlanmıştır. Plan, ildeki tüm paydaşları ilin sorunları üzerinde birlikte düşünmeye, ortak bir gelecek tasarımıya, ilin gelişimini yönlendirecek hedef, strateji ve projeler geliştirmeye yönlendirmiştir.

Bolu ve Düzce İl Gelişme Planları, dokuz sektörde yürütülen çalışmalara dayanılarak hazırlanmıştır. Bu sektörler şunlardır: (1) Nüfus ve Sosyal Yapı; (2) Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam; (3) İnsan Kaynakları: Eğitim, Kültür, Sağlık; (4) Teknik Altyapı: Ulaşım, İletişim, Enerji, Su ve Kanalizasyon; (5) Tarım; (6) Sanayi; (7) Hizmetler: Turizm, Ticaret, İnşaat, Bankacılık ve Mali Yapı; (8) Çevre ve Mekânsal Gelişme; (9) Yönetimsel ve Kurumsal Yapı.

Planlar her aşamada ve tüm sektörlerde birçok yöntem kullanılarak yürütülmüştür. Mevcut durumun belirlenmesi ve analizi aşamasında; teknik yazın taraması, ilçe ve kurum ziyaretleri, saha araştırmaları, anket çalışmaları, ihtisas komisyonu toplantıları, yüz yüze görüşmeler ve öncülerle toplantılar gerçekleştirilmiştir. Yerel kamu kurum ve kuruluşlarının yanında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Hazine Müsteşarlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü gibi merkezi hükümet kurumlarından da veri ve teknik destek alınmıştır.

İlin Plan hakkında bilgilenmesi, anket ve saha çalışmalarına katılımın sağlanması amacıyla, Valiliklerle işbirliği yapılarak il gelişme planlarının anlam ve önemini ve Plan kapsamındaki çalışmaları tanıtıcı bir kitapçık basılmış ve ihtisas komisyonu üyelerine, sanayi işyerlerine ve ilçelerdeki ilgililere dağıtılmıştır. Bu kitapçığın tam metninin birkaç günlük bir dizi halinde yerel gazetelerde yayımlanması sağlanmıştır. Çalışmanın ilk aylarında açılan ve halen aktif olan web sitelerinde tanıtım kitapçığı metni, ara raporlar ve sektör raporları, ilgililerin her an ulaşım kolaylıkla indirebilecekleri bir biçimde ve güncellenerek bulundurulmuştur.

İl Gelişme Planı çalışmalarında, Bolu ve Düzce'nin özelliklerini doğru ve eksiksiz yansıtabilmek, potansiyellerini gerçekçi olarak saptayabilmek ve planlama sürecine illerin katılımını sağlayabilmek amacıyla, çalışmaların her aşamasında, kamu ve özel sektör kuruluşlarının yöneticileri, siyasi parti il başkanları, meslek ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan ihtisas komisyonu üleriyle sayısız toplantı yapılmıştır. Dokuz ihtisas komisyonunda 100'ün üzerinde kişi görev yapmıştır. Geniş çaplı bu katılımın ilin planı benimsemesi ve uygulaması için önemli ve gerekli olduğu düşünülmüştür.

Düzce İl Gelişme Planı geniş katılıma dayanarak hazırlanmış olmasına rağmen onaylanıp basıldıktan sonra tüm yönleriyle uygulamaya konulmamıştır. Bunun öne çıkan bazı temel sebepleri şunlardır: 1) 5084 sayılı Teşvik Kanununun kabulü ile birlikte İstanbul-Adapazarı bandında sıkışan sanayicilerin Düzce'ye yoğun ilgisi başlamıştır. İl yöneticileri işsizliğe en kısa vadeli çözüm olarak gördükleri sanayi yatırımlarına yer arama faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir. Bu süreçte, Planda titizlikle korunması önerilen mera alanları ve tarım toprakları da sanayinin kullanımına açılmıştır. 2) Planın hazırlanması sırasında görev yapan tüm üst düzey İl yöneticileri değişmiştir. Vali, Belediye Başkanı, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı yanında çeşitli kamu kurumlarının müdürleri de değişmiştir. Bu durum Planın İl yönetimi tarafından sahiplenilmesini ve gündemde tutulmasını zayıflatmış ve uygulamaya dönük çalışmaları aksatmıştır. 3) Planın bağlayıcılığının olmaması,

yatırım planlaması yapılırken ve proje önerileri değerlendirilirken Plan hükümlerine uygunluğun aranmaması Planın uygulanma şansını azaltmıştır.

2.3.2. Mersin, Çankırı, Batman İl Gelişme Planları²⁷

Türkiye’de il gelişme planı yapılması çalışmaları ilk kez 2000 yılında Mersin Valiliği tarafından başlatılmıştır. 2023 yılını hedef alarak Mersin Üniversitesi tarafından hazırlanan Mersin İl Gelişme Planı 27 Haziran 2002 tarihinde Mersin Valiliğine teslim edilmiştir. DPT tarafından yapılan öneriler ışığında bu plana son şekli verilmiş, ayrıca yeni bilgiler ve gelişmeler ışığında, özellikle Mersin İl Özel İdaresinin öncelikli yatırım planlamasını da içeren Mersin İl Gelişme Planı 2005 ile, ilk plan güncelleştirilmiştir. Batman ve Çankırı İl Gelişme Planları da, bu illerin valilerinin isteği üzerine Mersin Üniversitesi tarafından hazırlanmıştır. Her üç plan da valiliklere teslim aşamasındadır. Konu genelde gündeme geldikten sonra Batman ve Çankırı Valilikleri de aynı olumlu yaklaşım içinde bulunmuşlardır.

Her üç projenin de öngördüğü temel amaç, adı geçen valilikler ve Mersin Üniversitesi arasında yapılan protokollerle bu illerin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlıklı bir biçimde sağlamak için mevcut durumun saptanarak ihtiyaçlarının belirlenmesi, orta ve uzun dönemli gelişme perspektiflerinin sektör, mekân ve kuruluşlar açısından ortaya konulması ve bu illerin planlı ve hızlı bir biçimde geliştirilmesini sağlamak olarak tanımlanmıştır. Uzun dönemli gelişme stratejisi 2023 yılı esas alınarak, bu perspektif içinde yer alan iki plan dönemi için orta vadeli gelişme perspektifleri ile sektör, mekân ve kuruluş ölçeğinde yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. İl Gelişme Planları, yerel yönetimlere daha fazla yetki devri çerçevesinde, kaynakların uzun dönemli politikalarla rasyonel kullanılarak sürdürülebilir büyüme için bir araç niteliği de taşıdığından, yerel yönetimlerin hizmet ve yatırımları da ağırlıklı biçimde ele alınmıştır. Bu illerin İl Gelişme Planları ana ve alt sektörleri kapsayacak biçimde hazırlanmakta olup stratejik öneme haiz ve/veya gelecekte bu illerde öne çıkacak sektörlerde neler yapılacağı incelenmektedir.

Valiliklerle yapılan protokollerle, Mersin, Çankırı ve Batman İl Gelişme Planlarının şu konuları içerecek biçimde hazırlanması kararlaştırılmıştır: A- Mevcut Durum Analizi (Sektörel ve Mekânsal Durum), B- Sektörel ve Mekânsal Sorunlar ve Darboğazlar, C- İl Gelişme Stratejisi, İlkeler Hedefler ve Politikalar, D- Orta ve Uzun Dönemli İhtiyaçlar, E- Orta ve Uzun Dönemli Gelişme Perspektifleri, F- Katılımcılık, Finansman Kaynakları ve Organizasyon, G-Sektörel Projeler, H- Eylem Planı.

²⁷ Bu bölümün kaleme alınmasında, tam künyesi yararlanılan kaynaklarda gösterilen, Özşen ve diğerlerinden (2004) büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Söz konusu il gelişme planlarında gerek sorunların ve gereksinmelerin gerekse orta ve uzun dönemli strateji ve perspektifler ile uygulanması gereken projelerin belirlenmesinde katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri özellikle dikkate alınmıştır. Plan hazırlığının çeşitli aşamalarında, il merkezinde ve ilçelerde ilgili tüm kesimlerin (kamu kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör, meslek odaları, sendikalar, sivil toplum örgütleri) sorunlar ve yerel ihtiyaçlar konusundaki görüşlerinin saptanması için en geniş ölçüde katılım sağlanmasına özen gösterilmiştir. Plan hazırlanmasında ulusal ve uluslararası gelişmeler dikkate alınarak işlevselliğin artırılması hedeflenmiştir.

Mersin, Çankırı ve Batman il gelişme planlarının hazırlıkları şu üç başlıca aşamayı içerecek biçimde yürütülmüştür: Öncelikle söz konusu illere ilişkin plan hazırlıklarında yararlanılacak veriler derlenmiş, gerekli yazılı kaynak araştırmaları yapılmış, ihtiyaçlar ve öncelikler ile proje önerileri geniş bir anket uygulaması ile saptanmıştır. İkinci aşamada sektör ve mekân düzeyinde değerlendirme raporları hazırlanmıştır. Üçüncü aşamada ise değerlendirme raporlarına dayalı olarak İl Gelişme Planlarının birer bütün olarak ortaya konulması ve son değerlendirmelerin yapılması gerçekleştirilmiştir. Projenin yürütümü sırasında İl Gelişme Planlarının hem hazırlık hem de uygulama aşamalarında başarılı olabilmesi için ilçe düzeyinde de gelişme planlarının oluşturulması dikkate alınmıştır.

2.3.3. Samsun İl Gelişme Planı ve SABEK A.Ş.

Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Anonim Şirketi (SABEK A.Ş.) Türkiye’de il gelişme strateji ve planlaması açısından ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Almanya’nın Aachen Bölgesindeki bölgesel gelişme çalışmalarını yürüten AGİT adlı teknoloji şirketi modelinden etkilenerek kurulan SABEK A.Ş.’ye şu nedenlerle ihtiyaç duyulmuştur: Samsun ekonomisinin 1980 sonrası gerileme eğiliminde olması; artan işsizlik, sermaye ve göç sorunları, il kalkınma planlarının bilimsel bir temele dayanması zorunluluğu.

DPT ile ortak bir protokolle başlayan çalışmaların yürütülmesi için şehirde Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi (SABEKAK) oluşturulmuştur. Samsun İlinin kalkınmasında belirleyici aktörlerin bir araya geldiği bu Konseyin üyeleri; Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Belediyeler Birliği, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Samsun Ticaret Borsası, Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Samsun Esnaf ve Sanatkarlar KK Kooperatifi, Samsun Ziraat Odası, Teknoloji ve Uluslararası Gelişim İşbirliği (TUGİB) Samsun Şubesidir.

SABEKAK şu amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir: i) Ekonomik kalkınma stratejik planının hazırlanması ve öncelikli projelerin tespit edilmesi, ii) iş planı ve finansman planlarının hazırlanması ile zaman ve yöntem planlarının hazırlanması, iii) hazırlanan planlar çerçevesinde uygulamaya dönük çalışmaların yapılması, iv) mevcut şirketlerin kurumsallaşma ve diğer konulardaki problemlerinin tespit edilip çözümleri konusunda projeler üretilmesine yardımcı olunması, v) üniversite ve KOBİ'ler arasındaki işbirliğinin artırılarak teknoloji projeleri yapılması.

Konsey bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere bünyesindeki üyeleriyle SABEK A.Ş.'yi kurmuştur. SABEK A.Ş. aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmaktadır: i) Samsun stratejik bölgesel ekonomik kalkınma planını yapmak. ii) Samsun bölgesel kalkınma uygulama projelerini yapmak. iii) İş ve işyeri yaratmak. iv) Mevcut işyerlerinin yapılanmalarını takip edip yeni teknolojilerden faydalanmalarını sağlamak ve onların pazar paylarını artırmak. v) Yatırım altyapısı çerçevesinde bölge imkânlarını pazarlamak. vi) Mevcut şirketlerin uluslararası tanıtımlarını yapmak ve AB kuralları çerçevesinde kurumsallaşmalarını sağlamak.

SABEK A.Ş. bölgesel gelişme için; i) kamu kalkınma projelerinin programlanması ve uygulanmasını, ii) üniversite-sanayi işbirliği dahil, yerel teknoloji ve rekabet gücünü geliştirmeyi, iii) şirket kültürü oluşturma ile markalaşma çalışmaları dahil, mevcut şirketleri kurumsallaştırmayı, iv) iş geliştirme/kuluçka merkezleri yoluyla ileri teknoloji kullanan işletmeler yaratmayı, v) yurtiçi ve yurtdışı tüm pazarlarda bölgenin imkânlarını tanıtmayı hedeflemektedir. SABEK A.Ş.'nin fonksiyonel yapısı ise şöyledir: Samsun'un gelişmesine katkı sağlamak için yeni ürünler konusunda çalışmalar yapmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak yoluyla teknolojik yatırım danışmanlığı yapmak. Samsun Teknoloji Merkezini desteklemek/işletmek. Branş gruplarını geliştirmek. Bölge imkânlarını pazarlamak ve bölgeye yatırımcı çekmek. Yeni yatırımlar için danışmanlık yapmak. Yeni yatırımcılar yaratmak. Yurt içinden ve dışından yatırımcı gelmesini sağlamak.

SABEK A.Ş.'nin organizasyon şemasının tepesinde, Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Sekreteryaya, bunların altında üç departman vardır: Proje, Pazarlama, Hizmetler ve Servis. SABEK A.Ş.'de koordinatörlük çatısı altında toplanmış uzmanlar bulunur. Planlama ekibinde 18 kişilik ikinci nesil sanayici grubu ile değişik kamu kuruluşlarından ve sivil toplum kuruluşlarından 10 kişilik bir grup vardır. Şirketin kendi bünyesinde ise iki ziraat mühendisi, birer iktisatçı, işletmeci, uluslararası ticaret uzmanı, gıda mühendisi, şehir plancısı ve sosyolog bulunmaktadır.

Samsun il gelişim planını hazırlama sürecindeki, SABEK A.Ş., "mevcut durum veri ve analizleri" çerçevesinde; ekonomik yapıyı; sosyal yapıyı; çevreyi; kentsel altyapı, araştırma ve

iletişim, enerji ile kırsal altyapı alt başlıklarıyla diğer altyapıları analiz edecektir. SABEK A.Ş. Dünyada ve Türkiye’de ihracatın sektörel dağılımı, AB-Türkiye perspektifi, Karadeniz komşusu ülkeler alt başlıklarında dış çevre analizini gerçekleştirecektir. SABEK A.Ş. İl Merkezi ve 14 İlçenin GZFT/SWOT analizi ile “olası gelişme senaryoları” da yapmaktadır.

SABEK A.Ş. aşağıdaki nedenlerle, bazı illere örnek olabilir: Profesyonel yönetim anlayışı. Hızlı karar alma ve hareket etme. Süreçlerin iyi işletilmesi ve kontrolü. Kadro oluşturma, uzman çalıştırma ve kadro değişiminde hareket serbestisi, yere bağımlı kamu idarelerinden stabilize olmuş bir global anlayışa geçiş, kamunun ve STK’ların statik yapılarının zaafiyetlerinin kısmen berteraf edilmesi, kamu kurumlarının önündeki mekânsal kısıtların aşılması, maliyet, kalite, zaman konusunda kamuya göre daha esnek oluşu, şirket yapısı nedeniyle; benzer kamusal modellere göre, kamu-üniversite-sanayi işbirliğini kolaylaştırma, küresel arenadaki hızlı değişime ayak uydurma esnekliği, bilgiyi paylaşma anlayışı ve hızı, özel hukuk sistemine tabi şirket yapısı ve yönetim düzenlemeleri, üretici-tüketici ilişkileri, yaşam biçimi, teknoloji, piyasa stratejileri ve finans alanlarındaki hızlı değişimlere uyum esnekliği. Ancak, bu modelin Türkiye’nin her ilinde uygulanması mevcut koşullar altında ve yerel dinamikleri dikkate alındığında mümkün görülmemektedir.

2.3.4. Diğer İl ve İlçe Gelişme Planları

Türkiye’de dikkat çeken tek ilçe gelişim planı Adana İli Pozantı ilçe gelişim planıdır. 2004 yılında ana raporu ve 2005 yılında sektör raporu da yayımlanan Artvin il gelişme raporu elektronik ortamda da ulaşılabilen açık bir rapordur. Türkiye’de ayrıca, Sivas, Şanlıurfa, Manisa illerinde de il gelişme planları tamamlanmıştır. Kayseri il gelişme raporu ise ilerde yapılacak il gelişme planına altyapı sağlayacak bir rapor olarak hazırlanmıştır. 2005 yılı sonlarında tamamlanan ve sadece bir ana rapordan ibaret olan Karaman il gelişme raporu ise kısa zamanda ve büyük ölçüde il yönetiminde çalışan personelin kendi katkılarıyla hazırladıkları bir rapordur. Karaman ve Kayseri türü raporlar hazırlanacak kapsamlı ve katılımlı bir il gelişme raporu için ön hazırlık, plan hazırlama, ilin sorunları ve fırsatları hakkında birlikte düşünme ve varolan verileri yeniden analiz etme gibi amaçlara hitap etmesi açısından il gelişme planı hazırlayacak illerde ilk kademe çalışması olarak tekrarlanmak üzere örnek alınabilir. Henüz il gelişme çalışmalarının net bir dökümü çıkarılmış ve bunların karşılaştırması yapılmış değildir. Raporların sistematik bir şekilde arşivlenmesi ve kolayca ulaşılabilir kılınması açısından DPT ve İçişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezine ayrı görevler düştüğü söylenebilir.

2.4. Avrupa'dan Yerel Gelişme Planı Örnekleri

Dünyadaki her ülkede il ve ilçe kavramları yoktur. Bu nedenle örnekler bu ölçeklere yakın büyüklükteki yerleşim (öbeklerinden) seçilmiş olup tüm raporlarda istenen AB perspektifi de göz önüne alınınca, aşağıda sadece Avrupa'dan örneklere yer verilmiştir.

Son dönem planlama yazını, çok-uluslu ekonomik blokların faaliyetlerinin, hızlı bilgi akışını sağlayan ileri teknolojilerin, mal ve hizmet akışlarının serbestleşmesinin dünyanın ekonomik düzenini dönüştürdüğüne dikkati çekmekte; bu dönüşümün toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi planlama alanında da yeni yaklaşımların oluşmasına neden olduğuna vurgu yapmaktadır. Ekonominin küreselleşmesi ile mekânlar (bölgeler, iller, kentler), fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel, örgütsel değişimler/dönüşümler yaşamakta; yeni yatay/dikey ilişki biçimlerini deneyimlemektedirler. Bu nedenle, planlama sorumluluğunu yalnızca kamu sektörüne veren geleneksel yöntemler ile mekânların karşılaştığı yeni sorunlar/dinamikler karşısında yetersiz kalan planlar, planlama camiasında eleştirilmeye başlanmıştır.

Sermayenin yeni ekonomik düzende ulus-aşırı ölçekte dolaşır hale gelmesi ile, farklı mekânsal düzeyler (ülkeler, bölgeler, iller, belediyeler, vs.) ve farklı ilgi grupları (kamu, özel, sivil toplum, meslek odaları, vs.) arasındaki ilişkiler yoğunlaşmış ve derinleşmiştir. Planlama faaliyeti kamu sektörünün yanısıra, giderek özel sektör, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, üniversitelerin işbirliği ile yapılmaktadır. Bu nedenle, dünyanın çeşitli yerlerinde artan biçimde katılımlı planlama yaklaşımları benimsenmekte ve kentsel alanların, illerin, bölgelerin gelişme stratejilerinin belirlenmesinde uygulanmaktadır. Yani artık planlama, paydaşların yatay ilişkiler kurarak biraraya geldiği iletişimsel ve etkileşimli bir faaliyet haline gelmektedir. Bu arada, planların hedefleri de çok sektörlü hale gelmiştir. Mekânsal gelişim, fiziksel gelişme boyutunun sosyal, ekonomik, kültürel gelişme boyutlarıyla bütünleştiği bir alan olarak görülmeye başlanmıştır .

2.4.1. Avrupa'dan Katılımlı Planlama Örnekleri

Aşağıda Avrupa'da yerel ölçekte gerçekleştirilen bazı katılımlı stratejik planlama deneyimleri, planlamanın iki temel niteliği açısından irdelenmektedir: Planlama sürecinin örgütlenmesi ve planın amaçları. Böylece yerel planlama süreçlerinde hangi paydaşların işbirliği yaptıkları (kamu-özel sektör, odalar, gönüllü kuruluşlar, eğitim kurumları, vb.) ve planlarda ne tür gelişme boyutlarının içerildiği anlaşılacaktır.

Avrupa'daki katılımlı deneyimlerden biri Barselona Stratejik Metropoliten Planı'dır (İspanya) Barselona Metropoliten Alanı, 36 belediyeyi içeren bir kentler bütünü olarak, Katalan

Bölgesi nüfusunun neredeyse %50'sini barındırmaktadır. Stratejik Plan, 21. Yüzyıl'ın getirdiği ekonomik ve sosyal koşullara bir cevap olarak, ilgili grupların (paydaşların) bir araya geldiği katılımlı bir yöntemle geliştirilmiştir. Planı üretmek için 1988 yılında kâr amacı gütmeyen, özel bir dernek kurulmuştur (Strategic Metropolitan Plan of Barcelona Association). Bu derneğin girişimcileri, Barselona Belediye Meclisi; Barselona Ticaret, Sanayi ve Taşımacılık Odası; ekonomi camiası, Ulusal İstihdamı Teşvik Kurumu; birlikler; Katalonya İşçi Komisyonları; İşçiler Genel Birliği; Barselona Üniversitesi; Barselona Metropolitan Alanı Belediyeler Birliği; Barselona Ticaret Fuarı; Liman Yönetimi ve Serbest Bölge Konsorsiyumu'dur. Anılan paydaşlar, Barselona şehirler ağının (conurbation) çeşitli alanlarda gelişimi için uzlaşmaya varmışlardır.

Planlama süreci 1988 yılında başlamıştır. 1990 yılında Birinci Barselona Stratejik Planı onanmıştır. Planın amacı Barselona'yı girişimci, sosyal dengesini sağlamış, modern yaşam standartlarına sahip bir metropol haline getirmektir. 1994'te İkinci Barselona Stratejik Planı onanmıştır. Planın amacı, Barselona Metropolitan Alanı'nın uluslararası ekonomi ile bütünleşmesi, ekonomik ve sosyal büyüme sağlanması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesidir. Bunu izleyerek 1999 yılında Üçüncü Barselona Stratejik Planı onanmıştır. Bu planın temel amacı, gelişen bilgi ekonomisinin taleplerini karşılayacak bir kent modeli oluşturmak; üniversiteler ve firmalar arası teknoloji transferini desteklemek; teknoloji ve bilim parkları gibi üst düzey araştırma altyapısı sağlamaktır. 2002 yılında plana metropoliten nitelik verilmiştir. Planda referans verilen alan, 36 belediyeyi kapsayan Barselona Metropolitan Alanı haline getirilmiş ve Birinci Metropolitan Plan başlatılmıştır. 2003 yılında Birinci Metropolitan Stratejik Plan onanmıştır. Plandaki üç temel strateji; sürdürülebilir ekonomik büyüme, hareketlilik ve yerel uyum (mobility and territorial coherence); sosyal uyumdur. 2005-2007 dönemi için Birinci Metropolitan Stratejik Plan yenilenmiştir.

Görüldüğü gibi, Barselona planlama sürecinde kamu sektöründen özel sektöre, akademiden liman yönetimine kadar çeşitli yerel paydaş gruplarının temsilinin sağlandığı bir yapı oluşturulmuş; stratejik planda yeni dünya düzeninin oluşturduğu koşullar dikkate alınarak, ekonomik, sosyal, çevresel alanlarda gelişme amaçlanmıştır.

Bir başka örnek İngiltere'de county (il) ölçeğinde gerçekleştirilen bir deneyimdir: Warwickshire stratejik planını üretmek için, yerel meclisler (council), emniyet örgütü, sağlık kurumu, öğrenme ve beceri kurulu, işveren temsilcileri, çeşitli hizmet kurumları, gönüllü kurumlar, yüksek öğretim kurumları temsilcileri ve daha pek çok paydaş bir araya gelmişlerdir. Bununla beraber halka danışma toplantıları düzenlenmiştir. Planın amacı ildeki yaşam kalitesini

yükseltmek olarak belirlenmiştir. Stratejik Plan, ildeki alt ölçek planlarla tutarlı biçimde kurgulanmıştır. Warwickshire'a 2010 yılı için bir vizyon öngörülmekte ve bu vizyona ulaşmak için 2005 yılına değin varılmak istenen hedefler tarif edilmektedir. Plan, il halkı tarafından önemli bulunan sekiz ana tema etrafında geliştirilmiştir: Eğitim ve yaşam boyu öğrenim, sağlık ve refah, suç ve toplum güvenliği, ulaşım, çevre, toplum katılımı, bilgi ve hizmetlere erişim. Plan bu temaların her biri için ildeki mevcut durumu özetlemekte, 2010 yılı vizyonunu belirtmekte, bu vizyona ulaşmak için ilk 3-5 yıllık zaman diliminde yapılacakları göstermektedir. Warwickshire Stratejik Planı da çok paydaşlı bir süreç ile üretilmiş, planda eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım, çevre, katılım, bilgi konuları içerilerek çok boyutlu gelişme amaçlanmıştır.

İtalya'dan önemli bir stratejik planlama örneği Torino Stratejik Planı'dır. 1998 yılında yaklaşık otuz toplum temsilcisinden oluşan Gelişme Forumu, belediye başkanının başkanlığında toplanarak, stratejik planlama sürecini başlatmıştır. Bunu izleyen aşamada çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu çalışma gruplarının görevi, stratejik rotaları ve somut projeleri tanımlamaktır. 6 adet stratejik rota ve 84 adet somut eylem; uygulayıcılar, kaynaklar ve uygulama süreleri ile beraber tanımlanmıştır. Plan 2000 yılında Torino kentsel bütünündeki belediyeler, Vali ve diğer yerel paydaşlar (işveren dernekleri, ticari birlikler, yerel ticaret ve sanayi odaları, banka kuruluşları, üniversiteler, dini kurumlar, kamu kurumları, vs.) tarafından imzalanmıştır. Eylemlerin hayata geçirilmesini, Torino Internazionale Birliği eşgüdümündeki çeşitli yapılar garantilemektedir. Planda öne çıkarılan kavramlar arasında uluslararasılaşma, teknoloji, bilgi, yüksek yaşam kalitesi yer almaktadır. Torino örneği İtalya için önemli bir örnektir. Bu katılımlı deneyimde, planda tarif edilen eylemlerin uygulanması için bir izleme-değerlendirme modeli kurgulanmıştır. Plan, küresel ekonomik düzen içinde uluslararasılaşma amacını öne çıkarmaktadır.

Lyon'da (Fransa) gerçekleştirilen stratejik planlama sürecinde ise, önemli siyasi, teknik ve iş dünyası aktörleri, metropoliten alanın sorunlarını/olanaklarını irdelemek ve ortak bir stratejik çerçeve geliştirmek amacıyla biraraya gelmişlerdir. Geliştirilen stratejiler seçici ve şematiktir. Yerel paydaşlar, ekonomik yeniden yapılanma ve büyüyen sosyal dışlanma konuları başta olmak üzere, sorunları çözmek amacıyla yerel kurumsal kapasiteyi geliştirmeye çalışmıştır.

2.4.2. Avrupa'dan Katılımcı Planlama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Yukarıda anlatılan örnekler, özellikle 1980'li yılların sonundan bu yana, katılımlı planlama süreçlerinde yerele özgü çok paydaşlı yapılanmalar veya örgütlenmeler oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Sürecin eşgüdümünü sağlayan bu çok paydaşlı yapıların yanısıra, en geniş halk

katılımını sağlamak amacı ile kimi örneklerde tüm yerel kesimlerin katıldığı planlama toplantıları düzenlenmekte, kimi başka örneklerde bu toplantıların yanında saha araştırmaları yapılmaktadır.

Katılım yaklaşımı, paydaşların yalnızca planlama toplantılarına gelerek yerele ilişkin sorunlarını ve beklentilerini dile getirmeleriyle kısıtlanmamaktadır. Uygulama aşamasında çeşitli paydaşlar işbirliklerine gitmektedir. Ayrıca, dünyadaki pek çok örnekte, katılımlı planlama toplantılarında kararlaştırılan eylemlerin izleme–değerlendirme aşamaları da tasarlanmaktadır. Çeşitli dünya örnekleri ortaya koymaktadır ki, her yerellikte paydaşların örgütlenme biçimleri, planlama–uygulama–izleme ve değerlendirme aşamalarında üstlendikleri roller fark gösterebilmektedir. Bu farklılaşmada ülkeye ve yerele özgü koşullar (kamu sektöründeki planlama aktörleri, yerele özgü sosyo-ekonomik özellikler, yerelde etkin olan özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimdeki anahtar insanların kişilikleri, vb.) belirleyici olmaktadır.

Küresel ekonomik düzenin oluşturduğu koşullar karşısında, yerel ölçekte gerçekleştirilen planların amaçları irdelendiğinde; uluslararasılaşma, uluslararası ekonomi ile bütünleşme, girişimcilik, teknolojik altyapı geliştirme, yüksek yaşam kalitesi sağlama gibi temaların son dönem planlara dahil edildiği görülmektedir. Bunların yanısıra; eğitim, sağlık, toplum güvenliği, ulaşım, çevre gibi çeşitli alanlar, katılımlı planlama süreçleri sonucunda gelişmesi amaçlanan alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

3. GZFT ANALİZİ

Eylül ayındaki ilk toplantıda, alt komisyon, DPT'den Kutluhan Taşkın'ın kolaylaştırıcılığında GZFT (SWOT) Analizi çerçevesinde bir durum değerlendirmesi yapmış ve "Türkiye'de İl Gelişme Strateji ve Politikaları Konusunda Olumlu ve Olumsuz Yönler Nelerdir?" sorusunun yanıtını aramıştır.

Bu çalışma sonucunda saptanan hususlar şu şekilde özetlenebilir:

3.1. Olumlu Yönler

- İl gelişme planları ile illerde mevcut olan potansiyelin öne çıkarılması sağlanmakta ve kaynakların etkin kullanımı için fırsat yaratılmaktadır.
- İl hakkındaki tüm bilgilerin toplanması ve böylece ilin ilgili ihtiyaçlarının görülmesi açısından da il gelişme planı çalışmaları yararlı sonuçlar doğurmaktadır.
- İl gelişme planları, ilin mevcut durumu, potansiyeli, sorunları ve yapılması gerekenler konularında ciddi değerlendirmeler içeren belgeler niteliği taşımaktadır. Bu planlar sayesinde her ille özgü yerel kaynaklar incelenerek, karşılaştırmalı avantajlar belirlenebilmektedir.
- İl gelişme planlarının Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alması ve çeşitli illerdeki çalışmalar, konu üzerinde olumlu bir ortamın doğmasına yol açmıştır. Artık il gelişme planları, kalkınmayı sağlayacak bir araç olarak algılanmaktadır.
- Yerel kaynaklara dayalı ve yerelce sahiplenen planlama yapılması mülki idare amirleri, il özel idarelerinin seçilmiş yöneticileri, belediyeler ile ticaret ve sanayi odaları yönetimleri tarafından da arzulanmaktadır.
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanununda, il gelişme planı kavramının yanısıra, il özel idaresi için kurumsal stratejik plan yapılmasının hükme bağlanması, il planlaması, stratejik planlama, performans planı ve stratejik plan esaslı bütçeleme gibi kavramları gündeme getirmiştir.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, nüfusu 50.000'i geçen büyük belediyelerde kurumsal stratejik plan yapılması zorunluluğunu getirmiştir.
- Belediyeler, büyükşehir belediyeleri ile il özel idarelerine ilişkin güncel yasal dayanaklar; planlı kalkınma ile kentsel ve bölgesel gelişme ilkelerine nispeten uyumludur. Bu yeni yapılacak il gelişme planları ve stratejileri için uygun bir zemin oluşturmaktadır.

- Yerel yönetimlerde kurumsal stratejik planlama konusunda başlatılan pilot ve tamamlanmış uygulamalar (Denizli İÖİ, Kayseri BŞB, Pendik Belediyesi gibi), etkin bir sistemin oluşturulabilmesi ve deneyim kazanılması için olumlu girişimlerdir. Pilot uygulamalara verilen DPT desteği de planlamayı öğrenme açısından olumlu bir katkıdır.
- Yerel ihtiyaç ve kaynakların belirlenmesi ve uygulanabilir il gelişme planlarının hazırlanması çalışmaları bazı iller ve bir ilçe (Pozantı-Adana) için tamamlanmıştır. Özellikle Bolu, Düzce, Mersin, Çankırı, Batman, Şanlıurfa, Sivas, Manisa, Artvin, Kayseri, Karaman, Samsun illerinde yürütülen çalışmalar, bu konudaki metodolojinin ve kurumsallaşmanın geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.
- İl gelişme planı veya il düzeyinde diğer benzer planların yapım süreci, önemli bir deneyim kazanılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, elde edilen olumlu ve olumsuz tecrübeler, ülke için yeni model ve yaklaşımları oluşturmada, ekipleri kurmada, sürecin aşamalarını ve mali kaynakları doğru tespit etmede yararlı olacaktır.
- İl gelişme planları yapılması sürecinde ve sayesinde il düzeyinde olmayan ve TUIİK tarafından güncel ve düzenli şekilde sağlanamayan bütünleşik bilgi elde edilebilir hale gelmektedir. Gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler de yapıldığı ve kurumlararası işbirliği sağlanarak bilgi bankası için uygun altlık oluşturulduğu takdirde, ilin ihtiyaç duyduğu bilginin yerelde elde edilmesi hatta işlenmesi mümkündür.
- Birkaç ili kapsayacak şekilde Avrupa Birliği Bölgesel Programları çerçevesinde birkaç bölgede başlanan veya proje çağrısı aşamasında olan bölgesel kalkınma programları projesi il gelişme stratejilerini de destekleyebilir.
- Yapılan bu değerlendirmeler, il gelişme planlamasının, hem katılımlı yöntem ve tekniklere olanak tanınması, hem de sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan bir yaklaşım olması bakımından, yerel düzeyde etkili ve yararlı bir araç olarak kullanılabilceğini göstermektedir. Ancak, bu durumun gerçekleşebilmesi bazı temel sorunların çözümlenmesine bağlı bulunmaktadır.

Bu nedenle, ikinci olarak “Türkiye’de İl Gelişme Strateji ve Politikaları Konusunda Olumsuz Yönler Nelerdir?” sorusu üzerinde durulmuştur. Komisyon üyelerinin ağırlıklı olarak belirlediği sorunlar aşağıda özetlenmektedir.

3.2. Olumsuz Yönler

3.2.1. Uzman ve Eğitim Yetersizliği

- İllerde planlama konusunda yetişkin uzman ve yönlendirici personel yetersizliği bulunmaktadır.
- İllerde planlama, proje geliştirme ve yönetimi konusunda eğitim eksikliği vardır. İlgili personele verilen sınırlı düzeydeki eğitim yerel uygulamaları ve pratik bilgileri içermemekte veya pratikte yetersiz kalmaktadır.

3.2.2. Yasal Düzenleme Eksikliği

- İl gelişme planı, kurum stratejik planı, il çevre düzeni planı gibi çeşitli araçların karşılıklı ilişkilerinin belirlenmemiş olması, kavram kargaşasına yol açmaktadır. İl gelişme planlarının, planlama hiyerarşisi içindeki yeri ve kapsamı hukuki açıdan belirsizdir. İl gelişme planları hukuki dayanaktan yoksundur.
- Ülke, bölge, il ve kurum (stratejik) planları şeklinde olması gereken planlararası hiyerarşik ilişki yerine, pratikte ve son hukuki düzenlemelerde ülke, bölge ve il özel idaresi şeklinde bir sıralamaya gidış gözlenmekte, il bütünü düzeyi atlanmaktadır. İl düzeyindeki planların yeri ve hukuki dayanağı netleştirilmemiştir.
- Kimi yasalarda bahsedilen planların il gelişme stratejileri oluşturmak için uygun ve yeterli olduğu konusunda ciddi şüpheler bulunmaktadır. İl gelişme planı için 5302 sayılı il özel idaresi yasası yeterli değildir. Mekân stratejisi de dahil edilerek imar yasası yeniden düzenlenmedikçe mevzuat boyutunda sorunlar devam edecektir.

3.2.3. Veri ve Bilgilerin Yetersizliği ve Güvenilir Olmaması

- İl gelişme planları için düzenli ve sağlıklı veri tabanının bulunmayışı önemli bir sorundur. Planlama yapılırken ve uygulama değerlendirilirken gerçekçi ve güncel veriye erişilememesi nedeni ile planların işe yaramaması tehlikesi bulunmaktadır.
- Plan verilerinin güncellenmesi konusunda bir zaman sınırı bulunmamaktadır.
- Yerelde elde edilen veriler yerelin gerçekleriyle yorumlanmış ve örtüşürülmüş değildir.
- İl gelişme planının alt yapısını oluşturacak tarım, turizm, çevre vs. planlarının yapılmamış olması ve o planların analizlerinden yoksunluk il gelişme planlarının yapılmasını ve stratejiler ile politikalar oluşturulmasını güçleştirmektedir.

- Farklı kurumlarca sağlanan bilgi ve veriler birbirini tutmayabilmekte; aralarında güven sarsacak derecede yüksek farklar olabilmektedir. İlde toplanan verilerin güvenilirliği yüksek olmayıp akredite edilmiş ve uluslararası standartlarda kodlanmış değildir.
- İl gelişme strateji ve politikalarına esas alınan analizler güncel olmayan bilgilere dayanmakta; analizler yerele ait asıl dinamikleri ortaya çıkaramamaktadır. İl istatistikleri zayıftır, bilgi ve veri toplama işinin sahiplenme ve kurumsallaşma düzeyi düşüktür.

3.2.4. Örgütlenme Yetersizliği

- İl gelişme planları sağlıklı bir yapılanma içinde ele alınmamıştır. Kurumsal ve hukuki altyapı eksik ve yetersizdir. Kalkınma yönetimi açısından da kurumsallaşma gerçekleştirilememiştir.
- İl gelişme planlarını hazırlayacak ve onaylayacak otorite belirlenmemiştir. İdari yapılanmada yetki karmaşası bulunmaktadır. İl gelişme planlarının planlama hiyerarşisi içindeki yeri de belli değildir.
- Planların uygulamasına yönelik merkezi idarenin tutumu ve rolü açık değildir. Bu sorun yerel yönetimlerin kurumsal stratejik planları ve il çevre düzeni planı için de geçerlidir
- İllerde planlama konusunda yönetsel kapasite eksiktir. İl planlama ve koordinasyon müdürlüklerinin teşkilatlanması bu çalışmalar açısından yeterli değildir. Yine de, ildeki atıl kapasiteyi harekete geçirme ve ildeki yatırımları önceliklendirmeyi amaç edinen il gelişme planları illerdeki ilgili kuruluşların kapasitesi ve yasal dayanaklarındaki basit iyileştirmeler ile yapılabilir.
- İl gelişme planlarının kurumsallaşması ve finansmanlarının sağlanıp uygulanmasında herhangi bir izleme-değerlendirme ve yaptırım sistemi bulunmamaktadır.
- Planların uygulama aşamasının denetlenmesini ve geribildirim mekânizmalarının çalıştırılmasını sağlayacak bir yapılanma zorunluluğu bulunmamaktadır.

3.2.5. Finansman Sorunu

- İl gelişme planları yapmak için yerel kaynaklar yetersizdir. Yerel kaynakların ve yerel yönetimlerin imkanlarının yetersizliği ve birçok projenin merkezi idarenin karar ve desteğine muhtaç olması, il gelişme planlarını büyük ölçüde anlamsızlaştırmaktadır.
- İl gelişme planları için yasal olarak uygulama ve kaynak aktarma zorunluluğu olmadığı halde, il özel idaresi ve büyükçe belediyelerin kısmen il gelişme planlarıyla çakışan kurumsal

stratejik planlar için yapılma, uygulanma, kaynak aktarılma ve hesap verilme zorunluluğu vardır.

- İl gelişme planlarına, yöneticiler istekli de olsa, bütçe aksamaları nedeniyle, Plan-Program-Bütçe çizgisinde ihtiyaç duyulan ve planlanan zamanda ve miktarda mali kaynak aktarılamamaktadır.

3.2.6. Katılım Sorunları

- İl gelişme planlarının hazırlanmasına ilgili bütün kesimler katılamamaktadır. İl gelişme planı çalışmalarında kurumsal, mesleki ve sektörel katılım çeşitliliği sağlanamamaktadır.
- Katılım sadece ilgili aktörlere danışma olarak görülmemeli, ortak aklı birlikte üretme ve uzlaşya varma biçimine getirilmelidir. Planlama sürecinin her aşamasının ilgili aktörlerle beraber tasarlanmaması nedeniyle planların hayata geçirilememesi söz konusudur.
- Katılanın politik, ekonomik, sosyal sorumluluğu ve gücü olmalıdır. 'Katılım' ile neyin kastedildiği mevcut ve taslak yasalarda net biçimde yer almamaktadır.
- Sosyal sermayenin (yani sivil örgütlenmelerin) il gelişme planlaması çalışmalarında daha etkin olması için onların nitelik ve niceliğini artırmaya yönelik çalışmalar eksiktir. Sivil örgütlenmelerin il gelişme planlarına aktif ve anlamlı katılımı planı yöneten ekibin mahareti ile yoğun çabasına kalmaktadır.
- İl gelişme planları ve stratejileri toplumsal ve kamusal bir uğraştan çok yönetsel bir alan olarak görülmektedir. Yerel sivil örgütlerin çoğunun il gelişme planlarını anlamada sorunları vardır. Bunların katılımları ile genellikle kendi görgüleri ve planlar hakkındaki bilgileri artarken planlara katkıları sınırlı kalmaktadır.
- İl gelişme strateji ve politikalarının belirlenmesinde pratikte özel sektör temsilcilerinin katılımı çok sınırlı kalmakta, çoğu planların hazırlık çalışması kamu ağırlıklı olmaktadır.

3.2.7. Aşırı Merkezîyetçi Anlayış ve Üst Yönetimlerin Sahiplenmemesi

- Merkezi idarenin bazı unsurları, yeni yasal düzenlemelere rağmen, yerel idarelere yetki devrinde isteksizdir.
- Merkezi idarenin ilgili kurumlarının il gelişme planlarına ait strateji ve politikalara verdiği destek oldukça yetersizdir.
- Bazı illerde, yereldeki yöneticiler konuya tam olarak eğilmemektedir. Kimi uygulayıcılar tespitlere ve planların sonuçlarına gereken önemi vermemektedir.

- Bazı il gelişme planları, özerk bir yapılanmadan uzak, sübjektif müdahalelere açık bir yapı içinde yürütülmektedir. Kimi yöneticilerin, “plan’a” göre değil, “duruma” göre davranma alışkanlığında olması, planları anlamsız kılmaktadır.
- Kimi kurumsal, toplumsal ve siyasal liderler planlara ilgisizdir ve planlamadan hoşlanmamaktadır. İl gelişme planı, kurum stratejik planı ve diğer planlara gerekli önem ve öncelik verilememektedir.

3.2.8. İl Gelişme Planları için Model Sorunu

- İl gelişme planlaması için ortak bir metodoloji ve model eksikliği ciddi bir sorundur.
- İl gelişme planlarının uygulayıcı aktörleri ve uygulama modelleri net değildir.
- İl gelişme stratejileri için süreç tasarımı ve yöntem halen geliştirilememiştir.
- Türkiye’ye ve illerin yapısına özgü il gelişme planı yapma konusunda modeller, alternatif modeller oluşturulamamıştır. Birkaç ilde tamamlanan planlardan yeni yapılacak planlar ve planlama ekipleri için öneriler ve modeller geliştirilememiştir.
- Tamamlanan kimi il gelişme planlarının raporlarında model, süreç ve yöntem bilgisi ve bunlara ilişkin tercihlerin gerekçeleri eksiktir. Kimi raporlara ulaşmak dahi oldukça zordur. Mevcut raporların akademik ve pratik düzeylerde tartışılması ve karşılaştırılması henüz yapılmamıştır. Mevcut planların bu haliyle yol göstericiliği sınırlıdır.

3.2.9. Planlama Sürecine İlişkin Sorunlar

- İl gelişme planlarının ulusal ölçekli planlarla uyumu tam olarak sağlanamamıştır.
- Halihazırda ülke ve bölge planlarının hazırlanmamış olması il gelişme planlarının üst planlara dayanması şansını ortadan kaldırmaktadır.
- Fiziki planlarla entegre edilmediği takdirde, il gelişme planları yatırımcıları yönlendirememektedir.
- Yöneticilerin performans ölçümünde, planların uygulanma başarısı (derecesi) bir ölçüt haline getirilememiştir.
- İl gelişme planlarıyla oluşturulan kısa-orta-uzun vadeli projeksiyonların uygulamaya alınması ile ilgili tüm kurumların katkı ve katılımı yetersizdir.
- Planlarda uygulamaya dönük eylemler genellikle olmadığından planlar temenni ve fikir jimnastiği olarak kalmaktadır. Plan yapma sürecinde yapılan tartışmalar ve düşüncelerin teatisi de önemli olmakla birlikte planların uygulama kısmı eksiktir.

- Uygulama için mekânizmalar, kurumsal yapılar, eylem ve yol haritaları ile ana projelerin nasıl hazırlanacağı, uygulamayı sağlamak için alınması gereken önlemlerin neler olacağı ile bunların önemi ve zorluğu plan yapanlar tarafından da pek anlaşılammıştır.
- Plan yapmaya verilen önem, uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesine verilmemektedir. Hazırlanan planın uygulamasının takibinin nasıl olacağı açık değildir. Planların uygulamasını sağlayacak bir yaptırım ve eşgüdüm yoktur.
- Politika kamu üstündeki hakimiyetini korumaktadır ve bu hakimiyet izlenecek yolları belirlenen ve tartışılan alternatifler arasından seçmek şeklinde olmayıp, doğrudan uygulamaya müdahale şeklinde olmaktadır.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

Ülkemizde son yıllarda bölgesel gelişme politikalarının Avrupa Birliği (AB) politikalarına uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi ve bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaşmış olması da, mekânsal bazlı politikaların Türk kalkınma planlaması sistemi içerisinde önemini artırmıştır. Günümüzde il gelişme planlamasına ihtiyaç duyulmasının en önemli nedeni, aşırı merkeziyetçi yapı ve yerel katılımın eksikliği nedeniyle farklı sektörlerin yerel uygulamaları arasında bütünselliğin bulunmayışdır. Kaldı ki, ülkemizin de imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı İlkeleri uyarınca hizmetlerin merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki paylaşımına ilişkin oransal dağılımda denge aranmakta iken, bu oran ülkemizde merkezi yönetim ağırlıklıdır.

2004 ve 2005 yıllarında çıkarılan yeni yerel yönetimler yasaları ile bu oran görev ve yetkiler açısından önemli ölçüde değişmiş olmakla birlikte, hazırlıkları devam eden yerel yönetim gelirleri kanunu, oranın yeniden belirlenmesi ve Avrupa standartlarına yaklaştırılması açısından kritik rol oynayacaktır. Avrupa Birliği ile Mali İşbirliği çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Programlarının uygulanması, il gelişme stratejilerini ve politikalarını destekleyecek önemli bir imkan olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, birkaç bölgede projeler ihale edilmiş ve Avrupa Birliği Bölgesel Programlarından yararlanarak ihalelere çıkılma süreci devam etmektedir. 2003 yılında yayımlanan ikinci Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB) kurumsal kapasitenin geliştirilmesinin yanısıra, bir ulusal kalkınma planı hazırlanması ve plan vasıtasıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik bir ulusal politikanın belirlenmesi gündeme gelmiş ve 2004-2006 yıllarını kapsayan Ön Ulusal Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Böyle bir ulusal politika, il gelişme planlarının da plan hiyerarşisi içerisinde yerini aldığı bir planlama, katılım ve eylemleri de içerdiği takdirde, yine AB'nin de desteklediği bölge planları ve Kalkınma Ajanslarından elde edilecek faydanın artırılabilceği söylenebilir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirtildiği üzere, bölge planları ile uyumlu il gelişme plan çalışmaları gerekliliği vurgulanmış, ancak yasal ve teknik zemin halen oluşturulamamıştır. Küreselleşme, bölgeselleşme ve Avrupa Birliği ile bütünleşme dinamikleri il ve bölge düzeyindeki gelişme stratejileri üzerinde yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Orta düzeydeki havza ve bölge gelişim proje ve planları ile etkileşim içinde olması gereken daha operasyonel nitelikli il ve ilçe gelişme planları yerel aktörlerin katılımı ile yapılmalıdır.

2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, ayrıca, kısa vadede; Ulusal Kalkınma Planı ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'lerde (NUTS 2) bölgesel kalkınma

planları hazırlanması suretiyle, bölgesel farkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi ile bölgesel kalkınmayı yürütecek Valilik çatısı altında şekillenen il genel yönetimi ile il özel idaresi gibi idari yapıların güçlendirilmesi de belirtilmiştir.

5. GELECEĞE DÖNÜK YENİ BİR PLANLAMA STRATEJİSİ VE UYGULAMA ÖNLEMLERİ

5.1. 2013 Vizyonu

Komisyonumuzca belirlenen ana amaç ve buna yönelik ana strateji şu şekilde saptanmıştır: *“Cumhuriyetin 100. yılında gelişmiş bir ülke olma ana amacı doğrultusunda, iller ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltan, sürdürülebilir, bütüncül, yol gösterici ve katılımlı yöntemlerle hazırlanmış, uygulanabilir il gelişme strateji, politika ve planlarına dayalı, tüm planlama basamakları arasında etkileşimli yeni bir planlama yaklaşımının uygulanması ile öncelikle 2013 yılında tüm illerde temel altyapı sorunlarının çözüldüğü bir gelişme düzeyine ulaşmak ana hedefimizdir.”*

Bu vizyona ulaşmak için izlenecek ana strateji, öncelikle ülkesel ve kurumsal planlama çalışmalarının bir sistem bütünlüğü içinde yürütülmesini sağlayacak önlemler alınarak, planlama hiyerarşisindeki yeri ve önemi açıkça belirlenmiş, yerel kaynakları ve dinamikleri harekete geçiren, sürdürülebilir gelişmeyi öngören, katılımlı anlayışla gerçekleştirilmiş ve süreklilik kazandırılmış il gelişme planlarının, ana modeller ve metodolojiye göre hazırlanıp uygulamaya konulması ile uygulamada işler kılınmasını sağlayacak bütüncül kurumsal, yasal ve yönetsel düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir.

5.2. Vizyona Dönük Temel Amaçlar ve Politikalar

Bu ana amacın ve temel stratejinin gerçekleştirilmesi konularında, Komisyonumuzun üzerinde durduğu hususlardaki GZFT analiz sonuçları aşağıda belirtilmiştir.

5.2.1. Yasal ve Yönetsel Düzenlemelerin Yapılması

Stratejik Amaç: Türk planlama hiyerarşisinin ülkesel, bölgesel ve yerel boyutlarında yer alan planlama araçlarının belirlenmesi ve işlerlik koşullarının sağlanması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Planlama araçları tanımlanmalıdır.
2. Bu araçların kullanılabilmesi için gerekli temel koşullar saptanmalıdır.

Yasal Düzenlemeler: Bölge ve İl Kalkınma Yönetimi Kanunu çıkarılmalıdır²⁸.

Kurumsal Düzenlemeler: Ülkemizin yönetim yapısına uygun bölge ve il düzeyinde katılımıcılığı da öngören kurumlar oluşturulmalıdır.

Diğer Tedbirler: Kamunun öncü rol üstlenmesini sağlayıcı düzenlemeler temel koşul olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

5.2.2. Kurumsallaşma

Stratejik Amaç: Üst ölçekli planlar gözönünde bulundurularak, ildeki planlama sürecinin karar alma, uygulama ve izleme-değerlendirme aşamalarını gerçekleştirecek ile özgü çok aktörlü bir yapı oluşturulması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Üyelerinden biri vali olmak üzere, sürecin tüm aşamalarının sahibi olan bir yönlendirici komite oluşturulmalıdır.
2. Sürecin tüm aşamalarında eşgüdümü, yürütmeyi, aktörler arası bilgi akışını, raporlamayı, geri bildirimini sağlayacak vilayet bünyesinde tam-zamanlı ve sürekli bir birim oluşturulmalıdır. Bu birimin çalışanları şehir plancısı, sosyolog, ekonomist gibi uzmanlık alanlarından olmalıdır.
3. Sürecin tüm aşamaları ildeki tüm karar verici ve uygulayıcıların katılımı ile gerçekleştirilmelidir.
4. Sürecin tüm aşamalarının izleme-değerlendirmesini sağlayan, içinde kamu, özel sektör, STK temsilcilerinin olduğu bir birim oluşturulmalıdır.
5. Örgütsel yapı sürecin tüm aşamalarında üniversite, bilimsel kuruluşlar, DPT gibi kurum ve kuruluşlardan danışmanlık desteği almaya uygun ve yetkili olmalıdır.

Yasal Düzenlemeler: İlgili mevzuat bu örgütlenmelere olanak tanıyacak biçimde ele alınmalıdır.

5.2.3. Aşırı Merkezîyetçi Anlayışın Önlenmesi

Stratejik Amaç: İllerin kendi gelişme strateji ve politikalarını belirleme ve uygulama yetisine sahip olması.

²⁸ Bu yasa çıkarılmadığı takdirde, 540 sayılı KHK, 3194, 5442, 5302, 2872, 657 sayılı yasalarda ve gündemdeki yasa tasarılarında, öngörülen doğrultuda düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca, il özel idaresi ve belediye gelirleri kanunlarında gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. İllerde; kamu, özel sektör ve STK'ların ulusal ve bölgesel planlar çerçevesinde, il gelişmesine yönelik stratejik kararlar alıp uygulanmasında birlikte hareket etmesini sağlayan bir örgütlenme oluşturulmalıdır.
2. Merkezi idare ve mahalli idareler arasında gerçekçi bir görev bölüşümü ve buna uygun yetki devri yapılmalıdır.
3. Yerel nitelikli hizmetleri (eğitim, altyapı, sağlık, sosyal yardım, turizm, vb) mahalli idarenin sorumluluğuna veren yasal değişiklikler tamamlanmalıdır. İl İdaresi Kanunu ile teşkilat kanunlarında bu yönde gerekli değişiklikler yapılmalıdır.
4. İl özel idarelerinin genel bütçe (vergi gelirleri) payı ilk etapta görevleri ile orantılı olarak artırılmalıdır.
5. Merkezi idare; illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre yerel nitelikli hizmetler için illere yıllık ödenek göndermelidir. Bu ödeneğin il gelişme stratejisi ve ilde yapılan diğer planlara uygun olarak, ildeki karar mekânizmalarının inisiyatifi doğrultusunda kullanılması sağlanmalıdır.
6. Ulusal ve bölgesel nitelikli projelerin programlanması ve uygulanmasında, ilde yapılan planlarda öngörülen ihtiyaç ve öncelikler dikkate alınmalıdır.
7. Yerel yönetimlerin özgelirlerini artırıcı yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Yeni mahalli nitelikli vergiler ile merkezi idarece toplanan bazı vergilerin yerel yönetimlerce tahsili ve kullanımına imkân sağlanmalıdır.
8. Dünya Bankası, AB ve diğer uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonların kullanımı, ilgili yerel yönetimlere ve diğer yerel kuruluşlara bırakılmalıdır.
9. Yerel demokrasi güçlendirilmeli; ister atanmış ister seçilmiş olsun, tek adam yönetimi sınırlandırılmalıdır.

5.2.4. Planlama Metodolojisinin Belirlenmesi

Stratejik Amaç: Ülke genelinde geçerli, stratejik planlama süreci için işlevsel bir modelin oluşturulması ve plan hiyerarşisi içerisinde il gelişme planlarının yerinin belirlenmesi.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Planlama sürecinin veri elde etme, durum tespiti ve değerlendirmesi, vizyon kurgulama, stratejileri oluşturma, projeleri belirleme, bunları önceliklendirme aşamalarındaki katılım

(paydaşların nasıl belirleneceği, bunların sürece nasıl dahil edilecekleri, vs.) konusunda kılavuz hazırlanmalıdır.

2. Hazırlanan planların uygulama sorumluluklarının yasal olarak belirlenmesi sağlanmalıdır.

3. Performans yönetimi ve denetiminin il gelişme stratejileri ve planlaması ile ilişkilendirilmesi, takip edilmesi ve izlenmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yasal Düzenlemeler: Planlama için çerçeve yasa, il gelişme planlaması için ise uygulama yönetmeliği çıkarılmalı, strateji geliştirme ve planlama kılavuzu hazırlanmalıdır.

Kurumsal Düzenlemeler: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nün (İPKM) çalışma şekli, personel istihdamı, etkinliğinin artırılmasına ilişkin yeniden organizasyonu ivedilikle gerçekleştirilmeli, bu birimler güçlendirilmelidir.

Diğer Tedbirler: İl Planlama Enstitülerinin kurulması değerlendirilmelidir. İPKM uzmanları DPT tarafından konuyla ilgili hizmet-içi etkin eğitime alınmalıdır.

5.2.5. Bilgi Sistemi Oluşturulması

Stratejik Amaç: İl strateji planlarının hazırlanmasına temel teşkil edecek bilgi ve verilerin, güncel, güvenilir, kullanılabilir ve karşılaştırılabilir olmasının sağlanması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Sektörel olarak, veri ve bilgilerin toplanması, tasnifi ve sınıflandırılması yapılmalı, ayrıca il envanterlerinin güncelliği sağlanmalıdır.
2. Alana özgü geliştirilmesi gereken verilerin, merkezi idarenin yönetimi ve eşgüdümünde, yerel ölçekte üretilmesi için gerekli kurumsal altyapı oluşturulmalıdır.
3. Karşılaştırılabilir veri tabanlarının elde edilmesi için ortak bir format belirlenmelidir.
4. Güncel verilere ulaşmak için, “il bilgi sistemleri” oluşturulmalı ve “coğrafi bilgi sistemleri”nden yararlanılması ve kullanılmasına yönelik eğitimler verilmelidir.
5. Veri ve bilgilerin hazırlanması ve kullanılmasına yönelik eğitimler verilmelidir.
6. Veri güvenilirliğinin artırılması amacıyla, veri ve bilgilerin, saha çalışmaları yapılarak, örnekleme çalışmaları yöntemiyle elde edilmesi sağlanmalıdır.
7. Veri ve bilgilerin geliştirilmesine yönelik olarak, yerel ölçekli kurumsal yapıya finansman desteği sağlanmalıdır.

8. Tüm kullanıcıların bilgiye hızlı erişimlerini sağlayacak önlemler alınmalıdır.

Yasal Düzenlemeler: Ortak bir veri tabanı oluşturulması ve bu verilerin elektronik ortam başta olmak üzere her türlü iletişim araçlarıyla paylaşılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kurumsal Düzenlemeler: Valilik bünyesinde il istatistik ofisleri kurulmalı, bu ofisler TÜİK bölge ofisleriyle ilişkilendirilmelidir.

Diğer Tedbirler ve Açıklamalar: Planlama bilgiye dayalı bir süreçtir. İl gelişme planı, ilin vizyonunun gerçekleşmesini büyük ölçüde öngören önemli bir çalışmadır. Planlamanın bilgiye dayalı bir süreç olduğu olgusundan hareketle, verilerin güncel, güvenilir ve karşılaştırılabilir bir şekilde planlarda yer alması, bu vizyona ulaşmada önemlidir.

5.2.6. Uzman Personel ve Eğitim Sorunlarının Çözümü

Stratejik Amaç: Planlama faaliyetlerinde görev alan tüm aktörlerin “insan kaynaklarını geliştirme programları” kapsamında kapasitelerinin artırılması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Hizmet-içi ve hizmet öncesi eğitim programları düzenlenmelidir.
2. Dış kaynaklardan hizmet alımı (yurtiçi-yurtdışı) olanakları sağlanmalıdır.
3. Motivasyonu artırıcı önlemler alınmalıdır.

Yasal Düzenlemeler: Planlama faaliyetlerinde bulunan personelin özlük hakları düzenlenmeli, statü ve ücret sorunları çözümlenmeli, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin uzman personel ile desteklenmesi ve oluşturulmuş bulunan uzmanlık kariyerinin işletilmesi sağlanmalıdır.

5.2.7. Katılımcılığın Geliştirilmesi

Stratejik Amaç: İl gelişme planlarının ve politikalarının hazırlanması sürecinde, geniş bir yelpazedeki paydaşların içerilmesini sağlayan, yasal bir dayanağa bağlı güçlü bir katılımcı yapının kurulması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

1. Planlama sürecine katılımın önemini anlaşılması için, kamu ve özel sektör aktörlerinin örgütlenmeleri özendirilmelidir (televizyon programları, medya, toplantı-seminerlerle çeşitli platformlar oluşturmak).

2. Katılımın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
3. Katılımın, planlama sürecinin bütün aşamalarında gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. (Mevcut durum tespit ve değerlendirmesi yani ilin potansiyellerinin ve sorunlarının saptanması, vizyon kurgulama, strateji geliştirme, vizyona taşıyacak projeleri oluşturma, bu projeleri önceliklendirme, projelerin eylem adımlarını tanımlama hangi paydaşlar, hangi finansman ile, ne zaman, vb., uygulamanın izlenmesi-denetlenmesi, sorgulama vb.)

Yasal Düzenlemeler: Katılım yöntem ve araçlarının yasal dayanağı oluşturulmalıdır.

Diğer Tedbirler: Planlara katılanlara yolluk, yevmiye ve benzeri desteklerin verilmesidir.

5.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler ve Tedbirler

5.3.1. İl Gelişme Planı Konusunda Kavramsal ve Yöntemsel Açıklık Sağlanması

İl gelişme kavramı bölgesel gelişme kavramıyla büyük benzerlik içindedir. İlin ekonomik düzeyi/refah düzeyi ve gelişmişlik düzeyinin²⁹ yükseltilmesi temel amaçtır. Ulusal ve bölgesel karşılaştırmalarda ortaya çıkan ilin gelişmişlik düzeyi, uygulanacak gelişme stratejilerine kaynaklık eder. Bir başka anlatımla, gelişme kavramı; fiziki kapasite artışı, gelir artışı gibi ekonomik gelişmeler yanında, bunların toplum kesimleri/gelir grupları ve bölgeler arası dağılımı ile sosyal ve kültürel birikimlerin yansıtılabildiği toplumsal gelişme düzeyini de ifade eder.

İl gelişme planlaması kavramı, iller ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ile görece geri kalmış bölge ve yörelerin kalkındırılmasını içerir. Amaç, kısa, orta ve uzun dönemde ilde gelişmeyi sağlayacak hedefleri ve amaçları belirlemek, bu amaçla izlenecek yolları göstermek, olası sektörel büyüme eğilimlerini ve büyüklükleri saptamak, gelişmenin gerektirdiği her tür kaynak ve alan tahsislerini yapmak, gelişmenin sosyal, kültürel ve ekonomik eylemleri için fiziksel zemin/altyapı hazırlamaktır. İlde büyük oranda merkezi kamu kuruluşlarının politikasından etkilenen sektörel planlama hakimdir, neyin nerede yapılacağı kamu kuruluşları itibarıyla yatırım programlarında yer almaktadır. Yerel yönetimlerde ise planlama fizikseldir, arazi kullanımı ve denetimi esastır. Bu iki planın birbiriyle iyi örtüştürülmesi gerekmektedir.

İl, çok yönlü ilişkilerin bir arada bulunduğu ve dönüştüğü, değişik büyüklüklerde yerleşmeler açısından oluşan, sosyal ve teknik altyapı ile donatılan, fiziksel, sosyal ve ekonomik değişimin

²⁹ Gelişmenin ölçütleri, ilin fiziksel alt ve üstyapısı, gelir düzeyinin toplumun farklı katmanları arasında dengeli ve adaletli dağılımı, işsizliğin azalması, eğitim ve sağlık göstergelerinde iyileşmeler, demokratik katılım düzeyi, toplumun sosyo-kültürel gereksinimlerinin karşılanma düzeyi ve hızı, toplumsal amaçlar etrafında örgütlenebilme yeteneği, doğal ve tarihi çevreye duyarlılık olarak sıralanabilir.

süregeldiği bir mekândır. İldeki değişim ve gelişmenin, önceden belirlenen hedefler doğrultusunda yönlendirilmesi planlı olduğunda değişimden beklenen performans yükselecektir.

İl ve ilçelere dayalı idari sistemimiz köklü bir geçmişe sahiptir. İl ve ilçelerimiz idari tasniflerle de örtüşen ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla bütünleşmiş yerel birimlerdir. Küreselleşme ve yerelleşmenin de etkisiyle, yerel birimler arasındaki rekabet artarken, yerel birimler arasında işbirliği ve dayanışma da gerekli olmaktadır. Diğer bir deyişle, küresel rekabet sürecinde, kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar, ortaklık modellerine dayalı rekabet sürecinde daha başarılı olmaktadır. İdari, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla organik birer kalkınma aktörü durumundaki il ve ilçelerimiz fiili durumda aralarında yoğun bir kalkınma rekabeti yaşamakta olup gerektiğinde “dayanışmacı rekabet” kavramı çerçevesinde uzlaşma ve işbirliğini de gerçekleştirebilmelidirler; çünkü kimi proje ve atılımlar birden fazla ili/ilçeyi ilgilendirmekte ve kazan-kazan stratejisine uygun düşebilmektedir. Uzlaşma ve rekabet potansiyelleri nedeniyle il ve ilçelerimiz ulusal kalkınma sürecinin doğal aktörleri arasındadırlar. Bu saptama, özel sektör ve üçüncü sektörün de yerel/bölgesel ve ulusal kalkınmadaki rollerini azaltan bir sonuca yol açmamalıdır. Mevcut potansiyelin ilçe planlarına dayalı il gelişme planlarıyla somutlaşması, belirlenen il ve ilçe hedeflerine birlikte çalışma ile ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bu kapsamda, gelişme planlarında; il ve ilçelerin kısa, orta, uzun vadelerde (5 yıl, 10 yıl ve 2023) izleyeceği temel stratejilere, öncelikli/öncü sektörlerle ve varılmak istenen sosyal ve ekonomik (makro ve mikro) hedeflere yer verilmesi önem taşımaktadır. Her bir yörenin üstünlükleri, gelişmeye elverişli alanları, sektörel öncelikleri, potansiyelleri ile kısıtlarının da belirtilmesi gereken il ve ilçe gelişme planlarının Dünyadaki, Türkiye'deki, bölgedeki gelişmelere de yer vermesi önem taşımaktadır.

5.3.2. İl Gelişme Planlarının Planlama Sistemi İçindeki Yerinin ve Bağlayıcılığının Belirlenmesi

Ülkemizin hızlı ve dengeli kalkınmasının önemli araçları arasındaki il ve ilçe gelişme planları, ülke ve bölge gelişme stratejilerinden bağımsız olmamalıdır. Bu çerçevede; İl Gelişme Planlarının üst (Beş Yıllık Kalkınma Planları-BYKP, Bölgesel Planlar, Düzey 2 Altbölge Planları) ve alt ölçekteki (Çevre Düzeni Planları, Kırsal Gelişme Planları, Kentsel Planlar, Nazım ve Uygulama Planları) planlarla ilişkisinin ve eşgüdümünün kurulması önem taşımaktadır.

Bu amaçla 2001 Yılı Programında belirtildiği gibi, mekânda sağlıklı gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ülke, bölge, il gelişme planları, il çevre

düzeni planı, nazım plan ve uygulama imar planlarının hiyerarşik bir bağlantısı olduğu başta 3194 sayılı yasa olmak üzere ilgili mevzuatta açıklıkla düzenlenmelidir.

Bu bağlamda ilerde belirtilen ve tüm kamu kuruluşlarında hazırlanması öngörülen stratejik planların kurumsal nitelikte olduğu, yukarıda sözü edilen ülke, bölge, il ölçeğindeki gelişme planlarından ve fiziki planlardan farklı olduğu göz önünde tutulmalıdır.

5.3.3. Katılımcı Bir Kurumsal Yapı Oluşturulması

Ülkemizin hızla kalkınabilmesi, kalkınma düşüncesi ve amacının yalnız merkezi yönetim (ve onun taşra birimleri) tarafından değil, tüm kuruluşlar ve kişiler tarafından da benimsenmesi ve üzerinde birleşilerek uygulamaya geçilmesi ile olanaklıdır. Bunun için, devletin yanısıra diğer kurumların ve bireylerin girişimcilik güçlerinden de yararlanılması yoluna gidilmelidir. Yerel düzeydeki meclislerin yörelerine ilişkin karar ve uygulamalarda etkin kılınması ile yerel temsilciler aracılığıyla halkın katkı ve desteklerinin sağlanması oldukça önemlidir. İl ve ilçe düzeyinde yapılacak gelişme planlarının hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarında geniş katılımlı kurumlaşma ve dayanışmanın özendirilmesi önem taşımaktadır.

İl ve ilçe ölçeklerinde yapılacak gelişme planları, merkezi idare kaynakları yanında, ve daha da önemlisi, yereldeki kamu, özel ve gönüllü kuruluşların kısa, orta ve uzun vadede yapacağı yatırımlar ile kaynak kullanımını da öngörmelidir. İl ve ilçe gelişme planları, öncelikli olarak yerel kaynakların nasıl kullanılacağına dair planlama araçları olmalıdır. Ayrıca, uzlaşma temelinde hazırlanacak olan yerel gelişme planları, yerel kurum ve kuruluşların hem ortak bir ürünü hem de izlemesi gereken bir yol haritası olmalıdır.

Günümüzde, çoğu ilçenin ve hatta geri kalmış bazı illerin, planlı kalkınma anlayışının koşullarına ve gereklerine uyumu bakımından bazı sorunlar ve engeller bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; yetersiz mali kaynaklar ve kaynak dağıtımındaki dengesizlikler, yerel örgütsel yapının işlevsel olmaması, çağdaş koşullara ve ülke gereksinimlerine uygun mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmemesi, uzman personel ve araç-gereç yetersizlikleri, yöre halkının yönetime ve kalkınma faaliyetlerine yeterli düzeyde katılım ve katkılarını sağlayacak mekanizmaların kurulamamasıdır.

Bu sorunların giderilmesi, etkili bir ilçe sistemi ile yerel yönetim yapılanması, istikrarlı ve etkin makro ekonomik politikaların da varlığı durumunda, taşra bugünkünden çok farklı ve hızlı bir gelişme ivmesi kazanabilir.

Bu kapsamda, il ve ilçe gelişme stratejilerinin başarıyla uygulanabilmesi, taşranın yönetsel düzeninde birtakım değişikliklerin yapılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Taşrada yerel kademelerdeki yönetsel birimlere daha fazla yetki, görev ve kaynak transferinde bulunulması ile genel kamu yönetiminin yöresel ve bölgesel kaynak ve potansiyelleri harekete geçirerek özendirici, destekleyici, eşgüdümleyici ve denetleyici bir işlev görmesi önem taşımaktadır.

Yerel düzeydeki meclislerin, yörelerine ilişkin karar ve uygulamalarda etkin kılınması, yerel temsilciler aracılığıyla halkın katkı ve desteklerinin sağlanması önemlidir. Yerel girişimcilik gücünü kalkınmaya kanalize etmede; yerel toplulukların, demokratik kitle örgütlerinin, vakıf ve derneklerin, yerel basın ve halkın temsilini artıran diğer sivil oluşumların desteklenmesi ve kalkınma sürecinde ve diğer yönetsel ve ekonomik etkinliklerde bu unsurlarla bütünlük sağlanması gereklidir. İl ve ilçe düzeyinde yapılacak gelişme planlarının hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarında geniş katılımlı kurumsallaşma ve dayanışmanın özendirilmesi başarının temel koşullarındandır.

5.3.4. İl Özel İdarelerinin Durumu ve Üstlenebilecekleri Roller

Son yasal düzenlemeler nedeniyle, il özel idareleri üzerinde durmak yararlı olacaktır: İl özel idaresi; il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. 5302 Sayılı yeni İl Özel İdaresi Kanunu'nun 5. maddesinde, bu idarenin görev alanının il sınırlarını kapsadığı belirtilmekte, 6. madde ile de görev ve sorumluluklar düzenlenmektedir. İl özel idaresinin yerine getirmesi gereken ve yetkili olduğu görevler iki küme halinde düzenlenmiştir.

Birinci kümede yer alan görevler tüm il sınırları içinde yerine getirilecek olup, gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret, ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmetler ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları, ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binaların yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri kapsamaktadır.

İkinci kümede yer alan görevler ise belediye sınırları dışında yapılacak görevlerdir. İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetler İl Özel İdaresi tarafından kırsal alanda gerçekleştirilecek hizmetlerdir.

İl özel idarelerinin yerine getirmesi gereken görevlerin bir kısmı tüm ili, diğerleri ise kırsal alanı kapsadığından, belediye ve köyleri de ilgilendirmektedir. Ayrıca, merkezi idare tarafından yürütülen hizmet ve yatırımların da, bu görevler yapılırken göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu nedenle, 5302 Sayılı Kanun, hizmetlerin diğer mahalli idareler ve kamu kuruluşları arasında bütünlük ve uyum içinde yürütülmesi için gerekli olan koordinasyonun o ilin en büyük mülki idare amiri olan vali tarafından sağlanacağını hükme bağlamış bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda, etkili eşgüdüm aracı, hizmet ve yatırımların yer aldığı planların, tüm ilgililerin katılımıyla oluşturulmasıdır.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda planlama araçlarına ilişkin hükümler şunlardır:

Kanunun 6. maddesinde, İl Çevre Düzeni Planının, valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılacağı, bu planın belediye ve il genel meclisleri tarafından onaylanacağı belirtilmektedir.

Kanunun il genel meclisinin görev ve yetkilerini düzenleyen 10. maddesinde “stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını” ve “belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını” görüşmek ve karara bağlamak, bu meclise görev ve yetki olarak verilmiştir.

Kanunun “Stratejik plan ve performans planı” başlığını düzenleyen 31. maddesine göre; Vali, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plan ve programları ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans planı hazırlayıp il genel meclisine sunacaktır. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanacak ve il genel meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girecektir.

Stratejik plan ve performans planı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil edecek ve il genel meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilecektir.

5.3.5. İl Düzeyinde Yerel Planlama Sistemi

“İl Düzeyinde Yerel Planlama Sistemi” başlığını taşıyan tablo, yürürlükteki mevzuatımıza göre yerel düzeyde hazırlanması gereken plan ve programları türlerine göre göstermektedir. Bu tablo hazırlanırken yeni çıkarılan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyelerine İlişkin Kanun, 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile konuyla ilgili yürürlükteki diğer mevzuat göz önünde tutulmuştur.

Valinin ili bir bütün olarak görüp, en sağlıklı yönlendirmeyi yapabilmesi, gerekli eşgüdümü sağlaması için kapsayıcı bir planlama aracı, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 24. maddesi dışında söz konusu değildir. Oysa, il gelişme planı yaklaşımı, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını da kapsayıcı nitelik taşıdığından, valinin bu görevini yerine getirmesinde en etkili araç özelliğini taşımakta, bütün yerel planların bir bileşkesi olarak hem onlardan etkilenmekte, hem de onları etkilemektedir.

Örneğin, il özel idaresinin (kurumsal) stratejik planı yalnızca bu idarenin görevlerine yönelik kurumsal bir plandır. İl çevre düzeni planı, mekânın nasıl kullanılacağını gösteren fiziki bir plandır. Oysa, il gelişme planı ildeki tüm kuruluşları, tüm sektörleri ve tüm alanı kapsayan bir planlama çalışmasıdır. Merkezi yönetim, mahalli idareler, özel sektör ve tüm sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını yönlendirici nitelikte bir plandır. Bu planın hazırlanması, diğer planlar için gerekli olan çeşitli bilgi, değerlendirme ve önerilerin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Planlar hiyerarşisi içindeki bağlantılar yasal olarak açıkça düzenlendiği zaman, zaman ve kaynaklardan büyük tasarruf sağlanabilecektir.

TABLO 1. : İL DÜZEYİNDE YEREL PLANLAMA SİSTEMİ

Yönetim Basamakları	Yönetim Birimleri	Planlama Alanı	Plan Türleri		
			Yönetim Planlaması	Kalkınma Planlaması	Alan Planlaması
Taşra Yönetimi	Valilikler	İl	-Yıllık Çalışma Programı	-İl Gelişme Planı -Yıllık Yatırım Programı	-İl Çevre Düzeni Planı
	Kaymakamlıklar	İlçe	-Yıllık Çalışma Programı	-Yıllık Yatırım Programı	
Yerel Yönetim	İl Özel İdareleri	İl	- Stratejik Plan -Yıllık Çalışma Programı - Performans Planı - Bütçe	-İl Gelişme Planı -Yıllık Yatırım Programı	- İl Çevre Düzeni Planı - Kırsal alan İmar Planı
	Büyükşehir Belediyeleri	Büyükşehir	- Stratejik Plan -Yıllık Çalışma Programı -Performans Planı -Bütçe	-Yıllık Yatırım Programı	- Nazım İmar Planı - Uygulamalı İmar Planı
	Belediyeler	Belde	- Stratejik Plan -Yıllık Çalışma Programı - Performans Planı - Bütçe		- Uygulamalı İmar Planı
	Köyler	Köy	- Bütçe		- Köy Yerleşim Planı

Kaynak: Prof. Dr. Tayfur ÖZŞEN

6. UYGULAMA STRATEJİLERİ

6.1. Mevzuat Düzenlemeleri

İl Gelişme Planı bir bölgesel gelişme politikası aracı olarak halen yürürlükte olan Uzun Vadeli Strateji (2001-2023), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve Ön Ulusal Kalkınma Planının (2004-2006) hedef, ilke ve politikaları kısmında düzenlenmektedir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan "bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve rasyonel kaynak dağılımı açısından önem taşıyan, bölge planlarıyla uyumlu, il düzeyinde il gelişme planları çalışmaları başlatılacaktır" şeklindeki hüküm, Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın "bölgesel gelişme stratejisi" ile ilgili kısmında yer alan "illerin kendi imkanlarıyla yürüttükleri stratejik planlama çalışmalarına destek verilecektir" temel ilkesi, ayrıca Yıllık Programların Uygulanması Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair son yıllardaki Bakanlar Kurulu Kararı eklerinde yer alan "İl kaynaklarının rasyonel kullanımı, mekânsal dağılımın düzenlenmesi, il envanterinin oluşturulması, potansiyelin değerlendirilerek illerin gelişmesini temin etmek amacıyla bölge planlaması ile uyumlu olarak hazırlanacak olan il gelişme plan çalışmaları desteklenecektir" ve Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla ilgili tasarıda yer alan "bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeylerinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır" hükümleri il gelişme planlarının bölgesel gelişme politikalarının bir basamağı olarak öngörüldüğünü göstermektedir.

Komisyonumuzca belirlenen ama amacın ve misyonun gerçekleşebilmesi için öncelikle bazı temel düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bu doğrultuda, DPT ile ilgili 540 Sayılı KHK, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Ayrıca kalkınma ajanslarının işlevlerini güçlendirmek ve il düzeyinde kalkınma çabalarını desteklemek için etkin bir il kalkınma yönetimi oluşturulmasının temel örgütü olacak il kalkınma kurumu için özel bir kanun çıkarılmalıdır. Bankalar Kanunu gibi diğer ilgili mevzuatta da gerekli ek ve değişiklikler yapılmalıdır.

Kamu yatırımlarının belirlenmesi ve yer seçiminde siyasi tercihlerin önemli rol oynaması, kamuca sağlanan temel hizmetlerde fırsat eşitliğinin yaratılamaması, kaynak yetersizliği, vb. dışında yatırımları teşvik mevzuatında da çeşitlilik ve çakışmalar vardır. Kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) kapsamına alınan illerin sayısı sürekli artmaktadır ve bunların belirlenmesinde standart kriterler seti kullanılmaktadır. Bu yörelere dönük özendirici önlemler de yeterince etkin değildir. İllerin büyük çoğunluğunu KÖY kapsamına alarak her ili birbirinden bağımsız kalkındırmak yaklaşımı başarılı olamadığı halde bu yaklaşım teşvik ve destek politikalarına yansımaya devam etmektedir. Geri kalmışlık sorununu il düzeyinde ele almaya yönelen ve dolaylı olarak il olma

yarışına katkıda bulunan bu politikaların başarısızlığı ortaya çıkmış, kalkınmada öncelikli yöreler Türkiye yüzölçümünün çok büyük bir parçasını kaplar olmuştur. Bölge planlama/bölgesel gelişme yaklaşımı içinde ve teşvik mevzuatının tekrar gözden geçirilerek, sektörel ve bölgesel seçilebilirliği ve farklılaştırılması mümkün olan teşvikler ön plana çıkarılarak yukarıdaki sorunlara daha rasyonel çözümler getirilmelidir.

6.2. Kurumsal Düzenlemeler ve Kapasite

Geleneksel gelişme/kalkınma kuramında sermaye birikimi veya derinleşmesi kalkınmanın itici gücüdür ve kalkınmanın finansmanında ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık söz konusudur. Bölgesel kalkınmada hedeflerin öncelikle sektörel büyüme ekseninde belirlendiği geleneksel planlama anlayışında kaynakların en verimli alanlarda etkin kullanılması, altyapının geliştirilmesi ve bu süreçte kamu finansal desteğinin sağlanması esastır. Ulusal-bölgesel kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde kullanılması ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi kaynak tahsislerinde merkezi hükümetin karar verici olduğu bölgesel kalkınma politikalarının temel amaçlarından biri olmuştur.

Oysa, geçmişte kalkınmayı devletin sorumluluğuna veren, yukarıdan aşağıya (hiyerarşik) devlet desteğinde uygulanan ve içe kapalı (otarşik) özellikler gösteren kalkınma, yerini yerel aktörlerin birlikte sorumluluğuna bırakmakta, aşağıdan yukarıya doğru tasarlanmış, heterarşik, esnek, stratejik ve dışa açık bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel gelişme stratejileri ise il düzeyinde stratejik planlama ile etkileşimli ve bütünlük olarak hazırlanmaktadır.

Yeni bölgesel gelişme politikalarında bölgeler artık kendi potansiyeli ve birikimleri, geliştirdikleri ağ yapıları, yerel teknolojik değişim süreçleri, yerel kurumların niteliği, sosyal sermayeleri, yani ortaklık kurma, karşılıklı etkileşim ve birlikte iş yapabilme kapasiteleri bakımından sahip oldukları göreceli konumlarına göre, kısaca tekno-kurumsal kapasitelerine göre değerlendirilmektedir.

Tekno-kurumsal kapasite³⁰ bölgesel gelişme farklarının analizinde, kalıcı ve sürdürülebilir gelişmenin nasıl başlatılacağına açıklanmasında yararlı bir analiz aracı olabilir. Ancak, yerel tekno-kurumsal kapasite firma düzeyindeki teknolojik ve kurumsal-yönetimsel kapasiteden farklı olduğu gibi, firma kapasitelerinin basit bir toplamı da değildir. Bölgenin geniş pazarlara erişim olanakları, ölçek avantajları, ileri-geri bağlantılar, ağsal ilişkiler ve dışsallıklar nedeniyle ortaya çıkan güç-sinerji hiçbir zaman kendisini oluşturan unsurların basit bir toplamına eşit olmaz. Sinerjiyi en üst

³⁰ Gerek tekno-kurumsal kapasitenin ele alınmasında gerekse rapor boyunca kimi alt kısımların yazılması veya yeniden ele alınmasında Uğur Eser'in başta alt komisyon çalışmalarının başlangıcında sunduğu raporu (Eser, 2005) ile kaynaklar kısmında künyeleri verilen diğer çalışmalarından yararlanılmıştır.

düzeğe çıkarmak ve yerel bir teknolojik sıçramayı gerçekleştirecek sanayi tabanı oluşturmak için mevcut kurulu kapasitelerin etkin biçimde kullanılması yanında, bilgi üzerine kurulu yeniliklerin ve öğrenme süreçlerinin oluşturulması, kurumların ve yerel teknolojik kapasitenin yenilenmesi de gerekir.

Yeni bölgesel gelişme politikalarının arkasında bölgesel sorunları çözmeye yönünde güçlü bir siyasal iradenin ve etkin bir kurumsal-yönetimsel kapasitenin oluşturulması gereği vardır. Bölgesel az gelişmişliğe yol açan kurumlara, toplumsal ilişkilere ve zihniyet yapılarına müdahalenin zorunlu olduğu durumda bireylerin aralarında oluşturdukları güçlü yatay ilişkilerin, işbirliği ve dayanışmaya dayalı sosyal ağların oluşturulması kritik bir önem taşımaktadır. Yerel aktörlerin bölgesel sorunların çözümünde karar süreçlerine aktif olarak katılması bölgesel politikaların halkın desteğini alması ve politik olarak uygulanabilir olması bakımından önemlidir. Bölgedeki aktörlerin dışlanması kamu kaynaklarına aşırı bağımlılık yaratmakta, yerel potansiyelin üst düzeyde ve verimli şekilde kullanılmasını engellemektedir. Aktörlerin karşılıklı etkileşmesi, iletişim kurmaları ve işbirliği yapmalarının önemi, sorumluluk üstlenerek bölgelerinin içsel dinamiklerini harekete geçirmeleri ve bölgesel gelişmenin başlatılmasında itici güç olmalarındadır. Ancak bunun için, yerel gelişme anlayışının kurumsallaşması, bu işbirliklerinin kurumsal bir yapıya dayandırılması gerekir. Bu çerçevede, bölgesel gelişme çalışmalarının bölgesel ölçekte daha kurumsal bir yapıya kavuşmasına imkan verecek olan 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun', 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Mersin ve Adana illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı 6 Temmuz 2006 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur.

Ulusal gelişme stratejisinin başarılı olabilmesi için gelişmenin mutlaka yerelden başlaması, küresel, ulusal ve yerel ölçekleri birlikte gözeten, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması ve tüm toplum kesimleri tarafından sahiplenilmesi gerekir. Oysa, Türkiye'de yerel aktörlerin kent sorunlarını tartışacakları, bu sorunlar üzerine ortak düşünceler oluşturarak bunları projelere dönüştürebilecekleri il düzeyinde bir yerel örgütlenme yoktur, kurumsallaşma zayıftır. Yerel gelişme bilinci ve yerel sorunlara duyarlılığı yüksek yurttaş profilini kentlerde görmek zordur. Kentlerde yaşayanların farklılaşan ve çeşitlenen taleplerini kamusal alanda ifade edecekleri kanallar kısıtlı olduğundan, kentlerde giderek artan sorunlarla başa çıkmak için resmi olmayan ilişkiler geliştirilmektedir.

Öte yandan, illerdeki eşgüdüm; aşağıdan yukarıya, ilçe kademesinde, ilçe ile il kademeleri arasında, il kademesinin kendi içinde, il yönetimi ile bölgesel kuruluşlar ve il özel idaresi arasında ve il ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiler bütününden oluşmaktadır. Yatırımlar ve hizmetler

arasında yeterli ve etkili bir eşgüdümün sağlanması, hem genel olarak taşrada etkin ve etkili bir yönetim düzeninin kurulması, hem de il düzeyinde rasyonel bir gelişme planlaması ve uygulaması bakımından çözümü öncelikli sorunlar arasındadır.

Yönetsel ve sosyal bir sistem olan iller, ülke mekânını oluşturan alt parçalar olarak planlı kalkınmada temel birimlerden biridir. İl gelişme stratejilerinin oluşturulması ve uygulanması aşamalarından önce, illerin yapısal özelliklerini, yapı-performans ilişkisini, potansiyel ve pratik artı-eksilerini bilmek, başlangıç için önem taşımaktadır.

İl özel idaresi ile il planlama ve koordinasyon birimlerinin planlama süreci içinde eşgüdümlü ve etkili çalışmaları istenen düzeyde değildir. Yasalardan kaynaklanan yetki ve görev çakışmaları planlamayı olumsuz etkilemektedir. Planlama süreci içinde olası geri beslemeler illerin planlama birimlerince yapılamamaktadır. Çünkü, il planlama ve koordinasyon müdürlükleri, mevcut yapısıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlı il planlama uzman yardımcısı, uzman ve müdürlerden oluşması gerekirken, söz konusu personelin istihdamı yasal düzenlemeler, özlük hakları ve ücret düzeyleri nedeniyle tam olarak yapılamamaktadır. Bu birimlerin valilik bünyelerinde büro şeklinde örgütlenmeleri de, hizmetin etkinliğini, verimini ve kalitesini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Kimi illerin, belirli alan, nüfus ve bağlı ilçe/köy sayıları açısından optimal büyüklükten çok uzaklaşmış bulunmaları ile doğal coğrafi sınırlar ve ulaşım imkânlarına göre şekillenmemiş sınırları önemli bir darboğazdır. Giderek artan il sayıları “küçülen il” olgusunu gündeme getirmektedir. Planlama ve uygulama mantığı açısından il için rasyonel bir optimum büyüklük araştırması yapılmalıdır. İl yapılacak ilçelerin alan, nüfus, yoğunluk, ekonomik ve nüfus potansiyelleri, yeni il oluşturmada ölçüt olarak değerlendirilmelidir.

İllerimizde, gerek kalkınmanın sağlıklı bir biçimde yönlendirilmesi, gerekse il gelişme planlamasının başarıya ulaştırılması için, bu amaca uygun bir kurumsallaşma, yürürlükteki mevzuatın sağladığı olanaklardan yararlanarak ve yeni bazı yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilebilir ve etkin çalışan, sonuç alıcı, yerel kaynakları harekete geçirip değerlendiren ve halka güven ve umut veren bir il kalkınma yönetimi oluşturulabilir.

Bu konudaki düşünce ve öneriler aşağıda belirtilmiştir.

6.2.1. İl ve İlçe Kalkınma Kurulları

İllerde kalkınmanın sağlıklı bir biçimde yönlendirilebilmesi için valinin başkanlığında İl Kalkınma Kurulu adı ile yeni bir kurulun oluşturulması veya mevcut il koordinasyon kurullarının bu yapıya dönüştürülmesi yararlı bulunmaktadır. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununa göre Vali bu tür bir kurulu oluşturma yetkisine sahiptir.

Bu kurul il gelişme planının hazırlanması, uygulanması ve çalışmaların izlenip değerlendirilmesi açısından ildeki en üst düzeydeki danışma organı olacak ve tüm paydaşları katılımlı anlayışla biraraya getirecektir. Yerel Gündem 21 Kent Konseyi çalışmaları yerel yönetim ağırlıklı ve büyükşehir sınırlarını kapsayan bir yaklaşım iken; il kalkınma kurulu tüm ili kapsayacak biçimde oluşturulmalıdır. Bu nedenle, Kurul aşağıdaki üyelerden oluşmalıdır: Valinin başkanlığında; vali yardımcıları, kaymakamlar, bölge ve il müdürleri, il daimi encümen üyeleri, ildeki tüm belediye başkanları, oda başkanları, ticaret borsası başkanı, kooperatif birlikleri başkanları; toplumsal yaşamda etkinlikleri ile adını duyurmuş, özellikle kalkınma, gelişme konularında katkıda bulunabilecek ve valilikçe belirlenecek kuruluşlar.

Bu kurulun her yıl Mart ayının ikinci yarısında toplanması ve bir önceki yılın uygulama sonuçlarını değerlendirerek bir sonraki yıl programları için öneriler geliştirmesi yararlı görülmektedir. Kurulun kuruluş ve çalışma düzeni valilikçe ilgililerin görüşleri de alınarak bir yönerge ile düzenlenebilir. Bu konuda İçişleri Bakanlığı ve DPT ortak bir çalışma yaparak yönetmelik hazırlayabilir.

Bu kurul il düzeyindeki sektörel, mekânsal ve kurumsal planların bütünleştirilmesini, örneğin turizm, tarım, sanayi, hizmetler, kentsel ve kırsal gelişme, altyapı, çevre, su kaynakları ve enerji gibi il ana planlarının hazırlanması ve uygulanmasına yönelik eşgüdümü sağlayacaktır.

İldeki merkezi yönetime bağlı birimler kendi çalışma plan ve programlarını il gelişme planında öngörülen hususları da gözönünde tutarak belirlemelidirler. Çünkü, temelinde il gelişme planı Ülkesel Kalkınma Planının doğrultusunda hazırlanmaktadır. Ancak, yerel hedef ve çalışmalar bakımından uyum sağlanması etkinlik ve verimliliği artıracak, yerel ve ülkesel kalkınmayı hızlandıracaktır.

Aynı yaklaşım ilçelerde de yaşama geçirilmeli, kaymakamların başkanlığında ildekine benzer ilçe kalkınma kurulları oluşturulmalıdır.

6.2.2. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü

Kalkınma ve planlama çalışmaları bu konularda uzmanlaşmış birimlerin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu konuda iki ana sorun bulunmaktadır. Birincisi, tüm ilin kalkınmaya yönelik planlama çalışmalarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirmesinden sorumlu güçlü bir teknik birimin eksikliğidir. İkincisi ise özellikle ekonomik girişimlerin oluşturulması ve yönlendirilmesine yönelik çalışmaları yürütecek ve bu çalışmalar için gerekli olan fonu da oluşturup yönetecek bir kalkınma kurumunun bulunmayışıdır.

Birinci sorunun çözümü için halen Valilikler bünyesinde kurulmuş bulunan İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin güçlendirilmesi en uygun çözüm yolu olarak görülmektedir. 1993 yılında TBMM Genel Kurulunda görüşülmeye başlanmış bulunan İl İdaresi Kanununda ek ve değişiklikler hedefleyen yasa tasarısında olduğu gibi Valilere bu birimlerde uzman personel istihdamının sağlanması ve bu birimlerin çalışma yöntemlerini ve olanaklarını geliştirici yeni önlemler yeterli olacaktır. Mülki idare amirlerinin bu konulara yakın ilgi göstermesi, uzman personelin çalışmalarını denetleyebilecek kadar bazı ayrıntılar hakkında bilgi sahibi olması, planlama birimleri ve personeline destek vermesi herşeyden önce kendilerine verilmiş olan araştırma, planlama ve koordinasyon görevlerinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesini sağlayacaktır.

Günümüz bilişim teknolojisinin getirdiği yepyeni olanaklardan tüm illerimiz yararlanmalıdır. İçişleri Bakanlığı'nın İLEMOD (illerde il envanterlerinin ve kırsal altyapı hizmetlerinin uygulama ve izlenmesinde modernizasyon) Projesi bu bakımdan çok önemli ve yararlı bir yaklaşımdır. Gereken donanım ve yazılım sağlanarak il gelişme planları için de aynı tür bir proje uygulanabilir.

6.2.3. İl Kalkınma Kurumları

İl Kalkınma Kurumları konusundaki öneriyi açıklamak bakımından öncelikle kalkınma ajansı konusunda biraz bilgi vermek yararlı olacaktır. Kalkınma ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları belirtilmiş bir bölgenin sosyo ekonomik şartlarını geliştirme amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlardır. Büyük çoğunluğu Avrupa'da olmak üzere, toplumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmaya çalışan ve büyük bir kısmı kamu tarafından fonlandırılan pek çok bölgesel ve yerel ekonomik kalkınma ajansları mevcuttur.

Kalkınma ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmı merkezi hükümetler tarafından kurulmuştur. Ajansların büyük bir kısmının bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Bu kurullar genelde hükümet tarafından atanan ve bölgenin ileri gelenlerinden ya da ajansı kuran kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Görevi ajansın politikalarını oluşturmak ve yürütmektir. Harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu olan ajanslar politikaların oluşturulması ve uygulanmasında kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbest bırakılmaktadır. Yönetim kurulları bazı ülkelerde merkezi idare tarafından seçilip merkezi idareye karşı sorumlu iken diğer ülkelerde ise,

yerel idare tarafından seçilmektedir. Yönetim kurullarında genellikle özel kesim temsilcileri yer almaktadır. Ayrıca, kamu-özel karma şirket, özel şirket modelleri de uygulanmaktadır.

Kalkınma ajanslarının büyük bir kısmı, bölgeye yatırım yapması muhtemel girişimcilere bilgi vermekle yetinmekte, sermayeye katılımı kredi ile iş çevrelerini desteklemekte, fabrika, depo ve büroları kira ve satma yoluyla iş çevrelerinin hizmetine sunmaktadır. Bazıları; bölgeye yapılan yatırımlarda şirketlere belirli hizmetler sunmakta, teknoloji transferi ile uğraşmakta, bölgede yerleşik firmalara tüm sahalarda danışmanlık hizmetleri sunmakta, hükümetlerin verdiği finansal teşviklere aracılık etmektedir. Aynı zamanda, kalkınma ajansları, yol, havalimanı, su, kanalizasyon, çöp toplanması, enerji üretimi ve dağıtımı gibi altyapıyı düzeltme faaliyetlerinde de aktif rol oynamaktadırlar.

Türkiye önemli bölgesel gelişmişlik farklarının olduğu bir ülkedir. Bölgesel politikalarla sosyal ve ekonomik alanlardaki bu farkların azaltılmasına çalışılmaktadır. İlk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlaması çalışmaları çerçevesinde geliştirilen bölgesel politikaların uygulanmasında kullanılan temel araç yatırım teşvikleridir. Yatırım teşvikleri illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı oranlarda uygulanmaktadır. Bölgesel politikaların diğer araçları ise, kamu yatırımları ile kamu girişimleri, organize sanayi bölgeleri ve çeşitli fonlardan sağlanan kredilerdir. Ülkemizde bölgesel kalkınma konusundaki tartışmalar büyük ölçüde politikalar ve araçlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu araçlardan bir tanesi de konumuz açısından ele alınan kalkınma ajanslarıdır. Kalkınma ajanslarının bölgesel gelişme ve yerel kalkınma çabalarının buluşturulmasında ve il düzeyinde kalkınma çabalarının geliştirilmesinde çok önemli işlevler üstlenmesi beklenmektedir.

İl kalkınma kurumlarının kalkınma ajansları yapılanmasını tamamlayıcı ve uygulayıcı nitelikte geliştirilmesi mekan bazında planlama ve uygulama kademeleri arasındaki hiyerarşi ve ilişkilerin etkinleştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

6.2.4. İl Kalkınma Bankası

İl gelişme planlarının uygulanmasında kurumsallaşma açısından üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri de özellikle başta ekonomik girişimler olmak üzere önemli projelerin gerçekleştirilebilmesi için gereksinme duyulan finansman kaynaklarının bulunmasıdır.

Özellikle ekonomik girişimler açısından ulusal finansman sistemi içinde kredi almak için başvuruda bulunanlar genel bir değerlendirmeye tabi tutulmakta ve bazı küçük ölçekli firmalar destek bulmakta zorluklar yaşamaktadır. Ulusal nitelikli finansman sistemlerinin yetersizlikleri nedeniyle gelişmiş ülkelerin çoğunda yerel kalkınmayı desteklemek amacı ile finansman sisteminin yerel ayağı kurulmaya çalışılmaktadır. Nitekim, dünyadaki başarılı sanayi odaklarının ortaya

çıkışında ve gelişmesinde yerel finansman kurumları, özellikle yerel bankacılık, çok önemlidir. Yerel bankaların uyguladığı kredi faizlerinin ulusal ticari bankalardan farklı olmamasına karşılık, bu bankalardan daha kolay kredi alınabildiği saptanmış olup, firmalar karşılıklı güven çerçevesinde belirli bir karşılık (ipotek) olmadan kredi sağlayabilmektedir. Böylelikle, fazla mal varlığı olmayan küçük firmalar kredi bulabilmektedirler. Yerel bankaların yanısıra, firmaların kendi aralarında oluşturdukları ve karşılıklı kredi güvencesi veren yerel kredi kurumları gibi finansman kurumları da önemlidir. Bu kurumların sermayesi üyelerinin aidatlarından oluşmakta ve bu sermaye bir garanti fonu gibi işlev görmektedir. Bu kurumlardaki komiteler tarafından incelenen başvurular uygun görüldüğü takdirde, belirli bir güvence sağlanarak ticari bankalara gönderilmekte ve kredi alması sağlanmaktadır. Böylece, sağlam projesi olan firmalar ipoteğe gerek duymaksızın kredi olanaklarından yararlanabilmektedir. Yerel ticari bankalarla birlikte kooperatiflerin ve belediyelerin bankaları da bulunmaktadır. Yerel bankalar küçük ve orta ölçekli sanayiye kredi sağlarken, yerel düzlemde karşılıklı sorumluluklar oluşmakta ve geri ödeme oranları çok yüksek düzeylerde gerçekleşmektedir. Bu bankaların yaratıcı projeler ve yeni konularda risk sermayesi sağlamaları yeni ürün ve üretime yönelik girişimlerin ortaya çıkmasında büyük öneme sahiptir. Türkiye'nin mevcut finansman yapısı çerçevesinde yerel düzlemde oluşmuş bir finansman sistemi henüz yoktur. Bu durumda, yeni sanayi girişimlerine destek ulusal kaynaklardan sağlanabilmektedir. Son yıllardaki ekonomik ve özellikle bankacılık sistemindeki sıkıntılar sanayicinin zaten kısıtlı olan kredilere ulaşılabilirliğini azaltmıştır.

Pek çok ülkede merkezi veya bölgesel hükümetlerin düşük maliyetli kredi programlarını yürüten ve küçük ölçekli sanayiye farklı konularda kredi desteği veren kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlar yeni sanayi odaklarının ortaya çıkışında önemli rol oynamışlardır. Türkiye'de de bu konuda özellikle Halk Bankası kredileri ve küçük sanayi sitelerine yönelik destekler önemlidir.

Dünya'daki uygulamalar da gözönünde tutularak, illerde kalkınmanın yerel kaynaklara dayalı olarak geliştirilmesi için özel bir finansman kurumunun oluşturulması, bir başka deyişle, yerel kalkınma bankasının kurulması yararlı olacaktır. İl Kalkınma Bankası, özel sektörün, yerel yönetimlerin, kooperatiflerin, üretici birliklerinin katkılarıyla ve bu kesimlere hizmet sunabilecek şekilde oluşturulmalıdır. Birçok ilde mevduatın başka illere kredi olarak kaynak aktarımında kullanıldığı bilinmektedir. Oluşturulacak sistem böyle bir kurum içinde tüm yerel kaynakları harekete geçirip değerlendirebilecek nitelikte olmalıdır.

6.2.5. İl Yönetimi Geliştirme ve Mesleki Eğitim Merkezi

Kurumsallaşma açısından kurum ve kuruluşların kendi çalışma düzenlerini sürekli geliştirme çabası içinde olmaları da göz önünde tutulmalıdır. Yönetimi geliştirme çalışmalarının temel amacı etkinlik, verimlilik, saydamlık sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için birim ölçeğinde örgüt yapısından personelin ve iş yöntemlerinin geliştirilmesine kadar birçok çalışmanın yapılması gerekir. Yönetimi geliştirme olarak adlandırılan bu çalışmaların önemli bir uzman desteğine ihtiyaç gösterdiği açıktır. Her üç sektör (kamu, özel ve gönüllü) için de gerekli bu destek, bugüne kadar, genelde bazı merkezi yönetim kuruluşları, üniversiteler ile özel danışmanlık firmalarınca sağlanmıştır.

Kurumsallaşma, yönetim geliştirme ve eğitim gereksinmelerinin karşılanması için kurulması önerilen il yerel yönetimler birliklerine bağlı “yönetim geliştirme merkezleri” ve “mesleki eğitim merkezleri” oluşturmak olasıdır. Üniversitesi olan iller bu bakımdan önemli avantajlara sahiptir. Başta İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olmak üzere, üniversiteler bu işlevi yerine getirebilecek biçimde rol sahibi yapılabilir. İlgili kuruluşlarca gerekli mali desteğin sağlanması durumunda kısa zamanda etkin sonuçlar alınabilir. Bu amaca yönelik olarak, ister yerel yönetimler birliği, isterse özel nitelikli girişimler için yeni bir örgüt kurulması ve uzman personel istihdamı yoluna gidilmesi üniversitelere verilmesi gerekenlerin yanında çok büyük harcamaların yapılmasına yol açacaktır. Bu nedenle, üniversiteler bünyesinde bir “yönetimi geliştirme ve mesleki eğitim merkezi” oluşturulması yararlı görülmektedir.

Üniversite kurumsallaşma ve yönetimi geliştirme çalışmalarında etkin bir biçimde danışmanlık yapabilir, kuruluşların yeniden düzenlenmesine, yönetimlerin geliştirilmesine, personelin bu düzenlemeler doğrultusunda eğitimine, böylelikle etkin ve verimli çalışan kuruluşlar oluşturulmasına katkıda bulunabilir.

6.3. Mali Kaynaklar

İllerde yatırımlar, taşra teşkilatının teklifi üzerine merkezi teşkilatlar tarafından hazırlanmakta, ilgili bakanlık ve DPT onayı ile bunlara kaynak sağlanmaktadır. Kaynak akışının düzenli olmaması da ayrı bir sorundur. Valiliklerce ve belediyelerce yürütülen/yürütülecek projeler için kaynak yetersizliği ve etkili kullanım yetersizlikleri gibi mali/finansal sorunlar önemli bir engeldir.

Var olan “planlama yaklaşımı” yeterli ölçüde katılımlı değildir; yatırımcı kurumlar arasında eşgüdüm ve kaynak transferi eksiklikleri vardır. İlde yatırımların aksamadan ve etkin yürütülmesinde il idarelerinin finansman ve kaynak sağlamada yetersizlikleri bulunmaktadır.

İl gelişme planının finansal kaynakları; merkezi idarenin illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi ölçü alınarak ayrılacak kamu yatırım ödenekleri ve diğer yerel kaynaklar olarak gösterilebilir. Bu kaynakların plan için yeterli düzeyde olabilmesi bakımından; il özel idaresinin genel bütçeden aldıkları pay 5302 sayı ve 2004 tarihli yeni kanunun verdiği ek görev ve yetkiler de gözetilerek %20'lere çıkarılmalı, yatırım programlarında ulusal ölçekli yatırımlara ilave olarak bölgesel ve il düzeyindeki yatırım planlamaları için genel bütçeden belli kriterler demetine göre toplu ödenek ayrılmalıdır.

6.4. İnsan Kaynakları

13 Kasım 1981 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan İçişleri Bakanlığı APK Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yönetmelikte, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin (İPKM), İçişleri Bakanlığı APK Genel Müdürlüğü'nün taşra birimi olduğu belirtilmiştir. 1981, 1982 yıllarında, bu birimlere yönetici atamak ve yetiştirmek üzere, açılan müdürlük sınavlarıyla personel alınmaya başlanmıştır. Daha sonra, APK ve İl Planlama Uzmanlığı Yönetmeliği çıkarılmış ve İPKM elemanları (müdür, uzman, uzman yrd.) kariyer elemanı haline dönüştürülmüştür.

17.9.1985 tarihli İçişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelikte bu birime taşra kuruluşu olarak yer verilmemiştir. Dolayısıyla, İçişleri APK Kurulu Başkanlığı ile İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri arasındaki bağ çözülmüştür. Bu nedenle, İçişleri Bakanlığı APK birimi ve onun taşra birimi olan İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, kuruluş amaçları, görevleri ve işlevleri yönünden zaafa uğramıştır. İPKM'lerin güçlendirilmesi yönünde APK tarafından çeşitli çalışmalar yapılmış; İPKM yönetmeliği ve yönergesi çıkarılmış; uzman yardımcılığı sınavları devam ettirilmiştir. Özellikle, müdür, uzman ve/veya uzman yardımcılarında sahip İPKM'ler, o illerde valilerin müşaviri ve yardımcı birimleri olmuştur. Uzman yardımcısı, uzman ve müdürler çeşitli eğitim, kurs ve seminerlerle yetiştirilmektedir.

Tüm illerde İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü yoktur ve İPKM kadrolarının doldurulması için kariyer elemanı olan mevcut uzman sayısı yeterli değildir. Uzmanlık statüsünde kurum içerisinde var olan farklılığın giderilmesi zorunlu görülmektedir. APK Uzmanlığı ile İl Planlama Uzmanlığı unvanının "İçişleri Bakanlığı Planlama Uzmanlığı" biçimine dönüştürülmesi gerekmektedir. 27 Ekim 1999 tarih ve 23859 sayılı R.G'de yayımlanan Yönetmelikte planlama personelinin kariyer elemanı olması gözardı edilerek, genel idare personeli ile aynı koşullarda değerlendirilmiştir.

İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri, İçişleri Bakanlığı Atama ve Yükselme Yönetmeliğinde İl Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürü, İl Sivil Savunma Müdürü ve İl Özel İdare Müdürü ile birlikte aynı kategoride yer almakta, bu yönüyle illerde valilikler bünyesindeki İl Yazı İşleri Müdürü, İl İdare Kurulu Müdürü, İl Mahalli İdareler Müdürü'nden ayrılmaktadırlar. Atanmaları, APK Kurulu Başkanlığının görüşü, Personel Genel Müdürlüğünün teklifi ve Bakanlık Encümeni'nin kararı üzerine Bakan onayı ile yapılmaktadır. Valiliklerdeki diğer sözü edilen müdürler ise, vali onayı ile atanabildiği halde, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri Maliye Bakanlığının bir genelgesi ile büro müdürü olarak değerlendirilmiş ve özlük hakları sınırlandırılmıştır. Bu haksızlık giderilmeli, planlama uzmanlığının gerektirdiği statü ve ücret bu birimlerdeki personele kazandırılmalıdır.

İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin, İçişleri Bakanlığında doğrudan bağlı bulunduğu üst birim netlik taşımamaktadır. Atamalar yönünden Personel Genel Müdürlüğüyle, iş ve çalışmalar yönünden APK Kurulu Başkanlığıyla bağlantılıdır. Ancak, her iki birimle de aidiyet duygusu oluşturacak bir bağ kurulamamıştır. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin standart kadrosu bir müdür, bir uzman ya da uzman yardımcısı ve iki veri hazırlama kontrol işletmeni (VHKİ) kadrosundan oluşmaktadır. İllerin birçoğunda sözü edilen sorunlardan dolayı standart kadrolar doldurulamamıştır. Kaldı ki, standart kadroların doldurulması halinde de, İPKM'ye yönetmelik ve yönerge ile verilen görevlerin yerine getirilmesi mümkün değildir.

İPKM'nin görevleri arasında yer alan illerin sosyo-ekonomik potansiyellerinin belirlenmesi, ilin kalkınmasına yönelik il gelişme planlarının hazırlanması ve araştırmaların yapılması, kamu yatırımlarının ve sınıai yatırımların yerinde denetlenmesi için değişik disiplinlerden uzman personel ve teknik eleman istihdamı zorunludur.

1. Öncelikli olarak, mevcut kadrolarda yer alan kariyer elemanı, VHKİ ve kütüphaneci kadroları yönünden İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin çalışanlarının sayısı artırılmalıdır. Her ilde; bir müdür, en az bir uzman, en az iki uzman yardımcısı, bir kütüphaneci kadrosu yanında ihtiyaç duyulan diğer uzman personel ve teknik personel (şehir plancısı, istatistikçi, sosyolog, kamu yönetimi uzmanı, halkla ilişkiler uzmanı, iktisatçı, mimar, çeşitli alanlardan mühendisler vb.) kadroları sağlanmalıdır. Özellikle mekâna ilişkin fiziksel, ekonomik, sosyal, örgütsel boyutların karşılıklı ilişkilerini saptamaya, bu ilişkilerin altındaki nedensellikleri çözümlenmeye, mekânın çok boyutlu sorunlarını bütünsel bir yaklaşımla değerlendirerek çözüm üretmeye yönelik uzmanlığı olan şehir plancılarının istihdam edilmesi çok önemlidir.

2. Yönetmelikte sayılan görevlerin en iyi şekilde gerçekleşmesi bakımından özellikle yatırım projelerini yerinde izlemek, kalkınma ajansları ve kuruluşlar arası eşgüdümde, çeşitli

görüşmeleri, araştırma ve inceleme çalışmalarını kolaylaştırmak için İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri gerekli araç-gereç ve ekipmanla donatılmalıdır.

3. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, ödenek bakımından Valilik içinde değerlendirilmekte olup, bu durum gereksinmelerin temini açısından sürekli sorun yaratmaktadır. İl gelişme planlarının hazırlanması ödenek sorununu daha da büyütebilir.

4. İçişleri Bakanlığı ile İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri arasındaki iletişim ve bağın güçlendirilmesine yönelik etkinlikler (toplantı, konferans, hizmet içi eğitim, kurs ve seminerleri vb.) arttırılmalıdır.

Sonuç olarak; İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin, mevcut yapı ve personelle, kendilerine mevzuatla verilmiş görevleri tam olarak yerine getirmeleri zordur. Bu itibarla, il planlaması ve il gelişme planları için önemli olan bu birimler güçlendirilmeli ve kurumsallaştırılmalıdır.

7. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

7.1. Temel Saptamalar

İlleri, 1990'lı yılların başından bu yana gündemi oluşturan çevreci akımlar ve sürdürülebilirlik kavramları ışığında bir havza, plan bölgesinin ayrılmaz ve tamamlayıcı parçası olarak görmek olasıdır. Kimi iller kendi sınırları içindeki alanda genel arazi kullanma ve koruma kararları getiren il çevre düzeni planları yaptırmaktadırlar. Ancak, bu planlar ili sınır komşusu olduğu illerden ve içinde buldukları havza bölgeden bağımsız ele almaktadır. Çevre düzeni planı açısından il bir planlama birimi olarak görülmektedir. Ancak, bölgesinden bağımsız, kapalı bir planlama birimidir, hazırlanan plan fiziksel plan niteliğindedir. İl sınırları içindeki arazi kullanımı üzerinde kararlar ve sınırlamalar getirir, ilin fiziksel, ekonomik ve sosyal gelişmesine ilişkin çözümler içerir. Bu yönüyle il bir planlama alanı bütünüdür. İl yönetimleri, sınırları içindeki topluluğun sosyal, ekonomik ve fiziki çevreye ilişkin isteklerini karşılamakla yükümlüdürler.

İl, aynı zamanda, sınırları içinde yaşayanların çoğu tarafından sahiplenilen bir kimliği olan sosyal ve ekonomik bir mekândır. İller coğrafi konumu, kimliği, demografik, ekonomik ve sosyal yapılarıyla önemli farklar göstermektedir. Aynı zamanda, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyleri ile de farklar sergilemektedir. Bazı iller gelişmiş (endüstrileşmiş, sosyal göstergeleri yüksek), bazı iller az gelişmiş yörelerdir.

İller, çok sayıda ilçe, belde ve köyleri içerir. İl yönetimleri ve belediyeler sınırları içindeki alanın planlanmasından ve planların uygulanmasından da sorumludurlar. Bu yönetim birimleri arasında eşgüdüm ve işbirliği sorunları tamamen giderilememiştir.

İl genel yönetimlerinin gerek genel yönetsel gerekse kendi bünyelerinden gelen çok yönlü sorunları ana başlıklar itibariyle şöyle sıralanabilir:

Görev ve yetki alanlarının iyi belirlenememesi,

Siyasal baskı ve tutumların olumsuz etkileri,

Mali olanakların yetersizliği,

Valilik ve kaymakamlıkların örgütsel yapısının ve personelinin nitelik yönünden yetersiz kalması;

İllerin kalkınmasında valilere danışmanlık yapmak üzere düşünülen ve kurulan il planlama ve koordinasyon müdürlüklerinin yasal, yönetsel ve teknik yapılanmadaki eksiklikleri;

Kimi mevzuatın güncelliğini kaybedişi,

Yönetimler arası ilişkilerin etkin biçimde düzenlenmemiş olması;

İl yönetiminin siyasal müdahalelere açık olması;

İlçe düzeyinin, planlama sürecinde yeterince etkin ve katılımcı olamaması;

İl sisteminin mevcut yapı ve işleyişiyle yöresel ekonomik ve sosyal kalkınmada etkin olamaması

Bu sorunlar görev ve yetkilerin gerektiği biçimde yerine getirilememesine yol açmaktadır.

İl sistemindeki yetersizlikler ve sorunlar illerdeki planlama uygulamalarını olumsuz etkilemektedir.

İç politika malzemesi olarak yönetsel yapıda iller sürekli olarak parçalanarak küçültülmektedir. Son yıllarda, yeni il ve büyükşehir belediyesi kurulması konusunda yaşanan durgunluk olumlu bir gidişatın habercisi olabilir. Ancak, halen il-ilçe olmanın nesnel ölçütlere bağlı olduğu söylenemez; il için rasyonel bir optimal büyüklük çalışması ve yasal tanımı da henüz yapılamamıştır. İllerin oluşum ve sınırlarının yeniden belirlenmesinde nüfusun, yerleşmelerin, etkinliklerin, coğrafi alanın ve potansiyellerin dengeli dağılması ile erişebilirlik açılarından ölçütlerin geliştirilip bağlayıcı kılınması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan havza bütünlüğü ölçüsü de bugünkü il yapısı ile bağdaşmamaktadır. Birçok havza farklı illere bölünmüş durumdadır.

Aslında, planlı kalkınma döneminin başlarında il ve ilçe yönetimlerine sorumluluk verilmekle beraber, yönetsel ve yasal ortam ve koşullar yeterince oluşturulamadığı için, il ve ilçe ölçeklerinde uzun yıllar gelişme planları yapılamamıştır. Ancak, 2000’li yıllarla birlikte ve DPT’nin de katkısıyla birkaç il ve çok az sayıda ilçede planlar yapılmıştır.

Üretilen güncel il düzeyindeki planlama örnekleri, mekân boyutu da içermelerine karşın hiyerarşik planlama dizgesinde üst-alt plan düzeyleri arası bilgi ve karar aktarımını sağlayamamakta; ülke düzeyi ile yerel düzeyde planlamalar arası dikey ilişkiyi kuramamaktadır. İl düzeyindeki güncel planlama çalışmaları kır-kent, koruma-kullanma, şimdiki nesil-gelecek nesil ihtiyaçları dengelerini kurmada, yatırımlara yön verecek politikalar içermede yetersiz olup uygulayıcı yaptırım gücünden de yoksundur.

Bolu, Düzce, Mersin, Batman, Çankırı, Samsun, Şanlıurfa, Karaman modelleri olarak anılabilecek kimi başlangıçların karşılaştırmalı bir çerçevede incelenmesi henüz yapılmamıştır. Her bir modelden alınacak dersler doğrultusunda, ülke koşullarına uygun özgün birkaç alternatif il gelişme planı yapma ve uygulama modeli geliştirilememiştir.

Bölge planlama, alt bölge, havza bölge planlamaları gibi il düzeyinin üzerinde bir üst yönetim organının oluşturulması konusunda, üzerinde çalışılan kalkınma ajansları kanunu dışında yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu düzeydeki planlamalar için finans modelinin de belirlenmesi gerekmektedir.

İl ve ilçe ölçeklerinde planlama için bilgi üretme, sistematik olarak il envanteri ve il istatistik raporları hazırlama şarttır. Ancak, il planlama ve koordinasyon müdürlüklerinin

kurumsallaşamaması ve bu birimlerin, personel, teknik donanım ve benzeri konularda yaşadıkları aksaklıklar nedeniyle, illerin çoğunda veri derleme çalışmaları önemli ölçüde aksamaktadır. Bu nedenle, tüm il ve ilçeleri içeren eşdeğerde veri tabanları ve ihtiyaçlara karşılık verebilecek gelişmiş veri bankaları bulunmamaktadır. Bölge ve/veya iller arasında bilginin eşgüdümlü paylaşımı da gereken düzeyde değildir. Planlamaya veri kaynağı oluşturacak istatistiki bilgi toplama ünitesi olarak il ölçeği kullanılmakta olup en küçük coğrafi bilgi toplama birimi olarak ilçe düzeyi gözardı edilmektedir.

7.2. Alınması Gereken Önlemler

İl Gelişme Planlamasının başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için alınması gerekli önlemler şu şekilde özetlenebilir:

- 2023 yılına yönelik olarak; uzun dönemde, ilin yasal tanımı yeniden yapılmalı, il olabilmek için bir rasyonel optimal büyüklük saptanmalıdır.
- Başta yerel yönetimler ile il yönetimleri arasındaki ilişkiler ile merkezi ve bölgesel yönetimler arası ilişkilerin, görev, yetki ve sorumluluk alanlarının yeniden düzenlenmesi için yasal düzenleme gerekmektedir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı bu konuda ölçüt olmalıdır.
- İller için izlenecek gelişme stratejileri, iller arası ve il içi ilişkileri gözeten ve bunların düzeylerini yükselten bir yaklaşım içermeli, planlar kısa dönemli olmamalıdır.
- İl ve ilçe ölçeğindeki gelişme planlarında izlenecek stratejiler, yerel ekonomik kaynakları ve potansiyelleri harekete geçiren, yörenin sosyo-ekonomik düzeyini adil ve dengeli bir tarzda yükselten, kırsal kalkınma ile bölgesel ve ulusal plan ve programların gerçekleşmesini sağlayan bütüncül bir çerçevede düzenlenmelidir.
- Bütüncül bir yaklaşımla hazırlanarak gerektiğinde yenilenmesi gereken il ve ilçe ölçeğindeki gelişme planlarında, plan hazırlama ve uygulama aşamalarında yönetime ilişkin temel strateji “katılımcılık” olmalıdır. Yerel, bölgesel ve merkezdeki kurumlar arasında hem plan yapma, hem de uygulama sürecinde bir işbölümünün ve eşgüdümün oluşturulması esas alınmalıdır.
- İl gelişme stratejileri; seçeneikli olmalı, yöntem olarak alternatif gelişme stratejilerinin değerlendirilmesi sonucunda karar alma benimsenmelidir.
- Kırsal-kentsel arazi kullanım stratejileri belirlenirken, koruma-kullanma dengesi gözetilmeli, doğal/ekolojik varlıkların ve tarihsel/kültürel değerlerin sürdürülebilirliği ilkesi

göz önünde bulundurulmalıdır. Kırsal alanda, optimum yerleşme büyüklükleri araştırılmalı ve kırsal kalkınmayı yönlendirmede odaklar buna göre seçilmelidir.

- İl, bir planlama bütünü olarak algılanmalı, il sınırları içinde getirilen kullanım kararları ve sınırlamaları açısından fiziksel ve sosyo-ekonomik gelişme anlamında bir planlama modeli uygulanmalıdır.
- İl gelişme planı, sektörel (sosyal ve ekonomik) planlamanın yanı sıra, mekânsal boyut da içermelidir. Planlamada, plan düzeyleri arasında hiyerarşik bir dizge oluşturularak üst-alt ölçekler arasında karar aktarımı sağlanmalı; bölge, havza bölge ve il düzeyinde eksik olan plan kademeleri doldurulmalı ve giderek kademeli denetim mekanizması oluşturulmalıdır.
- İl gelişme planı, bir bölge ya da havzanın içinde veya onun alt bölgesi olarak ele alınmalıdır. Planlar arasında hiyerarşik bir kademelenme ile karşılıklı ilişkiler kurulmalı, bölge düzeyinde bir üst yönetim organı oluşturulmalıdır.
- İl gelişme planları; vizyonu, temel amaçları, stratejileri, hedefleri, politikaları, araçları ve uygulama değerlendirmeleri olan, gelişme aşamaları belirlenmiş bütünsel çerçevede ele alınmalıdır.
- İl gelişme planlaması; bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilmeli, sosyo-ekonomik ya da beklenen yönde gelişmeyi uyarmalı, ekonomik ortamda iyileşme ve fiziksel mekâna ve çevreye ilişkin düzenlemeleri hedeflemelidir.
- İl gelişme planlaması; kırsal mekân örgütlenmesini, kırsal alandaki potansiyelleri ve potansiyel alanları belirlemeli, yığılma ekonomilerinin oluşmasına katkıda bulunmalıdır. Bunun yanında, il düzeyinde kentsel-kırsal kademelenme güçlendirilmeli, ilde sanayi ve hizmetlerin gelişme odakları saptanmalı ve kentsel yerleşim alanları belirlenmelidir.
- İl gelişme planlaması ilde atıl kapasiteleri değerlendirmeli, potansiyel alanlardan başlayarak altyapı hizmetlerini geliştirmelidir. İllerde yapılacak yatırımlar arasında il için; kısa sürede hızlı gelişme sağlayacak, çarpan ve hızlandıran etkileri yaratacak, ileri ve geri bağlantıları güçlü yatırımlara öncelik verilmelidir.
- İldeki yatırım programları; bölgesel gelişme plan ve stratejilerinin uygulama ayağı olan il gelişme planının tamamlayıcısı ve varsa il çevre düzeni planına uygun nitelikte olmalı, yatırımcı kurumların uygulamaları arasında eşgüdüm sağlamalıdır.
- İllerin fiziksel, klimatolojik, sosyo-ekonomik, kültürel, demografik özellikleri birbirlerinden farklılaşmaktadır; farklı potansiyeller ve gelişmişlik düzeylerine sahiptirler. Bu nedenle, il gelişme planlaması süreçlerinde her il bu farklılaşan güçlü/zayıf özellikleri

doğrultusunda değerlendirilmeli ve her il için özgün gelişme stratejileri tanımlanmalıdır. Bunun yanısıra, getirilecek stratejiler il bazında sorunlar ve darboğazlar gözetilerek aşırı yoğunlaşma ve kümeleşmenin desantralize edilerek, bölgeye dağıtılmasını, çevresel kaynaklar üzerindeki baskıların azaltılmasını, ilde çevrenin taşıma kapasitesi de gözetilerek, yatırımların dengeli dağılımını sağlamalıdır.

- Vatandaşların ve işletmelerin üst düzey kamusal mal ve hizmetlere erişiminde merkezi konuma ve çekim özelliklerine sahip büyük bölge merkezi konumundaki şehirler ile büyük ilçe merkezlerinin hizmet kapasiteleri ve bölgeleriyle yol bağlantıları güçlendirilmelidir.
- İllerde hazırlanan “İl Gelişme Planı” ile bunu hazırlayıp uygulayacak olan diğer organlara teknik birim ve sekreteryaya görevi yapacak “İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri” yasal, yönetsel, teknik ve mali düzeylerde güçlendirilmelidir. İl planlama ve koordinasyon müdürlüklerinde şehir plancısı, istatistikçi, sosyolog, kamu yönetimi uzmanı, halkla ilişkiler uzmanı, iktisatçı, mimar, çeşitli alanlardan mühendisler vb. istihdam edilmelidir. Bu müdürlüklerde çalışan personelin özlük haklarına ilişkin sorunlar ivedi olarak çözümlenmelidir.
- Kariyer elemanı olmayanlar İPKM Müdürü olarak atanmamalı, atanmalar ise durumlarına uygun başka görevlerde değerlendirilmelidir. Hızla kariyer elemanı yetiştirilmelidir. İçişleri Bakanlığı planlama personelinin mevcut niteliğinin geliştirilmesi ve Avrupa Birliği sürecinde bütünleşmenin sağlanabilmesi için, yabancı dil eğitimi ve mesleki bilgi ve görgülerinin artırılması amacıyla, yurt dışında belli dönemler itibarıyla eğitim ve staj çalışmaları yaptırılmalıdır.
- İllerde, bölgelerde ve mümkünse havzalarda ilçe ölçeğine dayalı veri bankası olmalıdır. İl gelişme planının hazırlanmasına veri tabanı oluşturacak olan il envanteri ve il istatistik raporlarının güncelleştirilmesi ile bilginin ortak kullanımını sağlayacak İLEMOD Projesi, İçişleri Bakanlığı’nca ivedilikle tamamlanmalıdır. Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS)’nden yararlanılmalıdır. TÜİK/DİE ilçe esasına göre bilgi toplayıp yayımlamalıdır.

7.3. Stratejik Amaçların Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi

STRATEJİK AMAÇLAR	GELİŞME EKSENLERİ						
Tasnif Anahtarı	1- İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	2- Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	3- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	4- Sosyal İçerimin Güçlendirilmesi	5- Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması	6- Kamuda İyi Yönetişimin Yaygınlaştırılması	7- Fiziki Altyapının iyileştirilmesi
<ul style="list-style-type: none"> ● Kesinlikle ● Çok büyük ölçüde ○ Kısmen ○ Biraz ○ Hiç 							
Türk planlama hiyerarşisinin ülkesel, bölgesel ve yerel boyutlarında yer alan planlama araçlarının belirlenmesi ve işlerlik koşullarının sağlanması	●	○	○	○	●	○	●
Üst ölçekli planlar gözönünde bulundurularak, ildeki planlama sürecinin karar alma, uygulama ve izleme-değerlendirme aşamalarını gerçekleştirecek ile özgü çok aktörlü bir yapı oluşturulması	●	○	●	●	●	●	●
İllerin kendi gelişme strateji ve politikalarını belirleme ve uygulama yetisine sahip olması	●	●	●	●	●	●	●
Ülke genelinde geçerli, planlama süreci için işlevsel bir modelin oluşturulması ve plan hiyerarşisi içerisinde il gelişme stratejileri ile planlarının yerinin belirlenmesi	●	●	○	●	●	●	●
İl gelişme planlarının hazırlanmasına temel teşkil edecek bilgi ve verilerin, güncel, güvenilir, kullanılabilir ve karşılaştırılabilir olmasının sağlanması	●	●	●	●	●	●	●
Planlama faaliyetlerinde görev alan tüm aktörlerin "insan kaynaklarını geliştirme programları" kapsamında kapasitelerinin artırılması	●	●	●	●	●	●	○
İl gelişme planlarının ve politikalarının hazırlanma sürecinde, ilin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini sağlamak için; geniş bir yelpazedeki paydaşların içerilmesini sağlayan yasal dayanağa bağlı güçlü bir katılımlı yapının kurulması	●	●	●	●	●	●	●

KAYNAKÇA

- ABGS (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği)**, (2003) *21- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu*, http://www.abgs.gov.tr/up2003/up_files/pdf/IV-21.pdf
- Acemoğlu, D., Johnson, S., ve Robinson, J.**, (2004) “Institutions as the Fundamental Causes of Long-Run Growth”, P. Aghion ve S. Durlauf (Eds.) *Handbook of Economic Growth*, North Holland.
- Akder, H. ve Göymen, K.**, (2001) *Bölgesel Kalkınma*, TESEV Yayınları.
- Akgüngör, S.**, (2003) “Exploring Regional Specialization in Turkey’s Manufacturing Industry”, *Regional Studies Association International Conference*, April, Pisa, Italy.
- Altınbaş, S., Doğruel, F. ve Güneş, M.**, (2002) “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama: Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı mı?”, *ERC/ODTÜ, VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi*, 11-14 Eylül, Ankara.
- Artvin İl Gelişme Planı (AGEP)**, (2005) <http://www.artvin.gov.tr/?page=igp&file=igp>
- Aydemir, Ş., Özyaba, M., Sancar, C.**, (1993) “Kırsal Kalkınmada Mekân Organizasyonunun Önemi: Doğu Karadeniz Bölgesinde Optimum Yerleşme Büyüklükleri Dağılımının Markov Süreçleri ile Tartışılması”, *3. Bölge Bilimi Kongresi*, 24-25 Haziran 1993, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. ve Saliha A.**, (1990) “Planlamaya Katılabilirlik ve Yeni Bir Örgütsel Düzen Gereği”, *Türkiye’de 14. Dünya Şebircilik Günü*, 6-8 Kasım 1999, İstanbul.
- Aydemir, Ş., Aydemir S.**, (1998) “Bölge ve Bölge Planlamada Örgütlenmenin Yeniden Yapılanması”, *8. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*, 24-25 Eylül 1998, Taşkışla, İstanbul.
- Berber, M., Yamak, R. ve Artan, S.**, (2000) “Türkiye’de Yakınsama Hipotezinin Bölgeler Bazında Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: 1975-1997”, *9 Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, Bildiriler Kitabı*, s. 51-59.
- Beyhan, B.**, (2001) “Kuramlar ve Dünya Tecrübesi Bağlamında Türkiye’nin İleri Teknoloji Bölgeleri Oluşturma Çabası”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28- 1-2, 15-82.
- Bingöl, N.**, (2001) *İllerde Ekonomik Büyüme İmalat Sanayiinde Yerleşme ve Dışsal Ekonomiler, 1980-1995*, DPT Yayını, No. 2570.
- Bolu İl Gelişme Planı ve Stratejisi**, <http://www.iibf.ibu.edu.tr/bigep.html>
- Castells, M.**, (2005) *Enformasyon Çağı: Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Department of Trade and Industry (DTI)**, (1998) *Our Competitive Future, Building the Knowledge Economy, The Government’s Competitiveness White Paper*, December, London, www.dti.gov.uk
- Dinçer, B. ve Özaslan, M.**, (2004) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kavasoglu, T.**, (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Doğruel, F. ve Doğruel, A. S.**, (2003) “Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme”, Köse, A.H, Şenses, F ve Yeldan, E. (der.) *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düşün, Birikim, Devlet ve Sınıflar, Korkut Boratav’a Armağan* içinde, s. 287-318, İletişim Yayınları, İstanbul.

- DPT**, (2000) *Bölgesel Gelişme, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- DPT**, (2003a) *İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)*, Ankara.
- DPT**, (2003b) *Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Ankara.
- DPT**, (2003c) *Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyelğine Doğru)*, Ağustos, Ankara.
- DPT**, (2004) Bölgesel Gelişme Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni, *2004 Türkiye İktisat Kongresi*, 5-9 Mayıs, İzmir.
- Dulupçu, M. A.**, (2004) “Bölgesel Yenilik (İnovasyon) Stratejileri: Türkiye’de Bölgesel Gelişme İçin Alternatif Olabilir mi?”, *2004 Türkiye İktisat Kongresi*, 5-9 Mayıs İzmir, Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Sunuşları içinde, s. 53-89.
- Durgut, M. ve Akyos, M.**, (2004) “Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi”, www.inovasyon.org
- Düzce İl Gelişme Planı (DİGEP)**, (2004) Devlet Planlama Teşkilatı, Düzce Valiliği, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Düzce Belediyesi, Düzce Ticaret ve Sanayi Odası. <http://www.digp.ibu.edu.tr/>
- Eraydın, A.**, (2004) “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarda Yaşanan Değişimler, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 10-12 Eylül 2003, Bildiriler Kitabı Cilt 1.
- Eroğlu, İ.**, (2005) *Kamusal Planlama Yönteminde Yeni Bir Format Önerisi: Etkin Bir Kamu Yönetimine Doğru Önemli Bir Adım, İlçe Ölçeğinde Kapsamlı Kamusal Planlama Modeli*, Basılmamış Çalışma, Bolu.
- Eser, U.**, (2005) *Yerel Dinamiklerin Bölgesel Gelişmedeki Rolü ve İl Gelişme Stratejisi İçin Öneriler*, (IX. Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Alt Komisyonuna Sunulan Ön Rapor - 15.10.2005).
- Eser, U.**, (2004) “Kentsel Gelişme İçin Plan Neden Gereklidir? Bolu ve Düzce İl Gelişme Planı Deneyimleri”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 10-12 Eylül 2003, Bildiriler Kitabı Cilt 1.
- Eser, U.**, (2004) *Bolu İl Gelişme Planı (BİGEP), Sanayi Sektörü*, Bolu Valiliği, <http://www.ibu.edu.tr>.
- Eser, U., ve Köse, S.**, (2005) “Endüstriyel Yerelleşme ve Yoğunlaşma Açısından Türkiye Sanayi: İl İmalat Sanayilerinin Analizi”, *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt: 60, Sayı: 2.
- Eser, U. ve Sivrikaya-Şerifoğlu, F.**, (2003) “Yerel Bir Kalkınma Stratejisi Örneği: Bolu ve Düzce İl Gelişme Planları”, *8. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 3-5 Aralık 2003, Ankara.
- Eser, U. ve Sivrikaya-Şerifoğlu, F.**, (2005) *Düzce İl Gelişme Planı (DİGEP), Sanayi Sektörü*, Düzce Valiliği, <http://www.ibu.edu.tr>.
- Eser, U., Köse, S. ve Sivrikaya-Şerifoğlu, F.**, (2005) “*Türkiye Sanayi Coğrafyasına Genel Bir Bakış: İl İmalat Sanayileri 2000 Yılı Kesit Analizi*”, (yayınlanacak).
- Filiztekin, A.**, (1998) *Convergence Across Industries and Provinces in Turkey*, February, Koç University Working Paper.
- Freeman, C. ve Perez, C.**, (1988) “Structural Crises of Adjustment, Business Cycles and Investment Behavior”, G. Dosi, C. Freeman, R. Nelson, G. Silverbeg ve L. Soete (der.) *Technical Change and Economic Theory*, Pinter Publishers, London 1988.

- Gedikli, B.**, (2005) “Stratejik mekânsal planlama: Yeni politika gündemleri ve kurumsal ilişkiler”, *Yeni İmar Kanununa Doğru: Şehircilik, Planlama ve İmar Üzerine Yeni Yaklaşımlar* konulu sempozyumda sunulan bildiri. Şehir Plancıları Odası. Ankara, Türkiye.
- Karaca, O.**,(2004) *Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?*, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2004/7, <http://www.tek.org.tr>.
- Karaömerlioğlu, D. Ç.**, (1998) “Endüstriyel Grup Teorisinin Dünü, Bugünü ve Azgelişmiş Ülkeler Açısından Yarını”, *İktisat Dergisi*, Eylül, 5-17.
- Krugman, P.**, (1999) “The Role of Geography in Development”, *Annual World Bank Conference on Development Economics*, The World Bank, Washington D.C., 89-107.
- Kumral, N.**, (2004) “Endüstriyel Yerelleşme: Türkiye NUTS1 Bölgeleri Örneği”, *İktisat İşletme ve Finans*, 215, 66-75.
- Küçükler, C.**, (2000) “Yeni Ekonomik Coğrafya ve Kalkınma”, *Ekonomik Yaklaşım*, Sayı: 38, Cilt: 11.
- Lall, S.**, (2002) *Social Capital and Industrial Transformation*, QEH Working Paper Series, Working Paper 84, April.
- Lucas, R. E.**, (1988) “On the Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, 22, July, 3-42.
- Lundvall, B. A.**, (1988) “Innovation as an Interactive Process, From User-Producer Interaction to the National System of Innovation”, G. Dosi, C. Freeman, R. Nelson, G. Silverberg ve L. Soete (der.), *Technical Change and Economic Theory*, London, Pinter.
- Lundvall, B. A., Johnson, B., Andersen, E. S. ve Dalum, B.**, (2001) “National Systems of Production, Innovation and Competence Building”, *Nelson ve Winter DRUID Summer Conference*, Aalborg, Denmark, June 12-15 2001; <http://www.inovasyon.org>
- Mersin İl Gelişme Planı**, Mersin 2002 (Yayımlanmamış Çalışma)
- Morgan, K.**, (1997) “Learning Region: Institution Innovation and Regional Renewal”, *Regional Studies*, 31 (5), 491-505.
- Mortan, K.**, (1998) *Hakkari İl Gelişme Stratejisi*, TOBB, Ankara.
- OECD**, (2004) *Science and Innovation Policy, Key Challenges and Opportunities, Meeting of the OECD Committee for Scientific and Technological Policy at Ministerial Level*, 29-30 January 2004.
- Öksüz, A. M.**, (1997) “Makro Etmenlerdeki Beklenmeyen Değişimlerin (Şokların) Kentsel Nüfus ve İstihdam Üzerindeki Etkisini Ölçmede Kullanılabilecek Dinamik Bir Model: Vektör Otoregresyon, Trabzon Örneği”, *7. Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi*, İzmir.
- Özaslan, M.**, (2004) “Küresel-Yerel Etkileşiminin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ-Şebeke Tarzı Firma ve İdari-Kurumsal Örgütlenmeler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı Cilt 2*, 10-12 Eylül, 2003, , Denizli.
- Özaslan, M., ve Şeftalici, H.**, (2002) *Kayseri İl Gelişme Raporu*, DPT – BYYUGM, Ankara.
- Özgür, H. ve Fuat E.**, (2003) “Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri”, M. Akif Çukurçayır (Derleyen), *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi* içinde, Konya, Çizgi Kitabevi, 325-369.

- Özşen, T., Altınbıçak, A. ve Turaboğlu, T.,** (2004) “İl Gelişme Planlaması ve Mersin, Batman ve Çankırı Uygulamaları”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 10-12 Eylül, 2003, Bildiriler Kitabı Cilt II, Denizli.
- Özşen, T.,** (1987) *Planlama Yönetimi: Türkiye’de APK Birimleri Uygulaması*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Özşen, T.,** (2002) “Taşra Düzeyinde Planlama İşlevi ve Etkinleştirilmesi”, Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyonu Raporları 25-27 Nisan 2002, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Parlak, B.,** (1998) *Türkiye’de İl Genel Yönetimi: Sorunlar, Yaklaşımlar ve Öneriler*, Basılmamış Doktora Tezi, Sivas.
- Rodrik, D.,** (2004) “Growth Strategies”, *Handbook of Economic Growth*, P. Aghion and S. Durlauf (Eds.) North Holland, Chp.5.
- Romer, P. M.,** (1990) “Endogenous Technological Change”, *Journal of Political Economy*, 98 (5).
- Sala-i Martin, X** (1996) “Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence”, *European Economic Review*, 40, 1325-1352.
- Şengül, T.,** (2004) “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Kentsel Gelişme ve Yönetim Paradigmalarında Yaşanan Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı Cilt 2*, 10-12 Eylül, 2003, Denizli.
- Taymaz, E.,** (2001) *Ulusal Yenilik Sistemi, Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri*, TÜBİTAK/TTGV/DİE, Ankara.
- Taymaz, E. ve Suiçmez, H.,** (2005) *Türkiye’de Verimlilik, Büyüme ve Kriz, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, <http://www.tek.org.tr>.
- Tekeli, İ.,** (2004) “Küreselleşmenin Dünyada Bölgesel Gelişme Kuramında Yaşanan Paradigma Değişimleri”, *Türkiye Ekonomisi, Gülten Kazgan’a Armağan*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, İ. ve Özügürlü, Y.,** (2004) *Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Sektörel Üretkenlik Analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000*, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2004/24, <http://www.tek.org.tr>
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TUSİAD),** (2003) *Ulusal İnovasyon Sistemi, Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri*, Ekim, İstanbul.
- Yırtıcı, H.,** (2005) *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.